

ΝΕΟΣ
ΕΛΛΗΝΟΜΝΗΜΩΝ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟΝ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ

ΣΥΝΤΑΣΣΟΜΕΝΟΝ ΚΑΙ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

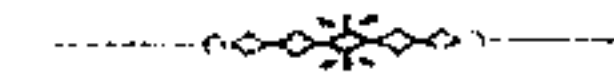
ΥΠΟ

ΣΠΥΡ. Π. ΛΑΜΠΡΟΥ

ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΘΝΙΚΩΝ ΠΑΡΚΗΣΤΗΡΙΩΝ

*Ἡξιώθη τοῦ Ζαππείου βραβείου ὑπὸ τοῦ ἐν Παρισίοις Συλλόγου
πρὸς διάδοσιν τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων.*

ΤΟΜΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

ΑΘΗΝΗΣΙΝ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ
1908

ΝΕΟΣ ΕΛΛΗΝΟΜΝΗΜΩΝ

ΤΟΜΟΣ Ε' — 31 Μαρτίου 1908. — ΤΕΥΧΟΣ Α'.

ΕΚΦΡΑΣΙΣ ΤΩΝ ΞΥΛΟΚΟΝΤΑΡΙΩΝ ΤΟΥ ΚΡΑΤΑΙΟΥ ΚΑΙ ΑΓΙΟΥ ΗΜΩΝ ΑΥΘΕΝΤΟΥ ΚΑΙ ΒΑΣΙΛΕΩΣ

Τοῦ ὑπὸ τὴν ἀνωτέρω ἐπιγραφὴν κειμένου τοῦ ἐκδιδομένου τὸ πρῶτον κατωτέρω ἀπλῆν μνείαν ποιεῖται ὁ κ. Krumhacher, ἀποκαλῶν αὐτὸ ξενότροπον καὶ παρατηρῶν δικαίως, ὅτι εἶνε ἄξιον ἐκδόσεως¹. Περιέχεται δὲ τοῦτο ἐν τῷ δευτέρῳ μέρει τοῦ κώδικος Vaticanus graecus 1409 φ. 277^{a-b}, γεγραμμένου τὸν δέκατον τρίτον αἰῶνα.

Ἀνήκει δ' εἰς τὸ εἶδος ἐκεῖνο τῶν ἀπὸ τῶν μεταγενεστέρων χρόνων τῆς ἀρχαίας ῥητορικῆς γνωστῶν καὶ παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς λίαν ἀρεστῶν ἐκφράσεων, ἧτοι ῥητορικῶν περιγραφῶν, αἵτινες ἀνεφέροντο εἴτε εἰς τόπους πραγματικούς ἢ φανταστικούς, εἴτε εἰς ἔργα τέχνης². Τοιαύτη δὲ ζωγραφία, παριστάουσα ἱππικὸν ἀγῶνα ξυλοκονταριῶν, εἶνε τὸ θέμα τοῦ ἀνωνύμου συγγραφέως, τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος Ἐκφράσεως.

Δὲν πρέπει δὲ τὴν ζωγραφίαν ταύτην νὰ ὑπολάβωμεν φανταστικὴν, οἷα ἐπὶ παραδείγματι τὰ καλλιτεχνήματα τὰ περιγραφόμενα ἐν τοῖς μεσαιωνικοῖς ἡμῶν ἐπυλλοῖς, εἰ καὶ τούτων

¹ Geschichte der Byzantinischen Litteratur. Ἐκδ. β'. Ἐν Μονάχῳ. 1897 σ. 167. Ἑλλ. μεταφρ. Γ. Σωτηριάδου Τόμ. Β' σ. 121.

² Ἴδε Krumhacher ἐνθ' ἀν. σ. 414, 455, 857. Ἑλλ. μεταφρ. Γ. Σωτηριάδου Τόμ. Β' σ. 17, 97. Τόμ. Γ' σ. 144.

Νέος Ἑλληνομνήμων

ἔνια ἔχουσι ἐνίοτε βάσιν πραγματικὴν, ἀλλὰ δημιούργημα τῆς γραφικῆς πράγματι ὑφιστάμενον. Καὶ δὴ εἶνε ἀναντίρρητον, ὅτι πλὴν τῆς ἀγιογραφίας εἶχεν οὐ μικρὸν προσδεύσει παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς καὶ ἡ κοσμικὴ ζωγραφικὴ μάλιστα ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῶν αὐτοκρατόρων¹. Ἦδη ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ μεγάλου ὁ Λατῖνος ῥήτωρ Δρεπάνιος Πακᾶτος ἐν τῷ Πανηγυρικῷ εἰς τὸν αὐτοκράτορα παρῶρμα τοὺς συγχρόνους ζωγράφους καὶ γλύπτους νάποστῶσι τῶν μυθικῶν παραστάσεων, οἳ οἱ ἄθλοι τοῦ Ἡρακλέους καὶ ἡ εἰς τὴν Ἰνδικὴν στρατεία τοῦ Βάκχου, καὶ τραπῶσιν ἐπὶ τὴν ἐξεικόνισιν τῶν τροπαίων τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου². Ἐπὶ δὲ τῶν ἡμερῶν τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἔχομεν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Ῥαβέννης τρανὰ δείγματα τῆς τοιαύτης διὰ ψηφίδων παραστάσεως ἱστορικῶν προσώπων. Οὐδὲ περιωρίζοντο οἱ Βυζαντινοὶ ζωγράφοι καὶ μουσειῶται εἰς τὴν ἀποτύπωσιν τῶν εἰκόνων τῶν αὐτοκρατόρων καὶ τῶν περὶ αὐτοὺς καθ' ἑαυτοὺς καὶ μόνον, ὧν ἀντίγραφα εἶνε ὡς τὸ πλεῖστον αἱ ἐν χειρογράφοις περισωζόμεναι αὐτοκρατορικαὶ εἰκόνες, ἀλλὰ δὲν λείπουν καὶ μαρτυρίαι περὶ πολυπρὸς ἱστορικῶν ζωγραφικῶν συνθέσεων ἱστορικοῦ περιεχομένου. Οὕτως ὁ Προκόπιος λέγει τὰ ἐξῆς περὶ τοῦ ψηφιδωτοῦ τῆς Χαλκῆς, τοῦ προτεμενίσματος τούτου τῶν ἀνακτόρων τοῦ Ἰουστινιανοῦ: Ἐφ' ἐκάτερα μὲν πόλεμός τε ἐστὶ καὶ μάχη, καὶ ἀλλοκονταὶ πόλεις παμπληθεῖς πῆ μὲν Ἰταλίας, πῆ δὲ Λιβύης, καὶ νικᾷ μὲν βασιλεὺς Ἰουστινιανὸς ὑπὸ στρατηγοῦντι Βελισαρίῳ, ἐπάνεισι δὲ παρὰ τὸν βασιλέα τὸ στρατεῦμα ἔχων ἀκραιφνὲς ὄλον ὁ στρατηγὸς, καὶ δίδωσιν αὐτῷ λάφυρα βασιλεῖς τε καὶ βασιλείας καὶ πάντα τὰ ἐν ἀνθρώποις ἐξαισία. Κατὰ δὲ τὸ μέσον ἐστᾶσιν ὅτε βασιλεὺς καὶ ἡ βασίλισσα Θεοδώρα, ἐοικότες ἄμφω γεγηθόσι τε καὶ νικητή-

ρια ἐορτάζουσι ἐπὶ τε τῷ Βανδύλων καὶ Γότθων βασιλεῦσι, δορυαλώτους τε καὶ ἀγωγίμους παρ' αὐτοὺς ἤκουσι Περιέστηκε δ' αὐτοὺς ἡ Ῥωμαίων βουλή σύγκλητος, ἐορτασθαι πάντες¹.

Ἐπὶ δὲ τῇ κατὰ τὸ ἔτος 540 ἀλώσει τῆς Ἀντιοχείας ὑπὸ τοῦ Χοσρόου Θαῦμα γενόμενον ἐν Ἀπαμείᾳ εἰς τὸν ἐπίσκοπον τῆς πόλεως ἐν τινὶ λειτουργίᾳ ἀπεικονίσθη ἐν τῷ ὀρόφῳ τῆς ἐκκλησίας τῆς πόλεως ταύτης².

Ἐπειτα δὲ βλέπομεν, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ Μαυρίκιος ἔκτισε τὸν Καριανὸν ἔμβολον ἐν Βλαχέρναις, ὑπογράφας ἐν αὐτῷ διὰ ζωγράφων τὰς ἐαυτοῦ ἐκ παιδότην πράξεις μέχρι τῆς αὐτοῦ βασιλείας³.

Καὶ τὸ Καινούργιον δὲ καλούμενον ἀνάκτορον τὸ οἰκοδομηθὲν ὑπὸ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνα ἐκοσμεῖτο ὑπὸ ἱστορικῶν ψηφοθημάτων. Ἀνωθεν δὲ τῶν κίωνων, λέγει ὁ συνεχιστὴς τοῦ Θεοφάνους, ἄχρι τῆς ὀροφῆς καὶ τὸ κατὰ ἀνατολὰς ἡμισφαίριον ἐκ ψηφίδων ἰσοῦσιν ἵπας ὁ οἶκος κατακεχρύσεται, παρικαιθήμενον ἔχων τὸν τοῦ ἔργου δημιουργὸν, ὑπὸ τῶν συναγωνιστῶν ὑποστρατήγων δορυφορούμενον, ὡς δῶρα προσάγοντων αὐτῷ τὰς ὑπὸ αὐτοῦ ἐαλωκυίας πόλεις. Καὶ ἀνωθεν ἐπὶ τῆς ὀροφῆς ἀνιστόρηται τὰ τοῦ βασιλέως ἡρόκλεια ἄθλα καὶ οἱ ὑπὲρ τοῦ ὑψηλοῦ πύνοι καὶ οἱ τῶν πολεμικῶν ἀγῶνων ἰδρωῖτες καὶ τὰ ἐκ θεοῦ νικητήρια⁴. Ὁμοίως δὲ ὁ ἐν τῷ αὐτῷ ἀνακτόρῳ κοιτῶν τοῦ αὐτοκράτορος ἐκοσμεῖτο ὑπὸ ψηφοθημάτων παριστανόντων αὐτὸν μετὰ τῆς συζύγου καὶ τῶν παιδῶν⁵.

Ἐπὶ δὲ τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ τὰ ἐν Βλαχέρναις βασιλεία ἐκοσμοῦντο ὁμοίως δι' ἱστορικῶν ψηφι-

¹ Προκοπίου Κτισμάτων I, 10 ἐκδ. Βόννης σ. 204, 6-18.

² Εὐαγγελίου Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία βιβλ. Δ' κεφ. 26.

³ Θεοφάνους ἐκδ. Βόννης Τόμ. Α' σ. 402, 16. Ἠρβλ. Κεδρηνοῦ Τόμ. Α' σ. 694, 18.

⁴ Οἱ μετὰ Θεοφάνην (Theophanes Continuatus) ἐν ἐκδ. Βόννης σ. 332, 14 κ. ἑ.

⁵ Ἐνθ' ἄν. σ. 333, 14 κ. ἑ.

¹ Πρὸβλ. Γερ. Μαυρογιάννη Ἡ κοσμικὴ τῶν Βυζαντινῶν γραφικὴ ἐν Ἀρχαιολογικῇ Ἐφημερίδι 1893 σ. 22 κ. ἑ.

² Πανηγυρικὸς Θεοδοσίου 44, 5. 45, 4 ἐν τοῖς Panegyrici veteres ἐκδ. Jäger Τόμ. Β' σ. 410, 413.

δωτῶν, παριστανόντων τὰς ἐναντίον τῶν βαρβάρων νίκας τοῦ αὐτοκράτορος¹. Περὶ δὲ τοῦ Ἀνδρονίκου Κομνηνοῦ, ὅστις ἰδιαζόντως ἠσμένιζεν ἐν τῇ ἐξεικονίσει τῆς ἰδίας μορφῆς², μαρτυρεῖ ὁ Νικήτας Χωνιάτης, ὅτι τὰ πολυτελῆ οἰκήματα τὰ φορισθέντα εἰς ἐνοίκησιν αὐτοῦ ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἀγίων τεσσαράκοντα μαρτύρων διέταξεν ὁμοίως νὰ κοσμηθῶσι διὰ ζωγραφιῶν ἀναφερομένων εἰς τὰς ἰδίας αὐτοῦ πράξεις· μὴ ἔχων δ' οὖν ἐκ τῶν προσφάτων καὶ νεαρῶν αὐτοῦ πράξεων καταπάτειν τοὺς δόμους τῷ τῶν χρωμάτων συγκερασμῷ ἢ ταῖς λεπταῖς καταποικίλλειν τῶν ψηφίδων ἐνθέσειν, εἰς τὰ πρὸ τῆς βασιλείας ἔβλεψεν ἔργα· καὶ ἦν ἱππηλάσια καὶ κυνηγέσια ζωγραφούμενα, κλωγμὸς πτηνῶν, θωῦσμός κυνῶν, ἐλαφηβολία καὶ λαγῶν θηρεύσεις καὶ χαυλιόδους σὺς διακοντιζόμενος καὶ ζοῦμπος διελαυνόμενος δόρατι· ζῶον δὲ οὗτος τὸ μέγεθος ὑπὲρ ἄρκιον μυθικήν καὶ πάρδαλιν σικτήν, κατὰ τοὺς Ταυροσκύθας φνύμενον μάλιστα καὶ τρεφόμενον, καὶ βίος ἀγροικὸς καὶ σκηνίτης καὶ ἐστίασις ἐκ τῶν θηρευομένων σχέδιος, καὶ αὐτὸς Ἀνδρόνικος μιστύλλων αὐτοχειρὶ κρέας ἐλάφειον ἢ κάπρου μονάζοντος, καὶ ὀπιτῶν περιφραδέως πυρὶ, καὶ τοιαῦθ' ἕτερα, ὅποσα τεκμηριάζειν ἔχουσι βίον ἀνδρὸς πεποιδότου ἐπὶ τόξῳ καὶ ῥομφαίᾳ καὶ ἵπποις ὠκύποσι φεύγοντός τε τὴν ἐνεγκαιμένην δι' οἰκείαν ἀβελτερίαν ἢ ἀρετήν³. Ἀργότερον δὲ βλέπομεν

¹ Νικήτα Χωνιάτου ἐκδ. Βόννης σ. 269,1 κ. ἐ.

² Ἴδε τὴν παρὰ Νικήτα Χωνιάτη σ. 432,5 περιγραφὴν τοῦ ἐν τῇ μονῇ τῶν Ἀγίων τεσσαράκοντα μαρτύρων μεγάλου πίνακος τοῦ παριστάνοντος τὸν αὐτοκράτορα Ἀνδρόνικον Κομνηνὸν οὐκ ἐστιαλμένον βασιλικῶς οὐδὲ χρυσοφοροῦντα ὡς ἄνικτι, ἀλλὰ τινα πολύτην ἐργατικὸν, ἐκ καλαῖνου βαφῆς ἐνδεδυμένον ἀμπεχόνην κτλ. Ὁ αὐτὸς Νικήτας λέγει, ὅτι ὁ Ἀνδρόνικος ἔδωκε δὲ καὶ ἐπ' ἀδείας εἰς τὰς τῶν βασιλέων ἱστορομένης εἰκόνας ἀπαλίσφειν τὰ πρόσωπα αὐτῶν καὶ τὰ γράμματα καὶ γράφειν καὶ χαρακτηρίζειν αὐτοῦ τὴν μορφήν. Κωδ. Β (Μονάχειος) σ. 433,4 ἐκδ. Βόννης ἐν σημειώσει κατὰ παραβολὴν πρὸς τὸ κεῖμενον.

³ Νικήτα Χωνιάτου σ. 433,10-434,5. Ἴδε διαφόρους παραστάσεις ζώων, πλὴν ἵππων, περὶ ἧν ὁ λόγος κατωτέρω, ἐν ἑλληνικοῖς χειρογράφοις τῆς Ἑθνικῆς βιβλιοθήκης Παρισίων παρὰ τῷ *Bordier* Description des peintures et autres ornements contenus dans les manuscrits grecs de la Bibliothèque Nationale,

τὸν Μιχαὴλ Παλαιολόγον κοσμοῦντα τὰνάκτορα τοῦ Βυζαντίου διὰ τοιχογραφιῶν παριστανουσῶν τὰς νίκας αὐτοῦ κατὰ τῶν ἀποστάντων Ἰλλυριῶν, προστατευομένων ὑπὸ τῶν Ἀνδηγαυῶν ὡς καὶ τοὺς προτέρους ἄλλους¹.

Καὶ ἐν τοῖς προαστείσι δὲ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχιακαῖς πόλεσιν ἐκοσμοῦντο ἐνίοτε τὰ μέγαρα πλουσίων ἰδιωτῶν διὰ ζωγραφιῶν ἱστορικῶν. Οὕτως ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ ὁ κατὰ τῶν Σελδσουκιδῶν στρατεύσας πρωτοστάτωρ Ἀλέξιος, ἐπειδὴ ποτε γραφαῖς ἐπαγλαῖσαι τῶν προαστείων αὐτῷ δωμάτων ἠβουλήθη τινά, οὔτε τινὰς Ἑλληνίους παλαιότερας ἐνέθετο πράξεις αὐτοῖς, οὔτε μὴν τὰ βασιλέως, ὅποια καὶ μᾶλλον τοῖς ἐν ἀρχαῖς εἴθυσται, διεξήλθεν ἔργα, ὅσα ἐν τε πολέμοις καὶ θηροκτονίαις αὐτὸς εἴργαστο, . . . ἀλλὰ τούτων ἀφέμενος τὰς τοῦ σουλτάν ἀνεστήλου στρατηγίας². Ὁμοίως δὲ τῶν ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 524 κώδικι τῆς Μαρκανῆς ἀνεκδότων ἐπιγραμμάτων τοῦ ἐπὶ τῶν τελευταίων Κομνηνῶν καὶ τῶν Ἀγγέλων ἀκμάσαντος Κωνσταντίνου Στιλβῆ, ὧν πλεῖστα ὅσα ἀναφέρονται εἰς ἄλλα τε ἔργα τέχνης καὶ ζωγραφίας, ἐν ἐπιγράφεται « Ἐπὶ τῷ κατὰ Θεσσαλονίκην νεουργηθέντι οἴκῳ τοῦ Σικουντηνοῦ Λέοντος ἔχοντι διαφόρους παλαιὰς ἱστορίας καὶ τὸν αὐτοκράτορα κύρ Μανουὴλ τὸν Κομνηνόν ».

Οὐ μόνον δ' αὐτοὶ οἱ Βυζαντινοὶ, ἀλλὰ καὶ οἱ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν δεσπόσαντες Φράγκοι ἐκόσμουσαν τὰνάκτορα αὐτῶν δι' ἱστορικῶν ζωγραφιῶν. Τοιοῦτό τι μαρτυρεῖται περὶ τῶν ἐπὶ τῆς Καδμείας ἀνακτόρων τῶν Σαιντομέρ, ὧν τὰς αἰθούσας

Ἐν Παρισίοις, 1883 σ. 314 ἐν λ. Animaux καὶ σ. 317 ἐν λ. Chiens, Cheval, Chiènes κτλ. Ὁμοίως εἰκὼν καμήλων εὑρηται παρὰ τῷ *Bayer* L'art Byzantin σ. 118, κυνηγεσίῳ δὲ παρὰ τῷ *Bordier* ἐνθ' ἀν. σ. 273 καὶ ἐν τῇ *Σπυρ. II. Δάμπερου* Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος Τόμ. Γ' σ. 153. Πρὸς καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ *Leo Sternbach* ἐκδοθεῖσαν Ἐκφρασιν ἀλώσεως σπίνων καὶ ἀκανθίδων τοῦ Κωνσταντίνου Μανασσῆ ἐν τῇ *Eos* Τόμ. Ζ' (1902) σ. 180 κ. ἐ. καὶ ἐν χωριστῷ τεύχει.

¹ Παχυμέρους ἐκδ. Βόννης Τόμ. Α' σ. 517,2 κ. ἐ.

² Κιννάμου ἐκδ. Βόννης σ. 266,5 κ. ἐ., 267,14 κ. ἐ.

ἐκόσμουν τοιχογραφίαι ἀπεικονίζουσαι τὰς ἀνδραγαθίας τῶν Λατίνων τῶν κατακτησάντων τὴν Συρίαν¹. Κατὰ τὸ Χρονικὸν τοῦ Μορέως ὁ Νικόλαος Σαιντομέρ ἐκτίσας τὸ ἀνάκτορον

ἔποιεν γὰρ κ' ἐχτίσεν το καὶ ἐκαταϊστόρησέν το
τὸ πῶς ἐκουγκεστήσασιν οἱ Φράγχοι τὴν Συρίαν².

Ἄλλὰ καὶ τὰ μεσαιωνικὰ ἡμῶν ἐπύλλια περιέχουσιν ἐκφράσεις ἱστορικῶν ζωγραφιῶν. Καὶ δὲν εἶνε μὲν ἀνάγκη νὰ ποδεχθῶμεν, ὅτι τὰ τοιαῦτα εἶνε περιγραφαὶ πράγματι ὑφισταμένων ζωγραφιῶν ἃς εἶχόν που ἴδει οἱ ποιηταί, καίτοι καὶ τοιοῦτό τι δὲν ἀποκλείεται, ἀλλὰ δεικνύεται οὐχ ἦττον καὶ ἐξ αὐτῶν, ὅτι ἰκανῶς διαδεδομένη ἦτο ἡ διακόσμησις ἀνακτόρων καὶ μεγάρων διὰ τοιούτων εἰκόνων. Τὸ μέγαρον τοῦ Ἀκρίτα πλὴν διαφόρων ἄλλων ψηφοθημάτων, παριστανόντων σκηνὰς τῆς Ἀγίας Γραφῆς, ἐκόσμησεν ὁ τεχνίτης μὲ χρυσόμουσα τὰ τρόπαια τῶν πάλαι ἐν ἀνδρείᾳ λαμπάντων, καὶ

Ἀχιλλέως ἱστόρησε τοὺς μυθικοὺς πολέμους,
τὸ κάλλος Ἀγαμέμνονος, φυγὴν τὴν ὀλεθρίαν,
Πηνελόπην τὴν σώφρονα, τοὺς κτανθέντας νυμφίους.
Ὀδυσσεὺς τὴν θαυμαστὴν πρὸς τὸν Κύκλωπα τόλμην,
Βελλεροφόντην κτείναντα Χίμαιραν τὴν πυρφόρον,
Ἀλεξάνδρου τὰ τρόπαια, τὴν τοῦ Δαρείου ἦτταν,
Κανδάκης τὰ βασίλεια καὶ τὴν αὐτῆς σοφίαν,
τὴν πρὸς Βραχμᾶνας ἄφιξιν, αὖθις πρὸς Ἀμαζόνας,
λοιπὰ τε κατορθώματα τοῦ σοφοῦ Ἀλεξάνδρου,
ἄλλα τε πλήθη θαυμαστά, πολυειδεῖς ἀνδρείας².

¹ Χρονικὸν τοῦ Μορέως ἐκδ. Buchon στ. 6747, ἐκδ. John Schmitt σ. 524 στ. 8084. Πρὸς Gregorovius Geschichte der Stadt Athen im Mittelalter. Ἐν Στουτγάρτη. 1889 Τόμ. Β' σ. 43 κ. ἐ. Ἑλλ. μεταφρ. Σπυρ. Π. Λάμπρου Τόμ. Β' σ. 48 κ. ἐ.

² Legrand Les exploits de Basile Digénis Acritas épopée byzantine publiée d'après le manuscrit de Grotta-Ferrata. Ἐν Παρισίοις. 1892 σ. 149, στ. 85-94. Ἐν δὲ τῇ διασκευῇ τοῦ ἔπους τούτου ἐν τῷ κώδικι τῆς Τραπεζοῦντος ἔχομεν ἐν τῷ οἰκείῳ μέρει αὐτοῦ τοὺς ἑξῆς στίχους

Καὶ οἱ μὲν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Ἀκρίτα ἀπεικονισμένοι ἄθλοι τοῦ Ἀχιλλέως ἐνθυμίζουσιν ἡμᾶς τὴν εἰκόνα τοῦ ἥρωος τούτου ἀνταγωνιζομένου πρὸς τὸν Ἑκτορα ἐν φ. 133^α τοῦ ὑπ' ἀρ. 2878 κώδικος τῆς Ἑθνικῆς βιβλιοθήκης Παρισίων¹. Τὰ δ' εἰς Ἀλέξανδρον τὸν μέγαν ἀναφερόμενα ψηφοθητῆματα δυνάμεθα νὰ συσχετίσωμεν τοῦτο μὲν πρὸς τὴν ζωγραφίαν τὴν παριστανούσαν τὸν γάμον τοῦ Ἀλεξάνδρου, εἰς ἣν ἀναφέρεται ἐν τῶν ἐπιγραμμάτων τοῦ Μανουὴλ Φιλῆ², τοῦτο δὲ πρὸς τὰς εἰκόνας τὰς κοσμούσας τὸν ἐν τῇ κατὰ τὴν Βενετιαν ἑλληνικῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἀγίου Γεωργίου ἀποκείμενον κώδικα τοῦ κατὰ τὸν ψευδοκαλλισθένειον τρόπον συτεταγμένου Βίου τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, γεγραμμένον τὸν δέκατον τέταρτον αἰῶνα³.

Τρανοτάτην δὲ τέλος ἀπόδειξιν τῆς σπουδαίας θέσεως, ἣν ἐπεῖχεν ἐν τῇ βυζαντιακῇ γραφικῇ ἡ ζωγραφία σκηνῶν ἱστορικῶν, ἔχομεν αὐτὴν τὴν σημασίαν εἰς ἣν περιῆλθον αἱ λέξεις ἱστορία καὶ ἱστορῶ, σημαίνουσαι καθ' ὅλου τὴν εἰκόνα καὶ τὸ εἰκονίζειν. Τίς δὲν ἐνθυμεῖται τὸ γνωστότατον ἐκεῖνο, τὴν εἰκόνα σου τὴν σεπτὴν τὴν ἱστορηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου Λουκᾶ ἱερωτάτου, τὴν Ὀδηγήτριαν;

Λυπηρὸν δὲ εἶνε, ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ προσγράψωμεν εἰς ὠρισμένους ὀνομαστικῶς ζωγράφους τινὰς τοῦλάχιστον τῶν εἰς

καὶ τοῦ Ἀδελαιγᾶ φησιν τὴν ὀλεθρίαν πάνυ

Ὀλόπης τε τὴν συμφορὰν, νυμφίους τοὺς καθέκτους.

¹ Ἴδε ἐκδοσὶν Sathas-Legrand. Ἐν Παρισίοις 1875 στ. 2817. Οὕτω τὰ δύο κείμενα χρησιμεύουσιν εἰς ἐπανόρθωσιν καὶ συμπλήρωσιν ἀλλήλων. Καὶ τὸ μὲν τῆς Κρυπτοφέρρης διδάσκει ἡμᾶς, ὅτι ἐν τῷ τῆς Τραπεζοῦντος τὸ φησιν πρέπει νὰ διορθωθῇ εἰς φυγὴν, ἀντὶ δὲ τῶν λέξεων Ὀλόπης τε τὴν συμφορὰν πρέπει νὰ γράψωμεν Πηνελόπην τὴν σώφρονα καὶ τὸ καθέκτους νὰ διορθώσωμεν εἰς κτανθέντας. Ἐκ δὲ τοῦ τῆς Τραπεζοῦντος γίνεται σαφές, ὅτι ἐν τῷ τῆς Κρυπτοφέρρης δύο στίχοι συνεχωνεύθησαν εἰς ἓνα οὕτως, ὥστε πρέπει νὰ γράψωμεν

τὸ κάλλος Ἀγαμέμνονος.....

..... Ἀδελαιγᾶ (;) φυγὴν τὴν ὀλεθρίαν.

¹ Bordier ἐνθ' ἀν. σ. 8 καὶ 313 ἐν λ. Achille.

² E. Miller Manuelis Philae Garmina. Ἐν Παρισίοις. 1857 Τόμ. Β' σ. 336. Πρὸς καὶ Τόμ. Β' σ. 267 κ. ἐ.

ἡμᾶς γνωστών ἐκ μαρτυριῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων ἢ ἐν κώδιξι περισώθεισων ἱστορικῶν εἰκόνων. Καὶ ταῦτα διότι πάνυ ὀλίγα ὀνόματα Βυζαντινῶν ζωγράφων περιῆλθον εἰς ἡμᾶς¹.

¹ Προχείρως σημειώσθωσαν ἐνταῦθα τὰ γνωστά μοι ὀνόματα Βυζαντινῶν ζωγράφων καὶ ἀγιογράφων, ὧν ὁ κατάλογος οὐκ ὀλίγας βεβαίως ἐπιδέχεται συμπληρώσεις. α') Παῦλος ὁ διὰ ψηφιδῶν ζωγραφήσας τὸν Χριστὸν ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ. Ἄντωνιου τοῦ ἐκ Νοβγορόδου Περηγήσεις σ. 88 κ. ἐ. ἐν ταῖς τοῦ *Jean Paul Richter* Quellen zur byzantinischen Kunstgeschichte. Ἐν Βιέννῃ. 1897 σ. 62. β') Στέφανος μοναχός, ἀγιογράφος καταδιωχθεὶς ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Κοπρωνύμου. Στέφανος διάκονος ἐν τοῖς *Analecta graeca*. Ἐν Παρισίοις. 1688 Τόμ. Α' σ. 454. γ') Λάζαρος ὁ ὑπὸ τοῦ εἰκονοκλάστου αὐτοκράτορος Θεοφίλου καταδιωχθεὶς ἀγιογράφος. *Οἱ μετὰ Θεοφάνην* (Theophanes continuatus) σ. 102, 22 κ. ἐ. *Κεδρηνός* Τόμ. Β' σ. 113, 6 κ. ἐ. δ') Γρηγόριος Ἀσβεστάς ὁ ἐπίσκοπος Συρακουσῶν ὁ γελοιογραφήσας τὸν πατριάρχην Ἰγνατίου. *Νικήτα Παφλαγόνο* Βίος Ἰγνατίου παρὰ Migne ἐν Ἑλληνικῇ Πατρολογίᾳ Τόμ. ΡΕ' σ. 540 κ. ἐ. ε') ὁ γνωστός Μεθόδιος ὁ μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ Κυρίλλου συντελέσας εἰς τὴν παρὰ τοῖς Σλάβοις διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ εἰσαγαγὼν τὴν ἑλληνικὴν γραφὴν. ζ') Ἄνδρέας ὁ υἱὸς Ἀρταβασδοῦ, δίκσημος ζωγράφος τῶν ἡμερῶν Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου. *Οἱ μετὰ Θεοφάνην* (Theophanes continuatus) σ. 382, 4. *Κεδρηνοῦ* ἐκδ. Βόννης Τόμ. Β' σ. 278, 24. ζ') Μύρων, ζωγράφος μνημονευόμενος ἐν τινι τῶν ποιημάτων τοῦ κατὰ τὸ πρῶτον ἡμῶν τοῦ ἐνδεκάτου αἰῶνος ἀκμάσαντος Χριστοφόρου τοῦ Μυτιληναίου. *Ed. Kurtz* Die Gedichte des Christophoros Mitylenaeos. Ἐν Λειψία 1903. σ. 75 ἀρ. 122. η') ὁ ἐν ἔτει 1066 ζωγραφήσας τὸ ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Βρεττανικοῦ μουσείου ὑπ' ἀρ. Additional 10362 Ψαλτήριον βιβλιογράφος Θεόδωρος ὁ Καισαρεύς. *Muralet* Essai de chronographie byzantine 1057-1453. Ἐν Πετροῦπλει. 1855 σ. 10. θ') Ἐφραῖμ ὁ ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ Κομνηνοῦ διὰ ψηφιδωτῶν εἰκόνων κοσμήσας τῷ 1169 τὴν ἐν Βηθλεέμ ἐκκλησίαν τῆς Παναγίας. (*Quaresmius* Terrae sanctae elucidatio. Ἐν Ἀντιόχειᾳ. 1639 Τόμ. Β' σ. 845. *Unger* Christlich-griechische oder byzantinische Kunst ἐν τῇ *Allgemeine Encyclopädie* τοῦ *Ersch* καὶ *Gruber* Τόμ. 84 σ. 435. ι') ὁ ζωγράφων ἀριστος Παῦλος ὁ γράψας κατ' ἄγνωστον χρόνον *περὶ ἑνα* τῶν βασιλείων τοίχων *πρὸ τοῦ εὐκτηρίου τῆς νικοποιοῦ Θεοτόκου τῶν ἁγίων Γεώργιον* ἐπυχοῦμενον ἐπὶ Ἰππου, ὅστις εἶχε νομισθῆ χρημετίσας ἐν κρίσεισι ὥραις τῆς βυζαντιακῆς βασιλείας. *Νικηφόρου Γρηγοῦ* ἐκδ. Βόννης Τόμ. Α' σ. 304, 8 κ. ἐ. ια') ὁ ἐν τοῖς ἐπιγράμμασι τοῦ κατὰ τὸ πρῶτον ἡμῶν τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰῶνος ἀκμάσαντος Μανουὴλ Φιλῆ μνημονευόμενος ζωγράφος Μακάριος. *E. Miller* Manuelis Philae Carmina. Ἐν Παρισίοις. 1855 Τόμ. Α' σ. 131 ἀρ. COLIX. ιβ') ὁ ἀγιογράφος Γαστρέας ὁ ἐκμιμούμενος τοὺς ἐν τῇ πελοποννησιακῇ Ταβίᾳ πίνακας τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου. *Σπυρ. Π. Δάμπρου* Ταβία ἐν τῇ *Byzantinische Zeitschrift* Τόμ. Ζ' (1898) σ. 310 καὶ ἐν *Μικταῖς* σελίδι σ. 449. ιγ') ὁ παρὰ τοῖς Ἀγιορείταις φερόμενος πολὺς Πανσελήνος. Πρβλ. *Σπυρ. Π. Δάμπρου* Ὁ Ἰησοῦς τοῦ Πανσελήνου. Παρνασσῶ Τόμ. Ε' (1884) σ. 445 κ. ἐ. καὶ ἐν *Μικταῖς* σελίδι σ. 506 κ. ἐ. Τέλος δὲ παρατηρητέον, ὅτι ἐν τῷ κώδικι τῆς ἀγιορειτικῆς μονῆς τοῦ Ἁγίου Παύλου φέρεται

Ἀντίγραφα δὲ πολλάκις ἐπιφανῶν τοιχογραφιῶν, πινάκων ἢ ψηφοθημάτων δύνανται νὰ ὑποληφθῶσι καὶ αἱ ἱστορικαὶ συνθέσεις αἱ κοσμοῦσαι ἕνια τῶν βυζαντιακῶν χειρογράφων, ἢ τοῦλάχιστον τὰ χειρόγραφα ταῦτα δύνανται νὰ χρησιμεύσωσιν εἰς ἡμᾶς ὡς δείγματα τῆς τεχνοτροπίας τῶν τοιούτων ζωγραφιῶν, διαφόρου, ὡς εἶκος, κατὰ τε τοὺς χρόνους καὶ τὴν καλλιτεχνικὴν ἀξίαν τῶν ζωγράφων. Τοιοῦτοι δ' ἐξαιρέτοι καὶ ὑπὸ ἱστορικῶν εἰκόνων διάκοσμοι κώδικες εἶνε ἐπὶ παραδείγματι ὁ Παρισιακὸς 510, γεγραμμένος τὸν ἕνατον αἰῶνα καὶ περιέχων Ὁμιλίαν Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου¹, καὶ ὁ τοῦ Χρονικοῦ τοῦ Ἰωάννου Σκυλίτζη ἐν Μαδρίτῃ, γεγραμμένος τὸν δέκατον ἢ ἐνδέκατον αἰῶνα². Ἄλλας δ' εἰκόνας ἐκ κωδίκων διαφόρων παριστανόντων ἱστορικὰ ἢ ἄλλα κοσμικὰ θέματα δύναται ὁ ἀναγνώστης νὰ ἴδῃ προχείρως τοῦτο μὲν περιγραφόμενας ἐν τῷ τοῦ Bordier καταλόγῳ τῶν ἱστορημένων κωδίκων τῆς Ἑθνικῆς βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων³, τοῦτο δ' ἐκδεδομένης ἐν ταῖς συγγραφαῖς τῶν κ. κ. Kondakof⁴, Bayet⁵, Schlum-

σημειώσις, ἐν ἣ ἀναγράφονται ὡς ἀγιογράφοι καὶ ψηφογράφοι μετὰ τῶν ἐτῶν 830 καὶ 1387 ἀκμάσαντες Καλλίστρατος, Νίκανδρος καὶ Ἀπόλλων ἀδελφοὶ Ὀλύμπιοι, Βαρθολομαῖος καὶ Ἰωαννίκιος Ῥώδιοι ἀδελφοὶ, Νίκανδρος, Παῦλος, Ἰωαννίκιος καὶ Μελχισεδὲκ ὁ Συμαίτης. Ἄλλ' ἡ σημειώσις αὕτη εἶνε ὑποδοκίμαία. Ἴδε *Σπυρ. Π. Δάμπρου* Κατάλογος τῶν ἐν ταῖς Βιβλιοθήκαις τοῦ Ἁγίου Ὀρους ἑλληνικῶν κωδίκων. Ἐν Κανταβριγίᾳ. 1895. Τόμ. Α' σ. 17.

¹ Ἴδε μακρὰν περιγραφὴν τῶν εἰκόνων τοῦ πολυτίμου τούτου κώδικος μετὰ τινῶν ἀπεικονίσεων παρὰ τῷ Bordier ἐνθ' ἀν. σ. 62 κ. ἐ. Ἄλλας εἰκόνας ἐκ τοῦ κώδικος τούτου ἴδε παρὰ *Schlumberger* Nicéphore Phocas σ. 185 καὶ Tzimisces σ. 740.

² Ἴδε τὰς φωτογραφίας τοῦ κώδικος τούτου ἀναγραφομένης παρὰ *Millet* La collection chrétienne et byzantine des Hautes études. Ἐν Παρισίοις. 1908. Ἐνὲς δὲ τούτων ἐξεδύθησαν παρὰ τῷ *Boylé* (L'habitation byzantine) καὶ παρὰ τῷ *Schlumberger* (Basile II σ. 257, 388. Zoé et Théodora σ. 80, 112, 165, 208, 425, 469, 497, 517, 545, 585).

³ *Bordier* ἐνθ' ἀν. σ. 11 κ. ἐ. Table des matières σ. 313 κ. ἐ.

⁴ *Kondakof* Histoire de l'art byzantin. Γαλλ. μετάφρ. *Trawinski*. Ἐν Παρισίοις. 1886-1891.

⁵ *Bayet* L'art byzantin σ. 65, 67, 69, 92, 159, 161, 169, 295.

berger¹, Diehl² καὶ Μαυρογιάννη³

Τοιαῦται δ' ἐκ τοιχογραφιῶν ἐπισήμων ἢ ψηφοθετημάτων ἀντιγεγραμμένοι εἰκόνες εἶνε ἴσως καὶ αἱ τοῦ Valicanus graecus 1851 τοῦ περιέχοντος ἐπιθαλάμιον ἐπὶ τῷ ὑμεναίῳ ξένης βασιλόπαιδος μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοκράτορός τινος τοῦ Βυζαντίου, ὅπερ ἀνακαλύψας ἐξέδωκεν ὁ κ. Στρυγόφσκης κατὰ τὴν ὑπ' ἐμοῦ γενομένην ἀνάγνωσιν, ἀποκατάστασιν καὶ μετάφρασιν τοῦ κειμένου. Ἀναφέρεται δὲ τοῦτο κατὰ μὲν τὴν ἐμὴν γνώμην εἰς τὸν ἐν ἔτει 1105 τελεσθέντα γάμον τοῦ Ἰωάννου Κομνηνοῦ μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως τῆς Οὐγγαρίας Λαδισλάου Α' Πυρίσκας, ἣτις, μετονομασθεῖσα ἐν Βυζαντίῳ Εἰρήνη, εἶνε αὐτὴ ἐκείνη ἢ ἀγιασθεῖσα ὑπὸ τῆς ἡμετέρας ἐκκλησίας⁴, κατὰ δὲν τὸν κ. Στρυγόφσκην εἰς τὸν ἕτερον τῶν μετὰ ξένων πριγκιπισσῶν γάμων τοῦ Ἀνδρονίκου Β' Παλαιολόγου (1282-1328)⁵.

Τοιαύτης λοιπὸν εἰκόνος περιγραφὴν πρέπει νὰ ὑπολάβωμεν καὶ τὴν κατωτέρω ἐκδιδόμενην Ἑκφρασιν, εἴτε τοιχογραφίαν εἴτε πίνακα εἴτε ψηφοθέτημα θελήσωμεν νὰ φαντασθῶμεν αὐτήν. Ἦτο δὲ ἡ ζωγραφία αὕτη πολυπρόσωπός τε καὶ πολυκίνητος, καθ' ἃ διδασκόμεθα ἐκ τῆς περιγραφῆς, ἐξ ἧς γίνεται σαφές τοῦτο μὲν, ὅτι ὁ βασιλεὺς ὑπερεξεῖχεν ἐν τῇ ὄλῃ εἰκόνι, ἐπέχων διακεκριμένην θέσιν καὶ ἐφελκύων τὴν προσοχὴν διὰ τῆς μετ' ἰδίας ἐπιμελείας ἐπεξεργασμένης πλουσίας αὐτοῦ στολῆς,

¹ Schlumberger Nicéphore Phocas σ. 65, 73, 148, 601, 605. — Jean Tzimisès σ. 473, 515, 517. — Basile II σ. 369. — Zoé et Théodora σ. 80.

² Diehl Études byzantines. Ἐν Παρισίοις. 1905. Table des illustrations σ. 485 κ. ε.

³ Γερασ. Μαυρογιάννη Βυζαντινὴ τέχνη καὶ Βυζαντινοὶ καλλιτέχναι. Ἐν Ἀθήναις. 1893, σ. 57, 205, 207, 218.

⁴ Σπυρ. II. Λάμπρου Μικταὶ σελίδες σ. 398 κ. ε.

⁵ Strzygowski Das Epithalamion des Palaologos Andronikos II ἐν τῇ Byzantinische Zeitschrift Τόμ. ΙΑ' (1901) σ. 546-567. Ὁ κ. Στρυγόφσκης ἐξέδωκεν ἐν τῇ πραγματείᾳ ταύτῃ ἐπὶ τοῦ παρόντος δύο μόνως τῶν ἐπτὰ κοσμουσῶν τὸ κείμενον εἰκόνων, ἃν παρῶν φωτογραφίας δωρηθείσας μοι ὑπ' αὐτοῦ κατέθηκα ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ ἐμοῦ ἐν τῇ Πανεπιστημίῳ Ἱστορικοῦ φροντιστηρίου ὑπ' ἀρ. 226.

τοῦτο δὲ, ὅτι ὁ ζωγράφος ἰδιάζουσιν μέριμναν εἶχε καταβάλλει περὶ τὴν παράστασιν ἵππων ποικίλων τὸ γένος καὶ τὴν μορφήν. Οὐδ' εἶνε ἡ τοιαύτη ποικιλία καὶ ἐπιτυχία περὶ τὴν ἐξεικόνισιν τῶν ἵππων ἀπλοῦν ἐπινόημα τοῦ γράψαντος τὴν Ἑκφρασιν, ἀλλ' εὐλόγως δυνάμεθα νὰ ποδεχθῶμεν, ὅτι οὗτος περιέγραφε πραγματικὴν ζωγραφίαν, παρατηροῦντες τὴν ἐξαιρετὸν ἀληθῶς εὐστοχίαν ἣν διατρανώνει ἡ βυζαντιακὴ γραφικὴ ἐν τῇ παραστάσει ἵππων¹.

Τὰς δὲ ξυλοκονταριάς, αἵτινες ὑπῆρξαν τὸ θέμα τῆς ζωγραφίας, ἣτις εἶνε τὸ ὑποκείμενον τῆς ἡμετέρας Ἑκφράσεως, δὲν πρέπει νὰ συγχύσωμεν πρὸς τὸ ἀγώνισμα τοῦ ἱππικοῦ διαδορατισμοῦ. Τὸ ἀγώνισμα τοῦτο τὸ ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ giostra κληθὲν τζούστρα παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς συνέκειτο εἰς τὸν ἱππικὸν διὰ δόρατος ἀνταγωνισμὸν δύο ἀντιπάλων ὁμάδων, διεξαγόμενον διὰ μονομαχίας τῶν ὑφ' ἑκατέρας αὐτῶν κληρουμένων κατὰ τὰ περιγραφόμενα ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου Γρηγορᾶ². Ἀλλὰ τοὺς τοιοῦτους ἀγῶνας εἰσήγαγον εἰς τὸ Βυζάντιον πρῶτοι οἱ ἐκ Σαβαυδίας ἐπισκεπτόμενοι τὴν βυζαντιακὴν αὐλήν εὐπατρίδαι μετὰ τὸν γάμον Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου τοῦ Β' (1328-1341) μετὰ Ἀννης τῆς Σαβαυδικῆς κατὰ τὴν ῥητὴν ὁμολογίαν τοῦ Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ³. Περὶ τοῦ τοιοῦτου δὲ ἀγωνίσματος δὲν πρόκειται προφανῶς ἐνταῦθα, διότι οὐ μόνον ὁ κῶδιξ ἡμῶν εἶνε ἀρχαιότερος τοῦ χρόνου ἐκείνου, ἀλλὰ καὶ ἡ γινομένη περιγραφὴ δὲν ἀντιστοιχεῖ πρὸς ἀγώνισμα τελούμενον δι' ἱππικῆς μονομαχίας, ἀλλὰ πρὸς ἀμιλλαν, ἧς, καθ' ἃ φαίνεται, πολλοὶ ὁμοῦ συμμετεῖχον. Εἰς ἄλλο τι λοιπὸν ἀνα-

¹ Ἴδε προχείρως διαφόρους παραστάσεις ἵππων ἐκ βυζαντιακῶν χειρογράφων παρὰ τῷ Schlumberger Nicéphore Phocas σ. 78, 81. — Jean Tzimisès σ. 169, 605, 740. — Basile II σ. 749, 473. — Zoé et Théodora σ. 32, 33, 37, 80, 377, 441, 469, 517, 545.

² Νικηφόρον Γρηγορᾶ ἐκδ. Βόννης Τόμ. Α' σ. 482, 10 κ.ε. Πρὸς Σπυρ. II. Λάμπρου Οἱ γυμναστικοὶ ἀγῶνες παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς ἐν τῷ Πανηγυρικῷ τεύχει τῆς Ἑστίας α' Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες ἐν Ἀθήναις. Μάρτιος - Ἀπρίλιος 1896 σ. 62 κ.ε.

³ Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ ἐκδ. Βόννης Τόμ. Α' σ. 205, 14 κ.ε.

φέρεται ἢ Ἐκφρασις. Πρὸς λύσιν δὲ τοῦ ζητήματος τούτου
 μεγάλως συντελεῖ ἡ εὕρεσις τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ συμμετα-
 σχόντος τῶν ξυλοκονταριῶν, περὶ ὧν ἐνταῦθα ὁ λόγος. Ὁ κ.
 Krumbacher¹ ποιεῖται ἐξ εἰκασίας λόγον περὶ τοῦ ἐμπειροτάτου
 ἐν τοῖς ἵππικαῖς τέχναις αὐτοκράτορος Μανουήλ (τοῦ Κομνη-
 νοῦ). Νομίζω δὲ, ὅτι ἔχει πληρέστατα δίκαιον, ὡς ἀποδεικνύει
 τὸ ἐξῆς χωρίον τοῦ Ἰωάννου Κιννάμου· Βασιλεῖ Μανουήλ ἄρτι
 τὴν βασιλείαν παραλαβόντι ἐπιμελὲς ἐγένετο μάλιστα ὅπως ἂν
 Ῥωμαῖοι ἐπὶ τὸ βέλτιον τοῦ λοιποῦ τὴν ὄπλισιν μεταβάλοιεν.
 Ὅθεν καὶ ἀσπίσι κυκλωτέροις φρούργνηται εἰθισμένον αὐτοῖς
 πρότερον φαρειροφορεῖν τε τὰ πλεῖστα καὶ τόξοις τὰς μάχας
 διαφέρειν, ὁ δὲ ταύτας μὲν ποδήρεις προβεβλήσθαι αὐτοὺς
 ἐδιδάξατο, δόρατα δὲ κραδαίνειν μακρὰ καὶ ἵπποσύνη δεξιό-
 τατα χρῆσθαι ἠσκήσατο. Τὰς γὰρ ἐκ τῶν πολέμων ἀνέσεις
 πολέμων αὐτὸς ποιεῖσθαι θέλων παρασκευὰς, ἵππεύεσθαι εὐώ-
 θει τὰ πολλὰ σχῆμά τε πολέμου πεποιημένος παρατάξεις τινὰς
 ἀντιμετώπιους ἀλλήλαις ἴστα. Οὕτω τε δόρασιν ἐπελαύνοντες
 αὐτοξύλοις κίνησιν ἐγυμνάζοντο τὴν ἐν τοῖς ὅπλοις... Οὐ μὴν
 οὐδὲ αὐτὸς βασιλεὺς τῶν ἀγόνων τούτων ἀπῆν, ἀλλ' ἐν τοῖς
 πρώτοις ἐτάττετο δόρου κραδαίνων μήκει καὶ μεγέθει οὐδενὶ
 ξυμβλητόν. Πρὸς γὰρ τοῖς εἰρημένοις καὶ ὑπερφύεσι τι χρῶμα
 ἐξῆπτο σημαίας, ἣν ἄτε μέροςι διηρημένην ὀκτὼ ὀκτώπυδα
 καλεῖν ἔθος ἐστίν².

Ἄν παραβάλωμεν τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ Κιννάμου πρὸς τὴν
 Ἐκφρασιν θὰ εὕρωμεν, ὅτι αὕτη ἀνταποκρίνεται πληρέστατα
 πρὸς αὐτό. Τὰ αὐτόξυλα δόρατα τοῦ Κιννάμου εἶνε αἱ ξυλο-
 κονταριαὶ τῆς Ἐκφράσεως, τὸ παχὺ κατὰ ὄρθον δόρου τοῦ Μα-
 νουήλ εἶνε οἷον τὸ περιγραφόμενον ὑπὸ τοῦ χρονογράφου, δὲν

¹ Krumbacher ἐνθ' ἀν. σ. 467. Τὴν ἐν τῷ πρωτοτύπῳ τοῦ κ. Krumbacher
 μνημῆν τοῦ Μανουήλ ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ παρέλιπεν ἐξ ἀβλεψίας ὁ κ. Σωτηριάδης ἐν
 τῇ ἑλληνικῇ μεταφράσει Τόμ. Β' σ. 121.

² Κιννάμου ἐκδ. Βόννης σ. 125, 2 κ. ε.

λείπει δ' ἐν τῇ Ἐκφράσει καὶ ἡ σημαία τοῦ αὐτοκράτορος, ἣν
 εἰδικώτερον περιγράφει καὶ ὁ Κίνναμος. Ἔλος δὲ ἡ ἵππική
 ἄμιλλα τῆς Ἐκφράσεως, ἣν ἐξεικονίζει ὁ ἄγνωστος ἡμῖν συγ-
 γραφεὺς, ἀντιστοιχεῖ τελείως πρὸς τὰς ἵππικὰς γυμνασίας τὰς
 εἰσαγθεῖσας ὑπὸ τοῦ Μανουήλ. Οὐχὶ λοιπὸν ἀγωνισμὰ τι ἵππι-
 κὸν, ἀλλὰ μίαν τῶν ἐξαιρέτων ἐκείνων ἵππικῶν ἀσκήσεων, ὧν
 μετεῖχεν αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ, ἐξεικονίζεν ἡ ζωγραφία, ἥς
 περιγραφή εἶνε ἡ Ἐκφρασις. Ἴγχει δὲ τὸ κείμενον αὐτῆς ὡδε·

Ἴπριες ἵπποις ἐν πεδίῳ Ἄρης ἀνκίμακτος περιτρέχουσι Χάριτες·
 στεφάνου; ἀνέχουσι καὶ στεφανοῦσι τοὺς ἥρωας· οἱ δὲ πεσοθημένοι
 μὲν εἰσι τὰ πολλὰ καὶ ἐπ' ἀγερωχοῦσιν ἵπποις μετέωροι φέρονται,
 ἵπποι δὲ αὐτῶν ἄλλος ἄλλῳ παραπλήσιος οὐδαμοῦ. Λευκός τις ἄλλος
 καὶ μέλας ἕτερος καὶ φοῖνιξ καὶ ξανθός καὶ κατάστικτος. Ἦν ἄρα
 καὶ Νισαῖος μέλας ἐπὶ λευκοῖς τοῖς ποσὶ καὶ ξανθός ἄλλος ἀπὸ λευ-
 κοῦ τοῦ μυκτῆρος τὸ πνεῦμα διαπεμπόμενος καὶ φοῖνιξ ἐν ἀρτίῳ τῷ
 κύκλῳ τὸ μέτωπον λευκαινόμενος, τὴν χαίτην ἐλευθέραν ἐπαίροντες
 καὶ οἶον κροαίνοντες τὸ πεδίον, ἀφρῶ περιρρέοντες, μυκτῆρσιν ὀρθοῖς,
 ὀξύ χρεμετίζοντες, χρυσοῖ τὰ φάλαρα καὶ χαλινούς ἀργύρῳ κατά-
 στικτοὶ. Ἴπποις αὐτῶν οὔτε στολὰς οὔτε μὴν ἐσθῆτα συμβαίνουσιν.
 Ὁ μὲν γὰρ εὐζωνος καὶ κοῦφος ἵππάζεται, ὁ δὲ τις ἕτερος βλοσυ-
 ρὸν ἐμβλέπει καὶ ἀρειμάνιον, ὁ δ' ἀκοντιστῆς ἐστὶν ἀγαθός, ὁ δὲ τὴν
 ἀσπίδα προφέρει τῷ στέρνῳ φραττόμενος, ὁ δ' ὡς περ ἀδροβατῶν τὰ
 σκέλη διαρριπίζεται. Τῷ μὲν χλαμὺς ἀνεμουμένη καὶ κολπουμένη καὶ
 οἶον μεταπετομένη τὸν ἥρωα. Ἐτέρῳ συμμετρεῖται μὲν ὁ χιτῶν ἐς
 ἡμισυ τοῦ μηροῦ, τὰ δὲ περὶ τοὺς πόδας κατακεχρύσωται, καὶ κατ'
 ἄλλο ἄλλος διακεκόσμηται ὅσα πρὸς κόσμον πνέουσι Χάριτες. Ἀσπι-
 δηφόροι πάντες καὶ τὴν αἰχμὴν προβαλλόμενοι. Ἐνίοις τούτων ἥρπε-
 δονοῦντο τὰ δόρατα ἢ καὶ ἀνεμομαχεῖν ἐδόκουν πνέοντες τοῦ βορρᾶ
 κατὰ μέτωπον. Καὶ ἦν οὐρανὸς τὸ πεδίον τοῖς ἥρωσι διασταυρούμε-
 νον καὶ ἥλιος ὁ βασιλεὺς ἐν αὐτοῖς, φωτίζων ὡς ἥλιος, ὡς ἥλιος σε-
 λαγῶν καὶ ἀκτινοβολῶν ὡς ἥλιος καὶ ὄλον οἰκειούμενος τὸ παγκρά-

1. ἵπποις 6. νισαῖος 12. βλοσυρὸν 13. ἀρειμάνιον
 22. ἥρπεδονοῦτο 23. ἀνεμομαχεῖν

τιον τῷ τοῦ σώματος εὐμήκει, τῷ εὐστόλῳ τῆς πλάσεως, τῷ ἀνδρικῷ καὶ γενναίῳ, τῷ ἰλαρῷ τοῦ προσώπου, τῷ ἡμέρῳ τοῦ ἥθους, τῷ χαριέντι τοῦ σοθήματος, τῷ τῶν μελῶν εὐαρμόστῳ, τῷ ἀναλόγῳ τῆς διαρτίας ὅσα κατ' ἄνδρα καὶ ὑπὲρ ἥρωα.

5 Ὁ γάρ τοι βασιλεὺς πανευφυῶς καὶ κοσμίως ὑπερανίσταται τῶν φιλοτίμων τῇ φύσει πλασθέντων καὶ ὅσοι μὴ περὶ τὴν πλάσιν ἠλάττωντο καὶ κατὰ τὴν ἀσματιζούσαν ὁμοιώθη τῷ φοίνικι. Κομᾶ μὲν ἀκλ' ὅσον μὴ ἐπισκατεῖσθαι τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀνεμουμένης τῆς κόμης καὶ ἀτακτούσης τῷ πνέοντι. Ἦς ὄφρῦ, οὐ κατὰ γῆς ἐπικαθημένας
10 ἔχει τοῖς ὀφθαλμοῖς, οὐτ' αὖ ἐκ διαμέτρου δισστηκυίας ἐξ ἑαυτῶν· τὸ μὲν γὰρ ἀγριωτέρου τρόπου καὶ ἰταμοῦ, τὸ δ' αὖθις τοῦ ἀνδρικοῦ καὶ γενναίου παντελῶς ἠλλοτριῶται. Χάριεν μὲν γὰρ τὸ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ κατάρχεσθαι τὰς ὄφρῦς, χαριέστερον δὲ τὸ μὴ προβεβληθῆαι μόνον τῶν ὀφθαλμῶν, ἀλλὰ καὶ περιβεβληθῆαι τοὺς ὀφθαλμούς. Ἡ
15 παρειὰ τὸν ἀπὸ τῶν ὀμμάτων ὅλον ἡμερον ἀποδέχεται. Εὐφραίνει δὲ τῷ ἰλαρῷ καὶ χαριέντι. Ὀφθαλμοὶ τῷ ἠλίῳ τῷ βασιλεῖ καινοὶ τὸ βλέμμα, καινοὶ τὴν κρᾶσιν, καινοὶ τὴν χροιάν, ἰοειδεῖς τὸ χρῶμα καὶ οἴους Ὀμηρὸς Ἀθηνᾶ τῇ φρονήσει τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐν ἔπεισιν ἔγραψε, χαροποὶ τὸ βλέμμα καὶ ὅλον ἡμερον στάζοντες καὶ λελου-
20 μενοι γάλακτι κατὰ τὴν Γραφὴν ὡς ἐφ' ὑδάτων πληρώματος. Τὸ ἰλαρὸν τῷ ἀρχικῷ καινῶς ἀνακίεραται. Σιαγόνες αὐτοῦ ὡς φιάλαι τοῦ ἀρώματος, φύουσαι μυρεψικὰ περιθρυλούμενα τῇ Γραφῇ. Ἡδυεπὲς τὸ στόμα ὑπὲρ τὸν Πύλιον. Χεῖλη αὐτοῦ κρίνα στάζοντα σμύρναν καὶ γραφικὸν σπαρτίον καὶ λέπυρον σολομώντειον. Τρά-
25 χηλος αὐτοῦ ὡς ὀρμίσκος. Περιδέραια τραχήλου αὐτοῦ ἀπὸ χρυσοῦ μετὰ στιγμάτων τοῦ ἀργυρίου. Εὐπαγὰς τὸ στέρνον καὶ ὄντως στέρνον ἀνδρός. Τὰ περὶ τοὺς ὤμους εὐρύτερα πέπλασται, καὶ πρὸς τὸ ἥρωικὸν πεπλασμένα τὴν συμμετρίαν οὐκ ἀπηρνήσατο. Τὰ περὶ τὰ σπλάγχνα καὶ περιγᾶστρια τὴν πιμελὴν παρητήσα(ν)το
30 καὶ ὡς ἐν θώρακι τῇ συμμετρίᾳ διακεκόσμηται. Τὰ περὶ τὴν ὄσφυν φ.2776 στενοῦται μὲν || καὶ ἐξ εὐρέων ἡρέμα πως ὑπολήγει

17. κρᾶσ 21. φιάλαι ἐκ τοῦ τὸ πρῶτον γραφέντος ψυάλαι 22. περιθρυλλούμενα 30. ὄσφυν 31. Τὰ κενὰ ἐνταῦθα καὶ ἐν σ. 18, 28 ἔνεκιν ἀφανείας ἐν ταῖς φωτογραφίαις ἐξ ἧν ἀνεγράφη τὸ ἐνταῦθα ἐκδιδομένον κείμενον.

πρὸς τὸ στενότερον, πλὴν ἐς τοσοῦτον παρητήσατο τὴν εὐρύτητα, ὥστε μηδὲν τοῦ ἀνδρικοῦ καὶ γενναίου παραλυμῆνασθαι. Ὅσος καὶ οἶος ὁ βραχίων αὐτοῦ πανευφυῶς πεπλασμένος καὶ τὴν πλάσιν ὑπερφυῆς, εὐμήκης καὶ τοῖς ὤμοις ἀνάλογος, τῷ πολυσάρκῳ δικαίως ἀποταξάμενος καὶ τῷ εὐσάρκῳ πανευφυῶς συνταξάμενος, τὴν συμ-
5 μετρίαν οἰκειωσάμενος καὶ τὴν ἀμετρίαν ἐκτιναξάμενος, ἐπ' ἰσῆς τὸ ἄσαρκον παραιτησάμενος καὶ πολύσαρκον ὡς τὸ μὲν ἀσθενές, τὸ δὲ βαρὺ καὶ δυσκίνητον. Δάκτυλοι καὶ χεῖρες δαυτικῶς καθωπλισμένοι πρὸς πόλεμον καὶ παράταξιν καὶ διαβήματα τούτου ἐν ὑποδήμα-
10 σιν ὠραιώθησαν. Ἐἴλλα τῶν μελῶν καὶ τοῦ σώματος Σολομῶν διαγραφέτω ἀσματιζόμενος. Ὁ τῆς κεφαλῆς κόσμος τῷ βασιλεῖ ἀπὸ χρυσοῦ καὶ λίθων καὶ μαργάρων σφαιροειδῶν. Ἡστραπτε μὲν ὁ χρυσός, ὁ μάργαρος ἐλευκαίνεται καὶ ὁ λυχνίτης ἐπέστιλθε καὶ ἦσαν κά-
τοπρον ταῦτα τοῦ τῇ κεφαλῇ τοῦ βασιλέως ἐγκειμένου θησαυροῦ τῆς φρονήσεως, καὶ μονοῦ παρῆν ἐπάδειν προφητικώτατα βασιλεῦ
15 ἐδόθη σοι φρόνησις, ἦλθε δὲ σοι τὰ ἀγαθὰ ὁμοῦ πάντα. Μετ' αὐτῶν ἐρυθρὸν τῇ χλαμύδι τὸ χρῶμα καὶ ὡς ἐκ κόκκου βαφὴν μηδικοῦ. Καὶ ἦν ἡ χλαμὺς χρυσῇ τὰ πάντα κατάστικτος· τὰ στίγματα τοῦ χρυσοῦ πρὸς κύκλον ἀπευθυνόμενα, τὰ δὲ τῶν κύκλων ἐντὸς ὅλην αὐτὴν ὑπεζωγράφει [τὴν] τοῦ βασιλέως εὐσέβειαν. Ὁ γὰρ τῷ σταυρωθέντι
20 κατ' ἰχνοσ ἀκολουθῶν τῷ πόθῳ τοῦ σταυρωθέντος ἑαυτὸν συνεσταύρωσε. Κιρρὸς ὁ πέπλος τῷ βασιλεῖ, χρυσοπάστος· ὁ δ' ἐν χρυσῇ κόσμος ἐν σταυρικῷ τῷ σχήματι γέγραπται, ἐν ὅλα τὰ μέλη τούτῳ συσταυρωθεῖη Χριστῷ κατὰ τὸν μέγαν Ἀπόστολον. Καὶ ἦν ὁ πέ-
πλος βασιλικὸς τε καὶ κόσμιος, βασιλικὸς μὲν ὅτι πεφιλοτίμηται
25 τῇ λαμπρότητι, κόσμιος δ' ὅτι τὸ πέπλος εἶναι τοῦ βασιλέως καταπεπλούτηκε· περὶ τοὺς ὤμους ἐν ἐρυθρῷ τῷ κύκλῳ γύπες διεπτερύσσοντο καταχρυσούμενοί τε καὶ τὰ πολλὰ διαμαργαρούμενοι, αἰνιτομένου πάντως καὶ τῷ κύκλῳ καὶ τοῖς πτηνοῖς καὶ τῷ χρῶματι ὡς αἰθέριος ὁ βασιλεὺς καὶ μετάρσιος καὶ ὡς ἐξ οὐρανοῦ μεγαλοβροντῶν
30 μεγαλουργεῖ τὰ τεράστια. Ὅσα τοῦ χιτῶνος ἐξ ὤμων μέχρι δακτύλου ἐκκέχυται ἐρυθραίνεται τὰ πολλὰ, πλὴν ἄλλα κατέστικται καὶ

6. ἐπίσης 10. εἴλλα 12. ἡστραπται 13. ἡ λυχνίτης 15. προφητικώτατος βασιλεὺς 32. ταπολλά

χρυσῷ. Τὰ πρὸ τῶν εἰκόνων μετὰ τοὺς ὤμους πορφύρα καὶ χρυσῷ
καὶ μαργάραις διακεκόσμηται. Ἐὰν περὶ τὴν ὀσφῦν στρατιωτικῇ τῇ
μίτρᾳ διέζωσται, καὶ ἦν ὑάκινθος ἐπιπολάζουσα τοῖς δεσμοῖς καὶ
περιδέουσα τούτους ὑάκινθίνῃ τῷ κλώσματι. Τὸ πέδιλον ἐρυθρὸν καὶ
5 ὄντως βασιλικόν. Ἄετοί λευκοὶ τοῖς πεδίλοις ἀπὸ μαργάρου γεγρά-
φατο, ἵνα καὶ τῷ λευκῷ τῶν μαργάρων καὶ τῷ ὑψιπέτει τῶν πτη-
νῶν ὄλον ἐνζωγραφῆται τὸ τοῦ βασιλέως αἰθέριον. Ὁ γὰρ τοι βασι-
λεὺς καὶ ἄσπιλος κατὰ μάργαρον καὶ ὑψιπέτης κατὰ τοὺς ἀετούς.
Καὶ οὐράνιος ἀσπίς τῇ λαῖᾳ τῷ ὑπὲρ ἥρωας βασιλεῖ, ἐπταβόειος ὄν-
10 τως κατὰ τὴν Τελαμωνίου τὴν ἐξουμουμένην τοῖς Ἑλλησι, καὶ κό-
σμος αὐτῆς σταυρικός ἀπὸ λίθων, ἀπὸ μαργάρων, ἀπὸ χρυσοῦ μετὰ
στιγμάτων τοῦ ἀργυρίου, ἃ δὴ πάντα κενοὶ κατὰ ποταμοὺς, ἵνα πάν-
τας ἐλκύσῃ πρὸς τὴν εὐσέβειαν. Καὶ κατὰ τὸν τοῦ Κυρίου λόγον εὐ-
αγγελικῶς ἀράμενος τὸν σταυρὸν ζητεῖ τὰ οὐράνια· εἰ δ' οὐδεὶς ἀντι-
15 μετωπῆσαι θαρρήσει τῷ βασιλεῖ, τὸν τῆς ἀσπίδος κόσμον προτίθη-
σιν, ἵνα συλήσῃ τὴν συμπλοκὴν καὶ νικήσῃ τὸν πόλεμον. Τεράστιον
ὄντως ἢ περὶ τὴν ἑτέραν καὶ παχὺ κατὰ δρυὸν τὸ δόρυ. Καθ' ὅλους
πέπλους οἱ πλόκαμοι ὄντως περὶ ἰστίον ὀλκάδος φορταγωγοῦ καὶ ὑπὲρ
λαῖφος πολυφόρτου νηός. Ὁ δ' ὑπὲρ πάντας τὰ πάντα κράτιστος
20 βασιλεὺς ἱππάζεται, φέρων ἐπταβόειον σάκκος, ἰστίον, σημαίαν, λαί-
φος, πέπλον ὄλου στρατοῦ καὶ ἀντιμετωπούμενος τῷ βορρᾷ θρασυ-
νομένῃ καὶ ἀντιπνέοντι. Νόμου οὐ παρέσφαλται στρατιωτικοῦ, ἀλλὰ
κατακοντίζει καὶ οὗτος. Ὁ δ' ἄθλια κατακοντισθεὶς εἰς ὤμους κεῖται
καὶ κεφαλὴν κύμβαχος ἂν φαίη τις ποιητής. Ὡς ἀπαράμιλλός σου
25 ἡ δεξιὰ, τοιαῦτα θαυματουργοῦσα, μὴδ' ὅσα ἐν τοῖς ἀρχαίοις ἤκού-
σαμεν τέρατα. Ὡς ἄγαμαί σου τὸ τῆς ἑτέρας εὐάγωγον, ὅπως ἐν
ὀλίγῃ τῷ πόρπακι τὸ θαῦμα, τὴν ἀσπίδα τὴν ἐπταβόειον, ἢδ' ἐπὶ
δεξιᾷ, ἢδ' ἐπ' ἀριστερᾷ ἠρέμα. . . . ἀτρεμοῦσα πανευφυῶς μετατί-
θησιν, ἀφιστάσα τοῦ στέρνου καὶ σὲ τὸν ἥρωα περιγράφουσα. Διὸ καὶ
30 ὡς ἐξ οἰκείου κατοικητηρίου προκύπτει σοι Κύριος καὶ δι' ἀγγέλου τὰ
ἐπινίκια εἰρήνην εὐαγγελιζόμενός σοι καὶ ἀγαθὰ καὶ τὴν ζωὴν πολυ-
χρόνιον.

2. ὀσφῦν 7. ἐνζωγραφεῖται 18. ὀλκάδος 20. σάκκος
23. οὕτως 25. μὴδ' 27. ἢδ' 28. ἢδ' ἠρέμα

ΤΡΕΙΣ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ ΤΟΥ ΚΑΡΔΙΝΑΛΙΟΥ ΒΗΣΣΑΡΙΩΝΟΣ

ΕΝ Τῇ ΔΙΗΜΩΔΕΙ ΓΛΩΣΣῃ

Παρὰ τῷ Βυζαντινῷ χρονογράφῳ Γεωργίῳ Φραντζῆ¹ εὐ-
ρηται ἐπιστολὴ τοῦ καρδινάλιου Βησσαρίωνος γεγραμμένη ἐν
τῇ δημῶδει γλώσσῃ, ἣν ἐπανεκδίδω ἐνταῦθα ἐξ ἀντιβολῆς
πρὸς τὸν παρ' ἐμοὶ ἀποκειμενον ἄξιον πολλοῦ λόγου κώδικα
τοῦ χρονογράφου τούτου, γεγραμμένον τὸν δέκατον ἑβδομον αἰ-
ῶνα, περὶ οὗ καὶ ἄλλοτ' ἔγινε κατ' ἐπανάληψιν λόγος ἐν τῷ
Νέῳ Ἑλληνομνήμονι². Λυποῦμαι δὲ μόνον, ὅτι ἐπὶ τοῦ παρ-
όντος δέν μοι ἦτο δυνατόν νάντιβάλω τὸ κείμενον τοῦτο καὶ
πρὸς ἄλλον κώδικα τοῦ Φραντζῆ³. Ἐν δὲ τῇ κατωτέρῳ ἐκδό-
σει ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν πλὴν τοῦ παρ' ἐμοὶ κώδικος οἱ χρη-
σιμεύσαντες εἰς τὴν ἔκδοσιν τῆς Βόννης, ἦτοι ὁ Παρισιακὸς
Suppl. 80, γεγραμμένος τῷ 1771, καὶ ὁ Μονάχειος 239,

¹ Ἐκδ. Βόννης σ. 416,3-423,22.

² Νέου Ἑλληνομνήμονος Τόμ. Β' σ. 365 Τόμ. Δ' σ. 427, 432, 440.

³ Κυριώτατα πρέπει νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν α') ὁ ἐκ τῆς Βαρβερινῆς βιβλιοθήκης ἐν τῷ Βατικανῷ κώδιξ· β') ὁ Ἀμβροσιακὸς P 24 sup.· γ') ὁ Ἀμβροσιακὸς P 123 sup.· δ') ὁ Ταυρίνσιος B VI 20 (Pasini CXXLVI), ὅστις ἐσώθη μὲν κατὰ τὴν ἐν ἔτει 1904 πυρκαϊάν, ἀλλ' ἀπέβαλεν ἐκ τοῦ πυρός μέρος τοῦ κειμένου κατὰ τὴν ἄνω ἕξιν (Inventario dei Codici superstiti Greci o Latini antichi della Biblioteca Nazionale di Torino ἐν τῇ Rivista di Filologia Τόμ. ΛΒ' σ. 413 ἀρ. 154)· ε') ὁ ἐν τῷ Βατικανῷ Ὀττοβονιανὸς 1120· ς') ὁ ἐκ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Νικολάου Καρατζᾶ παρὰ τῷ πρώτῳ ἡγεμόνι Σάμου κ. Ἀλεξ. Καραθεοδωρῆ, περὶ οὗ ἴδε Γαβριὴλ Δεστούνην (Δοκίμιον βιογραφίας τοῦ Γεωργίου Φραντζῆ ἐν τῇ Ῥωσικῇ ἐφημερίδι τοῦ Ὑπουργείου τῆς Δημοσίας ἐκπαιδεύσεως 1893 σ. 1 κ. ἐ.) καὶ Ἄθ. Παπαδόπουλον Κερμαέα (Δύο κώδικες τῆς βιβλιοθήκης Νικολάου Καρατζᾶ ἐν τῇ Ἑπετησίδι τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Παρνασσοῦ Ἔτ. Η', 1904, σ. 7 κ. ἐ.).

γεγραμμένος τὸν δέκατον ἕκτον αἰῶνα, πλὴν δὲ τούτων καὶ ἡ ἐπ' ἴσης ἀντιβληθεῖσα ὑπὸ Βεκκέρου ἐν τῇ βονναίᾳ Βυζαντίδι ἔκδοσις τῆς ἐπιστολῆς ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Μεουρσίου. Δὲν εἶνε δὲ αὕτη ἡ τῷ 1613 ὑπὸ τοῦ Μεουρσίου γενομένη ἔκδοσις¹ ἡ πρώτη τῆς ἐπιστολῆς, καθ' ἣ σημειοῦται ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς Βόννης, ἀλλ' ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Βησσαρίωνος ἐξεδόθη τὸ πρῶτον τῷ 1604 ὑπὸ τοῦ Ἰακώβου Ρομπιανύς², καθ' ἣ ὁρθῶς παρετήρησεν ὁ Logrand³. Σημειωτέον δὲ, ὅτι ἐν τῇ κατωτέρῳ ἐκδόσει τῆς ἐπιστολῆς ὁ μὲν ἐμὸς κῶδιξ ἐσημειώθη διὰ τοῦ Α, ὁ δὲ Παρισιακός (P), ὁ Μονάχειος (M) καὶ ἡ ἔκδοσις τοῦ Μεουρσίου (I) ἐσημειώθησαν διὰ τῶν αὐτῶν καὶ ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς Βόννης γραμμάτων, ἐξ ἧς ἄλλως καὶ παρελήφθησαν αἱ διαφοροὶ γραφαὶ ἄνευ νέας ἀντιβολῆς. Τέλος δὲ διὰ μὲν τοῦ γράμματος L ἐδήλωσα τὴν ὑπὸ τοῦ Logrand⁴ ἀντιβολὴν μικροῦ μέρους ἐκ τοῦ τέλους τῆς ἐπιστολῆς ἐν τῷ Παρισιακῷ κώδικι, διὰ δὲ τοῦ Β τὴν σύμπτωσιν τῶν γραφῶν τῶν τε δύο κωδίκων M καὶ P καὶ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Μεουρσίου.

Α'

Ἐπιστολὴ πεμφθεῖσα

παρὰ τοῦ εἰρημένου καρδινάλεως πρὸς τὸν παιδαγωγὸν τῶν προρρηθέντων παίδων εἰς Ἀγκῶνα.

Εὐγενέστατε ἄνερ καὶ ἡμῶν φίλτατε φίλων. Ἐδεξάμην καὶ πρότερον καὶ νῦν διὰ τοῦ Ἑρμητιανοῦ γράμματα τῆς εὐγενείας σου, καὶ

¹ *Ioannes Meursius Hesychii Illustris Opuscula ... His adjecta Bessarionis Epistola graecobarbara.* Ἐν Λουγδούνῳ Βαταβῶν. 1613 σ. 57-64.

² Ἐν ταῖς σημειώσεσι τῆς ἐπιτόμου λατινικῆς μεταφράσεως τοῦ Φραντζῆ. Ἰὺν Ἰγ-γολατάτη. 1604 σ. 309.

³ Κόσμος, Κῶμον εἰ Τζ(κολον dans la lettre de Bessarion ἐν τῇ Revue des études grecques Τόμ. Ε' (1892) σ. 108 κ. ἐ.

⁴ Ἐνθ' ἄν. σ. 109.

Ἐν τῇ ἐπιγραφῇ καρδινάλεως Α: καρδινάλη Β ἀγκῶνα Β: ἀγκῶνα Α
2. Ἑρμητιανοῦ ΑΜΙ: Ἑρμηνιακοῦ Ρ γράμματα Β: γράμμα Α

ἀναμένων ἵνα γένηται τις ἀποκατάστασις τῆς τῶν αὐθεντοπούλων προνοίας οὐκ ἀπεκρίθην σοι. Ἐπειδὴ δὲ νῦν ἐγένετο πέρας λαβοῦσα ἰδοὺ γράφω αὐτῇ. Παραμυθεῖσθαι μὲν ὑμᾶς τε καὶ τοὺς αὐθεντοπούλους διὰ τὴν ἀφόρητον λύπην τοῦ μακαρίτου ἐκείνου καὶ ἀγίου δεσπότη οὐκ ἔστι τοῦ παρόντος καιροῦ· διὸ καὶ παραιτοῦμαι τοῦτο τὰ 5 νῦν. Γίνωσκε δὲ, ὅτι ὁ ἀγιώτατος πάπας διὰ παρακλήσεώς τινων φίλων καὶ οἰκείας καλοθελείας καὶ καλοκάγαθίας ἔταξε νὰ δίδῃ κάθε μῆνα τὰ αὐθεντόπουλα δουκᾶτα τριακόσια, ὥσπερ ἔδιδε καὶ τῷ ἀγίῳ τῷ δεσπότη καὶ πατρὶ αὐτῶν. Θέλει δὲ καὶ ὀρίζει ὁ ἀγιώτατος πάπας, ἵνα τὰ μὲν διακόσια κατὰ μῆνα νὰ εἶναι διὰ τὰ τρία ἀδελφία 10 ἐπίσης ἀνέγγιστα, νὰ ἐξοδιάζωνται εἰς τροφήν ἐκείνων καὶ ἀνθρώπων ὑποχειρίων μικρῶν ἕξ ἢ ἑπτὰ τοῦ καθ' ἑνὸς καὶ εἰς ἀγοράν καὶ τροφήν ἀλόγων τεσσάρων τὸ ὀλιγώτερον καὶ εἰς βῶγαν τῶν αὐτῶν ὑποχειρίων καὶ εἰς ἐνδύματα τῶν αὐθεντοπούλων, νὰ εἶναι καλὰ ἐνδύματα, καὶ κάπου νὰ περισσεύῃ καὶ τίποτες τὸν καθ' ἑνα διὰ νὰ βοη- 15 θηθῶσι κάπου εἰς ἀσθένειάν τους ἢ εἰς ἄλλην ἀνάγκην. Καὶ τοῦτο θέλει νὰ γένη ἐξ ἅπαντος καὶ νὰ μηδὲν γένη ἄλλῶς· τὰ δὲ λοιπὰ ἑκατὸν δουκᾶτα τὸν μῆνα, ἤγουν χίλια καὶ διακόσια τὸν χρόνον, νὰ ἐξοδιάζωνται εἰς τινὰς ἄρχοντας καὶ καλὰ πρόσωπα, ὅπου νὰ εἶναι

1-2. καὶ ἀναμένων - ἀπεκρίθην σοι Α: πρὸς ἃ οὐκ ἀπεκρινάμην, ἀναμένων ἵνα γένηται τις ἀποκατάστασις εἰς τὴν πρόνοιαν τῶν αὐθεντοπούλων Β 1. γένηται Β: γένηται Α τῶν αὐθεντοπούλων ἐν τῇ ᾧα διὰ παραπεμπτικῶς σημείου ·· Α 2. προνοίας ἐκ τοῦ τὸ πρῶτον γραφέντος πρόνοιας Α οὐκ Β: τῶν (διαγεγραμμένων) οὐ Α δὲ Α: οὐν Β πέρασ-αὐτῇ Α: νῦν καὶ γράφω Β 3. ὑμᾶς τε Α: καὶ ὑμᾶς Β 5. καὶ παραιτοῦμαι Α: παραιτήσομαι Β 6. ὅτι ὁ ΑΜΡ: ὡς Ι (καὶ κατωτέρω). πάπας Β: πάππας Α 6-7. τινων φίλων Κ: φίλων τινῶν ΜΡ: φίλων τιμῶν Ι 7. καλοθελείας Β: καλοθελίας Α καὶ καλοκάγαθίας Α: λείπουσι Β ἔταξε — κάθε (κατὰ Ρ) αὐθεντόπουλα ΑΜΡ: ἔταξεν ἵνα δίδωνται κατὰ μῆνα τοῖς αὐθεντοπούλοις Ι 8. ἔδιδε ΑΜΡ: ἐδίδο Ι 9. τῷ δεσπότη καὶ πατρὶ αὐτῶν Α: δεσπότη Β 10. νὰ εἶναι ΑΜΡ: μεῖναι Ι 11. ἀνέγγιστα Α: ἀνέγκιστα Β 12. καθ' ἑνός Β: καθ' ἑνός Α 13. βῶγαν Α: ρόγαν Β 15. περισσεύῃ Α: περισσεύσῃ Β τίποτες ΑΜΡ: τύποτα Ι καθ' ἑνα ΜΙΙΙ: καθ' ἑνα Α 17. ἐξ ἅπαντος Β: ἐξάπαντος Α μηδὲν ΑΜΡ: μὴ Α ἀλλῶς ΑΜΡ: ἄλλως Ι 18. ἤγουν — χρόνον Β: λείπουσι Α 17-18. ἐξοδιάζωνται Β: ἐξωδιάζωνται Α 19. εἰς τινὰς Β: εἰς τινὰς Α νὰ εἶναι ΑΜΡ: νὰ εἶναι Ι

κοντά των, νὰ τὰ δουλεύουν καὶ νὰ τὰ συντροφιᾶζουν καὶ νὰ τὰ φυλάττουν. Ἀκούσας δὲ ὁ ἀγιώτατος πάπας τὸ πόσοι εἶναι αὐτοῦ, ὑπερ-εθαύμασε καταγινώσκων μας, διότι ἐάν εἰς τὸν μακαρισμένον ἐκείνον τὸν τοιοῦτον ἄνθρωπον ἐθαύμαζον πῶς εἶχεν ἐδῶ τόσους καὶ ἑκατη-
 5 γόρουν τον, ὅτι εἰς τὴν ξενιτείαν νὰ τρέφῃ τόσους μὲ ξένα δουκάτα καὶ ξέναις ἐλπίδας, πόσω μᾶλλον τῶρα, ὅπου ἤλθον καὶ ἄλλοι πλειότεροι, παρὰ ὅπου ἦσαν ἐδῶ, καταγινώσκονται των καὶ κατηγοροῦσιν των, καὶ μάλιστα εἰς αὐθεντόπουλα νέα καὶ ὄρφανὰ, ὅπου οὔτε ἀξί-
 10 ωμα, οὔτε ὄνομα, οὔτε φήμην ἔχουσι. Καὶ οὐ μόνον καταγινώσκουσι τῶν, ἀμὴ οὐδὲ βούλονται νὰ ἐξοδιάζωσιν ἕνα τορνέσι πλέον· καὶ ἄμποτε τὸ μᾶς ἔταξαν νὰ τὸ φυλάξωσι τελείως καὶ νὰ μηδὲν μετα-
 15 βληθῶσιν, ὡς καὶ ἄλλοτε ἐποίησαν. Διὰ τοῦτο εἶναι χρεια νὰ φροντίξῃ ἡ εὐγενεῖα σου μετὰ τοῦ ἄρχοντος τοῦ Κριτοπούλου τοῦ ἱατροῦ τοῦτο, ὅπου κατὰ τὸ παρὸν ἔχετε τὴν φροντίδα τῶν αὐθεντοπούλων,
 15 ἔστι· ἂν πτήσωμεν τίς νὰ τὰ διοικῇ ἢ τίς εἶναι ἀναγκαῖος νὰ κρατηθῇ· καὶ μετὰ ταῦτα θέλουσι μερισθῇ μετὰ βουλῆς ἐδικῆς μας εἰς ἐκείνους ὅπου θέλουσιν ἀπομείνει. Ἐμένα γοῦν προηγουμένως φαίνε-
 20 ναι μοι ὡς ἀναγκαιότατον, ὅπου δὲν ἤμπορεῖ νὰ λείψῃ, πρῶτον ὁ ἱατρός, δευτέρον ὁ διδάσκαλος Ἑλληνας, τρίτον ὁ διδάσκαλος Λατίνος,

1. κοντά των Λ: μετ' αὐτῶν ΜΡ: ἀστυὰ τῶν Ι νὰ τὰ δουλεύουν ΜΡ: καταδουλεύουν Ι: νὰ δουλεύουν Λ 1-2. φυλάττουν Λ: φυλάττουσιν Β 3. καταγινώσκων μας Λ: καταγινώσκων ἡμῶν Ι: καὶ καταγινώσκεται μας ΜΡ διότι Λ: καὶ γὰρ Β 5. τὴν Β: λείπει Λ τρέφῃ Β: θρέφῃ Λ μὲ ξένα ΛΜΡ: μὲξ ἕνα Ι 6. ξέναις ἐλπίδας Β: ἐλπίδες ξέναις Λ 7. καταγινώσκονται Λ: καταγινώσκοντες Β των ΜΡ: τον Λ: τὸν Ι κατηγοροῦσιν ΜΡ: κατηγοροῦσι Α των ΜΡ: τον Λ: τὸν Ι 8. (καὶ 9, τρίς). οὔτε Β: οὐδὲ Λ 10. των Λ: τους Β ἀμὴ Λ: ἀλλ' Β τορνέσι ΛΡ: τορνέσιν ΜΙ 11. ἄμποτε ΛΡ: ἄμποτες ΜΙ τὸ μᾶς Λ: μᾶς τὸ Β μηδὲν Β: μὴ Λ 12 ὡς - τοῦτο Λ: ὡσπερ ἐποίησαν καὶ ἄλλοτε δι' αὐτὸ Β χρεια Β: χρεια Λ 13. (καὶ κατωτέρω). εὐγενεῖα Λ: εὐγενεῖα Β ἄρχοντος ΛΡ: ἀρχόντου ΜΙ κριτοπούλου ΛΜΙ: κριτοπούλου Ρ 14. τοῦτο ΛΜΠ: τούτων Ι 15. ἔστ' (ἔστ) ἂν (ἐπομένῳ ἂν διαγεγραμμένῳ) στήσωμεν Λ: ἐπαναστήσωμεν ΜΙ: ὥστε νὰ θίσωμεν Ρ τίς ΛΜΡ: δις Ι (καὶ κατωτέρω πολλαχῶς). εἶναι ΛΜΡ: εἶναι Ι 16. μερισθῇ ἔγραφα. μερισθῇ Ρ: μερισθεῖ Λ: μερισθεῖν Ι: μερισθῆν Μ 17. ἀπομείνει Λ ἀπομείνη Ρ: ἀπομένειν ΜΙ 18. μοι Λ: με Β ἤμπορεῖ ΛΜΡ: ὑπορεῖ Ι

τέταρτον ὁ δραγουμάνος. Οὔτοι γοῦν εἰσὶν ἀναγκαιότατοι, καὶ δὲν ἤμπορεῖ νὰ λείψωσιν· ἔτι δὲ καὶ εἰς ἡ δύο παπάδες Λατίνοι εἶναι ἀναγκαιότατοι διὰ νὰ ψάλλωσι λειτουργίαν λατινικὴν συνεχῶς. Εἶναι γὰρ
 5 χρεια νὰ ζῶσι τὰ παιδιά λατινικῶς, ὡς ἐβούλετο καὶ ὁ μακαρισμένος ὁ πατήρ των. Καὶ οἱ ἄρχοντες ὅπου θέλουσιν εἰσθαι μετ' ἐκείνους εἶναι χρεια νὰ προσέχωσιν εἰς τοῦτο, νὰ μηδὲν φεύγωσιν ἀπὸ τὴν ἐκ-
 10 κλησίαν διὰ τὸ μνημόσυνον τοῦ πάπα, ὡς ἂν τὸ ἐποίησαν εἰς τὴν στρατάν ὅπου ἤρχεσθε· διότι, ἂν φεύγωσιν ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν, εἶναι χρεια νὰ φεύγωσι καὶ ἀπὸ τὴν Φραγκίαν· οὐδὲ τινὰς γὰρ θέλει ἄνθρωπον,
 15 ὅπου τὸν ὀνομάζει ἄπιστον καὶ αἰρετικόν καὶ ἀποστρέφεται τον φανερά. Ἀφ' ὅτου γοῦν τοῦτοι οἱ ἀναγκαῖοι τοὺς οὓς εἶπαμεν νὰ κατασταθῶσι καὶ σταθῇ τὸ μερικόν των, τότε θέλει εἰσθαι· τοῦτο δὲ θέλω τὸ κυττάξαι ἐγὼ ἐδῶ, καὶ θέλω τοὺς καταστήσει, τότε θέλετε ἰδεῖ τὸ
 20 ὑπόλοιπον πόσον εἶναι καὶ πόσον ἀπομένει ἀπὸ τὰ ας φλωρία, καὶ τότε ἡ εὐγενεῖα σας ὅλοι ἀντάμα θέλετε ἀποκαταστήσει τίς νὰ ἀπο-
 25 μείνη καὶ τί νὰ ἔχη ὁ καθ' εἰς μετὰ καὶ βουλῆς ἡμετέρας. Ἐμένα οὖν φαίνεται μοι, ὅτι ὅσον εἶναι πλείονες καὶ ἐλαφρότεροι, ὅπου μέλλουν νὰ ἀρκεθοῦν μὲ ὀλίγον ὁ καθ' εἰς, εἶναι δὲ ἄλλως χρήσιμοι, τόσον θέλει εἰσθαι κάλλιον, διότι θέλουσιν ἔχει τὰ παιδιά πλείονα συντροφίαν καὶ πλείονα δουλοσύνην καὶ πλείονα τιμὴν. Ὅμως τοῦτο θέλο-
 30 μεν τὸ σκεφθῇ ἀντάμα, καὶ θέλομεν ποιήσει τὸ κάλλιον Ἡ εὐγενεῖα

1. ὁ Β: λείπει Λ 2. ἤμπορεῖ ΛΜ: ὑπορεῖ Ι: εἶναι βολετόν Ρ 4. ὡς Λ: ὡσπερ Β 5. ὁ πατήρ ΛΙ: πατήρ ΜΡ μετ' ἐκείνους ΜΡΙ: μαζί τους Λ 6. προσέχωσιν ΜΡΙ: προσέχονται Λ μηδὲν Β: μὴ Λ 7. πάπα Β: πάππα Λ 9. φραγκίαν Λ: φραγγίαν Λ τινὰς ΛΜΡ: διῖνας Ι 11. οὓς Β: τοὺς ὁποίους πρόσθετον ἐν τῇ ὡς διὰ παραπεμπτικοῦ σημείου ·, Λ 12. σταθῇ Λ: στηθῇ ΜΙ: νὰ σταθῇ Ρ 13. κυττάξει ἔγραφα: κοιτάξει Λ: κοιτάξῃ Ρ: καὶ τάξῃ ΜΙ καταστήσει Λ: καταστήσῃ Ρ: καταστήσειν ΜΙ ἰδεῖ Λ: ἰδεῖν ΜΙ: ἰδῆτε Ρ 14. ας ΛΜΙ: ἑκατὸν τεσσαράκοντα ἕξ Ρ 15. ὅλοι — ἀποκαταστήσει (ἀποκαταστήσειν ΜΙ) — ἀπομείνη ΛΜΙ: θέλετε ἀποκαταστήσῃ ὅλοι ἀντάμα τίς νὰ ἀπομείνη Ρ (16 καὶ 18). καθ' εἰς Λ: καθεὶς Β ἐμένα ΛΜΙ: ἐμέ Ρ 17. μου ΛΜΙ: με Ρ καὶ ΛΜΙ: λείπει Ρ ἐλαφρότεροι Λ: ἐλαφρώτεροι Β 18. ἀρκεθοῦν Λ: ἀρκεθοῦν Β 19. ἔχει Λ: ἔχη Ρ: ἔχειν ΜΙ 21. σκεφθῇ ἔγραφα: σκεφθεῖν Λ: σκέψασθαι Β ποιήσει Λ: ποιήσῃ Ρ: ποιήσειν ΜΙ

σου εἶναι κατὰ τὸ παρὸν ὡςπερ διοικητῆς τῶν παιδῶν μετὰ τοῦ Κρι-
τοπούλου. Εἶναι ἀνάγκη πρὸ πάντων νὰ φροντίζετε τὴν παιδείαν τῶν
καὶ τὰ ἤθη τῶν, νὰ γείνουν καλὰ καὶ πεπαιδευμένα, ἂν θέλετε νὰ
ἔχουν τιμὴν ἐδῶ. Εἰ δὲ μὴ, θέλουν τὰ καταφρονήσει καὶ αὐτὰ καὶ ἐσᾶς
5 ἐδῶ, καὶ οὐδὲ στραφῆ θέλουν νὰ σᾶς ἴδου. Μὲ τὸν μακαρίτην τὸν αὐ-
θέντην τὸν πατέρα τοὺς ἐσυντύχαμεν περὶ τούτου· καὶ ἐκεῖνος ἐβού-
λετο νὰ τὰ ἐνδύσῃ καὶ νὰ τοὺς ποιήσῃ νὰ ζοῦν φράγκικα παντελῶς,
ἤγουν νὰ ἀκολουθοῦσι τὴν ἐκκλησίαν ὡς ἂν καθ' εἰς Λατῖνος, οὐχὶ ἄλ-
λέως, νὰ ἐνδύνωνται λατινικῶς, νὰ μάθουν νὰ γονατίζουν τοὺς ὑπερ-
10 ἔχοντας καὶ τὸν πάπαν καὶ τοὺς καρδινάλους καὶ τοὺς ἄλλους αὐ-
θέντας, νὰ ἀποσκειπάζωνται τὸ κεφάλι τοὺς, νὰ τιμῶσι τοὺς χαιρε-
τῶντας αὐτοὺς, ὅταν ὑπάγουν νὰ ἴδου καρδινάλιν ἢ ἄλλον ὅμοιον
αὐθέντην, νὰ μηδὲν κάθωνται ποσῶς, ἀμὴ νὰ γονατίζουν, καὶ ἀπέ-
κει, ὅταν τοὺς εἴπῃ ἐκεῖνος νὰ σηκωθῶσιν. Ὁ δὲ μακαρίτης ἐκεῖνος
15 ἔλεγεν, ὅτι καὶ πολλάκις ἂν τοὺς τὸ εἴπωσι, νὰ μηδὲν κάθωνται. Αὐτὰ
οὖν ὅλα ἐνθυμᾶσθέ τα νὰ τοὺς νουθετήσετε καὶ νὰ τοὺς παιδεύσετε
καλὰ. Ἔτι ποιήσατε, ὅτι καὶ τὸ βᾶδισμά τοὺς νὰ εἶναι σεμνὸν καὶ
τίμιον, ἢ ὀμιλία τοὺς χρησιμωτάτη, καὶ ἡ φωνὴ τοὺς νὰ εἶναι με-
τρία καὶ ἤρεμος, τὸ βλέμμα τοὺς προσεκτικὸν, νὰ μηδὲν χάσκουν ἐν-
20θεν κάκειθεν ἄς τιμοῦν πάντας, ἄς ἀγαποῦν πάντας, ἄς συντυχαί-

1. εἶναι AM: εἶσαι P παιδῶν A: παιδίων MPI κριτοπούλου
AMI: κρητοπούλου P 2. φροντίζετε MPI: φροντίσετε A 3. γεί-
νουν ἔγραφα: γίνουσι MI: γένουσι P: εἶναι A 4. καταφρονήσει A: κατα-
φρονήσῃ P: καταφρονήσει MI 5. στραφῆ ἔγραφα: στραφῆ P: στρα-
φεῖν MIA θέλουν MPI: θέλουσι A νὰ σᾶς A: νὰ σᾶς B 6. τοὺς
AMP: τοῖς I 7. τοὺς A: τὸ P: λείπει MI φράγκικα A: φράγγικα B
8. ὡς ἂν καθ' εἰς λατῖνος A: κατὰ πάντα ὡς ἂν λατῖνοι B 9. ἐνδύ-
νωνται MI: ἐνδύνωνται A: πορεύωνται P 10. τὸν A: λείπει B
πάπαν B: πάππαν A τοὺς A: λείπει B καρδινάλους A: καρ-
δινάλεος I: καρδινάλιους MP 11. μηδὲν B: μὴ A κάθωνται A:
καθίσουσι B 12. σηκωθῶσιν A: σηκωθῶσιν MI: ἀσηκωθῶσιν P
13. ἂν τοὺς τὸ εἴπωσι νὰ μηδὲν (ἔγραφα: μὴ A) κάθωνται A: αὐτοὺς
τὸ εἴπωσι νὰ μηδὲν καθίσουσι B 14. ποιήσατε A: ποιήσετε B
καὶ τὸ A: καὶ B 15. τοὺς χρησιμωτάτη MP: τοὺς χρησιμοτάτη A:
τοῖς χρησιμωτάτοις I 16. ἤρεμος A: ἡρέμη B μηδὲν B: μὴ A
χάσκουν A: χάσκωσι B ἐνθεν A: ἐδῶθεν B 20. κάκειθεν B:
κάκειθεν A ἄς ἀγαποῦν πάντας B: λείπουσι A

νωσι πάντας, καὶ τοὺς ἐδικούς των καὶ τοὺς ξένους, μετὰ τιμῆς·
νὰ μὴν εἶναι ἀλαζονικοὶ· ἄς εἶναι ταπεινοὶ καὶ ἤρεμοι καὶ νὰ μηδὲν
ἐνθυμοῦνται, ὅτι εἶναι βασιλέως ἀπόγονοι, ἀμὴ ἄς ἐνθυμοῦνται, ὅτι
εἶναι διωγμένοι ἀπὸ τὸν τόπον τοὺς, ὄρφανοί, ξένοι, ὀλόπτωχοι, ὅτι
εἶναι χρεῖα νὰ ζοῦν ἀπὸ ξένα χέρια, καὶ ὅτι, ἂν δὲν ἔχωσιν ἀρετὴν, 5
ἂν δὲν εἶναι φρόνιμοι, ἂν δὲν εἶναι ταπεινοὶ, ἂν δὲν τιμῶσι πάντας,
οὐδὲ τοὺς θέλουν τιμῆσει οἱ ἄλλοι, ἀμὴ θέλουν τοὺς ἀποστρέφειν
πάντες. Αὐτὰ οὖν ὅλα φρόντισέ τα καλὰ καὶ ἡ εὐγενεῖα σου μετὰ
τοῦ Κριτοπούλου, ἐπειδὴ τὸ γομάριν ἐπάνω σας εἶναι. Πρὸς τούτοις
ἄς ἐπιμελοῦνται νὰ μάθουν γράμματα, νὰ προκόψουν, νὰ μὴν ἐνθυ- 10
μοῦνται, ὅτι εἶναι εὐγενικοὶ. Ἡ εὐγενεῖα χωρὶς ἀρετῆς δὲν εἶναι τί-
ποτες, καὶ εἰς πάντας μὲν τοὺς αὐθέντας, ὅπου ἔχουν μεγάλας αὐθεν-
τείας ἢ ἀρχάς, μάλιστα δὲ εἰς αὐτοὺς ὅπου ἔχασαν ὅλα. Διὸ ἄς σπου-
δάξουν νὰ μαθαίνωσιν, ἄς ἔχουν εὐπειθειαν καὶ ὑποταγὴν καὶ ὑπα-
κοὴν εἰς τὴν εὐγενεῖαν σου καὶ εἰς τὸν ἰατρὸν ὅπου τοὺς ἀνέθρεψε, καὶ 15
εἰς τὸν διδάσκαλόν τοὺς, καὶ ἄς σᾶς ὑπακούωσι καὶ ἄς ποιοῦν τὸ εἶ τι
τοὺς λέγετε ἐξ ἅπαντος. Ἄς μάθῃ ὁ καθ' εἰς ἀπ' αὐτοὺς ἐκ στήθους
ἓνα προσφώνημα τὸ πλέον μικρὸν εἰς τὸν πάπαν νὰ τὸ εἴπωσι τὸν πά-
παν γονατιστοὶ καὶ ἀποσκειπαστοὶ ὅταν ἔλθωσιν ἐδῶ, καὶ νὰ μηδὲν
γένῃ ἀλλέως. Ὅταν περιπατοῦν εἰς τὴν στραταν, καὶ οἱ ἄνθρωποι 20
ἀποσκειπάζονται τοὺς καὶ τιμοῦν τοὺς, ἄς ἀποσκειπάζωνται καὶ αὐτοὶ

1. πάντας καὶ τοὺς B: πᾶσι καὶ εἰς τοὺς A τοὺς ξένους B: ξέ-
νους 2. καὶ νὰ A: καὶ B μηδὲν ἐν συνεχείᾳ τοῦ κειμένου B: μὴν
ἄνωθεν A 3. τοὺς AP: τῶν MI 4. δὲν AMP: δὲν I 5. ἂν δὲν
εἶναι ταπεινοὶ AMP: λείπουσι I 6. τοὺς θέλουν B: τοὺς, θέλουσι A
τιμῆσει ἐκ τοῦ τὸ πρῶτον γραφέντος τημῆσει A: τημῆσι P: τημῆσει MI
7. πάντες A: πάντας B φρόντισέ ἔγραφα: φρόντισέ A: φροντί-
σατε B καλὰ B: λείπει B καὶ A: λείπει B 8. γομάριν A: γο-
μάρι B 9. ἐπιμελοῦνται B: ἐπιμελῶνται B μάθουν B: μάθωσι A
10. ἔχουν A: ἔχουν καὶ B αὐθεντείας ἢ A: αὐθεντίας καὶ B
11. μάλιστα δὲ εἰς κατὰ δεικθῶσιν ἐκ τοῦ τὸ πρῶτον γραφέντος ἢ μάλιστα A:
καὶ μᾶλλον εἰς B 12. μαθαίνωσιν A: μάθωσιν B 13. ἀνέθρεψε A:
ἐνέθρεψε B 14. τοὺς A: τῶν B τὸ εἶ τι A: τὸ MI: ἐκεῖνο ὅπου P
15. ἐξ ἅπαντος B: ἐξάπαντος A καθ' εἰς A: καθ' εἰς B 16. πά-
παν B: πάππαν A 17-18. τὸν πάπαν B: τῷ πάππῳ A 19. ἀπο-
σκεπαστοὶ B: ἀσκεπεῖς A νὰ μηδὲν B: μὴ A 20. ἀποσκειπά-
ζονται B ἀποσκειπάζονται διαγραφέντος εἶτα τοῦ πρώτου τόνου A

τὸ καπάσι τους ἢ ὀλότελα ἢ πλείον ἢ ὀλιγώτερον ὡς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους. Ὅμοίως καὶ ἂν ἔρχονται ξένοι εἰς τὸ σπῆτι τους τίμιοι ἄνθρωποι, νὰ τοὺς βλέπωσιν, ἄς τοὺς προσηκόνωνται, ἄς τοὺς ἀποσκηπάζωνται, ἄς τοὺς παρεκβαίνωσι κατὰ τοὺς ἀνθρώπους, ἄς συντυχαίνωσιν ὀλίγα καὶ ἔντιμα καὶ εὐχαριστικά καὶ ταπεινά, νὰ μὴ γελῶσι ποσῶς, νὰ μὴ διαχέωνται, ἀλλὰ μετὰ καθεπτηκότος καὶ σοβαροῦ φρονήματος ἄς τοὺς συντυχαίνωσιν. Εἰς τὴν τροφήν τους ἄς εἶναι προσεκτικοὶ καὶ ἐγκρατεῖς. Εἰς τὸ τραπέζι των ἄς κάθωνται μετὰ προσοχῆς καὶ παιδείσεως. Ἄν θέλετε νὰ εἶναι πεπαιδευμένοι εἰς τοὺς 10 ἔξω, ποιήσατε νὰ εἶναι πεπαιδευμένοι εἰς τοὺς ἐδικούς των. Ἄς μὴν ἀναισχυνοῦν τινά. Συνηθίσατέ τους ἀπὸ τώρα καλὰ ἤθη καὶ ταπεινά καὶ ἡμέρα. Ἄς μανθάνωσιν ἀπὸ τώρα νὰ γονατίζουν ἐπιτήδεια καὶ εὐμορφα καὶ ἄς μὴν τὸ ἔχωσιν ἐντροπήν, ὅτι μεγάλοι ῥηγάδες καὶ βασιλεῖς τὸ ποιοῦσιν. Ὅταν ἔσεβαίνουν εἰς ἐκκλησίαν λατινικὴν, 15 ἄς γονατίζουν καὶ ἄς εὐχωνται ὡςπερ οἱ Λατίνοι. Ὑπάγετέ τους συνεχῶς εἰς τὰς ἐκκλησίας καὶ εἰς τὰς λειτουργίας, καὶ ἄς στέκωνται μετὰ εὐλαθείας καὶ προσοχῆς, χωρὶς γέλωτας, χωρὶς λαλιάς. Ἄς γονατίζουν καὶ ἄς ἀποσκηπάζωνται ὡςπερ καὶ οἱ Λατίνοι καὶ ἄς μιμοῦνται ἐκείνους. Ἄν οὕτω ποιῶσι, θέλουσι βοηθηθῆ, θέλουσι ἔχει τιμὴν 20 παρὰ πάντας, θέλω δυναθῆ καὶ ἐγὼ νὰ τοὺς συνεργῶ. Εἰ δὲ τάναντία ποιοῦσιν, ἐγὼ δὲν θέλω δυναθῆ νὰ τοὺς βοηθήσω οὐδόλως, οἱ

1. καπάσι B: καπάσι^ν A ὀλιγώτερον B: ὀλιγότερον A 2. σπῆτι ἔγραφα: σπῆτι AB 3. προσηκόνωνται ἔγραφα: προσυκόνωνται A: προσηκονοῦνται B 4. παρεκβαίνωσι A: παρεκβάνωσι B συντυχαίνωσιν A: συντυχαίνωσι B 5. ὀλίγα καὶ ἔντιμα A: ὀλίγα μὲν, ἔντιμα δὲ B νὰ B: λείπει A 6. νὰ B: λείπει B διαχέωνται A: διαχέτωνται B 7. τους A: των B 11. συνηθίσατε A: συνηθίσατε B 13. ἄς A: νὰ B 14. ἔσεβαίνουν ἔγραφα: σεβαίνουν AMI: ἐμβαίνωσιν P ἐκκλησίαν B: τὴν ἐκκλησίαν A 15. ὑπάγετέ A: ὑπαγένετέ B 16. καὶ ἄς A: ἄς B 17. λαλιάς A: λαλίας B 18. καὶ οἱ A: οἱ B 19. βοηθηθῆ A: βοηθηθῆ P: βοηθηθεῖν MI ἔχει A: ἔχη P: ἔχειν MI 20. δυναθῆ A: δυναθεῖν MI: δύνασθαι P 21. ποιοῦσιν B: ποιοῦσιν διορθωθὲν εἰς ποιῶσιν A δυναθῆ A: δυναθῆ P: δυναθεῖν M: δυνασθὲν I οὐδόλως A: οὐδὲ ὄλως B

ἄνθρωποι θέλουσι τοὺς ἀποστραφῆ, καὶ τινὰς δὲν θέλει τοὺς τιμήσει οὐδὲ ποσῶς.

Καὶ ταῦτα οὐ λέγω, οὐδὲ γράφω τὴν εὐγενεῖάν σου καὶ τοὺς ἄλλους μὲ τόσην πολυλογίαν εὐκαιρα καὶ μάταια, ἀλλὰ διὰ νὰ τὰ λέγετε συνεχῶς τὰ ἀύθεντόπουλα, νὰ ποιήσετε νὰ τοὺς τὰ ἀναγινώσκη 5 καλῶς καὶ συνεχῶς ὁ διδάσκαλός των, νὰ τὰ γροικοῦν καλὰ διὰ νὰ τὰ ποιῶσιν. Ἐκείνους ἤθελα τὰ γράψει, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐκεῖνοι ὡς νέοι ἀκόμη δὲν τὰ γροικοῦν καλὰ, δι' αὐτὸ γράφω τα τὴν εὐγενεῖάν σου νὰ τοὺς παραινῆτε καὶ ἀπὸ λόγου μας καὶ ἀπὸ λόγου σας νὰ ποιῶσιν ὡσαν γράφομεν. 10

Ἐνταῦθα εἶναι θανατικὸν κατὰ τὸ παρόν. Δι' αὐτὸ ἐφάνη καλὸν μὲ τὴν βουλήν των ἀρχόντων ὅπου εἶναι ἐδῶ καὶ μὲ τὸ θέλημα τοῦ ἁγιωτάτου πάπα νὰ μὴν ἔλθουν τὰ ἀύθεντόπουλα ἐδῶ διὰ τὸν κίνδυνον, ἀλλ' οὐδ' αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀγκῶνα νὰ εἶναι, ἐπειδὴ οὐδὲ αὐτὸς ὁ τόπος εἶναι γερὸς, ἀμὴ νὰ διαβῆτε νὰ ὑπάγετε εἰς ἄλλην χώραν, 15 τὴν λέγουσι Ἰζίγκολον, ὅπου εἶναι καλὸς ἀήρ, νὰ στέκεσθε ἐκεῖ ἕως τοῦ Σεπτεμβρίου ἢ Ὀκτωβρίου μὲ τοὺς ἀύθεντοπούλους καὶ τὴν ἀύθεντοπούλαν. Σκέψασθε ἐσεῖς ἐν τῷ μέσῳ ἂν πρέπη νὰ ἀπομείνουν αὐτοῦ πάντοτε, ὡσαν βουλευόνται καὶ οἱ ἄρχοντες ὅπου εἶναι ἐδῶ.

1. ἀποστραφῆ ἔγραφα: ἀποστραφεῖ A: ἀποστραφῆ P: ἀποστραφεῖν MI τιμήση A: τιμήση P: τιμήσειν MI 3. καὶ ταῦτα οὐ λέγω οὐδὲ γράφω A: ταῦτα δὲν λέγω γράφειν B 5. ποιήσετε A: ποιήσητέ τους B τούς τὰ A: τὰ B 6. καλῶς καὶ συνεχῶς A: συνεχῶς B 6 (καὶ 8). γροικοῦν A: γροικοῦν P: ἐγροικοῦν I: ἀγροικοῦν M 7. ἤθελα τὰ ἔγραφα: ἤθελα τοὺς A: τὰ ἤθελα B γράψει ἔγραφα: γράψη A: γράψειν B 8. ἀκόμη A: ἀκόμη B τὴν εὐγενεῖάν ἔγραφα: τὴν εὐγενεῖάν B: τῆ εὐγενεῖα A 9. μας A: μου B λόγου A: ἐδικοῦ B 11. δι' AB: διὰ I 12. ἀρχόντων AB: καλῶν ἀρχόντων τοῦ καλῶν γραφέντος ἔνωθεν L ἐδῶ AB: ἐδῶ L μὲ τὴν AL: μετὰ B 13. πάπα BL: πάππα A ἐδῶ AB: ἐδῶ L 14. τὴν AB: τὸν L ἀγκῶνα BL: ἀγκόνα A οὐδὲ AB: οὐδ' L 15. γερὸς AMI: εὐκρατος PL διαβῆτε B: διαβῆτε A ὑπάγετε BL: ὑπάγητε A 16. τὴν AMI: ὅπου τὴν PL τζίγκολον A: τζίκολον MI: τζέκουλον PL: ἀήρ BA: ὁ ἀήρ L στέκεσθε A: στέκετε MI: στέκωνται PL 16-17. ἕως - ἀύθεντοπούλαν AMI: εἰς τὸν Σεπτέμβριον ἢ Ὀκτώβριον οἱ ἀύθεντόπουλοι καὶ ἡ ἀύθεντοπούλα PL 19. βουλευόνται A: βούλωνται BL καὶ οἱ ἄρχοντες AMI: λείπουσι P ἐδῶ AB: ἐδῶ L

Ὁ μακαριώτατος πάπας καὶ ἐγὼ γράφομεν τὸν λεγάτον τῆς Μάρκας, ὅπου νὰ σὰς βοηθήσῃ καὶ νὰ σὰς συνδράμῃ εἰς εἴ τι εἶναι χρεῖα. Αὐτοῦ εἶναι καὶ τις ἐπίσκοπος τοῦ Ὄσμου, ὅπου εἶναι ἰδικός μου καὶ ἦτον καὶ δουλευτής τοῦ ἀγίου δεσπότη. Τὸ Τζίγκολον εἶναι ἐνορία του, καὶ ἔχει καὶ ἐκεῖ καλὸν ὄσπῆτιον, καὶ θέλει σὰς τὸ δώσει νὰ κατοικήσετε ἐκεῖ, καὶ θέλει σὰς συνεργήσει καθὼς εἶναι τὸ δυνατόν.

Ἐκ Ῥώμης, Αὐγούστου θη φυξέ' ἔτους. Ὁ Βησσαρίων καρδινάλις καὶ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως.

Προφανῆς εἶνε ἡ ἱστορικὴ σπουδαιότης τῆς ἐπιστολῆς ταύτης, ἣτις δὲν ἐμελετήθη μέχρι τοῦδ' ἐπαρκῶς ἐν ταῖς λεπτομερείαις αὐτῆς. Εἶνε δ' ἀξία νὰ ἐφελκύσῃ τὴν προσοχὴν τῶν φιλιστόρων, ἅτε ἀναφερομένη εἰς τὰς τύχας τῶν τελευταίων Παλαιολόγων. Πράγματι ἀπευθύνεται ὑπὸ τοῦ Βησσαρίωνος πρὸς τὸν παιδαγωγὸν τῶν τέκνων τοῦ τελευταίου τῶν δεσποτῶν τῆς Πελοποννήσου, τοῦ Θωμᾶ Παλαιολόγου, ὅστις μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων ὀριστικὴν κατάληψιν τῆς χερσονήσου εἶχε μεταβῆ εἰς τὴν Ῥώμην, φέρων ἐκ Πατρῶν καὶ τὴν κάραν τοῦ ἀποστόλου Ἀνδρέου. Ὁ δὲ πάπας Πῖος Β' ὁ Πικκολόμινης, ὑποδεχθεὶς αὐτὸν ἀσπασίως, ὥρισεν αὐτῷ ἑτησίαν χορηγίαν τρισχιλίων ἑξακοσίων δουκάτων. Ἐξασφαλίσας δὲ καὶ ἄλλους τινὰς πόρους, μετεπέμψατο εἰς τὴν Ἰταλίαν τὸ ἔαρ τοῦ 1465 καὶ τὰ τέκνα¹. Εἶχε δὲ ὁ Θωμᾶς ἐκ τῆς Αἰκατερίνης Ζαχαρία τέκνα τὸν Ἀνδρέαν, γεννηθέντα τῷ 1453, τὸν Μανουήλ, γεννηθέντα τῷ 1455, τὴν Ἑλένην, ἣτις τῷ

1. Μάρκας L: μάρκας AB 2. νὰ σὰς AL: νὰ σας B 3. τοῦ Ὄσμου L: τοῦ κόμου A: ἐδικός μου ὁποῦ εἶναι τοῦ Κώμου BL ὅπου εἶναι ἐδικός μου A: λείπουσι BL 4. Τζίγκολον ἔγραφα: τζίγκολον MI: τζίκουλον APL ἐνορία AL: ἐνοριά B 5. ἔχει AL: ἔχη B ὄσπῆτιον BL: ὄσπῆτιον A δώσει A: δώση PL: δώσειν MI 6. κατοικήσετε AL: κατοικήσητε B συνεργήσει BA: συνεργήση L καθὼς εἶναι τὸ A: εἰς ὅτι εἶναι BL 7. Ἐκ Ῥώμης A: ἔτους AB: φυξέ' ἔτους L θη A: θ' B 7-8. ὁ βησσαρίων-κωνσταντινουπόλεως AMP: λείπουσι L

* Φραντζῆ ἐκδ. Βόννης σ. 415,17.

1445 ἔγημε τὸν δεσπότην Σερβίας Λάζαρον καὶ ἀπέθανε τῷ 1474 ὡς μοναχῆ Ὑπομονῆ ἐν τινι μονῇ τῆς Λευκάδος, καὶ τὴν Ζωὴν, ἣτις ἀργότερον ὑπὸ τὸ ὄνομα Σοφία ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον τῆς Ῥωσίας ὡς σύζυγος τοῦ τσάρου Ἰβάν τοῦ Βασιλείδου. Πιθανῶς δὲ εἶχεν ὁ Θωμᾶς πλὴν τῶν δύο τούτων θυγατέρων καὶ τρίτην ἀγνώστου ὀνόματος, ἣτις, προῶρως θανούσα, ἠξιώθη ἐπιταφίου μονωδίας τοῦ Ἰωάννου Εὐγενικοῦ¹.

Τὰ ἐπιζῶντα τέκνα τοῦ Θωμᾶ, ὁ Ἀνδρέας, ὁ Μανουήλ καὶ ἡ Ζωὴ, ἐκπλεύσαντα ἐκ Πελοποννήσου ἐν συνοδίᾳ τοῦ παιδαγωγοῦ αὐτῶν καὶ τῶν θεραπόντων, προσωρμίσθησαν εἰς τὴν Ἀγκῶνα. Ἀλλ' ὁ Θωμᾶς μόνον τὸν κατάπλου αὐτῶν προέφθασε νὰ μάθῃ, πρὶν ἢ ἰδῆ αὐτὰ ἀφικνούμενα εἰς τὴν Ῥώμην, ἀποθανῶν τῇ 12 Μαΐου τοῦ αὐτοῦ ἔτους 1465².

Καὶ ἀνέλαβε μὲν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Θωμᾶ τὴν περὶ τῶν τέκνων αὐτοῦ φροντίδα ὁ Βησσαρίων, ἀλλὰ ταῦτα ἐξηκολούθησαν πρὸς ὥραν διαμένοντα ἐν Ἀγκῶνι. Λόγος δὲ τῆς μὴ ἀμέσου μεταβάσεως αὐτῶν εἰς τὴν Ῥώμην εἶνε τοῦτο μὲν ἴσως τὸ θανατικόν, περὶ οὗ γίνεται λόγος ἐν τέλει τῆς ἐπιστολῆς, τοῦτο δὲ ἡ ἀνάγκη τῆς παρασκευῆς τῶν παίδων πρὸ τῆς ἐμφανίσεως αὐτῶν ἐνώπιον τοῦ πάπα καὶ τῶν καρδινάλιων καὶ τοῦ διακανονισμοῦ τῶν κατὰ τὸ σιτηρέσιον αὐτῶν. Περὶ τούτων δὲ πάντων παρέχει τὰς δεούσας ὁδηγίας ὁ Βησσαρίων, παραγγέλλων τὴν ἐν τῇ λατινικῇ πίστει καὶ παιδείᾳ διαπαιδαγώγησιν αὐτῶν. Ἀναγκαίας δὲ καθισταμένης ἕνεκα τῆς ἐξ-

¹ Τῆς Μονωδίας ταύτης σώζεται ἐν τῷ Λαυρεντιακῷ Plut. 86 Cod. 8 φ. 304° μόνον ἡ πρώτη λέξις Θωμᾶς, ἀγράφου μένοντος τοῦ λοιποῦ χώρου. Ἴδε *Bandini Catalogus Codicum manuscriptorum Bibliothecae Mediceo-Laurentianae*. Ἐν Φλωρεντίᾳ. 1766 Τόμ. Γ' σ. 322. Ἡ Μονωδία αὕτη δὲν εἶνε πιθανὸν νὰ ἀναφέρεται εἰς τὴν θυγατέρα τοῦ Θωμᾶ Ἑλένην, καθ' ὅτι ὁ Ἰωάννης Εὐγενικός δὲν φαίνεται ζήσας μέχρι τοῦ ἔτους τοῦ θανάτου αὐτῆς, τοῦ 1474. Ἐν δὲ τῇ ἐπιγραφῇ τῆς Μονωδίας (α' Ἐπιτάφιος τῇ Παλαιολογίῃ) δὲν γίνεται μνεία τοῦ ὀνόματος τῆς ἄλλης θυγατρὸς εἰς ἣν ἀναφέρεται. Θωμᾶς δὲ καλεῖται αὕτη ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ Ἐπιταφίου ὄχι ὡς φέρουσα πράγματι τοῦτο τὸ ὄνομα, ἀλλ' ἀπλῶς ὡς θυγάτηρ τοῦ Θωμᾶ.

² Φραντζῆ σ. 415,20 κ. ἑ.

ακολουθήσεως τῆς ἐν Ῥώμῃ ἐπιδημίας τῆς ἐπὶ τοῦ παρόντος διαμονῆς τῶν αὐθεντοπούλων μακρὰν αὐτῆς, ὁ Βησσαρίων συνιστᾷ νὰ ἐξακολουθήσωσι διατρίβοντες ἐν τῇ Μαρκίᾳ, εἰς ἣν ἀνήκεν ἡ Ἀγκών. Ἀλλ' ἐπ' ἴσης προσθέτει καὶ τὰ ἐξῆς· αὐτοῦ εἶναι καὶ τις ἐπίσκοπος ἐδικός μου, ὁποῦ εἶναι τοῦ Κώμου καὶ ἦτον καὶ δουλευτῆς τοῦ ἀγίου δεσπότου (ἦτοι τοῦ Θωμᾶ Παλαιολόγου). Τὸ Τζίκολον εἶναι ἐνορία του καὶ ἔχη καὶ ἐκεῖ καλὸν ὁσπήμιον, καὶ θέλει σᾶς τὸ δώσειν νὰ κατοικήσετε ἐκεῖ, καὶ θέλει σᾶς συνεργήσῃ εἰς ὅτι εἶναι δυνατὸν.

Τὸ χωρίον τοῦτο, ὅπερ παρέθηκ' ἀνωτέρω κατὰ τὴν ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς Βόννης διατύπωσιν, ὃν ἐν πολλοῖς ἀκατανόητον ἔνεκα τῶν ἐν αὐτῷ γεωγραφικῶν συγχύσεων, ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς πολλὰς παρανοήσεις, ὧν δεινότητι ἡ τοῦ Μεουρσίου, ὑποθέσαντος, ὅτι γίνεται ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ λόγος περὶ μεταβάσεως τῶν τέκνων τοῦ Θωμᾶ εἰς Σικελίαν. Ἀλλὰ μετὰ πολλῆς εὐφυΐας ὁ Legrand ἐξήγησεν ὅτι τὸ Τζίκολον, ὅπερ δις ἐν τῷ Ταυρινεῖῳ κώδικι γράφεται Τζίκολον, καθ' ἃ καὶ ἐν τῷ ἐτέρῳ τῶν χωρίων ἐν τῷ ἡμετέρῳ κώδικι, εἶνε τὸ Cingoli, ἔδρα ἀρχιερατικῆ, διοικουμένη ἀπὸ μακροῦ ἤδη χρόνου ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου τῆς πόλεως Οσίμο, ἧς ὁ ἐλληνητικὸς τύπος Ὁσμου ἐν γενικῇ πρέπει νάντικαταστήσῃ τὸ ἐν τοῖς κώδικι τοῦ Φραντζῆ κακῶς φερόμενον Κώμου ἢ Κόμου. Ὁ λόγος λοιπὸν ἐν τούτῳ τῷ χωρίῳ περὶ τῆς προσωρινῆς διαμονῆς τῶν αὐθεντοπούλων ἐν τῷ ἀργοῦντι ἀρχιεπισκοπικῷ μεγάρῳ τοῦ Τζιγκόλου (Cingoli), διατιθεμένου πρὸς τοῦτον τὸν σκοπὸν ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ὁσμου, εἰς ὃν ἀνήκεν¹.

Ὁ δὲ λεγᾶτος τῆς Μαρκίας, περὶ οὗ γίνεται λόγος ἐν τέλει τῆς ἐπιστολῆς ὡς μέλλοντος νὰ βοηθήσῃ καὶ συνδράμῃ τὰ τέκνα τοῦ Θωμᾶ Παλαιολόγου εἰς πᾶν τὸ χρεῖῳδες, ἦτο πιθανῶς ὁ αὐτὸς ἐκεῖνος Μινωρίτης Ἰάκωβος Ρίνσενς, ὃν ὁ καρδινάλιος παρῶρμα τῷ 1459 εἰς παρασκευὴν δυνάμεων ἐν Μαρ-

¹ Legrand ἐνθ' ἀν. ἐν Revue des Études grecques Τόμ. Ε' (1892) σ. 114.

κίᾳ πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Πελοποννήσου ἀπὸ τῶν Τοῦρκων¹.

Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἑρμητιανὸς, περὶ οὗ γίνεται λόγος εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Βησσαρίωνος, δὲν μνημονεύεται μόνον ἐνταῦθα. Γινώσκομεν δὲ τοῦτον καὶ ἔκ τινων προσφωνημάτων αὐτοῦ ἀνεκδότων, περιλαμβανομένων ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 3043 Παρισιακῷ κώδικι καὶ μεγάλως συντελούντων εἰς συμπλήρωσιν καὶ διαφώτισιν τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Βησσαρίωνος². Εἶνε δὲ ταῦτα τὰ ἐξῆς· α') «Τοῦ πανευτυχιστάτου δεσπότου τῶν Ῥωμαίων κυρίου Ἀνδρέου Παλαιολόγου τοῦ πορφυρογεννήτου πρὸς τὸν μακαριώτατον κύριον Παῦλον δεύτερον, γεγονὸς ἐν Τσινγγούλῃ καὶ ἀναγνωσθὲν ἐν Ῥώμῃ»· β') «Τοῦ πανευτυχιστάτου αὐθεντοπούλου τῶν Ῥωμαίων κυρίου Μανουὴλ τοῦ Παλαιολόγου προσφώνημα πρὸς τὸν αὐτὸν μακαριώτατον πάπαν Ῥώμης, ἀναγνωσθὲν καὶ παρ' αὐτοῦ ἀπὸ στόματος ἐν Ῥώμῃ»· γ') «Τοῦ αὐτοῦ δεσπότου πρὸς τὸν θειότατον ἡμῶν ἡγεμόνα κύριον Βησσαρίωνα καρδινάλιον καὶ πατριάρχην Κωνσταντίνου πόλεως, ἀναγνωσθὲν ἀπὸ στόματος»· δ') «Τῶν αὐτῶν προσφώνημα κοινὸν πρὸς τὸν ἑαυτῶν πατέρα δεσπότην, γραφὲν μὲν ἐν Ἀγκῶνι, οὐκ ἀναγνωσθὲν δὲ προαποθανόντος αὐτοῦ».

Αἱ ἐπιγραφαὶ καὶ μόναι τῶν προσφωνημάτων τοῦ Ἰωάννου Ἑρμητιανοῦ τῶν γραφέντων ὡς ἔκ προσώπου τῶν αὐθεντοπούλων καὶ χάριν αὐτῶν ἄρκοῦσι νὰ διαφωτίσωσιν ἡμᾶς περὶ τῆς χρήσεως, δι' ἣν προωρίζοντο. Καὶ τὸ μὲν τελευταῖον τῶν ἐν τῷ Παρισιακῷ κώδικι περισωζομένων, γραφὲν ἐν Ἀγκῶνι ἅμα τῷ κατάπλῳ, προωρίζετο, ὅπως δι' αὐτοῦ προσφωνήσωσι κοινῇ ὁ Ἀνδρέας καὶ ὁ Μανουὴλ τὸν πατέρα, ἀφικνούμενοι εἰς Ῥώμην· ἀλλ' ὁ θάνατος τοῦ Θωμᾶ προλαβὼν κατέστησεν

¹ Ἴδε τὴν πρὸς αὐτὸν ἐπιστολὴν τοῦ Βησσαρίωνος παρὰ Waddingius Annales Minorum. Ἐν Ῥώμῃ, 1650 Τόμ. ΙΓ' σ. 63 κ. ε. καὶ ἐν Νέμῳ Ἑλληνομνήμωνι Τόμ. Γ' σ. 31 κ. ε.

² Τὰ προσφωνήματα ταῦτα τοῦ Ἑρμητιανοῦ ἀντιγράψας θέλω ἐκδώσει ἐν ταῖς Πηγαῖς τῆς ἐμῆς Ἱστορίας τοῦ δεσποτάτου τῆς Πελοποννήσου ἐπὶ τῶν Παλαιολόγων.

ἄχρηστον τὸ προσφώνημα τοῦτο. Τὸ δὲ πρῶτον καὶ τὸ δεύτερον σκοπὸν εἶχον νάπαγγελθῶσιν ἐκ στήθους πρὸς τὸν πάπαν, καὶ συνετάχθησαν ὑπὸ τοῦ Ἑρμητιανοῦ συμφώνως πρὸς τὰ παραγγελθέντα διὰ τῆς ἀνωτέρω παρατεθείσης ἐπιστολῆς· ὡς μάθῃ ὁ καθ' εἰς ἀπ' αὐτοῦς ἐκ στήθους ἓνα προσφώνημα τὸ πλέον μικρὸν εἰς τὸν πάπαν, νὰ τὸ εἰπῶσι τον πάπαν γονατιστοὶ καὶ ἀποσκέπαστοι ὅταν ἔλθωσιν ἐδῶ. Πράγματι δὲ τὰ προσφωνημάτια εἶνε δύο, χωριστὰ δι' ἑκάτερον αὐθεντόπουλον, καὶ βραχύτατα, καθ' ἃ εἶχε παραγγείλει ὁ Βησσαρίων, ἀπηυθύνοντο δὲ πρὸς τὸν πάπαν Παύλον Β' τὸν ἀπὸ τοῦ 1464 διάδοχον τοῦ Πίου Β'. Ἀξιολογωτάτη δὲ εἶνε ἡ ἐν τέλει τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ πρώτου προσφωνηματίου προσθήκη γεγονόσ ἐν *Ταινγγούλη* καὶ ἀναγνωσθὲν ἐν *Ρώμῃ*. Ἐξ αὐτῆς πρῶτον μὲν βεβαιοῦται ἐτι ἐμφανέστερον τὸ ὀρθὸν τῆς εἰκασίας τοῦ Logrand περὶ τοῦ Cingoli, πρὸς ὃ ἐτι μᾶλλον προσεγγίζει τὸ *Ταινγγούλη*, ἔπειτα δὲ μανθάνομεν, ὅτι πράγματι ἐγκατέστησαν ἐν τῷ ἀρχιεπισκοπικῷ μεγάρῳ τῆς πόλεως ταύτης τὰ τέκνα τοῦ Θωμᾶ, καθ' ἃ συνίστα διὰ τῆς ἐπιστολῆς αὐτοῦ ὁ Βησσαρίων, τέλος δὲ διδασκόμεθα, ὅτι τὰ προσφωνήματα τὰ ὑπὸ τοῦ Ἑρμητιανοῦ γραφέντα δὲν ἐγράφησαν μόνον, ἀλλὰ καὶ ὄντως ἐξεφωνήθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀνδρέου καὶ τοῦ Μανουήλ. Τέλος δὲ τὸ τρίτον τῶν προσφωνημάτων διδάσκει ἡμᾶς, ὅτι ὁ Ἑρμητιανὸς ἔκρινεν ἀναγκαῖον, ὅπως πλὴν τοῦ πάπα προσφωνηθῆ ὑπὸ τῶν νεαρῶν αὐθεντοπούλων καὶ ὁ Ἑλληὴν καρδινάλιος, εἰς οὗ τὰς ἐνεργείας ὑπὲρ τοῦ γένους ἐν τῇ παπικῇ αὐλῇ ὠφείλετο ἡ προστασία τοῦ πατρὸς καὶ ἑαυτῶν.

Ὁ Ἰωάννης Ἑρμητιανὸς εἶνε προφανέστατα ὁ ἐν τῇ συνοδίᾳ τῶν αὐθεντοπούλων διδάσκαλος Ἑλληὴν, περὶ οὗ ὁ λόγος ἐν τῇ ἐπιστολῇ τοῦ Βησσαρίωνος. Τὸν δ' ἐν αὐτῇ μνημονευόμενον ἱατρὸν Κριτόπουλον δὲν γινώσκομεν ἄλλοθεν. Ὁ δὲ παιδαγωγὸς τῶν τέκνων τοῦ Θωμᾶ, πρὸς ὃν ἡ ἐπιστολή, ζητητέος ἴσως μεταξὺ τῶν τριῶν ἀνδρῶν περὶ ὧν ποιούμεθα λόγον κατωτέρω.

Τοιαυτὰ τινα παρατηροῦμεν προχείρως περὶ τῆς σπουδαιότητος ταύτης ἐπιστολῆς τοῦ Βησσαρίωνος. Ἄλλ' ἐξετάσωμεν τὰ κατ' αὐτὴν καὶ ὑπὸ ἄλλην ἔποψιν. Καὶ πρῶτον οὐδεὶς ἠμφισβήτησε τὴν γνησιότητα αὐτῆς, καὶ δικαίως. Ὁ Logrand παρετήρησεν ὡς ἐκ περισσοῦ, ἀλλ' ὀρθῶς, ὅτι τὸ πρωτότυπον τῆς ἐπιστολῆς ταύτης ἀπωλέσθη διὰ παντὸς, οὐδαμοῦ δὲ τοῦλάχιστον ἐσημειώθη ἢ ὑπαρξίς αὐτοῦ. Ἄλλ' ἡ ἐλπίς, ἣν ἐκφέρει, περὶ ἀνευρέσεως τυχὸν πρωτοτύπου σχεδίου ἐν τοῖς μέχρι τοῦδε ἥκιστα ἐξερευνηθεῖσιν ἐγγράφοις τοῦ περιφανοῦς καρδινάλιου¹, εἶνε καθ' ἡμᾶς κενή.

Ἄλλως δ' ἔχει τὸ ζήτημα ὡς πρὸς τὴν γλώσσαν ἐν ἣ εἶνε γεγραμμένη ἡ ἐπιστολή. Ὁ Logrand ἀποφαίνεται δογματικῶς καὶ ἄνευ τινὸς δικαιολογίας, ὅτι οὐδὲν ἔχομεν δικαίωμα νὰ ὑπολάβωμεν, ὅτι τὸ ὑπὸ τοῦ Φραντζῆ διασωθὲν κείμενον ὑπέστη μεγάλας μεταβολάς. Καὶ ἔχει μὲν δίκαιον, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν ὑστέρων. Ἄλλ' ἀναλογιζόμενοι, ὅτι ὁ ἄλλως πολυγραφώτατος Βησσαρίων ἐποιεῖτο πάντοτε χρῆσιν τῆς ἀρχαῖ ζούσης ἑλληνικῆς δὲν ἔπρεπεν ἀταλαιπώρως καὶ ἄνευ ειδικωτέρας ἐξετάσεως νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ἔγραψεν ὁ καρδινάλιος κατ' ἐξαιρέσιν ἐν τῇ δημῳδαί. Ἰδῶμεν λοιπὸν τοὺς λόγους, δι' οὓς οὐδεὶς ἐπιτρέπεται δισταγμὸς περὶ τῆς ἀποδοχῆς τῆς γνώμης ταύτης. Καὶ δὴ πρῶτον τεκμήριον τῆς ἐν τῇ δημῳδαί γραφῆς τῆς ἐπιστολῆς ταύτης εἶνε ἡ ἐν τοιαύτῃ γλώσσῃ καταχώρισις αὐτῆς ἐν τῇ συγγραφῇ τοῦ Φραντζῆ, ὅστις τὸ ἴδιον ἑαυτοῦ κείμενον ἔγραψεν ἐν γλώσσῃ κακῇ μὲν καὶ μεστῇ βαρβαρισμῶν καὶ σολοικισμῶν, ἀλλ' ἀρχαῖ ζούσῃ. Δεύτερον δὲ τεκμήριον εἶνε ἡ ἐξῆς παρατήρησις. Τὸ κείμενον αὐτοῦ τοῦ Φραντζῆ, ὅσον παραδίδει ἡμῖν αὐτὸ ὁ ἐμὸς κῶδιξ, ἔχει πολλὰς καὶ οὐσιώδεις μεταβολὰς ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως τῆς Βόννης καὶ τοιαύτας, ὥστε νὰ δυνάμεθα νὰ εἰπῶμεν, ὅτι ἔχομεν πρὸ ἡμῶν διαφόρους διασκευὰς τοῦ κειμένου· τὸ αὐτὸ

¹ Logrand ἐν ὄ' ἀν σ. 109.

δὲ γινώσκωμεν καὶ περὶ τοῦ κώδικος Καραθεοδωρῆ, ἴσως δὲ συμβαίνει καὶ εἰς τοὺς ἄλλους τῶν μὴ ἀντιβληθέντων μέχρι σήμερον κωδίκων τοῦ Φραντζῆ· ἀλλ' αἱ διαφοραὶ αἱ παρατηρούμεναι ἐν τῇ ἐπιστολῇ μεταξύ τοῦ κειμένου τοῦ παραδεδομένου ἐν τοῖς κώδιξι τοῦ Μονάχου καὶ τῶν Παρισίων καὶ ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Μεουρσίου ἀπὸ τοῦ παρ' ἡμῖν κώδικος εἶνε ἐλάχισται καὶ σχεδὸν εἶπεν μόνον διάφοροι γραφαί. Τοῦτο συμβαίνει, διότι προφανῶς ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Βησσαρίωνος παρεμβάλλεται ἐν αὐτῷ τῷ ἀρχῆθεν κειμένῳ αὐτῆς, ὅπερ ἐπιτομήθησαν νὰ μεταβάλωσι καιρίως καὶ αὐτοὶ οἱ διασκευάσαντες τὸ χρονικὸν τοῦ Φραντζῆ. Τέλος δὲ πάντα τυχὸν μετὰ τὰ τεκμήρια ταῦτα ὑπολειπόμενον δισταγμὸν περὶ τῆς ἐν δημῳδῇ γλώσσει συντάξεως τῆς ἐπιστολῆς ταύτης τοῦ Βησσαρίωνος αἶρει τὸ γεγονός, ὅτι αὕτη δὲν εἶνε ἡ μόνη, ἐν ἣ ὁ καρδινάλιος ἐποίησατο χρῆσιν τοῦ λαϊκοῦ ἰδιώματος τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὸν δέκατον πέμπτον αἰῶνα. Ἀληθῶς, ἰδὼν κατὰ τὴν ὑπ' ἐμοῦ περισυλλογὴν ἀνεκδότων ἔργων τοῦ Βησσαρίωνος, ὅτι ὁ Ἐσκουριάλειος κώδιξ Σ-III-1, γεγραμμένος τὸν δέκατον πέμπτον αἰῶνα, περιελάμβανεν ἐν φ. 146^a καὶ 147^b ἐπιστολὰς τοῦ καρδινάλιου, παρήγγειλα τὴν φωτογράφησιν τῶν φύλλων τούτων εἰς τὸν ὑπ' ἐμοῦ κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 1907 εἰς Ἰσπανίαν χάριν φωτογραφῆσεως πολλῶν τε καὶ ἄλλων κωδίκων τοῦ Ἐσκουριάλου καὶ τῆς Μαδρίτης ἀποσταλέντα ἐκ Παρισίων φωτογράφον κ. Sauvanaud. Μετ' ἐκπλήξεως δὲ ἅμα καὶ εὐχαριστήσεως ἀνεύρον ἐν τοῖς φύλλοις ἐκείνοις τὰς ἐξῆς δύο ἐν δημῳδῇ ὁμοίως γλώσσει ἐπιστολὰς τοῦ Βησσαρίωνος, αἵτινες εἶνε, ὡς καὶ ἡ παρὰ τῷ Φραντζῆ, ἀντίγραφα τῶν μὴ περισωθέντων πρωτοτύπων. Ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν ἐπιστολῶν Α'-Γ' ἐτήρησα ἰδιορρυθμίαν τινὰς ὀρθογραφικὰς, οἷαι τὸ ἐδῶ, ἀμῆ καὶ ἄλλα τινὰ, αἵτινες, καθ' ἃ φαίνεται ἐκ τῆς ὁμοφωνίας τῶν κωδίκων, προήρχοντο ἐξ αὐτοῦ τοῦ Βησσαρίωνος, ὡς καὶ τινὰς ἀνωμαλίας περὶ τοὺς τύπους, οἷον τὸ εἶναι καὶ εἶναι, ὧν γίνεται ἀμφοτέρων χρῆσις

B'

|| Βησσαρίων καρδινάλιος καὶ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως τοῖς φ. 146^a εὐγενεστάτοις καὶ λαμπροτάτοις τρισὶν ἄρχουσι. Χάρις ὑμῖν εἶη καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ.

Ἐδεξάμην τὰ γράμματα τῆς ἀντιλήψεώς σας μετὰ τὸ κατάστιχον τῆς μοιρασίας ὅπου ἐποίησατε. Ἡμεῖς μὲν οὖν ἐνομιζάμεν, ὅτι ἡ εὐγένεια σας ὅπου εἴστε ἀναγκαιότατοι νὰ σᾶς τύχη τίποτε ἱκανὸν καὶ ἀνάλογον ὅπου νὰ ζῆτε καὶ νὰ δουλεύετε καλῶς τὰ ἀύθεντόπουλα, καὶ οὕτως τὸ ἐνθυμούμεθα ἐξ ἀρχῆς, οἱ δὲ ἄλλοι νὰ λάβωσι τὸ λειπόμενον. Ἐπειδὴ δὲ τὴν εὐγένειάν σας καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας οὕτως ἔδοξε καλὸν μετὰ κοινὴν βουλήν, ἀρέσκει καὶ ἡμῖν. Ἀλήθεια οἱ ἄλλοι ἄρχοντες ὅλοι ἐντάμα, ὡς φαίνεται, οὐδὲν ἀρκούνται. Ἄν γοῦν εἶναι οὕτως, τίποτε οὐδὲν ἐγένετο, ὡς ὁμοιάζει, καὶ εἴ τι ἐποίκατε, ἀκόρη οὐδὲν εἶναι βέβαιον. Ἐράφουσί μας γὰρ ὅλοι ἐντάμα καὶ λέγουσι πῶς οὐδὲ ποσῶς τοὺς σώνει καὶ ὅτι θαρροῦν εἰς ἐμένα νὰ τοὺς διορθώσω καὶ νὰ τοὺς ἀναπαύσω καλά. Θαυμάζω γοῦν εἰς τὴν θαυμασπὴν σας γνῶσιν πόθεν θαρροῦσι καὶ θαρρεῖτε νὰ διορθώσω ἐγὼ τὰ τοιαῦτα, καὶ μάλιστα ἀφ' οὗ τοσαύτας φοράς εἶπαμεν τὴν εὐγένειάν σας τὸ πῶς ἡμεῖς πλέα οὐδὲν δυνάμεθα, οὔτε βουλόμεθα ἀναδέξασθαι πλέον γουμάριν. Γράφομεν ἄλλο πιττάκιν κοινὸν πρὸς πάντας τοὺς ἄρχοντας, ὅπερ ἔστω κοινὸν καὶ τῇ ἀντιλήψει σας, ἐπειδὴ πρὸς πάντας τὸ γράφομεν καὶ τὸ ἴσον ἐκείνου ἔχομέν το καὶ ἡμεῖς ἐδῶ εἰς ἐξέτασιν μας καὶ εἰς μαρτυρίαν εἰς τὸ μέλλον. Ὁ σκοπὸς μας ὅλος εἶναι ὡς ἂν τὸ γράφομεν ἐκεῖ, καὶ ἅς εἶναι ὅλοι βέβαιοι εἰς τοῦτο. Ὁ θεὸς οἶδεν, ὅτι πλέον ἀγαποῦμεν ἡμεῖς νὰ θεραπεύσωμεν πάντας, ἂν ἴδυνάμεθα παρὰ ὅπου ἀγαπᾷ εἰς ἕκαστος νὰ θεραπευθῇ. Ἀλλὰ τὰ ἀδύνατα οὐδὲ ὁ θεὸς ἀπαιτεῖ παρ' ἡμῶν. Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ ἔλεος εἶη μεθ' ὑμῶν.

Αὐγούστου 15' ἐν Ῥώμῃ.

1. καρδινά'	4. μετὸ	5. ὅπου	εὐγένεια	6. ἦσθε	σᾶς
8. το	ἐξαρχῆς	λάβωσιν	ἐκ τοῦ τὸ πρῶτον γραφέντος	λάβωσι	9. εὐγένειαν
	12. ὁμιάζει	ἐποίκατε	13. γράφουσι	16. διορθώσω	
19. πιτάκιν	21. το				

Τὸ γράμμα τοῦτο τὸ κοινὸν πρὸς πάντας τοὺς ἄρχοντας ὅπερ ἐστὶ κοινὸν καὶ εἰς τὴν εὐγένειαν σας * ποιήσετε νὰ ἀναγνωσθῆ καλὰ ἐμπρὸς εἰς ὅλους καὶ ἄς ἐγροικηθῆ καλὰ, νὰ μηδὲν κατηγοροῦν ἐμὰς μετὰ ταῦτα, νὰ μηδὲ βαρύνουσι μας. Ἄς εἶναι γὰρ ὅλοι πληροφορημένοι, ὅτι πλέον οὐδὲν δυνάμεθα, ὡςπερ τὸ ἐγροικᾶ καὶ ἡ εὐγένειά σας. Τοὺς ἄλλους τοὺς ὀσπητικούς οὐδὲν τοὺς διορθώνομεν ἡμεῖς ἀκόμη, ἐπειδὴ ἀπαντέχω ἀκόμη νὰ ἴδω τί θέλει γένειν εἰς τὴν μέλλουσαν ἀπεκβολήν· διότι εἶναι τινὰ ὅπου με ποιοῦσιν ἀμφίβολον. Ὡς ἂν οὖν ἴδω, οὕτως θέλω ποιήσιν. Ὅμως τὸ πλέον μέρος ἐκείνων εἶναι οὕτως ἀναγκαῖοι, ὅτι καὶ κομμάτιν ψωμῖν ἂν ἀπομείνῃ τοὺς αὐθεντοπούλους, εἶναι χ[ρεια] νὰ τὸ μοιράσουν μετ' ἐκείνους, ἂν μόνον καὶ ἐκεῖνοι ἀρκεσθῶσιν εἰς ἐκεῖνο τὸ δύναται νὰ γένη.

Γ'

φ.1476 || Βησσαρίων καρδινάλιος καὶ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως τοῖς εὐγενέσιν ἄρχουσι πᾶσιν ἅμα τοῖς ἐν τῇ δουλοσύνῃ τῶν αὐθεντοπούλων Ῥωμαίων εὐρισκομένοις χάρις εἴη καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ πατρὸς ὑμῖν.

Ἐδεξάμεθα τὰ γράμματά σας. Εἶδομεν καὶ τὸ κατάστιχον τῆς μοιρασίας ὅπου ἐγένετο. Γράφετέ μας γοῦν, ὅτι εἶναι ὀλίγον καὶ οὐδὲν σας σώνει καὶ ὅτι θαρρεῖτε εἰς ἡμᾶς νὰ σᾶς ἀναπαύσωμεν καλῶς καὶ ἀρκούντως. Ὅτι μὲν οὖν ὀλίγον εἶναι καὶ οὐδὲν σας σώνει, ἡ ἀλήθεια οὕτως ἔχει. Πλὴν ἐπειδὴ ἔτζι σᾶς ἔδοξε καλὸν καὶ ἐδέξασθέ το, πρέπει νὰ ἀρκεσθῆτε καὶ πλέα νὰ μηδὲν ποιήσετε λόγους περὶ τούτου. Εἰ μὲν γὰρ κατεδέξασθέ το, ἢ ὡς ἀρκετὸν ὡς πρὸς τοὺς καιροὺς καὶ τὰ πράγματα καὶ διὰ νὰ πληρώσετε τὸ χρέος σας, ὅτι εἰς τὸν καιρὸν τοῦτον τῆς δυστυχίας χρεωστεῖτε νὰ δουλεύσητε τοὺς υἱοὺς τῶν αὐθεντῶν σας ὅπου σας ἐτίμησαν καὶ ἐπρόκοψαν ὅταν ἰδύνοντο καὶ

2-3. ἐμπρὸς 4. μηδὲ 5. εὐγένεια 6. ὀσπητικούς διορθώνομεν 10. κομμάτιν 11. Μόνον τὸ χ φαίνεται ἐν τῇ φωτογραφίᾳ ἐν τῷ ἄκρῳ τοῦ στίχου 13. καρδηνά^λ 19. σᾶς ἀναπαύσομεν 20. ἀρκούντως 21. σας

* Τὸ κατωτέρω ὑπὸ στοιχείον Γ' ἐκδιδόμενον.

χωρὶς καμμίας δόσεως, καλῶς ἐποιήσατε καὶ τὸ πρέπον καὶ δίκαιον. Καὶ λοιπὸν πρέπει νὰ ἀρκεσθῆτε καὶ νὰ ἀναπαύεσθε. Εἰ δὲ εἶναι ὅτι ἐδέξασθε τοῦτο ἐλπίζοντες νὰ λάβητε πλέον ἀπ' ἐμοῦ ἢ ἀπ' ἄλλου τινός, θαυμάζω εἰς τὴν γνώσιν καὶ φρόνησιν σας. Εἰς τί ἐλπίζετε; Τὰ αὐθεντόπουλα ἀπὸ τὸ μερτικόν των τοῦτο τὸ ὀλίγον οὐδὲν θέλουν ἠμπορέσει νὰ σᾶς δώσουν τίποτε πλέον, ἐπειδὴ μόλις τοὺς σώνει. Ἄλλην ἀρχὴν καὶ αὐθεντίαν οὐδὲν ἔχουν κατὰ τὸ παρὸν, ὅπου ἀπ' ἐκεῖ νὰ σᾶς βοηθοῦσιν. Ὁ ἀγιώτατος πάπας καὶ πλέον οὐδὲν θέλει δώσειν. Πόθεν οὖν θαρρεῖτε νὰ σᾶς ἀναπαύσω ἐγώ; Βουλευομαί σας ὅτι νὰ ἀναπαύεσθε ὁ καθείς εἰς ὃ ἐτάξατε εἰς τὴν μέσην σας, καὶ μηδὲν ἐλπίζετε πλέον τίποτε. Ὡς ἐξεύρει ὁ Θεός, καὶ εἰς τὴν σωτηρίαν μου πλέα ὀρέγομαι ἐγὼ νὰ σᾶς ἀναπαύσω ἀξίως ἂν ἦτον δυνατὸν παρὸ ὅπου τὸ ὀρέγεσθε ἐσεῖς. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἀδύνατον εἶναι, οὔτε ὁ Θεός οὔτε οἱ ἄνθρωποι ἀπαιτοῦσι τὰ ἀδύνατα. Δι' αὐτὸ ἀξιούμεν τὴν εὐγένειάν σας νὰ μηδὲν θαρρῆτε εἰς ἡμᾶς ποσῶς, διότι, ὡς ἂν τὸ εἶπαμεν πολλάκις, οὐδὲν θέλομεν εἰπεῖν περὶ τούτου πλέον λόγους τινὰ οὐδὲ ἀπολογηθεῖν θέλομεν. Καὶ ἤδη ἐξαιτιαζόμεθα καὶ διαμαρτυρομεθα, ὅτι οὕτως θέλομεν ποιήσει. Καὶ τούτου τοῦ πιττακίου κρατοῦμεν τὸ ἴσον διὰ μαρτυρίαν καὶ διὰ ἐξέτασιν μας εἰς τὸ μέλλον διὰ νὰ μηδὲν μας κατήγορήσῃ κανεὶς, ἀμὴ ἂν κοπιᾶσῃ καὶ ἐξοδιάσῃ καὶ ἔλθῃ ἐδῶ, θαρρῶν νὰ τὸν θεραπεύσωμεν καὶ ἀποτύχῃ, νὰ κατηγορῆ τὸν ἑαυτὸν του καὶ οὐχ ἡμᾶς. Βουλευόμεθά σας δὲ ἵνα ἕκαστος ἀρκεσθῆ εἰς τὴν μοιρασίαν ταύτην, ἐπειδὴ κοινῇ βουλή ἐγένετο, καὶ οἷος ἀρκεσθῆ, ἄς δουλεύῃ καλὰ καὶ ἐπιμελημένα τὰ αὐθεντόπουλα καὶ ἄς εἶναι πάντοτε κοντά των καὶ ἄς τοὺς συντροφιάζουν πανταχοῦ διὰ νὰ ζοῦν μετὰ τιμῆς καὶ νὰ μηδὲν στέκωνται μοναχοί των, ἐπειδὴ τοῦτο ἀπαιτεῖ καὶ τὸ δίκαιον καὶ τὸ πρέπον. Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ ἔλεος εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν. Ἐν Ῥώμῃ Ἀυγούστου 13^η.

Εἶνε προφανές, ὅτι αἱ δύο αὗται ἀνέκδοτοι μέχρι τοῦδε ἐπιστολαὶ, σταλεῖσαι τῇ 16 Αὐγούστου, πιθανῶς τοῦ αὐτοῦ ἔτους 1465, ἢτοι ἑπτὰ μόνον ἡμέρας μετὰ τὴν ὑπὸ στοιχείον Α'.

1. καμίας 5. Μετὰ τὸ γνώσιν ἐπεται σας διαγεγραμμένον 6. νὰ σας 8 (καὶ 9, 12). σᾶς 13. ὅπου το 26. στέκονται

εἰς τοὺς ἔτι ἐν Ἀγκῶνι περιστοιχίζοντας ταύθεντόπουλα ἄρχοντας, εἶνε συμπλήρωσις τῆς πρώτης ἐκείνης ἐπιστολῆς. Ἄναφέρονται δὲ εἰς τὴν διανομὴν τῶν χιλίων διακοσίων κατ' ἔτος δουκᾶτων τῶν προωρισμένων εἰς τὴν ἀκολουθίαν τῶν τέκνων τοῦ Θωμᾶ Παλαιολόγου, περὶ ὧν γίνεται λόγος ἐν τῇ παρὰ τῷ Φραντζῆ ἐπιστολῇ. Ἡ ἀκολουθία αὕτη διηρεῖτο, ὡς ἐξάγεται ἐκ τούτων τῶν ἐπιστολῶν, εἰς δύο μέρη, εἰς τρεῖς ἄρχοντας εὐγενεστάτους καὶ λαμπροτάτους, ἔχοντας ἴδιον ἀξίωμα παρὰ τοῖς αὐθεντοπούλοις καὶ οἶονεὶ ἀποτελοῦντας τὴν αὐλὴν αὐτῶν, καὶ εἰς ἄλλους ὑποδεεστέρους, εὐγενεῖς ἄρχοντας τοιοῦτοι δὲ ἦσαν πλὴν τινῶν οἰκονόμων καὶ τοιούτων οἱ διδάσκαλοι, περὶ ὧν γίνεται λόγος ἐν τῇ πρώτῃ ἐπιστολῇ, καὶ οἱ Λατῖνοι ἱερεῖς, ἂν εἶχον ἤδη προσληφθῆ. Καὶ οἱ μὲν τρεῖς ἐπιφανεῖς αὐλικοὶ, συγκαταβατικώτεροι ἐν ὄλῃ δειχθέντες, προέβησαν εἰς ἀξίας λόγου ὑποχωρήσεις ἐν τῇ κατανομῇ τῆς ἀπονεμηθείσης ὑπὸ τοῦ πάπα συντάξεως, ἀποστείλαντες τὸ κατάστιχον τῆς μοιρασίας εἰς τὸν Βησσαρίωνα. Ἄλλ' οὐχ οὕτως οἱ λοιποὶ συγοδοὶ τῶν αὐθεντοπούλων, ὧν τὰς ὑπερφιάλους ἀξιώσεις πειρᾶται νὰ καταπολεμήσῃ ὁ Βησσαρίων ἄλλως τε καὶ ῥητῶς βεβαίων, ὅτι οὐδέν τι πλέον δύνανται νὰ λάβωσι παρὰ τοῦ πάπα.

Ἄλλὰ τίνες εἶνε οἱ τρεῖς ἄρχοντες, εἰς οὓς πρέπει βεβαίως νὰ τάξωμεν καὶ τὸν παιδαγωγὸν, ἧτοι διευθυντὴν τῆς ἐκπαίδευσως τῶν αὐθεντοπούλων, εἰς οὓς ἀπηυθύνετο ἡ πρώτη (Α') ἐπιστολὴ τοῦ Βησσαρίωνος; Νομίζω, ὅτι δὲν εἶνε ἀπλῆ σύμπτωσης, ὅτι εὐρίσκομεν τρεῖς οἰκείους ἀνθρώπους τοῦ Μανουήλ ὀνομαστὶ μνημονευομένους ὡς ἀργότερον προτρέψαντας αὐτὸν νὰ ποδράσῃ ἐκ Ῥώμης εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν πρὸς τὸν Μωάμεθ. Ὀνομάζοντο δὲ οὗτοι Μαγκαφᾶς καὶ Κόντιος καὶ Νικολός¹. Τῶν τριῶν τούτων ἀνδρῶν οὐδένα γινώσκουμεν

ἄλλοθεν, ἐκτὸς ἂν ὑποτεθῆ, ὅτι Νικολός εἶνε ὁ ἱατρὸς Κριτόπουλος τῆς πρώτης ἐπιστολῆς· οὐδὲ δύναται νὰ λεχθῆ, ὅτι τις αὐτῶν ἀνήκεν εἰς τὴν τάξιν τῶν λογίων τῆς Πελοποννήσου ἐπὶ τῶν τελευταίων δεσποτῶν. Ἦσαν ἴσως γέννημα ἐπιφανῶν οἰκῶν τῆς χερσονήσου, ἀλλ' ἐστεροῦντο παιδείας ἑλληνικῆς. Οὗτος δὲ ὑπῆρξε πιθανώτατα ὁ λόγος, δι' ὃν ὁ συνήθως ἀρχαῖζων τὴν γλῶσσαν Βησσαρίων ἐν ταῖς πρὸς αὐτοὺς ἐπιστολαῖς, τῇ πρώτῃ καὶ τῇ δευτέρᾳ, μετεχειρίσθη τὴν δημῶδη γλῶσσαν τῶν χρόνων ἐκείνων. Ὁ αὐτὸς δὲ λόγος ἤγαγεν αὐτὸν εἰς τὴν ἐν τῇ δημῶδει σύνταξιν καὶ τῆς τρίτης ἐπιστολῆς τῆς ἀπευθυνομένης κοινῇ τοῖς εὐγενεῖς ἄρχουσι πᾶσιν ἅμα τοῖς ἐν τῇ δουλοσύνῃ τῶν αὐθεντοπούλων Ῥωμαίων εὐρισκομένοις. Ὑπῆρχον μὲν μεταξὺ αὐτῶν ὁ Ἑρμητιανός, ὁ ἱατρὸς Κριτόπουλος καὶ εἴ τις ἄλλος οἱ γινώσκοντες τὴν ἀρχαίαν γλῶσσαν, ἀλλ' οἱ πλεῖστοι αὐτῶν μόνον τὴν δημῶδη ἠδύναντο νὰ κατανοήσωσιν. Οὕτω δὲ ὁ Βησσαρίων, προτιμῶν νὰ γείνη καταληπτὸς μᾶλλον ἢ νὰ προβῆ εἰς περιττὴν ἐπίδειξιν σοφίας, ἧς δὲν εἶχεν ἀνάγκην, παρὰ τὴν συνήθειαν αὐτοῦ ἔγραψε τὴν δημῶδη, ἣν δὲν ἔπαυε βεβαίως χειριζόμενος καὶ ἐν τῇ καθημερινῇ αὐτοῦ ἐπικοινωνίᾳ πρὸς τοὺς εἰς τὴν Ῥώμην φοιτῶντας Ἑλληνας.

¹ Sp. Lambros *Bothesis chronica*. Ἐν Λονδίνῳ. 1902 σ. 23,4. Πρὸς. *Historia politica et patriarchica Constantinopolitana* ἔκδ. Βόννης σ. 34,9· *πλανηθεὶς παρὰ τῶν οἰκείων αὐτοῦ ἀνθρώπων, Ἀφᾶ, Κόντιου καὶ Νικολάου.*

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ

ΩΣ ΕΠΙΣΗΜΟΣ ΓΛΩΣΣΑ ΤΩΝ ΣΟΥΛΤΑΝΩΝ

Αἱ πρῶται σχέσεις τῆς βυζαντιακῆς αὐτοκρατορίας πρὸς τὸν μουσουλμανικὸν κόσμον ἀνέρχονται, ὡς γνωστὸν, εἰς τὸν ἑβδόμον αἰῶνα. Καὶ δὴ πολὺ πρὸ τῶν Τούρκων οἱ Ἄραβες, βοηθούμενοι, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ παρορμώμενοι ὑπὸ τῆς πολεμοχαροῦς ἰρησκειᾶς τοῦ προφήτου Μωάμεθ, ἀντέταξαν τὴν ἀνδρείαν αὐτῶν κατὰ τῶν ἑλληνικῶν ἔπλων. Ἡρξάντο δ' οὕτως ἀποσπῶντες ἀπὸ τοῦ Βυζαντίου ἐπαρχίας ἀνηκούσας τέως εἰς τὸ βυζαντιακὸν κράτος. Ἡ ἄλωσις τῆς Ἱερουσαλήμ τῷ 1037 καὶ ἡ τῆς Ἀλεξανδρείας τῷ 641 καθίστανον τοὺς Ἄραβας γείτονας καὶ ἀντιπάλους τοῦ Βυζαντίου. Οἱ δὲ Βυζαντινοὶ κατώρθωσαν νὰ πολεμήσωσιν αὐτοὺς ἐπὶ μακρὰν περίοδον αἰῶνων ὄλων μετὰ πεισμονῆς ἀνεξιλάστου καὶ δραστηριότητος ἀπαύστου, ἣν ἀνέπτυξαν οἱ αὐτοκράτορες, δυνηθέντες νὰ θριαμβεύσωσι κατ' αὐτῶν πολλάκις παρὰ τὰ σύνορα τῆς Ἀσίας καὶ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῶν μαχῶν καὶ ἀνακτήσωσι τὰς ὑπὸ τῶν Ἀράβων κυριευθείσας μεγάλας νήσους Κρήτην καὶ Κύπρον. Οἱ δ' ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ πολέμου θαυμαστοὶ ἐκεῖνοι αἰῶνες εἶνε ταύτοχρόνως τελεσφόροι διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν γραμμῶν. Ἐκ τῆς συγκρούσεως ἐκείνης τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ ἀραβικοῦ κόσμου προῆλθεν ἐξ ἑνὸς ἡ γέννησις τῶν ἡρωικῶν ἐκείνων ἀσμάτων τῶν Ἑλλήνων, ἅτινα ἤγαγον εἰς τὴν συγκρότησιν τοῦ ἔθνικοῦ ἑλληνικοῦ ἔπους τῶν μέσων αἰῶνων, τοῦ Βασιλείου Διγενοῦς Ἀκρίτα. Ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου ἡ συμπλησίαις ἐκείνη τῶν δύο ἔθνων ἀνέδειξε τοὺς Ἄραβας μαθητὰς τῶν Ἑλλήνων, τῶν πιστῶν τούτων θεματοφυλάκων τῶν θησαυρῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλ-

λάδος, καὶ μετέβαλεν αὐτοὺς εἰς θαυμαστάς καὶ μεταφραστὰς τῶν ἀριστοτεχνημάτων τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνος λόγου.

Ἐν δὲ ταῖς ἀμοιβαίαις ταύταις σχέσεσιν Ἑλλήνων καὶ Ἀράβων ἐν τε τοῖς χρόνοις τῶν πολέμων καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις παροδικῆς εἰρήνης πρέπει νὰ ναναζητήσωμεν τὴν πρώτην χρῆσιν τῆς ἑλληνικῆς ὡς γλώσσης ἐπίσημου. Αὕτη ἐχρησίμευσεν ὡς γλῶσσα διεθνῆς εἰς τὰς σχέσεις τῶν Ἀράβων χαλιφῶν καὶ ἑμιρῶν καὶ τῶν αὐτοκρατόρων καὶ ἄλλων ἀρχόντων τοῦ Βυζαντίου. Τὸ αὐτὸ δὲ γεγονός ἐπαναλαμβάνεται ἐν ταῖς σχέσεσιν τοῦ Βυζαντίου μετὰ τῶν αὐλῶν τῆς Ἀρμενίας καὶ τῆς Βουλγαρίας.

Θὰ ἦτο πράγματι τολμηρὸν νὰ θελήσωμεν νὰ ἰσχυρισθῶμεν, ὅτι ἤδη πρὸ τῆς χρήσεως τῆς ἑλληνικῆς παρὰ τοῖς Ἀραβικοῖς διπλωματικὰ ἔγγραφα καὶ αἱ συνθήκαι μετὰ τὴν Περσίαν καὶ Βυζαντίου συνετάσσοντο ἀμφοτέρωθεν ἑλληνιστί. Εἶνε ἀληθές, ὅτι τὸ Πασχάλιον Χρονικὸν περιέχει ὑπομνηστικὸν γεγραμμένον ἑλληνιστί ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν Σιρόου πρὸς τὸν Ἡράκλειον¹. Καὶ παρεντίθεται μὲν τὸ κείμενον τοῦτο ἐν τῷ Πασχαλίῳ Χρονικῷ ὡς ἴσον, ἦτοι αὐτόχρημα ὡς ἀντίγραφον τῆς ἐπιστολῆς αὐτῆς τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν. Ἀλλ' εἶνε ὅμως δυνατὸν νὰ ἦτο ἀπλῆ ἐπίσημος μετάφρασις τοῦ περσικοῦ πρωτοτύπου. Ὅτι δ' ὑπῆρχον ἄλλως ἐν Βυζαντίῳ ἄνδρες γινώσκοντες τὰς ἀνατολικὰς γλώσσας εἶνε βεβαίότατον καὶ εὐαπόδεικτον. Ἀρκεῖ νὰ μνημονεύσωμεν Συμεῶν τοῦ Μεταφραστοῦ, τοῦ πολυβρυλήτου προδρόμου τῶν Βολλανδιστῶν ἐν ταῖς ἡμέραις Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου. Πρὸς συγκρότησιν τοῦ συντάγματος τῶν Βίων ἀγίων τοῦ παραγγελλθέντος ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ἐκείνου ὁ Συμεὼν ἐδέησεν, ὡς γνωστὸν, νὰ καταρτίσῃ γραφεῖον ὄλον μεταφραστῶν ἐκ τῆς λατινικῆς, τῆς γερμανικῆς, τῆς κοπτικῆς, τῆς συριακῆς, τῆς ἑβραϊκῆς, τῆς ἀρμενικῆς καὶ τῆς ἀραβικῆς. Αὐτὸς δὲ ὁ Κων-

¹ Πασχαλίου Χρονικοῦ ἐκδ. Βόννης Τόμ. Α' σ. 735 - 737.

σταντίνος ὁ Πορφυρογέννητος παραδίδει εἰς ἡμᾶς τὰ ὀνόματα δύο τῶν αὐλικῶν ἑρμηνευτῶν ἐκ τῆς ἀρμενικῆς, τοῦ Θεοδώρου καὶ τοῦ Κρινίτου¹. Ὑπῆρχον δ' ἐν τῇ αὐλῇ ἑρμηνευταὶ τῶν ξένων γλωσσῶν τασσόμενοι ὑπὸ τὸν λογοθέτην τοῦ δρόμου². Γίνεται δὲ εἰδικὴ μνεῖα τῶν ἑρμηνευτῶν τῶν παρεχόντων τὰς ὑπηρεσίας αὐτῶν κατὰ τὴν δεξίωσιν τῶν πρέσβειων τῶν βασιλέων τῆς Περσίας³.

Ἄλλ' ἡ χρῆσις τῆς ἑλληνικῆς ὡς ἐπισήμου διεθνοῦς γλώσσης, ἦν μετὰ διαταγμοῦ δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν ἐν τῇ ἐπικοινωνίᾳ τῆς Περσίας μετὰ τοῦ Βυζαντίου, εἶνε ἤδη λίαν πιθανὴ ἐν ταῖς σχέσεσι τῶν Ἀράβων μετὰ τῶν Ἑλλήνων αὐτοκρατόρων. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθές, ὅτι καὶ ἐν ταύταις δὲν ἔχομεν ὡς πρὸς τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους σωζόμενα μνημεῖα, δυνάμενα νὰ καταστήσωσιν ἀναμφισβήτητον τὴν ἡμετέραν εἰκασίαν. Ἄλλ' ὅπωςδῆποτε οἱ χαλίφαι καὶ οἱ ἐμίραι, καὶ ἐν ἧ περιπτώσει δὲν ἔστελλον αὐτοὶ ἑλληνικὰ γράμματα εἰς τὸ Βυζάντιον, εἶχον ἐν ταῖς αὐλαῖς αὐτῶν, καθ' ἃ εἶδομεν τοῦτο γινόμενον ἐν Βυζαντίῳ, ἑρμηνευτὰς, ὧν ἡ λειτουργία παρεῖχεν εἰς τοὺς αὐτοκράτορας τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους τὸ δικαίωμα νὰ μεταχειρίζωνται μόνον τὴν ἑλληνικὴν γράφοντες πρὸς Ἀράβας. Ἀποδεικνύει δὲ τοῦτο ἡ ἑλληνιστὶ γεγραμμένη ἐπιστολὴ ἣν ἀπηύθυνεν ὁ Ῥωμανὸς Λακαπηνὸς τῷ ἀμνηρᾷ τῆς Αἰγύπτου⁴.

Καὶ περὶ μὲν τῆς χρήσεως τῆς ἑλληνικῆς ὡς ἐπισήμου καὶ διεθνοῦς γλώσσης μετὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ Ἀράβων κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους ἔχομεν ἀπλᾶ μόνον τεκμήρια. Ἄλλὰ δι

¹ *Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου* Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ῥωμανὸν (De administrando imperio) ἔκδ. Βόννης σ. 184, 6. 188, 21.

² Τοῦ αὐτοῦ Ἐκθεσις τῆς βασιλείου τάξεως ἔκδ. Βόννης σ. 404, 16. 718, 14. Πρὸς. Τοῦς μετὰ Θεοφάνην (Theophanes continuatus) ἔκδ. Βόννης σ. 38: 24, παρ' οἷς γίνεται μνεῖα Μανουὴλ τοῦ τῶν Ἀγαρηνῶν ἑρμηνέως.

³ Αὐτόθι σ. 404, 14 κ. ε.

⁴ Ἐξεδόθη ὑπὸ Ἰωάννου Σαυκελίωτος ἐν τῷ Δελτίῳ τῆς Ἱστορικῆς καὶ ἰθναλογικῆς ἑταιρείας Τόμ. Β' σ. 406 κ. ε.

τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους ἔχομεν τρανὰς ἀποδείξεις. Ἡ χρῆσις αὕτη μάλιστα προβαίνει ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε δὲν περιορίζεται μόνον μετὰ τῶν Μωαμεθανῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ βλέπομεν τοὺς Μωαμεθανοὺς μεταχειριζομένους τὴν ἑλληνικὴν ἐν ταῖς σχέσεσιν αὐτῶν πρὸς τοὺς Λατίνους κυριάρχους ἑλληνικῶν χωρῶν.

Καὶ δὴ ἀπόκειται ἐν τῇ Βατικανῇ βιβλιοθήκῃ κῶδιξ τοῦ δεκάτου τρίτου αἰῶνος ἔχων μεγίστην σημασίαν ὡς πρὸς τὸ ἀπαριθμ. 367, ὅστις ἐν τοῖς καιρίοις μόνον διὰ βραχέων περιγράφεται ἐν σχολοῦν ἡμᾶς ἐνταῦθα ζήτημα. Ὁ πολυμιγῆς οὗτος βομβύκινος κῶδιξ, ὁ Παλατίνος 367, περιέχει μετὰ τῶν πολλῆς ἄλλης ὕλης ἐν διαφόροις αὐτοῦ φύλλοις καὶ ἐπιστολάριον γεγραμμένον ἐν Κύπρῳ, ἐν ᾧ εὐρίσκομεν ἀντίγραφα διαφόρων ἐπιστολῶν καὶ ἐγγράφων¹. Καὶ καθ' ὅλου μὲν μετὰ τῶν τοιούτων ἐπιστολαρίων εὐρίσκονται ἱκανὰ, ἅτινα θὰ ἠδύναντο νὰ ἔχωσι πολλὴν σπουδαιότητα, ἀν ὠνομάζοντο ἐν αὐτοῖς οἱ ἄνδρες οἱ γράφοντες τὰς ἐπιστολάς καὶ εἰς οὓς αὐταὶ ἀπευθύνονται. Ἀλλὰ δυστυχῶς ἀποβάλλουσι πᾶσαν σχεδὸν ἱστορικὴν ἀξίαν ἔνεκα τῆς παραλείψεως τῶν κυρίων ὀνομάτων, προερχομένης ἐκ τοῦ λόγου, ὅτι οἱ ἀντιγραφεῖς ἠθέλησαν νὰ παλείψωσι πάντα χαρακτῆρα προσωπικὸν καὶ περιορίσωσι τὴν συλλογὴν εἰς ἀπλοῦν εὐρετήριον ἐπιστολικῶν τύπων. Ἄλλ' ἀπ' ἐναντίας ὁ βιβλιογράφος τοῦ Παλατίνου κῶδικος καλῶς ποιήσας διετήρησεν ὡς τὸ πλεῖστον τὰ κύρια ὀνόματα· διὰ τοῦτον δὲ τὸν λόγον τὸ ἐπιστολάριον αὐτοῦ ἔχει ὅλως ἰδιάζουσαν σημασίαν διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Κύπρου κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ δεκάτου τρίτου αἰῶνος, καθ' ὃν χρόνον ἦρχε τῆς νήσου ὁ γαλλικὸς οἶκος τῶν Λουσινιανῶν.

Καὶ δὴ εὐρίσκομεν ἐν τῷ κῶδικι τρεῖς ἐπιστολάς τοῦ δευτέρου ἐκ τῆς δυναστείας ταύτης βασιλέως τῆς Κύπρου Οὐγώ-

¹ H. Stevenson Codices manuscriptorum Palatini graeci bibliotheca e Vaticanae. Ἐν Ῥώμῃ. 1885 σ. 229-235.

νος Α' Λουσινιανοῦ, ἀπευθυνομένας εἰς Καϊκαούσην Ἀζαντήν τὸν σουλτάνον τοῦ Ἰκονίου. Ὁ σουλτάνος δὲ οὗτος τῶν ἐν Ἀσίᾳ ἀρχόντων Σελδσουκιδῶν, οὗ τὸ ὄνομα εὐρίσκομεν ἐνταῦθα τὸ πρῶτον ἑλληνιστὶ, εἶνε δ' ἐν τοῖς βιβλίοις τῶν νεωτέρων δυτικῶν συγγραφέων γραφόμενος Kei Ká'us Azeddin, ὁ υἱὸς τοῦ Kei Chosrau (Καίχοσρόου), σουλτανεύσας ἐν Ἰκονίῳ ἀπὸ τοῦ 1211 μέχρι τοῦ 1219. Τρίτη δέ τις ἐπιστολὴ ἀπευθύνεται ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Οὐγῶνος Λουσινιανοῦ εἰς τὸν ἀμηρᾶν τῆς πόλεως Ἰκονίου καὶ μέγαν σαχνᾶν, ἧτοι βασιλικὸν, τῆς ἐπαρχίας Λυκαονίας, τὸν πρωτοσύμβουλον τοῦ εἰρημένου σουλτάνου. Πλὴν δὲ τῶν τριῶν τούτων ἐπιστολῶν ἔχομεν καὶ γράμμα τοῦ σουλτάνου αὐτοῦ τούτου ἀποστελλόμενον πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Κύπρου. Ἄπαντα δὲ ταῦτα τὰ γράμματα, πιστὰ βεβαίως ἀντίγραφα τῶν πρωτοτύπων, εἶνε γεγραμμένα ἐν καθαρευούσῃ ἑλληνικῇ, εἰς ἣν εἶνε ἀναμεμιγμένοι τύποι καὶ λέξεις ἐκ τοῦ ἰδιώματος τοῦ προσεγγίζοντος ἐν πολλοῖς πρὸς τὴν παρὰ τοῖς Ἑλλησι τῶν τότε χρόνων καθωμιλημένην, γλῶσσαν ἀναλυτικὴν, ἐν ἣ ἐὺρίσκομεν τὴν χρῆσιν τοῦ νά καὶ τοῦ ἄς, οὐχὶ δὲ ἀκόμη καὶ τοῦ θά. Λαμβανομένης δ' ὑπ' ὄψιν τῆς κατ' ἐπικράτησιν διασώσεως ποιητικῶν μόνον κειμένων τῆς δημώδους μέχρις ἐκείνων τῶν χρόνων, τὰ μνημεῖα ταῦτα ἔχουσιν ἐξαιρετὸν γλωσσικὴν σπουδαιότητα.

Ἀνάλογος δὲ εἶνε καὶ ἡ ἱστορικὴ αὐτῶν ἀξία. Καὶ δὴ ἐν τοῖς κειμένοις τούτοις ἔχομεν συνθήκας εἰρήνης καὶ φιλίας μεταξὺ τοῦ γαλλικοῦ βασιλείου τῆς Κύπρου καὶ τοῦ σουλτάνου τοῦ Ἰκονίου, ἀνερχομένας εἰς τὰ ἔτη 1214 μέχρι 1216. Αἱ συνθήκαι δ' αὗται, ὁμολογηθεῖσαι κατόπιν διαπραγματεύσεων, καθ' ἃς τοῦ μὲν βασιλέως τῆς Κύπρου πρέσβυς ὑπῆρξέ τις Γεράσιμος, τοῦ δὲ σουλτάνου τοῦ Ἰκονίου Ἀλέξιός τις, ἀναφέρονται εἰς τὴν ἐμπορικὴν ἐπικοινωνίαν τῶν δύο χωρῶν.

Κατὰ τὰ ἐν ἔτει 1216 ὁμολογούμενα ὑπὸ τε τοῦ βασιλέως τῆς Κύπρου Οὐγῶνος Α' καὶ τοῦ σουλτάνου ἡ εἰς τὰς χώρας

ἐκατέρων εἰσόδος καὶ ἔξοδος τῶν πραγματευτῶν καὶ ἄλλων ὑπηκόων γενήσεται ἀφόβως, παντελευθέρως καὶ ἀναντιρρήτως· θὰ πληρόνωσι δὲ οὗτοι μόνον τὸ σύνθημα κομμέρκιον. Ἐν περιπτώσει δὲ θανάτου πραγματευτοῦ τινος ἢ ἄλλου ὑπηκόου ἐν τινι τῶν χωρῶν τῶν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν συμβαλλομένων μοναρχῶν, τὰ πράγματα τούτου τοῦ ἀνθρώπου θὰ ἐπιστρέφονται πρὸς τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἡγεμόνος μέχρι νεωτέρας ἀποδείξεως περὶ τοῦ ἐναντίου. Ἐν περιπτώσει δὲ καθ' ἣν πλοῖα πειρατικὰ, προσορμιζόμενα εἰς τινὰ τῶν αἰγιαλῶν τῆς ἐτέρας τῶν ἀρχῶν, ἤθελον προξενήσει ζημίαν εἰς τινὰ χώραν διὰ τε γῆς ἢ καὶ κατὰ θάλασσαν, καὶ ἔπειτα οἱ ἐπιβαίνοντες αὐτῶν ἤθελον ἐπιστρέψαι εἰς τινὰ χώραν καὶ διακράτησιν τῶν συμβαλλομένων καὶ ἤθελον γείνει δεκτοὶ ὑπὸ τῶν ὑπηκόων αὐτῶν, οἱ τοιοῦτοι καὶ τὰ καθευρεθέντα πράγματα ὄφειλον νὰ ἐπιστρέφονται εἰς τὴν χώραν ἐξ ἧς ἀνήκον. Τρίτος δὲ τις ὁρος ἀναφέρεται εἰς τὴν περιπτῶσιν ναυαγίου πλοίου τινός, ὅτε οἱ ναυαγοὶ ὄφειλον ἐπ' ἴσης νὰ ἐπιστρέφονται μετὰ τῶν καθευρεθέντων πραγμάτων εἰς τὴν χώραν τοῦ οἰκείου ἡγεμόνος.

Ἴδου δὲ τὰ πέντε γράμματα τοῦ βασιλέως τῆς Κύπρου Οὐγῶνος Λουσινιανοῦ καὶ τοῦ Καϊκαούση Ἀζαντήν περὶ ὧν ὁ λόγος ἀνωτέρω·

Α'

(Ἰανουάριος 1214)*

Οὐγκος προνοία θεοῦ ρήξ τῆς περιωνύμου νήσου Κύπρου τῷ ὑψηλοτάτῳ κραταιῷ καὶ εὐτυχεῖ μεγαλογενεῖ μεγάλῳ σουλτάνῳ τροπαιούχῳ καὶ νικητῇ πάσης τῆς κατὰ τῶν Τούρκων χώρας γῆς τε καὶ θαλάσσης χαίρειν.

* Παλατίνου κώδικος 367 φ. 107^ε-108^α.

1. οὐγκος ρήξ 2. εὐτυχῆ μεγαλογενῆ 3. τοῦρκων τὲ

Ἵγαινεῖν καὶ χαίρειν καὶ εὐοδοῖσθαι τὴν μεγάλην σουλτανικὴν ἐξουσίαν σου ἐπὶ πᾶσιν εἰς θεὸν ἐλπίζω. Καὶ ἡμεῖς θεοῦ τῆ βοηθείᾳ καὶ χάριτι ὑγιῶς ἔχομεν καὶ καλῶς. Τὸ γράμμα τῆς σῆς ἐξουσίας δεξάμενος μετὰ τοῦ πιστοτάτου αὐτῆς ἀνθρώπου τοῦ οὐδ' ἀνέγνων αὐτὸ καὶ ἐπέγνω τὰ παρ' αὐτῆς ὀρισθέντα. Καὶ ἰδοὺ κατὰ τὸν ὀρισμὸν καὶ τὸ θελημα τῆς σουλτανικῆς ἐξουσίας σου ἐποιήσαμεν. Ἐγένετο δὲ καὶ ἡ μεταξὺ ἡμῶν ἀγάπη διὰ βεβαιώσεως ὀρκων χρόνους ἕξ καθῶς ἀπὸ τοῦ δηλωθέντος ἀνθρώπου τῆς ἐξουσίας σου μαθεῖν ἔχει πλατύτερον καὶ ἀπὸ τῶν ὀρκωμοτικῶν χρυσοβούλλων καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν ἄς γένηται ὀρισμὸς τῆς σουλτανικῆς ἐξουσίας σου εἰς πᾶσαν χώραν αὐτῆς καὶ ἄς ἔρχονται οἱ πραγματευταὶ καὶ τὰ πλευστικά πάντα εἰς τὴν ἐμὴν χώραν ἀκωλύτως καὶ ἀνευδοιάστως μετὰ πάσης χαρᾶς καὶ ἀπλότητος, ὡς περ καὶ τὰ ἡμέτερα πάλιν εἰς τὰς χώρας τῆς ἐξουσίας σου, μὴ παρὰ τινος ἐμποδιζόμενοι ἢ τὸ σύναλον κωλυόμενοι καὶ ἄς εἰσέρχονται καὶ ἐξέρχονται καθ' ἑκάστην, καὶ τὴν δοκοῦσαν ἑκάστοτε πραγματεῖαν ἐκτελείτω καὶ ἄλλην πᾶσαν ἣν χρῆζει δουλείαν, ἵνα καὶ ὁ θεὸς παρὰ πάντων δοξάζεται καὶ ἡμεῖς τὴν καθαρὰν μέσον ἡμῶν ἀγάπην καὶ εἰρήνην ἀπτωτον φυλάττωμεν καὶ οἱ πτωχοὶ τὴν οἰκείαν τροφήν καὶ χρεῖαν ἕκαστος πορίζηται. Εἴ τι δὲ καὶ αὐθις ἔχει θελημα ἡ σουλτανικὴ ἐξουσία σου γράφειν πρὸς ἡμᾶς καὶ ὀρίζειν, διὰ τε γραφῶν καὶ ἀποκρισιῶν αὐτῆς ὀρίζετω· ἀλλὰ καὶ εἴ τι ἀπὸ τῆς ἡμετέρας χώρας ἔχει τὴν χρῆσιν ἢ ἐξουσία σου, ἄς μανθάνωμεν. Ἐτοιμῶς γὰρ ἔχομεν ποιεῖν τὸ θελητὸν τῆς σουλτανικῆς ἐξουσίας σου. Μηνὶ Ἰαννουαρίῳ ἰνδικτιῶνος βας [ἔτους ,σψκβ'].

1. Γραπτίον ἄρα εὐοδοῦσθαι ἢ ἐγράφη ἀρχῆθεν εὐοδοῖσθαι; 5. γράμμα

4. ο (= ὀδεῖνα). Ἐνταῦθα ὁ βιβλιογράφος ἀντικατέστησε διὰ τοῦ συνηθούς τούτου ἐν ταῖς ἐπιστολαρίοις τύπου τὸ ἐν τῷ πρωτοτύπῳ ῥητικῶς μνημονευόμενον ὄνομα.

7. ὀρκων 9. (καὶ κατωτέρω) ἄς 10-11. ἔρχονται 12. ἀνευδοιάστως ἀπλότητος 14. εἰσέρχονται 15. ἐξέρχονται 16. χρῆζει

18. φυλάττωμεν 19. πορίζηται ἐκ τοῦ τὸ πρῶτον γραφέντος πορίζηται.

22-23. ἐτοιμῶς 24. Τὸ ἔτος συνεπλήρωσα λείπον ἐν τῷ κώδικι ἐκ τῆς Ἰνδικτιῶνος· μὴν δὲ β' ἰνδικτιῶν ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Οὐγῶνος Α' Λουσιλιανοῦ (1205-1218) εἶνε ἢ συμπέπτουσα πρὸς τὸ ἔτος 1214.

B' (1214;)*

Ῥηγικὸν πρὸς ἀμηνᾶν.

Μεγαλοδοξότατε, μεγαλοῦπέροχε μέγα ἀμηνᾶ τῶν ἀμηνᾶδων, μέγα προκαθήμενε πόλεως Ἰκονίου καὶ μέγα σαχνᾶ πάσης τῆς Λυκαόνων ἐπαρχίας καὶ πρωτοσύμβουλε τῆς σουλτανικῆς αὐλῆς, ἐμοὶ δὲ ἡγαπημένε φίλε, κύριε οὐδ', ἡ ῥηγικὴ ἐξουσία μου χαιρετίζει σε καὶ δηλοῖ τὴν σὴν ἐνδοξότητα, ὅτι ὁ παρῶν πιστότατος καθάλλαριος τῆς ῥηγικῆς ἐξουσίας μου καὶ κατὰ πάντα οἰκείος αὐτῆς ἐστάλη πρὸς τὸν μέγαν σουλτάνον ἀποκρισιῶν παρ' ἐμοῦ, καὶ ἀξιοῖ σοὶ ἡ ῥηγικὴ ἐξουσία μου ὡς ἂν ὑποδέξαι σε τοῦτον ἐν πάσῃ τιμῇ, καὶ πάντα ὅσα παρὰ σοῦ χρειασθῆ οἰκονομήσης αὐτὸν καὶ δώσης καὶ ἀνθρώπους μετ' αὐτοῦ εἰς τὸ διασῶσαι αὐτὸν ἀφόβως πρὸς τὸν μέγαν σουλτάνον, ἵνα καὶ αὐτὸς περὶ τούτου εὐχαριστήσῃ σοὶ καὶ ἡμεῖς πολλά σοὶ ἐπαινέσωμεν. Μετὰ δὲ τὸ ἀπαρτίσαι πᾶσαν δουλείαν αὐτοῦ πάλιν ὑποστρέψει μετὰ τῶν ἀνθρώπων σου τῆ συνεργίᾳ καὶ οἰκονομίᾳ σου. Καὶ ὅταν φθάσῃ πρὸς σὲ ἐν τῷ ὑποστρέφειν αὐτὸν, πάλιν οἰκονόμησε αὐτὸν καὶ ἐφοδιάσον ἐλθεῖν πρὸς ἡμᾶς, καὶ τούτου γενομένου ἔξεις εὐχαριστίαν μεγάλην ἐξ ἡμῶν. Καὶ εἴ τι ἐκ τῆς ἡμετέρας χώρας χρῆζει ἢ ἐνδοξότης σου, γράψε πρὸς ἡμᾶς μετὰ θάρρους. Οἱ δὲ πραγματευταὶ ἀκωλύτως καὶ ἀφόβως εἰς τὴν ἐμὴν χώραν ἄς ἔρχονται μετὰ πάσης ἀφοβίας, ἐπεὶ καθαρὰ ἀγάπη μεταξὺ ἡμῶν καὶ τοῦ μεγάλου σουλτάνου ἐγένετο, ὡς περ καὶ οἱ τῆς χώρας ἡμῶν πάλιν πρὸς τὴν χώραν τὴν ἐστέραν. Ἐρρωσο· μηνὶ . . .

* Παλατινοῦ κώδικος 367 φ. 109α-β'.

1. ρηγικὸν ἀμηνᾶν 2. μεγαλοῦπέροχε ἀμηνᾶ 3. σαχνᾶ κατὰ τὸν κ. Καρολιδὴν «εἶναι πάντως σαχανᾶ = βασιλικὸς ἐκ τοῦ σᾶχ = βασιλεὺς, σαχᾶν σᾶχ = βασιλεὺς βασιλέων. Τὸν τύπον σαχνᾶ ἀποδίδω εἰς τὴν ἀμάθειαν τοῦ γράψαντος. Σαχανᾶ (σαχ-ανᾶ) = βασιλικός». 5. ρηγικὴ 6. παρῶν ἐκ τοῦ παρῶν 7. ρηγικῆς 8 (καὶ 11). σουλτάνον 8. ἐμοὶ ρηγικὴ 10. δώσης 11. ἐνᾶ 12. ἀπαρτίσαι 14. Ἐν τῇ ᾧ συνεργίᾳ τὸ γῆ ἰῶτα 19. ἄς ἔρχονται 20. ἐπεὶ 22. Τὸ ἐστέραν πεπλασμένον ἐκ τοῦ (ἐ)σὺ κατ' ἀναλογίαν τοῦ ἡμετέραν δὲν πρέπει νὰ μεταβληθῇ.

Γ' (19 Ἰουλίου 1216)*

Ὁρκομωτικὸν ἔγγραφον περὶ ἀγάπης ἀπὸ ῥήγαν εἰς σουλτάνον.

Ἐπεὶ θεοῦ προνοία χάριτι τε καὶ εὐδοκίᾳ λόγος περὶ ἀγάπης ἐρ-
 ρέθη μεταξὺ τῆς ἡμετέρας ῥηγικῆς ἐξουσίας καὶ αὐτοῦ δὴ τοῦ ὑψη-
 λοτάτου μεγάλου τῆς Ἰκονιέων μεγαλοπόλεως Ἀζαντῆν τοῦ Καϊκαοῦ-
 5 ση, ἡμῶν δὲ ἀμφοτέρων συναρθεσθέντων τὸ δι' ὄρκου καὶ ἔγγραφου ὀρκο-
 μωτικοῦ τὴν τοιαύτην ἡμῶν ἐπιστηριχθῆναι ἀγάπην, ἰδοὺ ἡ ἡμετέρα
 ῥηγικὴ ἐξουσία τοῦτο πληροῖ. Ὅτι ἐγὼ ὁ ἐν χριστιανικῇ τῇ πίστει ῥήξ
 τῆς περιωνύμου νήσου Κύπρου Οὐγγος ὁ καὶ υἱὸς τοῦ ἀοιδίμου ἐκεί-
 10 νου ῥηγὸς Ἐμιρῆ ὀμνύω κατὰ τὴν σήμερον ἡμέραν, ἧτις ἐστὶν ἔννεα-
 καιδεκάτη τοῦ παρόντος Ἰουλίου μηνὸς τῆς δ' ἰνδικτιῶνος πρὸς σὲ
 τὸν ἐντιμώτατον ἀποκρισιάριον τοῦ ὑψηλοτάτου μεγάλου σουλτάνου
 Ἰκονίου πόλεως Ἀζαντῆν κύρ Ἀλέξιον καὶ διὰ σοῦ πρὸς τὸν ῥηθέντα
 κύριόν σου καὶ μέγαν σουλτάνον τὸν Ἀζαντῆν καὶ υἱὸν τοῦ μακαρί-
 15 του ἐκείνου μεγάλου σουλτάνου Ἰκονίου πόλεως τοῦ Πισαντῆν, ὡς ὅτι
 μὰ τὰ ἅγια τοῦ θεοῦ Εὐαγγέλια καὶ μὰ τὸν τίμιον καὶ ζωοποιὸν
 σταυρὸν καὶ μὰ τὴν πίστιν τοῦ χριστιανικωτάτου γένους, ἵνα ἔχω ἐγὼ
 ὁ ἄνωθεν εἰρημένος ῥήγας τῆς νήσου Κύπρου Οὐγγος μετὰ τοῦ δηλω-
 θέντος μεγάλου σουλτάνου πόλεως Ἰκονίου τοῦ Ἀζαντῆν ἀγάπην κα-
 20 θαρὰν καὶ φιλικὴν διάθεσιν, ναὶ μὴν γε καὶ μετὰ παντὸς τοῦ μέρους
 τῆς τούτου ἐξουσίας μέχρι συμπληρώσεως ἑνιαυτῶν τριῶν, διατηρῶν-
 ται δὲ παρὰ τῆς ῥηγικῆς ἐξουσίας μου καὶ παρὰ παντὸς τοῦ μέρους
 αὐτῆς οἱ ἀπὸ τῆς ἐξουσίας τοῦ αὐτοῦ μεγάλου σουλτάνου καὶ τῶν
 χωρῶν αὐτοῦ ἐμπορευόμενοι πραγματευταὶ κατὰ θάλατταν καὶ ξη-
 25 ρὰν ἀζήμιοι καὶ ἀνεπηρέαστοι ἐρχόμενοι καὶ ἀνθυποστρέφοντες μετὰ
 ἀδείας πάσης, μὴ παρὰ τινος τῶν ὑπὸ τὴν ἡμετέραν ἐξουσίαν καὶ

* Παλατίνου κώδικος 367 φ. 108^a-109^b.

1. ῥήγαν (καὶ 13). σουλτάνον 2. τὲ εὐδοκεία 3. δὴ
 6. ἐπιστηριχθεῖναι ἢ λείπει 7. ῥηγικῇ πίστιν ῥήξ
 8. οὐγγος. Ἐν στ. 17 οὐγγος 9. ἐμιρῆ ἀοιδίμου ὀμνύω εἰ τις
 ἔννακαιδεκάτη 11. ἐντιμώτατον 12. κύρ 17. ῥήγας
 οὐγγος. Ἴδε στ. 8 οὐγγος 20. συμπληρώσεως 21. ῥηγικῆς
 24. ἀνεπειρέαστοι ἀνθ-ὑποστρέφοντες 25. ἀδείας

διακράτησιν δεσποζομένου λαοῦ ἐμποδιζόμενοι ἢ ἐπηρεαζόμενοι εἰ μὴ
 καὶ μόνον διδόναι τοὺς τοιοῦτους τὸ κατὰ συνήθειαν ἀνήκον αὐτοῖς
 κομμέρκιον καὶ μηδὲν πλέον. Εἰ δὲ τύχοιεν κατὰ θάλατταν καράβιον
 φέρον ἀνθρώπους πραγματευτὰς ἢ καὶ ἀλλοίους ἀπὸ τῶν χώρων ὄν-
 5 των καὶ τῆς ἐπικρατείας τοῦ αὐτοῦ μεγάλου σουλτάνου τοῦ Ἀζαντῆν
 κουρσευθῆναι παρὰ τινῶν κουρσαρίων, καταντήσωσιν δὲ εἰς τινὰ τό-
 πον ἢ κάστρον ἢ χώραν καὶ αἰγιαλὸν, οὐσῶν ὑπὸ τὴν ἡμετέραν ῥηχαρ-
 χικὴν ἐξουσίαν, καὶ δυνηθῶσιν οἱ ταύτην ἐντυχόντες κατὰ τόπον ὑπὸ
 χεῖραν αὐτοῖς κατασχεῖν ἢ διεκδικῆσαι τοὺς κουρσευθέντας, νὰ ἀντι-
 10 στρέφονται καὶ οἱ ἄνθρωποι [καὶ] τὰ παρευρεθέντα πράγματα πρὸς
 τὸ μέρος τοῦ αὐτοῦ ὑψηλοτάτου μεγάλου σουλτάνου. Εἰ δὲ γε κατὰ
 θάλατταν φθάσει ὡς ἀπὸ κλύδωνος κινδυνεῦσαι καράβιον καὶ ὀλασθῆ
 ἐν τινὶ αἰγιαλῷ ἢ χώρᾳ διαφέροντα τῇ ῥηγικῇ ἐξουσίᾳ μου, ἵνα δια-
 τηρῶνται οἱ περισωθέντες ἄνθρωποι ἐξ αὐτῶν καὶ τὰ πράγματα ἕτινα
 15 κατευρεθῶσιν καὶ ἀντιστρέφονται, μὴ εἰσκομιζόμενα κατ' ἀρπαγὴν
 κατὰ τὴν ἐπικρατήσασαν ἄδικον συνήθειαν. Πρὸς τούτοις δὲ ἵνα δια-
 τηρῶ τὴν ὑπὸ τὴν σουλτανικὴν ἐπικράτειαν οὐσαν ἅπασαν χώραν
 ἀβλαβῆ καὶ πάσης ἐπιβουλῆς ἀνωτέραν, καὶ οὐ μελετήσω τὴν ἀναν-
 20 οῦν ζημίαν ἢ βλάβην ἐπ' αὐτῶν λαθραίως ἢ φανερώς.

Τούτων γοῦν παρὰ τῆς ἡμετέρας ῥηγικῆς ἐξουσίας συμπεφωνηθέν-
 20 των καὶ ἐνόρκως πρὸς τὸν πολλακίς δηλωθέντα ὑψηλότατον σουλτάνον
 Ἰκονιουπόλεως τὸν Ἀζαντῆν ἐκτεθέντων, ὀφείλω φυλάττειν ταῦ-
 τα ἀκέραια καὶ ἀπαράθραυστα, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ σουλτάνος φυλάτ-
 τειν ὀφείλει ὁμοίως πρὸς τὴν ἡμετέραν ῥηγικὴν ἐξουσίαν καὶ πρὸς
 25 ἅπαν τὸ μέρος αὐτῆς ἐντὸς τε καὶ μέχρι συμπληρώσεως τῶν τῆς

1. διακράτησιν ἐπειρεαζόμενοι 2. τοῖς τοιοῦτοις ἀνεῖ-
 κον 3. κομμέρκιον μηδὲν τύχοιεν 4. φέρων εἰ 6. κουρ-
 5 σευθῆναι εἰς καν^{5p} 7-8. ῥηγάρχικὴν 8. ἐντυχόντες
 9. χεῖραν διεκδικῆσαι 9-10. ἀντιστρέφονται 10. καὶ λείπει
 παρευθέντα 12. ὀλασθεῖ 13. αἰγιαλῷ διαφέροντ' ῥηγικῇ
 15. κατευρεθῶσιν δὲν εἶνε ἀνάγκη νὰ διορθωθῆ εἰς κατευρεθῶσιν. Ἴδε καὶ κα-
 τωτέρω σ. 52,4 καὶ 10. Πρὸς ἐνταῦθα κατωτέρω στ. 15 τὸ κατ' ἀρπαγὴν
 19. λαθρέως 20. ῥηγικῆς σὺνπεφωνηθέντων 21. ἐνόρκως
 σουλτάνον 23. ἀκαίρεα σουлт 25. ἐντὸς τὲ συμπληρώσεως
 ΠΡΟΣ ΕΛΛΗΝΟΜΝΗΜΟΝ ΤΟΜ. Β'.

τρήθας τριῶν ἐνιαυτῶν ἀπαράθραυστα καὶ ἀπαρεγγεῖρητα μετὰ παν-
 τὸς τοῦ μέρους αὐτοῦ. Ἀναφέρει δὲ καὶ τοῦτο ἡ ἐξουσία μου, ὡς
 εἴ περ ὀφέποτε, εἴπερ δεηθῶσιν βοήθειας τινὸς καὶ συγκροτήσεως ὃ τε
 ῥήξ Ἀρμενίας καὶ ὃ πρίγκηψ Ἀντιοχείας, μέλλωσιν ἔχειν οὗτοι τὴν
 5 βοήθειάν μου κατὰ τὸ ἀπαραίτητον, ὡσαύτως καὶ ἕτερός τις τῶν
 Χριστιανῶν.

Πρὸς γοῦν βεβαίωσιν καὶ τὸ παρὸν ἐξετέθη ὀρκωτικὸν ἔγγραφον,
 γεγεννημένον κατὰ μῆναν καὶ ἰνδικτιῶνα τῆς προγεγραμμένης τοῦ
 ,ςψκδ' ἔτους, ἄνωθεν μὲν ἐγγαραχθεῖς ὁ τίμιος καὶ ζωοποιὸς σταυ-
 10 ρός, κάτωθεν δὲ σφραγισθεῖς διὰ κηρίνης ἡμετέρας σφραγίδος διὰ τὸ
 αὐτόπιστον.

Δ'.

(* Ἄνευ χρονολογίας) *

Ἀπὸ ῥῆγαν εἰς σουλτάνον.

Οὐγγος προνοία καὶ εὐδοκία Θεοῦ ῥήξ τῆς περιωνύμου καὶ Θεοφρου-
 ρήτου νήσου Κύπρου τῷ ὑψηλοτάτῳ, κραταιοτάτῳ, εὐτυχιστάτῳ,
 15 μεγαλογενεῖ, μεγάλῳ σουλτάνῳ τροπαιοῦχῳ καὶ νικητῇ πάσης τῆς
 ὑπὸ τῶν Τούρκων χώρας γῆς τε καὶ θαλάσσης τῷ Ἀζαντίν. Χαιρε-
 τισμὸν μετὰ εὐκρινούς ἀγάπης καὶ καθαρᾶς διαθέσεως διαμηνύει τῷ
 κράτει τῆς σουλτανικῆς ἐξουσίας σου, ἐπεὶ διὰ τῆς χάριτος καὶ φι-
 λανθρωπίας τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ καὶ τῆς καθαρᾶς καὶ ἀδιαβλή-
 20 του ἀγάπης τοῦ σουλτανικοῦ κράτους σου ὑγιῶς, εὐθύμως καὶ καλῶς
 ἔχει ἡ ῥηγικὴ ἐξουσία μου· καὶ ἀναφέρω τῷ ὕψει τοῦ κράτους σου...

1. τρήθας σημαίνει συνθήκης (Iregua) ἀπαρεγγεῖρητα 3. συν-
 κροτήσεως 4. ἀρμενίας πρίγκηψ 7. ἐξετέθει 8. μῆναν τοῖς
 προγεγραμμένοις 9. ἐγγαραχθεῖς ζωοποιὸς 10. σφραγίδος
 12. ἀπὸ 13. οὐγγος σουλτάνον 14. κραταιοτάτῳ 16. τὸ
 17. ἡλικρινούς (καὶ 19). καθαρᾶς διαμηνύει ἐκ τοῦ τὸ πρῶτον
 γραφέντος διαμηνύει 21. ῥηγικῇ "Ἐθηχ' ἀποσιωπητικὰ ἐν τέλει ἐπειδὴ
 προφανῶς ἔχομεν ἐν τῷ κώδικι μόνον τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπιστολῆς, λείπει δὲ ἡ συνέχεια
 καὶ τὸ τέλος.

* Παλατινοῦ κώδ. 367 φ. 114^α.

E'.

(Σεπτέμβριος 1216) *

Ἐπεὶ ἔφθασεν ἡ σουλτανικὴ ἐξουσία μου πρὸ τούτων ποιῆσαι ἔνορ-
 κον ἀγάπην μετὰ τοῦ εὐγενεστάτου ῥηγὸς τῆς γῆσου Κύπρου τοῦ σὶρ
 Οὐγγου διὰ τοῦ ἀποκρισιarioῦ τούτου Ζαχαρία, ναὶ μὴν γε καὶ οὗτος
 πρὸς τὴν σουλτανικὴν ἐξουσίαν μου τὸν ὁμοιον ὄρκον· ἡμῶν δὲ ἀμφο-
 5 τέρων συναρεσθέντων τὸ δι' ὄρκου καὶ ἔγγραφου ὀρκωμοτικοῦ τὴν τοι-
 αύτην ἡμῶν ἐπιστηριχθῆναι ἀγάπην ἐπὶ συμφωνίᾳ καὶ στοιχήματι
 τοιοῦτῳ τοῦ εἶναι ἅπαντας τοὺς ἀνθρώπους τῆς ῥηγικῆς τούτου ἐξου-
 σίας καὶ πάσης τῆς διακρατήσεως αὐτοῦ πραγματευτάς τε καὶ ἀλ-
 λοίους, τοῦ εἰσερχεσθαι καὶ ἐξέρχεσθαι αὐτοὺς εἰς πᾶσαν τὴν διακρά-
 10 τήσιν τῆς ἡμετέρας σουλτανικῆς ἐξουσίας ἀφόβως, παντελευθέρως καὶ
 ἀναντιρρήτως, τοῦ εἶναι αὐτοὺς καὶ τὰ πράγματα αὐτῶν διατετη-
 ρημένα παντὸς, μόνον ὀφείλωσιν ἐκπληροῦν τὸ κατὰ σύνηθεσ διδόμε-
 νον κομμέρκιον. Ὡσαύτως ἐὰν πολλακίς συμβῆ γενέσθαι τι τῶν
 ἀπροσδοκῆτων καὶ φθάσῃ τελευτῆσαι τις τῶν πραγματευτῶν ἐν τῇ
 15 χώρᾳ τῆς σουλτανικῆς ἡμῶν ἐξουσίας ἀπὸ τῆς χώρας τοῦ αὐτοῦ ῥη-
 γὸς ἢ ἕτερός τις τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐξουσίας αὐτοῦ, κἂν οἶος ἂν καὶ
 εἴη, νὰ ἀντιστρέφονται τὰ πράγματα τούτου τοῦ ἀνθρώπου, ἥτοι ἂν
 φανῶσιν δι' ὄρκου ἢ ἑτέρας ἀποδείξεως μέχρι τῆς ἀληθείας πρὸς τὴν
 20 ἐξουσίαν τοῦ ῥηγὸς, ἐπεὶ μέλλει καὶ αὐτὸς τὰ ὁμοια ἐκπληροῦν. Ἐὰν
 δὲ πολλακίς συμβῆ ἐξελεῖναι ξύλα πλευστικά, ἤγουν καράβια ἢ
 κότεργα καὶ λοιπὰ κουρσαρικά ἢ καὶ ἕτερα καὶ φθάσωσιν ποιῆσαι
 ζημίαν εἰς τινὰ χώραν καὶ διακράτησιν τοῦ ὑψηλοτάτου ῥηγὸς διὰ

* Παλατινοῦ κώδικος 367 φ. 163^β-164^α. Ἴδε ἐν τῷ Παρενθέτῳ πίνακι Λ' τὸ παν-
 ομοιοτυπον τοῦ φ. 163^β ἐν ᾧ ἀραβιστὶ γεγραμμένη δις ἡ λέξις σουλτάν.

1. (καὶ κατωτέρω δις), ἐπεὶ τούτων 2. σὶρ 3. οὐγγου 4. ὄρκον 5. ὀρ-
 κωμοτικοῦ ἐπιστηριχθῆναι στοιχήματι 8. τὸ 11. ἀναντηρητήτως
 διατετηρημένα 12. ὀφείλωσιν (καὶ κατωτέρω δις) ἐκπληροῦν 13. κο-
 μέρκιον 14. ἀπροσδοκῆτων ἐκ τοῦ τὸ πρῶτον γραφέντος ἀπροσδοκῆτων
 τελευτῆσαι 17. ἀντιστρέφονται τούτου ἥτοι 20. Τὸ ἐξελε-
 θεῖναι γραφέν πιθανάτα οὕτως ὑπ' αὐτοῦ τοῦ συντάξαντος τὸ σουλτανικὸν ἔγγραφον
 οὔτε εἰς ἐξελεῖν οὔτε εἰς ἐξελεῖναι πρέπει νὰ μεταβληθῇ ἤγουν

τε γῆς ἢ καὶ κατὰ θάλασσαν καὶ φθάσωσιν ὑποστρέψαι εἰς τινὰ χώραν καὶ διακράτησιν τῆς ἡμετέρας σουλτανικῆς ἐξουσίας καὶ δέξωνται αὐτοὺς οἱ ὑπὸ τὴν ἡμῶν ἐξουσίαν ἄνθρωποι, νὰ ἀντιστρέφωσιν οἱ ἄνθρωποι καὶ τὰ κατευρεθέντα αὐτῶν πράγματα πρὸς τὸ μέρος τοῦ ὑψηλοτάτου ῥηγῶς κατὰ τὸ ἀνυστέρητον. Τὸ αὐτὸ μέλλει ποιεῖν καὶ ὁ δηλωθεὶς ῥήξ. Ἐάν δὲ πολλάκις φθάσῃ θλασθῆναι καράβιον κατὰ θάλατταν, καὶ κινδυνεύσῃ, ἢ ἕτερον ξύλον πλευστικὸν ἀπὸ τοῦ μέρους τῆς διακρατήσεως τοῦ ὑψηλοτάτου ῥηγῶς ἐπὶ τῇ διακρατήσει τῆς σουλτανικῆς μου ἐξουσίας, νὰ ἀντιστρέφωσιν οἱ ἄνθρωποι καὶ τὰ κατευρεθέντα πράγματα αὐτῶν μέχρι τῆς ἀληθείας πρὸς τε τὸν ὑψηλοτάτον ῥηγῶν καὶ πρὸς τὸ μέρος αὐτοῦ, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς τὰ ὅμοια μέλλει ἐκπληροῖν ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ ὑποθέσει καὶ ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω δηλουμένων συμφωνιῶν.

Τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων, ἡ σουλτανικὴ ἐξουσία μου σὺν τῇ ὑψηλοτάτῃ ῥηγὶ τῆς νήσου Κύπρου ὀφείλωμεν φυλάττειν τὰς ἐνταῦθα δηλουμένας συμφωνίας ἀπαραθραύστους κατὰ τὸ ἀναμφίβολον. Εἰς γοῦν βεβαίωσιν καὶ ἀσφάλειαν καὶ ἡ παροῦσα ἀπόδειξις τῆς ἡμετέρας σουλτανικῆς ἐξουσίας ἐξέτεθη κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον ἰνδικτιῶνος [ε'] τοῦ 'ε'ψκε' ἔτους, ἐν ᾧ καὶ τὸ ἡμέτερον σουλτανικὸν κράτος τὴν τοιαύτην ἐπεσημήνατο.

Τοιοῦτο τὸ περιεχόμενον καὶ ἡ γλῶσσα τῶν τοιούτων γραμμάτων. Πλὴν δὲ τῶν καθ' ἕκαστον, τὰ ἐξ αὐτῶν ἐξαγόμενα ἱστορικὰ πορίσματα εἶνε ἐξαιρέτως σπουδαῖα καὶ πλουτίζουσι κατὰ τρόπον ἀπροσδόκητον ὅσα γινώσκωμεν περὶ τῆς ἱστορίας τῶν Λουσινιανῶν ἐκ τοῦ ἄλλως ἀξιολογώτατου ἔργου τοῦ Mas Latrie. Αἱ φίλται ἐκεῖναι σχέσεις μεταξὺ τοῦ βασιλείου τῆς Κύπρου καὶ τοῦ σουλτάνου τοῦ Ἰκονίου συνεσφίγγθησαν προφανῶς ἐν πνεύματι ἐχθρικῷ πρὸς τοὺς Ἕλληνας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἡ Κωνσταντινούπολις ἀνῆκεν ἤδη ἀπὸ δώδεκα

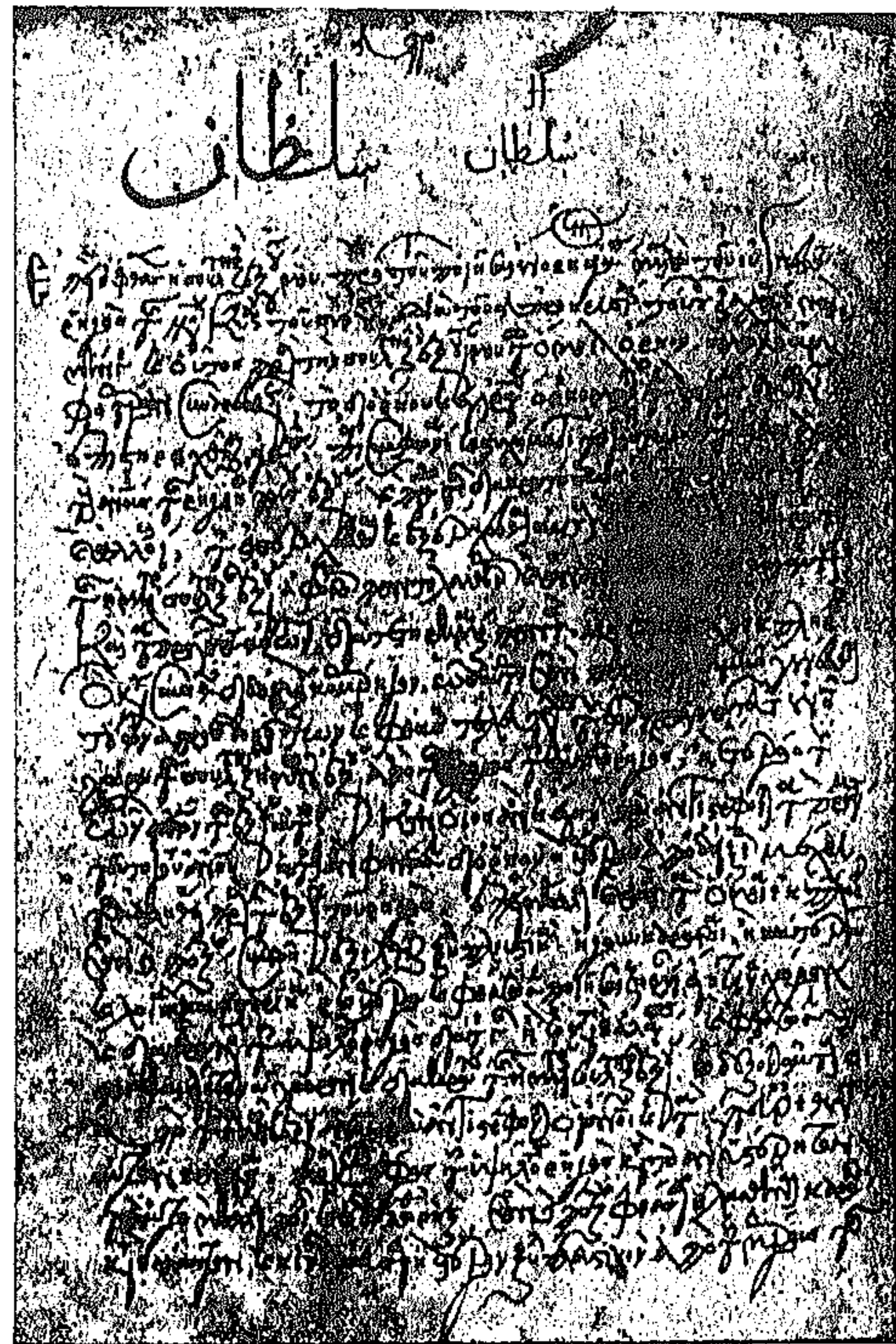
ἑτῶν εἰς τοὺς Λατίνους. Ἐκ δὲ τῶν δύο αὐτοκρατοριῶν, αἷτινες ἰδρύθησαν μετὰ τὴν πτώσιν τῆς παρὰ τὸν Βόσπορον πρωτεύουσης τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους, ἡ τῆς Νικαίας, ἣτις ἦτο ἡ ἄμεσος διάδοχος τῶν παραδόσεων καὶ τῶν δικαιωμάτων τοῦ Βυζαντίου, εὐρίσκετο ἐν δυσκόλῳ θέσει μεταξὺ τῶν Λατίνων τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξ ἑνὸς καὶ τῶν Σελδσουκιδῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐξ ἑτέρου. Τῆς Μικρᾶς Ἀσίας πλὴν τῶν εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Τραπεζοῦντος ἀνηκουσῶν χωρῶν μόνον τὰ δυτικὰ, τὰ πρὸ τῆς Νικαίας μέχρις τῆς Λυκίας καὶ Παμφυλίας, ἀνῆκον εἰς τοὺς Νικαιεῖς, τὸ δὲ μέγιστον μέρος τῆς μικρασιατικῆς χερσονήσου κατεῖχον οἱ Σελδσουκίδαι· τὰ δὲ δύο κράτη, τὸ τῶν Σελδσουκιδῶν καὶ τὸ τῆς Νικαίας, ἀντεπολεμοῦντο κρατερῶς. Εἰς δὲ τῶν κατὰ τῶν Σελδσουκιδῶν ἀγώνων τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδώρου Λασκάρεως ἠγάγεν εἰς τὸν θάνατον τοῦ Καϊχοσρόου, τοῦ γενναίου σουλτάνου τοῦ Ἰκονίου. Ἄλλ' ὁ υἱὸς αὐτοῦ Καϊκαούσης, ὁ αὐτὸς ὃν εἶδομεν συνθηκολογοῦντα μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Κύπρου Οὐγῶνος, κατώρθωσε νάναγκάσῃ τὸν Λάσκαριν, οὗ ἡ ψυχὴ διεπνέετο κυρίως ὑπὸ μίσους ἐναντίον τῶν ἀρπάγων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, νὰ γείνη ὑποτελής αὐτοῦ. Χάριν δὲ στερεώσεως τῆς ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων ὑπερισχύσεως ἐκείνης ἠθέλησεν ὁ σουλτάνος τοῦ Ἰκονίου νὰ συνδεθῇ διὰ δεσμῶν συμμαχίας καὶ φιλίας μετὰ τῶν Λουσινιανῶν τῆς Κύπρου. Ἄλλως δὲ ἀμοιβαία ἀνάγκη ἤγε τοὺς νέους τούτους συμμάχους εἰς διαρρύθμισιν τῶν κατὰ τὴν ἐμπορικὴν ἐπικοινωνίαν τῶν ἰδίων αὐτῶν χωρῶν. Ἡ μετὰ τῆς Κύπρου ἐμπορία τῶν κατοίκων τῆς γείτονος Μικρᾶς Ἀσίας εἶχε γείνει πυκνοτέρα ἀπὸ τῆς καταλήψεως τῆς νήσου ὑπὸ τῶν Λουσινιανῶν, καὶ ἡ ἐπικοινωνία μεταξὺ τῶν παραλίων εἶχεν ἀποβῆ καθημερινὴ ἐν τῷ στενῷ τῆς Καραμανίας¹. Ἐκ τῶν ἀφορ-

1. θάλασσαν ἐκ τοῦ τὸ πρῶτον γραφέντος θαλάσσης 2. δέξονται
3 (καὶ 9). ἀντιστρέφονται 4 (καὶ 10). κατ' εὐρεθέντα 5. ἀνυστέρη-
ρητοι 6. φθάσειν 7. κινδυνεύσει 15. ὀφείλωμεν 17. γ' οὖν
19. ε' προσέθηκα ἀντὶ τοῦ ἐν τῷ κώδικι κενοῦ 20. ἐπεσειμήνατο

¹ Mas-Latrie Histoire de l'île de Chypre sous le règne des princes de la maison de Lusignan. Ἐν Παρισίοις. 1861 Τόμ. Α' σ. 173.

μῶν δὲ τούτων ἐξηγοῦνται αἱ συνθῆκαι καὶ ἐπιστολαί, ὧν τὰ κείμενα παρετέθησαν ἀνωτέρω.

Πρέπει δὲ νὰ κατέλωμεν ἀπὸ τοῦ χρόνου ἐκείνου ἑκατὸν τριάκοντα τρία ὄλα ἔτη, ὅπως ἀνεύρωμεν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ παραδόσει ἄλλο μνημεῖον τῶν σουλτάνων συντεταγμένον ἑλληνιστί. Καὶ δὴ βασιλεύοντος ἐν τῷ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀνακτηθέντι Βυζαντίῳ τοῦ Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ, οἱ Χριστιανοὶ τῆς Παλαιστίνης καὶ τῆς Αἰγύπτου, ἐν ἧ ἤρχον τότε οἱ Μαμελοῦκοι σουλτᾶνοι, ἦσαν ἐκτεθειμένοι εἰς παντοίας ταλαιπωρίας καὶ κινδύνους, ἐπαγομένους εἰς αὐτοὺς ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν. Τὰ δὲ δεινὰ ἀπέβαινον ὁσημέραι μεγαλείτερα, ἐπειδὴ αὐτὸ τὸ πατριαρχεῖον τῆς Ἀλεξανδρείας διεσαλεύετο ὑπὸ ἐμφυλίων ἐρίδων. Καὶ ὁ μὲν νόμιμος πατριάρχης Λάζαρος, στερηθεὶς τῶν δικαίων αὐτοῦ καὶ ἐξωσθεὶς ὑπὸ τοῦ ἐπιβάτου τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου Γερασίμου, ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τοῦ αυτοκράτορος. Ὁ δὲ Καντακουζηνὸς προέβη εἰς τὴν ἀποστολὴν πρεσβείας πρὸς τὸν σουλτᾶνον, ἕνα τῶν ἐφημέρων διαδόχων τοῦ ἐν ἔτει 1341 θανόντος Ἐν-Ναζίρ, δεόμενος αὐτοῦ νὰ ἐπαναφέρῃ τὸν ἐξωσθέντα πατριάρχην εἰς τὸν οἰκεῖον θρόνον καὶ ἀπαλλάξῃ τοὺς Χριστιανοὺς τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ τῶν διωγμῶν οὓς ὑφίσταντο. Ἡ δὲ πρεσβεία αὕτη, ἀποτελουμένη ἐκ τοῦ Μανουὴλ Σεργούλου καὶ τοῦ ἐκπτώτου πατριάρχου Λαζάρου, ἔγεινε δεκτὴ μετὰ μεγάλης εὐμενείας ὑπὸ τοῦ σουλτάνου, ἀποδόντος τὸν πατριαρχικὸν θρόνον Ἀλεξανδρείας εἰς τὸν Λάζαρον καὶ ὑποσχεθέντος νὰ δώσῃ τὰς ἀναγκαίας διαταγὰς, ὅπως οἱ Χριστιανοὶ προσκυνηταὶ τοῦ Παναγίου τάφου οὐ μόνον ἀπαλλαγῶσι πάσης ταλαιπωρίας, ἀλλὰ καὶ προστατεύωνται. Ὁ δὲ Καντακουζηνὸς, ὅστις, ὡς γνωστὸν, δὲν ὑπῆρξε μόνον αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου, ἀλλὰ καὶ ἱστορικὸς αὐτοῦ τῶν διακεκριμένων, παρέθηκεν ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐτοῦ συγγραφῇ αὐτὴν τὴν ἐπιστολὴν τὴν ἐπὶ τοῦ προκειμένου πεμφθεῖσαν εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ σουλτάνου ἐν ἔτει 1349.

ΠΑΝΟΜΟΙΟΤΥΠΟΝ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ ΤΟΥ ΑΜΗΡΑ ΚΑΪΚΑΟΥΣΗ
ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΒΑΣΙΛΕΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ ΟΥΓΩΝΑ ΛΟΥΣΙΝΙΑΝΟΝ
Ἐν τῷ Παλατίῳ κώδικι 367 φ. 163θ.

Ὁ Καντακουζηνὸς ἐτάσσετο, ὡς ἄλλως σχεδὸν πάντες οἱ σύγχρονοι πεζογράφοι τοῦ Βυζαντίου, εἰς τοὺς γράφοντας τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν. Ἀλλὰ τὸ κείμενον τῆς ἐπιστολῆς τοῦ σουλτάνου παρατίθεται ἐν τῇ δημῳδί. Οὐδεὶς δὲ λόγος θὰ ὑπῆρχε νὰ περιληφθῆ τοιοῦτο μνημεῖον ἐν τῇ ἱστορικῇ συγγραφῇ τοῦ Καντακουζηνοῦ, ἥτις ἀπηχεῖ τὰς γλωσσικὰς ἀναμνήσεις τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος, ἂν δὲν ἦτο πιστὸν ἀντίγραφον αὐτοῦ τοῦ πρωτοτύπου τῆς σουλτανικῆς ἐπιστολῆς τῆς ἀποκειμένης ἐν τοῖς αὐτοκρατορικοῖς ἀρχείοις. Κατὰ ταῦτα τὸ γράμμα τοῦτο δὲν εἶνε μόνον ἄξιον λόγου ὑπὸ ἑποψιν ἱστορικὴν, ἀλλὰ καὶ ὡς μνημεῖον περιφανὲς τῆς νεοελληνικῆς γλώσσης τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰῶνος, οἷαν λαλουμένην τότε ἐν τῷ βυζαντιακῷ κράτει καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις Ἕλλησι τῆς Ἀνατολῆς ἔγραψε καὶ ὁ γραμματεὺς τοῦ Μάμελούκου σουλτάνου τῆς Αἰγύπτου.

Τῆς μακρᾶς ταύτης ἐπιστολῆς¹ παραθέτω ἐνταῦθα μικρὸν μέρος·

Πάντοτε ἡ βασιλεία σου τὸ θέλημα αὐτῆς νὰ τὸ ζητῆ ἀπὸ τὴν σουλτανικὴν ἐξουσίαν μου καὶ ἀπὸ τὸ ὀσπήτιόν μας τὸ ἡγιασμένον καὶ πεφωτισμένον, καὶ ὡς ἔχομεν πᾶσαν δύναμιν νὰ πληρῶμεν τὴν ἀγάπην τῆς βασιλείας σου, καὶ καθὼς εὗρισκετο τῶν προγόνων τῆς βασιλείας σου μετὰ τῶν προγόνων τῆς σουλτανικῆς ἐξουσίας μου, καὶ καθὼς ἐπληροῦτο ἡ ὄρεξις τῶν βασιλέων τῶν προγόνων τῆς βασιλείας σου ἀπὸ τῆς αὐθεντίας μας, καὶ ἠύχαρίστουν μας πάντοτε ἐκεῖνοι, καὶ ἔπεμπαν εἰς τὴν ἡγιασμένην αὐλήν μας, καὶ συνετύγγαιναν μας, οὕτως πάλιν νὰ εὐεργετῆται ἡ ἀγάπη τῆς βασιλείας σου καὶ νὰ πληροῦται ἡ ὄρεξις αὐτῆς ἀπὸ τῆς αὐθεντίας μας. Καὶ διότι ἀπεκόπη καὶ ἐμάκρυνεν ἡ συνήθεια ἐκείνη, ἀπεστάλη ἡ γραφὴ αὕτη ἀπ' ἐμᾶς νὰ ἀναγνωσθῆ ἔμπροσθεν εἰς τὸν μέγαν βασιλέα, εἰς ἔπαινον τῆς προτέρας φιλίας καὶ εἰς παρακίνησιν τῶν ζητημάτων, ὅτι πάντοτε μετὰ χαρᾶς νὰ ἔναι πεπληρωμένα, καὶ περισσότερα νὰ γίνωνται, καὶ τὸ ἦλθεν ἀπ' ἐσᾶς εἰς τὸν πλατυσμόν τῆς καλοσύνης μας τὸν γλυ-

¹ Καντακουζηνοῦ Ἱστοριῶν ἐκδ. Βόννης Τόμ. Γ' σ. 94-99.

κύτατον, νά το δεχώμεθα με τήν καλογνωμίαν, καθώς τὰ ἐδεξάμεθα καί τώρα καλὰ ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ ἀποκρισιαρίου τῆς βασιλείας σου τοῦ ἄρχοντος τοῦ Μανουήλ, καί παρελάβομεν αὐτὰ μετὰ εἰρήνης, καί ἠγνωρίσαμεν τὸ ἔγραφεν ἀπέσω.

Ἄλλὰ, καίτοι ἡ ἑλληνικὴ ἐχρησίμευσε, καθ' ἃ εἶδομεν, ὡς ἐπίσημος γλῶσσα τῶν Ἀράβων, Σελδσουκιδῶν καὶ Μαμελούκων σουλτάνων, εἶνε λυπηρὸν, ὅτι κατὰ τὰ μέχρι τοῦδε λεχθέντα ἐλάχιστα μόνον ἔχομεν γράμματα ἐξεληθόντα ἐκ τῶν γραφείων τῶν μωαμεθανικῶν τούτων αὐλῶν. Ἄλλὰ καί αὐτὰ τὰ ὀλίγα ὅσα περιεσώθησαν ἄρκοῦσι πρὸς ἀπόδειξιν τῆς κατ' ἀλληλουχίαν καὶ ἐν διαρκείᾳ χρήσεως τῆς γλώσσης ταύτης ὡς διεθνοῦς μεταξὺ τῆς βυζαντιακῆς αὐτοκρατορίας καὶ τοῦ μωαμεθανικοῦ κόσμου καὶ καθορισμὸν τῶν διαφορῶν αὐτῆς περιόδων καὶ σταθμῶν.

Εἶνε κατὰ ταῦτα φυσικόν, ὅτι μετὰ τὴν ἐν ταῖς ἀρχαιοτέραις ἐκείναις μωαμεθανικαῖς αὐλαῖς χρῆσιν τῆς ἑλληνικῆς ὡς ἐπισήμου γλώσσης ἐξηκολούθησεν αὕτη νὰ χρησιμεύῃ ὡς τοιαύτη καὶ παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς Τούρκοις, ὅτε οὗτοι διεδέχθησαν τὴν ἀρχαιοτέραν ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς χώραις μωαμεθανικὴν κυριαρχίαν πρὸ τε τῆς πτώσεως τοῦ Βυζαντίου καὶ πολὺν ἀκόμη χρόνον μετ' αὐτήν.

Τὰ δὲ σωζόμενα γράμματα, δι' ὧν διαπιστοῦται ἢ παρὰ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης πρώτη χρῆσις τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ἀνέρχονται μόνον εἰς τὰς παραμονὰς τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Καὶ δὴ περὶ τοῦ σουλτάνου Μουράτ Β', τοῦ πατρὸς Μωάμεθ τοῦ κορθητοῦ, γινώσκομεν, ὅτι εἶχε γραμματέα Ἕλληνα, τὸν ἐξ Ἐφέσου καταγόμενον Μιχαὴλ Πύλλην. Περὶ τούτου μαρτυρεῖ τὰ ἐξῆς ὁ χρονογράφος Δούκας· Οὗτος γὰρ ὁ Πύλλης ἦν ἐξ Ἐφέσου, Ῥωμαῖος γένει, τὸ σέβας Χριστιανός, τὴν ἰσχὴν ἐξ εὐγενῶν τῆς αὐτῆς πόλεως, τὴν τέχνην καὶ τὸ ἐπιτή-

δευμα γραφεὺς ἐν τῷ παλατίῳ τοῦ ἡγεμόνος (τοῦ Μουράτ) ἐν γράμμασι Ῥωμαϊκοῖς καὶ Ἀραβικοῖς, τὴν προᾶξιν καὶ τὸν τρόπον δύσχρηστος, λάγνος, ἄσωτος καὶ παμβέβηλος. Οὗτος, συνὼν τότε τῷ τυράννῳ, παρέδωκαν αὐτὸν λέγοντες, ὅτι οὗτος ὁ Πύλλης ἔγραψε τότε τῷ βασιλεῖ πῶς ὁ Θεολόγος μέλλει προδοῦναι τὴν πόλιν, καὶ παρ' ἐκείνου τοῦ μηνύματος ἀπέθανεν ὁ Κόραξ. Δεσμώσαντες οὖν τοῦτον καὶ βασανίσαντες ἀνηλεῶς· ἦν γὰρ μισητὸς παρὰ πάντων· ὕστερον πυρκαϊᾶν ἀνάψαντες παρέστησαν ἐν αὐτῇ τὸν ἄθλιον, καὶ ἐρωτήσαντες εἰ βούλεται ἐξομῶσαι τὴν πίστιν τῶν Χριστιανῶν, σωθήσεται, εἰ δὲ μὴ, τὸ πῦρ δαπανήσει. Τότε ὁ πρὸ τῆς ἀρνήσεως Τοῦρκος κατὰ τὰς πράξεις ἠρνήσατο, καὶ περιέτεμον αὐτὸν πομπεύσαντες. Μετὰ χρόνους δὲ ἱκανοὺς τὴν ψυχὴν ἀπέρριψεν, ἐν τῇ ὁμολογίᾳ ταύτῃ τῇ ἀπαισίᾳ δοὺς τὸ τέλος¹.

Ἄλλως δὲ δὲν εἶνε ἀπίθανον, ὅτι αὐτὸς ὁ Μουράτ ἐλάλει τὴν ἑλληνικὴν δι' ἄλλους τε λόγους καὶ λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν, ὅτι μία τῶν γυναικῶν αὐτοῦ κατήγετο ἐξ Ἑλλήνων. Ἦτο δὲ αὕτη Μαρία ἡ θυγάτηρ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Σερβίας Γεωργίου Βράγκοβιτς καὶ τῆς ἀνεψιάς τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Τραπεζοῦντος Καλοϊωάννου, ἢ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων λεγομένη Κυρὰ Μάρω².

Ἄλλὰ περιῆλθον μέχρις ἡμῶν γράμματα τοῦ Μουράτ ἑλληνικά; Ἐν τῷ ἡπειρωτικῷ χρονικῷ τῷ φερομένῳ ὑπὸ τὸ ὄνομα Μιχαὴλ Νέποτα τοῦ Δουκῆς ἔχομεν ἑλληνικὴν ἐπιστολὴν πεμφθεῖσαν ὑπὸ τοῦ σουλτάνου τούτου εἰς τοὺς κατοίκους τῶν Ἰωαννίνων, δι' ἧς παρῶρμα αὐτοῦ εἰς παράδοσιν. Σώζονται δὲ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης δύο κείμενα, ἅτινα παραθέτω ἐνταῦθα ἀπέναντι ἀλλήλων.

¹ Δούκα ἐκδ. Βόννης σ. 186,14-187,6.

² Ἴδε Νέου Ἑλληνομνημῶνος Τόμ. Δ' σ. 441.

Α.

Βασιλεὺς Μουράτ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως, γράφω εἰς ἐσᾶς τοὺς Ἰωαννίτας, καὶ σᾶς συμβουλεύω νὰ ἔλθετε θεληματικῶς νὰ μου παραδώσητε τὸ κάστρον σας καὶ νὰ με προσκυνήσετε διὰ βασιλέαν σας, διὰ νὰ μὴ με κινήσετε εἰς θυμὸν μέγαν καὶ ἔλθω ἐναντίον σας μετὰ στρατεύματά μου καὶ πάρω τὸ κάστρον σας μετὰ τὸ σπαθί μου. Καὶ τότε θέλετε πάθει τὰ ὅσα ἔπαθαν καὶ τὰ λοιπὰ κάστρον, ὅπου θεληματικῶς δέν με ἐπροσκύνησαν, καὶ ἐκατακόπησαν μετὰ τὸ σπαθί μου καὶ ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν μου ἐσκλαβώθησαν, καὶ Ἀνατολὴ καὶ Δύση ἐπωλήθησαν¹. Καὶ ὄρκον ἀναμεταξύ μας νὰ ποιήσωμεν, ὅτι νὰ μὴν σας ἐβγάλω ποτὲ ἀπὸ τὸ κάστρον σας, καὶ ἐσεῖς πάλιν νὰ μὴν φανῆτε ἐπίβουλοι καὶ τῆς βασιλείας μου ἀπειθεῖς πώποτε.

Ἐν τῇ ἀνωτέρῳ ἀνατυπώσει ἐπηγνώρωσα ἐνιαχοῦ τὴν ὀρθογραφίαν ἐν ἀμφοτέραις ταῖς διασκευαῖς. Περιλαμβάνονται δ'

¹ ἐπωλήθησαν ἔγραψα κατὰ τὸ πωληθέντες τῆς ἀπέναντι διασκευῆς ἀντὶ τοῦ παρὰ Rouqueville ἐπελήθησαν, ὅπερ οὗτος μεταφράζει γαλλιστί sont tombées vous le sahe.

Β.

Μουράτ βασιλεὺς Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως πρὸς τοὺς Ἰωαννίτας. Ἐβειώθητε ἀκριβῶς ἀπὸ τὰς νίκας καὶ ἐμοῦ καὶ τῶν προγόνων μου, ὅτι ὁ θεὸς δέν ἔβαλεν εἰς τὸ βασιλείον μου σύνορα καὶ μετὰ τὴν βοήθειάν του ὑπέταξα ὅλην τὴν Ἀνατολὴν καὶ αὐτὴν σχεδὸν τὴν Δύσιν· ὅτι ἔξω ἀπὸ τὰ βουνά σας ὅλοι μ' ἐπροσκύνησαν. Σᾶς παρακινῶ λοιπὸν, πρὶν δοκιμάσητε τὰ ὀλέθρια τοῦ πολέμου τέλη, πρὶν ἰδῆτε τὸ αἷμα πολλῶν ἀναιτίων χυνόμενον ἀδίκως, νὰ με παραχωρήσητε τὴν πόλιν σας, ἂν θέλητε νὰ ποφύγητε τὸν ἀφανισμόν αὐτῆς καὶ ὅσα ἄλλα ἀπειθεῖς καὶ σκληροτράχηλοι ἔπαθαν, κατακοπέντες ἀπὸ τὸ σπαθί μου ἢ πωληθέντες ἀπὸ τοὺς στρατιώτας μου αἰχμάλωτοι εἰς Ἀνατολὴν καὶ Δύσιν. Σᾶς ὑπόσχομαι, ἂν με προσκυνήσητε, πιστεῖς ἐνόρκους, ἐγὼ μὲν νὰ μὴ σας ἐβγάλω ποτὲ ἀπὸ τὸ κάστρον σας, ἐσεῖς δὲ νὰ μὴ φανῆτε ἐπίβουλοι καὶ ἀπειθεῖς τῆς βασιλείας μου. Προσέξατε μήπως ἀποβάλλοντες τὸ ζήτημά μου, δέν ἔχητε πλέον οὐδὲ καιρὸν νὰ μετανοήσητε.

αὗται ἀμφότεραι ἐν αὐτῷ τῷ ἡπειρωτικῷ χρονικῷ τῷ ἐκδοθέντι τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Rouqueville, οὗ δύο διαφόρους κώδικας εἶχεν ὑπ' ὄψιν ὁ ἐκδότης, ἐκ τοῦ ἐτέρου αὐτῶν ἐκδοῦς μόνον τὴν ἀνωτέρω ὑπὸ στοιχεῖον Α διασκευὴν¹, ἐκ δὲ τοῦ ἄλλου τὸ ὅλον κείμενον τοῦ χρονικοῦ, ἐν ᾧ καὶ ἡ διασκευὴ τῆς ἐπιστολῆς Β².

Τῶν δύο χειρογράφων, ἅτινα εἶχεν ὑπ' ὄψιν ὁ Rouqueville, τὸ μὲν ἐν ἀπέκειτο ἐν τινὶ μονῇ τῶν Μετεώρων³, τὸ δ' ἕτερον εἶνε πιθανώτατα αὐτὸς ὁ πολυθρύλητος παρὰ τοῖς Ἡπειρώταις Κουβαρᾶς, ὅστις ἔγεινε παρανάλωμα τοῦ πυρὸς, ὅτε ὁ Ἀλῆ πασσᾶς, πολιορκούμενος ἐν Ἰωαννίνοις τῷ 1820, ἔκαυσε τὸ σχολεῖον, οὗ ἡ βιβλιοθήκη περιεῖχε τὸν πρότερον ἐν τῇ μονῇ τοῦ Ἁγίου Νικολάου τοῦ Σπανοῦ εὑρισκόμενον κώδικα⁴. Ἐκ τοῦ Κουβαρᾶ δὲ τούτου ἐξεδόθη τῷ 1831 ἐν τῇ Ἀθηνᾶ τοῦ Ναυπλίου⁵ τοῦτο μὲν τὸ περὶ Ἡπείρου χρονικὸν Πρόκλου καὶ Κομνηνοῦ τοῦ μοναχοῦ τὸ ὑπὸ τὸ ὄνομα Μιχαὴλ Νέποτα τοῦ Δουκὸς προεκδεδομένον κατὰ τὸν κώδικα τῶν Μετεώρων ὑπὸ τοῦ Rouqueville⁶, ἐκδοθὲν δ' ἔπειτα ὑπὸ τοῦ Μουστοξύδου⁷ καὶ ἐν τῇ Βυζαντίδι τῆς Βόννης⁸, τοῦτο δὲ μέρος τοῦ Ἱστορικοῦ περὶ τῆς Ἡπείρου ἐπὶ τῆς τουρκοκρατίας κατὰ παράδοσιν τοῦ δι-

¹ Rouqueville Voyage dans la Grèce. Ἐν Παρισίαις, 1820. Τόμ. Α' σ. 115 κ. ἐ. ἐν σημ. 2. Ἦντεσθεν ἀνετυπώθη καὶ παρὰ τῷ Hammer Geschichte des osmanischen Reiches. Ἐν Ἀμβούργῳ. 1840 σ. 577 ἐν σημ.

² Rouqueville ἔνθ' ἀν. Τόμ. Ε' (1821) σ. 274 κ. ἐ.— Historia politica et patriarchica Constantinopoleos. Epirotica ἐκδ. Βόννης σ. 242, 20-243, 14.

³ Rouqueville Voyage dans la Grèce. Ἐν Παρισίαις, 1820 Τόμ. Α' σ. 108.

⁴ Ἀθηνᾶ. Ἦτοι ἀνάλεκτα γεωγραφικά, φιλολογικά, ἱστορικά, οἰκονομικά καὶ περὶ ἐφευρέσεων. Ἐν Ναυπλίῳ 1831 σ. 118.— Μουστοξύδου Ἑλληνομνημῶν σ. 462.— Ν. Τσιγαρᾶ Ἡπειρωτικὰ ἐν τῷ τοῦ Εἰρ. Ἀσπιλοῦ Ἀττικῷ Ἡμερολογίῳ. Ἐν Ἀθῆναις, ἔτος Κ' (1886) σ. 325 κ. ἐ.

⁵ Ἀθηνᾶς σ. 52 κ. ἐ., 67 κ. ἐ., 84 κ. ἐ.

⁶ Ἐνθ' ἀν. σ. 210-266.

⁷ Ἑλληνομνημῶν σ. 489-561.

⁸ Ἐνθ' ἀν. σ. 209-238. Ἐν τῇ Βυζαντίδι ἐξεδόθη καθ' ἀπλήν ἀνατύπωσιν τοῦ παρὰ τοῦ Rouqueville κειμένου, ὁ δ' ἐκδοῦς Ἐμμανουὴλ Βέκκερος ἠγνόει τὴν τ' ἐν τῇ Ἀθηνᾶ ἐκ τοῦ κώδικος Ἰωαννίνων ἔκδοσιν καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ Μουστοξύδου, Περιερ-

δασκάλου Ἰωαννίνων Κοσμᾶ Μπαλάνου¹, ὅπερ ἦν ἐπιτομὴ ἐκ τοῦ λεγομένου Μικροῦ Κουβαρᾶ, ἐπιτομῆς ὄντος τοῦ Μεγάλου². Ἄλλ' ἐν οὐδετέρῳ τῶν τεμαγίων τούτων περιλαμβάνεται τὸ μέρος ἐκεῖνο τῶν περὶ Ἡπείρου ἱστορικῶν πονηματίων τῶν ὑπὸ τοῦ Rouquerville κατὰ τὸν κώδικα τῶν Μετεώρων ἐκδοθέντων, ἐν ᾧ περιείχετο ἀναμφηρίστως ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Μουράτ πρὸς τοὺς Ἰωαννίτας. Δὲν γινώσκομεν δ' ἀσφαλῶς ἂν ἡ ἐν τῷ Κουβαρᾶ διατύπωσις τοῦ μέρους τούτου συνέπιπτε γλωσσικῶς πρὸς τὴν τοῦ κώδικος τῶν Μετεώρων καὶ μόνον τῆς ἐπιστολῆς ἐκείνης τοῦ Μουράτ ἡ γλωσσικὴ διασκευὴ ἦτο διάφορος, ὡς ἀποδεικνύουσιν αἱ δύο ἀνωτέρω παρατεθεῖσαι παραλλαγαί. Ἄλλ' ἐκ τῶν λεγομένων ὑπὸ τοῦ Rouquerville, καθ' ἃ τὴν διασκευὴν Α παρέλαβε d'une chronique moins correcte que celle-ci³, δικαιούμεθα νὰ εικάσωμεν, ὅτι ἡ ὅλη διήγησις αὕτη ἐν τῷ Κουβαρᾶ

γον δ' εἶνε, ὅτι ὁ Μουστοξύδης, ὅστις ἄλλως ἐπλούτισε τὴν ἐκδοσὶν αὐτοῦ δι' ἀξιολογητάτων ἱστορικῶν ὑπομνημάτων, κακίζει ἐν σ. 462 τὸν ἐκδόοντα ἐν τῇ Ἀθηνᾶ, τὸν Γ. Αἰνιᾶνα, ὅστις, ἀφ' οὗ ἐπὶ τοσοῦτον ἐμελέτησε τοῦ Γ' ἄλλου περιηγητοῦ τὰ πονήματα καὶ ἐπιμελῶς ἅμα καὶ ἐπισταμένως διώρθωσε πολλὰ ἐκείνου γεωγραφικὰ ἀμαρτήματα*, ἐδημοσίευσεν ἔπειτα ἐκ διαλειμάτων ὡς περ ἀνέκδοτον τὸ βιβλίον υ'. Ἢ κατὰ κρισιν αὕτη εἶνε ἐν μέρει ἄδικος, καθ' ὅτι ὁ Αἰνιᾶν ἐξέδωκε τὴν ἐκ τοῦ κώδικος τῶν Ἰωαννίνων παραλλαγὴν, ἣν ἐν τούτοις ὁ Μουστοξύδης λαμβάνει, ὀρθῶς ποιῶν, ὑπ' ὄψιν ἐνιαχοῦ, τοῦ ὅπερ δὲν ἔπραξεν ὁ Βέκκερος. Καὶ πράγματι ἡ ἐκδοσις τοῦ Αἰνιᾶνος εἶνε ἀξία μεγάλης προσοχῆς πρὸς ὀρθὴν ἀποκατάστασιν τοῦ κειμένου. Ἀρκεῖτωσαν ὅλγιστα παραδείγματα. Ἀντὶ τοῦ εὐμενεσιᾶτος τοῦ κώδικος τῶν Μετεώρων (ἐκδ. Βόννης σ. 216,9) ὁ κώδιξ τῶν Ἰωαννίνων εἶχεν εὐμενεῖτιδι, ὅπερ ἤγαγε τὸν Μουστοξύδην (Ἑλληνομνημονος σ. 509) εἰς τὴν γραφὴν εὐνέτιδι, ἧς προτιμητέον τὸ εὐμενεῖτιδι. Ἐν δὲ τῷ αὐτῷ χωρίῳ καὶ ἀλλαγῆς ὁ Κουβαρᾶς ἰωνόμαζεν ὀρθῶς Ἀγγελῆναν Παλαιολογίναν καὶ οὐχὶ Ἀγγελικὴν τὴν σύζυγον τοῦ Θωμᾶ Προλούμπου Μαρίαν. Πρὸβλ. Νέου Ἑλληνομνημονος Τόμ. Β' σ. 88. Ὀρθότερον δὲ φέρονται ἐν τῇ ἐκ τοῦ Κουβαρᾶ ἐκδόσει τοῦ Αἰνιᾶνος αἱ χρονολογίαι κατὰ ἔτη ἀπὸ κτίσεως κόσμου γεγραμμέναι διὰ μόνον ἑλληνικῶν ἀριθμῶν, οἵας παρέλαβε καὶ ὁ Μουστοξύδης, προσθεῖς ἐν παρενθέσει δι' ἀραβικῶν ἀριθμῶν τὴν ἀπὸ Χριστοῦ χρονολογίαν, ἀντὶ τῶν παρὰ τῷ Rouquerville καὶ Βέκκεριφ ἀπὸ κτίσεως κόσμου ἅμα καὶ σωτηρίων ἐτῶν, ἀμφοτέρων γεγραμμένων δι' ἀριθμῶν ἀραβικῶν.

¹ Ἀθηνᾶς σ. 99 κ. ε., 116 κ. ε.

² Ἴδε Τσιγαρᾶν ἐνθ' ἀν. σ. 388.

³ Rouquerville ἐνθ' ἀν. Τόμ. Β' σ. 275 ἐν ᾄσημ.

* Ἴδε Ἀθηνᾶς σ. 2, 17, 19 κ. ε., 51 κ. ε., 97 κ. ε.

ἦτο γεγραμμένη ἐν γλώσσῃ δημωδестέρῃ, ἧς μᾶλλον correcte ἰωνόμαζεν ὁ Γαλάτης λόγιος τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθεῖσαν, ἅτε γεγραμμένην ἐν γλώσσῃ ὀλιγώτερον δημῶδει.

Γεννᾶται λοιπὸν τὸ ζήτημα ὁποτέρῃ τῶν παραλλαγῶν τοῦ νεωτέρου τούτου χρονικοῦ εἶνε ἡ πρώτη. Ἄλλὰ τοῦ ζητήματος τούτου ἡ λύσις δὲν εἶνε εὐχερῆς, μὴ σωζομένου τοῦ κώδικος τοῦ περιέχοντος τὴν δημωδестέρην. Εὐχερεστέρα δὲ φαίνεται ἡ λύσις τοῦ ζητήματος ὁποτέρῃ τῶν διασκευῶν τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Μουράτ εἶνε ἡ ἀρχικὴ. Πράγματι δ' ἐξ ἀναλογίας τῶν πλείστων ἐκ τῶν λοιπῶν σουλτανικῶν γραμμᾶτων, περὶ ὧν γενήσεται λόγος κατωτέρω, δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι τὸ ἐν μᾶλλον καθαρευούση γλώσσῃ κείμενον διεσκευάσθη ἐκ τοῦ δημωδестέρου, ἐξ οὗ ἄλλως παραλλάσσει καὶ κατ' οὐσίαν ἐν πολλοῖς, μετερρυθμίσθη δὲ γλωσσικῶς, ὅπως εὐαρμοστήσῃ πρὸς τὴν γλῶσσαν τῆς ὅλης καθαρευούσης διατυπώσεως τοῦ χρονικοῦ. Ἄλλ' εἶνε καὶ τὸ δημῶδες τοῦτο κείμενον τὸ πρωτότυπον, οἷον ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ σουλτανικοῦ γραφείου, ἢ μετάφρασις ἐκ τουρκικοῦ πρωτοτύπου σταλέντος εἰς τοὺς κατοίκους τῶν Ἰωαννίνων; Ἡ ἀπάντησις δὲν εἶνε εὐκόλος. Ἄλλὰ μεγάλη πιθανότης ὑπάρχει, ὅτι ὁ Μουράτ οὐδένα εἶχε λόγον νὰ μεταχειρισθῇ τὴν τουρκικὴν, ἐπιδιώκων νὰ πείσῃ εἰς παράδοσιν τοὺς Ἰωαννίτας, ἀγνοοῦντας ἄλλως μέχρις ἐκείνου τοῦ χρόνου τελείως τὴν γλῶσσαν τοῦ μέλλοντος κυριάρχου.

Τὸ αὐτὸ δὲ δυνάμεθα νὰ εἰπωμεν καὶ περὶ τοῦ Ὄρισμοῦ τοῦ ἀποσταλέντος χάριν τοῦ αὐτοῦ σκοποῦ τῆς παραδόσεως τῶν Ἰωαννίνων πρὸς τὸν μητροπολίτην καὶ τοὺς ἄρχοντας τῆς πόλεως ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ τοῦ Μουράτ, τοῦ Σινᾶν πασσᾶ¹. Τὸ γράμμα τοῦτο ἐξεδόθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Γ. Αἰνιᾶνος ἐν τῇ Ἀθηνᾶ τοῦ Ναυπλίου ἐξ ἀντιγράφου ληφθέντος πιθανῶς ἀπὸ

¹ Ἄνευ λόγου καὶ οὐκ ὀρθῶς λέγει τὸ κείμενον τοῦ Ὄρισμοῦ μετάφρασιν ἐκ τῆς τουρκικῆς ὁ Ἀραβαντινὸς ἐν Χρονογραφίᾳ τῆς Ἡπείρου. Ἐν Ἀθήναις. 1856 Τόμ. Β' σ. 315.

τοῦ Κουβαρά¹· ἐκ δὲ τῆς Ἀθηνᾶς παρέλαβεν αὐτὸ ὁ Μουστοξύδης², ἐδημοσίευσεν δὲ αὐτὸ καὶ ὁ Ἀραβαντινὸς μετὰ παραλλαγῶν τινῶν, αἵτινες δὲν φαίνονται αὐθαίρετοι, ἀλλὰ προέρχονται ἐξ ἄλλου ἀντιγράφου μὴ μνημονευομένου δυστυχῶς ὑπὸ τοῦ ἐκδότου³. Ἀπαράλλακτον δὲ τέλος τὸ κείμενον τοῦ Ἀραβαντινοῦ ἀπετυπώθη ἐν τοῖς Acta et Diplomata τοῦ Miklosich καὶ Müller, ὅπου οὐδεμία γίνεται μνεία τῶν ἄλλων ἐκδόσεων⁴.

Περιλαμβάνεται δ' ὁ αὐτὸς Ὄρισμὸς καὶ ἐν δύο κώδιξι σωζομένοις μέχρι τῆς σήμερον, τῷ Σιναϊτικῷ 1208, γεγραμμένῳ τὸν δέκατον πέμπτον αἰῶνα⁵, καὶ τῷ τῆς αὐτοκρατορικῆς βιβλιοθήκης Πετροπόλεως ὑπ' ἀρ. CCI.VI, φ. 23-24, γεγραμμένῳ τὸν δέκατον ἕκτον. Καὶ τοῦ μὲν Σιναϊτικοῦ δὲν ἔχω ἀπόγραφον. Εὐτυχῆσας δὲ νὰ λάβω τῷ 1888 ἀπόγραφον τοῦ τῆς Πετροπόλεως, γενόμενον χάριν ἐμοῦ ὑπὸ τοῦ ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ μακαρίτου καθηγητοῦ Γαβριὴλ Δεστούνη, ἐχθίδω τὸν Ὄρισμὸν κατωτέρω ἐξ ἀντιβολῆς τοῦ κώδικος ἐκείνου (Π) πρὸς τὴν ἐκ τοῦ Κουβαρά ἐκδοσιν τοῦ Αἰνιᾶνος ἐν τῇ Ἀθηνᾶ (Κ), τὴν τοῦ Μουστοξύδου (Μ) καὶ τὴν τοῦ Ἀραβαντινοῦ (Α).

Ὄρισμὸς ὄνπερ ἔστειλεν ὁ Σινᾶν πασίας ὁ τοῦ σουλτάν Μουράτ βεζύρης εἰς τὰ Ἰωάννινα ἐπὶ ἔτους, 578^ω.

Τῆς κεφαλῆς τῶν κεφαλάδων καὶ αὐθέντου πάσης Δύσεως τοῦ

¹ Ἀθηνᾶς σ. 118 κ. ἐ.

² Ἑλληνομνημῶν σ. 576 κ. ἐ.

³ Ἀραβαντινοῦ Χρονογραφία τῆς Ἡπείρου Τόμ. Β' σ. 315 κ. ἐ.

⁴ Τόμ. Γ' σ. 282 κ. ἐ.

⁵ Gardthausen Catalogus codicum graecorum Sinaiticorum. Ἐν Λειψία. 1886 σ. 233.

Ἡ ἐπιγραφή ἐν τῷ ΚΠ καὶ ἐν τῷ Σιναϊτικῷ κώδιξι (Σ): λείπει ΜΑ 1. Σινᾶν ἔγραφα: σιναν Π: Σίναν Σ: Σινᾶν Κ πασίας Π: πασιᾶς Σ: Πασιᾶς Κ βεζύρης Κ: βεζήρης ΣΚ ἔτους ΠΣ: τοῦ ἔτους Κ 578^ω Π: 578^{λμ} Σ κατὰ Gardthausen: 578^κ

1. δύσεως ΚΜΑ: δύσεως διαγεγραμμένον καὶ γεγραμμένον πάλιν καλλιγραφικώτερον ἄνωθεν Π

Σινᾶν πασία ὄρισμὸς καὶ χαιρετισμὸς εἰς τὸν πανιερώτατον μητροπολίτην τῶν Ἰωαννίνων καὶ εἰς τοὺς ἐντιμοτάτους ἄρχοντας, τὸν τε καπετάνον Στρατηγόπουλον καὶ τὸν υἱὸν τοῦ καπετάνου τὸν κύρ Παῦλον καὶ εἰς τὸν πρωτοστράτορα τὸν Μπουήσαβον καὶ εἰς τὸν πρωτασηκρήτις τὸν Στανίτζην καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς ἄρχοντας τῶν Ἰωαννίνων μικροὺς τε καὶ μεγάλους.

Νὰ ἡξεύρετε ὅτι μᾶς ἔστειλεν ὁ μέγας αὐθέντης νὰ παραλάβωμεν τοῦ δούκα τὸν τόπον καὶ τὰ κάστρη του. Καὶ ὠρίσεν μας γοῦν οὕτως ὅτι ὅποιον κάστρον καὶ χώρα προσκυνήσει μὲ τὸ καλὸν νὰ μηδὲν ἔχη κανέναν φόβον, οὔτε κακόν, οὔτε κουρσεμόν, ἀλλ' οὔτε κανέναν χαλασμόν· καὶ ὅποιον κάστρον καὶ χώρα δὲν προσκυνήσει, ὠρίσε νὰ τὰ καταλύσω καὶ νὰ τὰ χαλάσω ἐκ θεμελίων, ὡς περ ἐποίησα καὶ τὴν Θεσσαλονίκην. Διὰ τοῦτο γράφω σας καὶ λέγω, ὅτι νὰ προσκυνήσετε μὲ τὸ καλὸν καὶ μηδὲν πλανηθῆτε εἰς τῶν Φραγκῶν τὰ λογία, ὅτι τίποτε δὲν σας θέλουν ὠφελῆσαι, πλὴν θέλουν σας χαλάσει, καθὼς

1. Σινᾶν ΜΑ: Σινᾶν Κ: σιναν Π πασία Π: Πασιᾶ ΚΜ: Πασιᾶ Α 2. τῶν ΚΜΑ: λείπει Π ἄρχοντας ΚΜΑ: ἄρχοντες Π

3. καπετάνον Π: καπετάν ΚΜΑ τὸν κύρ ΠΚΜ: κύρ Α

5. πρωτοστράτορα Π: πρωτομάστορα ΚΜ: πρωτομαῖστορα Α μπουήσαβον Π: Μπουσίσαβον ΚΜ: Βουίσαβον Α 4-5. πρωτασηκρήτις ἔγραφα: πρωτασηκρήτη Π: Πρωτασηκρήτην Κ: Πρωτασηκρήτην Μ: πρωτασηκρήτην Α

5. τὸν Π: λείπει ΚΜΑ Στανίτζην Α: στανίτζην Π: Στανίτζην ΚΜ 6. μικροὺς τε ΠΚΑ: μικροὺς Μ 7. νὰ (δὲς) ΚΜΑ: νὰ Π ἡξεύρετε ΚΜ: ἡξεύρετε Π: ἡξεύρητε Α ἔστειλεν ΚΜΑ:

ἔστειλεν Π αὐθέντης ΚΜΑ: αὐθέντης Π παραλάβωμεν Α: παραλάβωμεν Π: περιλάβωμεν ΚΜ 8. δούκα ΜΑ: δοῦκα ΠΚ κάστρη ἔγραφα: κάστροι Π: κάστρα ΚΜΑ 9. κάστρον ΚΜΑ: κάστρο Π

χώρα ΚΜΑ: χῶρα Π προσκυνήσει ΠΚΑ: προσκυνήση Μ νὰ ΚΜΑ: νὰ Π μηδὲν Π: μὴν ΚΜΑ ἔχη ΚΜΑ: ἔχει Π 10 (δὲς) κανέναν Π: κανένα ΚΑ: κανένα Μ κακόν Π: κακίαν ΚΜΑ κουρσεμόν ΠΚΜ: κούρσευμα Α 11. κάστρον ΚΜΑ: κάστρο Π χώρα ΚΜΑ: χῶρα Π προσκυνήσει ΚΑ: προσκυνήσῃ Π: προσκυνήση Μ

ὠρίσεν ἔγραφα: ὠρίσεν Π: ὠρίσε ΚΜΑ 12. νὰ τὰ ἔγραφα: νὰ Π: νὰ ΚΜΑ νὰ τὰ ΚΑ: νὰ Π: νὰ τὸ Μ 13-14. νὰ προσκυνήσετε ΚΜ: νὰ προσκυνήσητε Α: νὰ προσκυνήσεται Π 14. μηδὲν Π: νὰ μὴ ΚΜΑ Φραγκῶν Μ: φραγγῶν ΠΚ: Φράγκων Α 15. δὲν σας Π: δὲν σᾶς ΚΜΑ ὠφελήσῃ ΚΑ: ὠφελήσῃ Π: ὠφελήση Μ σας Π:

σᾶς ΚΜΑ χαλάσει ΠΚΑ: χαλάση Μ

ἐχάλασαν καὶ τοὺς Θεσσαλονικαίους. Καὶ ἔνεκεν τούτου ὁμνύω σας εἰς τὸν θεὸν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τὸν προφήτην Μωάμεθ καὶ εἰς τὰ ἑπτὰ μουσάφια καὶ εἰς τοὺς ρκδ χιλιάδες προφήτας τοῦ θεοῦ καὶ εἰς τὴν ψυχὴν μου καὶ εἰς τὴν κεφαλὴν μου καὶ εἰς τὸ σπαθί ὅπου ζῶνομαι, 5 ὅτι νὰ μὴδὲν ἔχετε κανέναν φόβον, μήτε αἰχμαλωτισμὸν, μήτε πιασμὸν παιδίων, μήτε ἐκκλησίας νὰ χαλάσωμεν, μήτε μασγίδι νὰ ποιήσωμεν, ἀλλὰ καὶ αἱ ἐκκλησίαι σας νὰ σημαίνουν, καθὼς ἔχουν συνήθειαν. Ὁ μητροπολίτης νὰ ἔχη τὴν κρίσιν τοῦ τὴν ῥωμαϊκὴν καὶ ὅλα τοῦ τὰ ἐκκλησιαστικὰ δικαιώματα. Οἱ ἄρχοντες ὅσοι ἔχουν τι- 10 μάρια πάλιν νὰ τὰ ἔχουσι τὰ γονικά τους, τὰ ὑποστατικά τους καὶ τὰ πράγματά τους ὅλα νὰ τὰ ἔχουν χωρὶς τινὸς λόγου. Καὶ ἄλλα εἴ τι ζητήματα θέλετε ζητήσῃ νὰ σᾶς τὰ δώσωμεν. Εἰ δὲ καὶ σταθῆτε πεισματικοὶ καὶ δὲν προσκυνήσετε μὲ τὸ καλὸν, νὰ ἡξεύρετε, ὅτι, ὡς περ ἔδιαγουμίσαμεν τὴν Θεσσαλονικὴν καὶ ἐχάλασαμεν ταῖς ἐκκλη- 15 σίαις, καὶ ἐρημώσαμεν καὶ ἀφανίσσαμεν τὰ πάντα, οὕτως θέλομεν χαλάσει καὶ ἐσᾶς καὶ τὰ πράγματά σας, καὶ τὸ κρίμα νὰ τὸ γυρέψῃ ὁ θεὸς ἀπ' ἐσᾶς.

1. Θεσσαλονικαίους Π: Θεσσαλονικεῖς ΚΜΑ ἔνεκεν ΠΚΜ: ἔνεκεν Α ὁμνύω ΚΜ: ὁμνύω Α: ὠμνέω Π 2. εἰς Α: λείπει ΠΚΜ 3. ρκδ Π: ρκδ Κ: ρκδ' Μ: ρ'κδ Α χιλιάδες Π: χιλιάδας ΚΜ: λείπει Α προφήτας ΚΜΑ: προφήταις Π 3-4. καὶ εἰς τὴν κεφαλὴν μου ΚΑ: λείπουν Μ 5. νὰ ΚΜΑ: να Π μὴδὲν ἔγραφα: μὴδὲν (= μὴνδὲν) Π: μὴν ΚΜΑ ἔχετε ΠΚΜ: ἔχητε Α κανέναν Π: κανέναν Μ: κίνενα Κ: κίνενα Α 6. παιδίων-χαλάσωμεν Π: λείπουν ΚΜΑ νὰ ἔγραφα: να Π μασγίδι σημαίνει τζαμίον καὶ ὄχι παιδοσυλλεξαν, ὡς σημειοῦναι ὁ Α (καὶ) 7. νὰ ΚΜΑ: να Π 7. αἱ ΠΚΜ: ἡ Α ἐκκλησίαις ΠΜΑ: ἐκκλησίαι Κ 8. μητροπολίτης ΠΚΜ: δεσπότης Α ἔχη ΚΜΑ: ἔχει Π 9 (καὶ 11). ὅλα ΚΜΑ: ὅλλα Π του ΚΜΑ: λείπει Π 10. τὰ ΠΚΑ: λείπει Μ ἔχουσι Π: ἔχουσι ΚΜΑ 11. χωρὶς τινὸς ΠΚ: χωρὶς τινος ΜΑ 12. εἴ τι ζητήματα θέλετε ζητήσῃ (ζητήσῃ) Π: ὅ, τι ζητήσετε ΚΜ: ὅ, τι ζητεῖτε Α νὰ σᾶς ΚΜΑ: νασᾶς Π 13. πεισματικοὶ Α: πεισματικά ΠΚΜ προσκυνήσετε ΠΚΜ: προσκυνήσετε Α νὰ ΚΜΑ: να Π ἡξεύρετε: ἡξεύρεται Π: ἡξεύρητε Α 14. ἐδιαγουμίσαμεν ΚΜΑ: ἐδιαγουμά-

τίσαμεν Π Θεσσαλονικὴν ΚΜΑ: Θεσσαλον 15. ἀφανίσσαμεν ΠΚΜ: ἀφανίσσαμεν Α οὕτως Π: οὕτω ΚΜΑ θέλομεν ΚΜΑ: θέλωμεν Π χαλάσει ΚΑ: χαλάση Π: χαλάση Μ ἐσᾶς ΚΜΑ: ἐσᾶς Π 16. κρίμα Π: κρίμα ΚΜΑ γυρέψῃ ἔγραφα: γυρεύση ΚΜΑ ἀπ' Π: ἀπο ΚΜΑ

Περὶ δὲ τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Μουράτ, Μωάμεθ τοῦ Πορθητοῦ, δυνάμεθα μετὰ βεβαιότητος σχεδὸν νάποφανθῶμεν, ὅτι ὁ σουλτάνος οὗτος, περὶ οὗ μαρτυρεῖται, ὅτι ἦτο πολύγλωσσος, ἐγίνωσκε καὶ τὴν ἑλληνικὴν. Εἶχε δὲ ἄλλως ὁ Μωάμεθ καὶ γραμματεῖς Ἑλληνας, καθ' ἃ καὶ Ἴταλούς. Τῶν Ἴταλῶν δὲ τούτων γραμματέων μνημονεύομεν τοῦ λογίου Ἀγκωνίτου ἐμπόρου Κυριακοῦ, τοῦ γνωστοτάτου ἐκ τῶν εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας περιηγήσεων αὐτοῦ καὶ τῶν ἐπιγραφικῶν συλλογῶν. Οὗτος εἶνε ὁ Κυρίτζης ὁ μνημονευόμενος ἐν τινι πρὸς τὸν Μωάμεθ ἐπιστολῇ τοῦ Φραγκίσκου Φιλέλφου, γραφείση ἐκ Μεδιολάνων τῷ 1454¹. Εἰς δὲ τῶν Βενετῶν τῶν γραφάντων περὶ τῆς πολιορκίας καὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁ Ζοιζο (Γεώργιος) Dolfin, μαρτυρεῖ, ὅτι Κυριακὸς ὁ Ἀγκωνίτης εὕρισκετο πάντοτε παρὰ τῷ σουλτάνῳ, εἰς ὃν ἀνεγίνωσκε καθ' ἐκάστην ῥωμαϊκὰς καὶ ἄλλας ἱστορίας². Καὶ περὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ Κυριακοῦ θὰ ἡδυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ἐχρησίμευεν εἰς τὸν Μωάμεθ διὰ τὴν ἑλληνικὴν αὐτοῦ ἀλληλογραφίαν, ἅτε ἄριστα γινώσκων τὴν γλῶσσαν ταύτην. Ἄλλ' ὁ σουλτάνος εἶχεν, ὡς εἶπομεν, καὶ Ἑλληνας γραμματεῖς, ὧν γινώσκομεν τὸν Ἰμβριον Κριτόβουλον, αὐτὸν ἐκεῖνον, ὅστις ἔγραψεν ἑλληνιστὶ τὸν βίον καὶ τὴν ἱστορίαν τοῦ σουλτάνου εἰς πέντε βιβλία, μιμούμενος ὕφος Θουκυδίδειον.

Τοῦ Μωάμεθ ἔχομεν ἑλληνιστὶ γεγραμμένον ἐν πρώτοις γράμμα ἔχον ὅλως ἰδιάζουσαν σημασίαν. Εἶνε δὲ τοῦτο ἡ συνθήκη αὐτοῦ μετὰ τῶν Γενουησιῶν τοῦ Γαλατᾶ ἀμέσως μετὰ τὴν ἀλῶσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Οἱ κάτοικοι τοῦ Γαλατᾶ κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς τῆς βασιλευούσης, παραδώσαντες

¹ "Exd. *Dethier* in τοῖς Monumenta Hungariae historica. Scriptores Tόμ. KB' μέρ. 6' σ. 640.

² Ogni di si fa lezer historie romane e de altri da un compagno dello Chiriaco d'Ancona et da un altro Italo. *Dolfin* παρὰ τῷ *Dethier* ἐνθ' ἄν. σ. 640 σημ. 6. Περὶ τοῦ Κυριακοῦ ὡς γράψαντος τὰς ἑλληνικὰς ὑποθέσεις τῶν βιβλίων τοῦ Κριτοβούλου ἴδε *Dethier* ἐνθ' ἄν. Τόμ. ΚΑ' μέρ. α' σ. 249 ἐν σημ. καὶ σ. 250.

τάς κλειδάς τοῦ προαστείου τούτου εἰς τὸν Ζαγανὸν πασσᾶν, τὸν μέγαν βεζύρην καὶ κηδεστήν τοῦ Μωάμεθ, ἔτυχον παρὰ τῶν νικητῶν μεγάλης ἐπιεικείας καὶ κατώρθωσαν νόξιωθῶσι παρὰ τοῦ σουλτάνου διαφόρων προνομίων, ἀναγραφομένων ἐν τῷ περὶ οὗ ὁ λόγος γράμματι. Τὸ δὲ κείμενον αὐτοῦ ἐξέδωκε τὸ πρῶτον ὁ Hammer, εὐρῶν αὐτὸ μεταξὺ τῶν ἐγγράφων τοῦ βαρῶνου Ἀντωνίου Τέστα ἐν τῷ Πέραν¹. Ὁ ἐκδότης δὲν λέγει, ἂν τὸ παρὰ τῷ Τέστα εὐρισκόμενον ἔγγραφο εἶνε τὸ πρωτότυπον· ἀλλ' ἐκ τῆς σημειώσεως, ἣν προσθέτει, ὅτι ἐν τέλει αὐτοῦ ἦσαν προστεθειμένα ἀραβιστὶ τὰ ἐξῆς «Ἐγγραφή κατὰ τὰς τελευταίας δέκα ἡμέρας τοῦ Τζεμαζιούλ-αχίρ 847, ἐν τῇ θεοσώστῃ Κωνσταντινουπόλει» καὶ ἔτι ἔφερεν ὁμοίως ἀραβιστὶ τὴν ὑπογραφήν «Ὁ ἀτυχῆς Ζαγανός», δικαιοῦμεθα νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι πιθανῶς πρόκειται περὶ τοῦ πρωτοτύπου.

Ἐχει δὲ τὸ γράμμα τοῦτο τοῦ Μωάμεθ ὡδε·

Ἐγὼ ὁ μέγας αὐθέντης καὶ μέγας ἀμυράς σουλτάνος ὁ Μεχμέτ μπέης, ὁ υἱὸς τοῦ μεγάλου αὐθέντου καὶ μεγάλου ἀμυρά σουλτάνου τοῦ Μουράτ μπέη.

Ὁμνύω εἰς τὸν θεὸν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς καὶ εἰς τὸν μέγαν ἡμῶν προφήτην τὸν Μωάμεθ καὶ εἰς τὰ ἑπτὰ μουσάφια ὅπου ἔχομεν καὶ ὁμολογοῦμεν, καὶ εἰς τοὺς ρκδ' χιλιάδας προφήτας τοῦ Θεοῦ, καὶ πρὸς τὴν ψυχὴν τοῦ πάππου μου καὶ τοῦ πατρός μου, καὶ πρὸς ἑαυτὸν καὶ πρὸς τὰ παιδιά μου καὶ εἰς τὸ σπαθὶ ὅπου ζῶνομαι. Ἐπειδὴ ἔστειλαν οἱ καθολικοὶ ἄρχοντες τοῦ Γαλατᾶ πρὸς τὴν πόρταν τῆς αὐθεντείας μου τοὺς τετιμημένους ἄρχοντες, τὸν κύριον Μπακιλᾶν Παραβᾶν καὶ τὸν κύριον Μαρκέζον Δριφάγκην καὶ τὸν δραγομάνον των Νικόλαον Πελατζόνην, καὶ ἐπροςκύνησαν τὴν βασι-

¹ Hammer Geschichte des osmanischen Reiches. Ἐν Πέστη. 1827. Τόμ. Α' σ. 675 κ. ἑ. Ἐξ αὐτοῦ δὲ παρελήφθη εἰς τὰ τοῦ Miklosich καὶ Müller Acta et diplomata. Ἐν Βιέννῃ 1865 σ. 287 κ. ἑ. Μνεία δ' αὐτοῦ γίνεται καὶ παρὰ τῷ Κ. Κούμα (Ἱστορία τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων. Ἐν Βιέννῃ 1830. Τόμ. Ζ' σ. 372). Τελευταία δ' ἔκδοσις αὐτοῦ εἶνε ἡ παρὰ τοῦ Ἀλ. Πασπάτη (Πολιορκία καὶ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐν Ἀθῆναις. 1890 σ. 205 κ. ἑ.).

λείαν μου, καὶ ἐδεήθησαν τῆς αὐθεντείας μου, καὶ νὰ ἔχουν τὰς νομὰς κατὰ τὴν συνήθειαν τοῦ καθόλου τόπου τῆς αὐθεντείας μου· νὰ [μὴ] χαλάσω τὸ κάστρον των, αὐτοὶ δὲ νὰ ἔχουν τὰ πράγματά των καὶ τὰ ὀσπήτιά των καὶ τὰ μαγαζία των καὶ τὰ ἀμπέλια των καὶ τοὺς μύλους των καὶ τὰ καράβια των καὶ τὰς βάρκας των καὶ τὰς πρα- 5 γματείας των ὅλας, καὶ τὰς γυναῖκας των καὶ τὰ παιδιά των εἰς τὸ θέλημά των, καὶ νὰ πωλοῦν τὰς πραγματείας των ἐλεύθερα, καθὼς ὅλος ὁ τόπος τῆς αὐθεντείας μου, νὰ πηγαίνουν καὶ νὰ ἔρχονται ἐλεύθερα διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης καὶ κουμέρκιον νὰ μὴ διδου, μῆτε φτιαστικόν, εἰμὴ νὰ δίδουν χαράτζιον, ὡς καθὼς εἶναι 10 ὅλος ὁ τόπος τῆς αὐθεντείας μου· οἱ αὐτοὶ νόμοι καὶ συνήθειαι νὰ εἶναι οἱ αὐτοὶ ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἔμπροσθεν, καὶ νὰ τοὺς ἔχω ἀκριβοὺς καὶ νὰ τοὺς διαφεντεύω, ὡς καθὼς διαφεντεύω τὸ πρόσωπόν μου ὅλον.

Τὰς ἐκκλησίας των νὰ τὰς ἔχουν καὶ νὰ τὰς ψάλλουν, μόνον καμπάναις καὶ σημαντήρια νὰ μὴδὲν κτυποῦν, ἀπὸ τὰς ἐκκλησίας μα- 15 διον νὰ μὴ ζητήσω μὴδὲ αὐτοὶ νὰ ποιήσουν ἄλλας ἐκκλησίας. Οἱ πραγματευτάδες τῶν Γενουβέζων νὰ πηγαίνουν καὶ νὰ ἔρχονται ἐλεύθερα, νὰ ποιοῦν τὰς πραγματείας των, παιδιά ποτὲ εἰς γιανιτζάρους νὰ μὴ πάρω, μῆτε τινὰ νέον, μῆτε Τοῦρκοι νὰ εἶναι εἰς τὸ μέσον των, ἀμὴ νὰ εἶναι ἐξόχως, εἰ μὴ νὰ βάλῃ ἡ αὐθεντεία μου σκλάβον νὰ τοὺς 20 βλέπῃ· αὐτοὶ δὲ οἱ Γαλατιανοὶ νὰ ἔχουν ἄδειαν νὰ βάλλουν πρωτόγηρον εἰς τὸ μέσον των διὰ νὰ διορθῶνῃ τὰς δουλείας ὅπου ἔχουν οἱ πραγματευτάδες. Γιανιτζάροι καὶ σκλάβοι νὰ μὴδὲν κονεύουν εἰς τὰ ὀσπήτια των· τὰ κουμέρκια, ὅπου χρεωστοῦν, νὰ τὰ μαζώξουν· ἔχουν καὶ χρέος ἀπερνῶντες τὰ ὅσα ἐξώδευσαν, ἔχουν τὴν ἄδειαν νὰ τὰ μα- 25 ζώξουν ἀπὸ τὴν μέσην τους, διὰ νὰ εὐγουν ἀπὸ τὸ χρέος. Οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ πραγματευτάδες των νὰ μὴδὲν ἀγγαρεύονται. Οἱ πραγματευτάδες τῶν Γενουβέζων νὰ ἔχουν ἄδειαν νὰ πηγαίνουν καὶ νὰ

3. [μὴ] χαλάσω M (=Mikl.-Müller): χαλάσω H (=Hammer) Π (=Πασπάτης) 10. φτιαστικόν HM: φθιαρτικόν ἐν τῷ ἐγγράφῳ κατὰ H: υἱστατικόν (i) κατὰ Π 11. ὅλος MP: λείπει M 20. εἰ μὴ Π: εἰμνητα H: εἰ μὴ τὰ M 21-22. πρωτόγηρον HM: πρωτόγερον Π 22. τὰς δουλείας HM: ταὶς δουλείαις Π 23. Γιανιτζάροι HM: Γενιτζόροι Π 24. μαζώξουν HM: μαζώνουν Π 25. ἐξώδευσαν ἔγραφα: ἐξόδευσαν HMP 25-26. ἔχουν-μαζώξουν HM: λείπουσι Π 26. εὐγουν MP: ἄγουν H

έρχονται καὶ νὰ δίδουν κουμέρκιον κατὰ τοὺς νόμους καὶ συνήθειαν.

Ἐγγράφη τὸ παρὸν ὀρκομωτικόν, καὶ ὤμοσεν ἡ αὐθεντεία μου ἐν ἔτει ,σφξα' ἀπὸ κτίσεως κόσμου, Ἐγύρας ἔτος ωνζ'.

Τοῦ ἐγγράφου τούτου τὴν γνησιότητα προσεπάθησε νάμφισβητήσῃ διὰ μακρῶν ὁ Ἄλ. Πασπάτης¹. Καὶ οἱ μὲν δύο ἐσωτερικοὶ λόγοι, ἐφ' ὧν στηρίζει τὴν ἀπόρριψιν αὐτοῦ δὲν εἶναι ἀξιοὶ λόγου, τὸ δὲ γεγονός, ὅτι οὔτε ὁ Sauli ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν Γενουησιῶν τοῦ Γαλατᾶ ποιεῖται λόγον περὶ τοῦ γράμματος τούτου, οὔτε δ' ἐν τῷ Διπλωματικῷ κώδικι τῶν λιγυστικῶν ἀποικιῶν δημοσιεύεται², δὲν ἀρκεῖ πρὸς νόθευσιν αὐτοῦ. Σημασίαν θὰ εἶχεν, ἂν ἐν ταῖς εἰρημέναις συγγραφαῖς ἐμνημονεύετο τὸ ἔγγραφο καὶ ἀπεκρούετο ἡ γνησιότης αὐτοῦ· ἡ δὲ τελεία αὐτοῦ παράλειψις δύναται νάποδοθῇ εἰς ἀβλεψίαν τῶν ἐκδοτῶν ἕνεκα τῆς ἐν ταῖς σημειώσεσι τῆς συγγραφῆς τοῦ Hamme κατακρύψεως τοῦ ἐγγράφου. Καὶ προσθέτει μὲν ὁ Πασπάτης τὸ χειρόγραφον τοῦτο εἶδον καὶ ἐγώ. Φρονῶ ὅτι εἶναι ἐπιδειξιῶν γραφῆς πλαστογράφημα³. ἀλλὰ δὲν εἴμεθα κἂν βεβαίως ἂν τὸ ἔγγραφο ὅπερ εἶδε, κτήμα ἐπισήμου τινὸς οἰκογενείας ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἦτο αὐτὸ τὸ παρὰ τῷ Τέστα ἀποκείμενον ἄλλοτε ἢ ἀντίγραφον αὐτοῦ, ὡς μᾶλλον δυνάμεθα νάποδεχθῶμεν ἕνεκά τινων ἀξίων λόγου διαφορῶν ἀπὸ τῆς παρὰ τῷ Hamme ἐκδόσεως, ἃς περιελάβομεν ἀνωτέρω ἐν ὑποσημειώσεσι. Ἄλλως δὲ ὁ τᾶλλα πολυμαθέστατος Πασπάτης δὲ διεκρίνετο ἐπὶ παλαιογραφικαῖς γνώσεσιν.

Ἄλλ' ἡ γνησιότης τοῦ ἐγγράφου τούτου ὑποστηρίζεται μετὰ γάλας ὑπὸ τοῦ γεγονότος, ὅτι αὐτὴν ταύτην τὴν συνθήκη

2. ὤμοσεν Π: ὤμωσεν ΗΜ 3. ,σφξα' Μ: 6961 Η: 1961 Π ωνζ' Μ 857 ΗΠ

¹ Πολιορκία καὶ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν ἐν ἔτει 1453. Ἐν Ἀθήναις, 1890 σ. 205 κ. ε.

² Γίνεται ὁμοίως παρ' αὐτῷ λόγος περὶ προνομίων τοῦ Μωάμεθ χορηγηθέντων εἰς τοὺς Γενουησίους. Ἴδε Sauli Colonia dei Genovesi in Galata. Τόμ. Β' σ. 175

³ Πασπάτης ἐνθ' ἀν. 205 καὶ 207 κ. ε.

εὐρίσκομεν σχεδὸν αὐτολεξεῖ παρὰ τῷ Βενετῷ χρονογράφῳ τῆς ἀλώσεως Zorzo Dolfin, ἔχουσιν οὕτω·

Io, grande Signor et grande amiraglio, Soldan Maumeto, fiolo del grande Signor et grande armirajio, sultan Muratbei, Juro in Dio del cielo et de la terra, et nel grande profeta nostro Macometto, et ne li septe precepti che hauemo et confessemo nui musulmani, et in cento et uentitremillia profeti de Dio, et in anima del mio auo, et padre mio, et in uita mia, et in uita de mie fioli, et in lo gladio che tengo. Da poi che hano mandato tutti li nobili de Galat(e)a-Pera a la porta de la mia Signoria li honorabili gentilhomini M. Babilan Palauixin, et marchio di Franchi, et suo interprete Nicoloso Pauizon, a inclinarse a la mia Signoria, et sottomettersse esser mie servi. Et che habiano ogni consuetudine et costume da tutti i loci de mia Signoria, et gouernar el castello suo Pera. Et che essi habiano tutti li suo beni, caxe, magazeni, uigne, molini, tutte sue naue, barche et tutte mercantie, et tutte sue donne, fioli, et serui, in sua uoluntà. Et possano far ogni sua mercantia libera, sicome fano in tutti li luogi de la mia Signoria, et possano andar et uegnir per terra et per mar, et comerchi non pagar, saluo solo el caragio, si come pagano tutti li luogi de la mia Signoria, cum la usanza consueta siano etiam questi hora, et per lo auignir a mi charissimi. Et questi diffendero, come li altri luoghi mei.

Tutte sue chiesie habieno, et canteno et tamen capmane et simandirio non sone, et de le chiesie sue sinagoge non fano. Ne etiam questi faciano altre chiesie. Li mercanti soi Genovesi, uegna et partase liberi cum sue mercantie, et fioli soi, et quelli mai per Janizari non toro senza uoluntà sua, nè che Turchi staga, cum loro, in fra loro, ma stagano separati. Et la mia Signoria, metterà el schiau in sua custodia. Et che Perensi habia libertà metter gubernator in fra loro, che gouerni le cause de suo mercadanti. Axapi et schiaui non habitarano in le caxe loro.

Dacij, che doueano hauer da principio, scoder possano, et possano scoder le spexe fatte in le fosse sue, et de altroue fatte in fra loro. Et i nobili mercadanti soi Genoexi habia libertà de uegnir et ritornar cum merce sue, et pagar i ducij soi, si come è de consuetudine sua.

Scripto el presente priuilegio jurato in l'anno sexto de la mia Signoria, 6 millia 9 cento et sesanta uno, indicione prima, del mese de mazo di uintinoue, marti, damatina in Constantinopoli¹.

Ἡ παραβολή τοῦ ἐν βενετικῇ διαλέκτῳ κειμένου τούτου πρὸς τὸ ἑλληνικὸν παρουσιάζει ὅλως ἐλαχίστας διαφορὰς, ὧν αἱ κυριώτεραι περὶ τὰ ἀκριδέστερον παρὰ τῷ Dolfin παραδεδομένα ὀνόματα τῶν Γενουησιῶν πρέσβεων καὶ τὴν ἐν τέλει λεπτομερεστέραν ἡμερομηνίαν. Ἄξιον δὲ σημειώσεως εἶνε τοῦτο, ὅτι ἀνάλογοι πρὸς τὰς ἐν τῷ ἑλληνικῷ κειμένῳ παραφθορὰς τῶν ὀνομάτων τῶν Γενουησιῶν πρέσβεων εἶνε αἱ ἐν τῷ τουρκικῷ κειμένῳ τῆς ἀνανεώσεως τῆς συνθήκης ἐπὶ τοῦ σουλτάν Ἀχμέτ Α' τῷ 1612. Καὶ ἐν αὐτῷ ὁ μὲν Παλλαβιτσίνης εὐρίσκεται παρεφθαρμένος εἰς Περαβιζίν, τοῦθ' ὅπερ καθὼς καὶ τὸ Παραβῆς εἶνε παραφθορὰ τοῦ γνησίου ὀνόματος, ὁ δὲ marchio di Franchi ὁ ἐν τῷ ἑλληνικῷ ἐγγράφῳ ὀνομαζόμενος μαρκέζος Δριφάγκης καλεῖται ἐν τῷ ἐγγράφῳ τοῦ Ἀχμέτ Φράγκος, ὁ δὲ Νικόλαος Πελατζόνης τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου, ὁ Nicoloso Rauizon τοῦ βενετικοῦ, ὀνομάζεται ἐν τῷ τουρκικῷ Nico Doso Rapucio².

Διὰ δὲ τῆς παρὰ τῷ Dolfin διασώσεως τοῦ ταῦτοσήμου τούτου κειμένου καὶ τῆς ὑπὸ τοῦ σουλτάνου Ἀχμέτ ἀνανεώσεως τῆς αὐτῆς συνθήκης πρὸς τοὺς ἐν τῷ Γαλατᾷ Γενουησιούς αἱρεται πᾶσα ἀμφιβολία περὶ νοθείας τοῦ Ὀρκωμοτικοῦ τοῦ

¹ Παρὰ *Delhier* ἐν τοῖς Monumenta Hungariae historica Τόμ. KB' μίρ. α' σ. 1040 κ. ε.

² Ἰδὲ *Hammer* Geschichte des osmanischen Reiches. Τόμ. Α' σ. 677 σημ. b-d.

Μωάμεθ, καίπερ μὴ τηρηθέντος ὑπ' αὐτοῦ κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Dolfin¹. Ἐπὶ τούτοις δ' ἐν μόνον ὑπολείπεται ζήτημα, ἂν τὸ πρωτότυπον ἦτο τουρκιστὶ γεγραμμένον, μεταφράσεις δ' αὐτοῦ εἶνε τὸ βενετικὸν καὶ τὸ ἑλληνικὸν κείμενον ἢ ἂν πρωτότυπον κείμενον εἶνε τὸ ἑλληνικὸν, τὸ δὲ βενετικὸν μεταφράσθη ἐξ αὐτοῦ. Πρὸς ἐπίλυσιν δὲ τοῦ ζητήματος τούτου μεγάλως ἤθελε συμβάλει ἡ εὑρεσις καὶ μελέτη τοῦ κειμένου, ἐξ οὗ ἐξεδόθη τὸ ἔγγραφον ὑπὸ τοῦ Hammer, ἐπειδὴ ἀγνοοῦμεν εἰς τίνα αἰῶνα τοῦτο ἀνέρχεται καὶ ἂν ἦτο αὐτὸ τὸ πρωτότυπον τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος ἢ ἀντίγραφον μεταγενέστερον.

Εὐτυχῶς αὐτὸ τὸ ἔγγραφον ὅπερ εἶχεν ὑπ' ὄψιν ὁ Hammer περιεσώθη, περιελθὼν ἀπὸ πολλοῦ εἰς τὸν ἀντιστράτηγον κ. Τιμολέοντα Βάσσον, οὗ ἡ σύζυγος εἶνε θυγάτηρ τοῦ ἄλλοτ' ἐν Ἀθήναις πρεσβευτοῦ τῆς Αὐστρίας βαρώνου Ἐρρίκου Τέστα, υἱοῦ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἀντωνίου Τέστα, ἔλκοντος ἀρχῆθεν τὸ γένος ἐκ Γενούης. Ἀπόκειται δὲ νῦν παρὰ τῷ ἐν Παρισίοις ἐξαδέλφῳ τῆς κ. Βάσσου Ἀλφρέδῳ Τέστα μετὰ τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου τῆς ἀνανεώσεως τῆς συνθήκης ὑπὸ τοῦ σουλτάνου Ἀχμέτ Α'. Καὶ μ' ἐβεβαίωσε μὲν ὁ κ. Βάσσος, ὅτι, καθ' ἃ θετικῶς ἐνθυμεῖται, ἀμφοτέρω εἶνε τὰ πρωτότυπα, ἀλλ' οὐχ ἦττον ἐπιφυλάσσομαι νὰ ἐπανέλθω εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο μετὰ τὴν αὐτοψίαν αὐτῶν. Ὅπωςδὴποτε δὲ, ἂν κρίνω ἐξ ἀντιγράφου τοῦ γράμματος τοῦ Μωάμεθ, ἀποκειμένου παρὰ τῷ κ. Βάσσῳ, οὗ θεωρῶ πρόωρον τὴν χρῆσιν, τοῦτο ἔχει μεγάλας διαφορὰς ἀπὸ τῶν γενομένων μέχρι τοῦδ' ἐκδόσεων.

Ἄξια σημειώσεως εἶνε ἐν τῷ ἐγγράφῳ τούτῳ ἡ ὁμοιότης τοῦ ἐν ἀρχῇ ὄρκου πρὸς τὸν ἐν τῷ Ὀρισμῷ τοῦ Σινάν πασσᾶ. Ἄν δὲ ἀποδειχθῇ, ὅτι τὸ ἑλληνικὸν εἶνε τὸ πρωτότυπον κείμενον, ἄξιον λόγου εἶνε τὸ γεγονός, ὅτι ἐξακολουθεῖ παρὰ τοῖς Τούρκοις ἡ χρῆσις τῆς ἑλληνικῆς καὶ ἐν ταῖς σχέσεσι πρὸς Λατίνους, καθ' ἃ εἶδομεν περὶ τῶν Σελδσουκιδῶν, ἐπιστελλόντων

¹ Lo qual suo priuilegio jurato, mai ha obseruato. Ἐνθ' ἀν. σ. 1042. § 118.

πρὸς τοὺς Λουσινιανοὺς. Τοῦτ' αὐτὸ δὲ βλέπομεν καὶ ἐν ἄλλοις τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων τοῦ Μωάμεθ.

Περισώθησαν δὲ τοιαῦτα πλὴν τοῦ ἀνωτέρω παρατεθέντος ἐννέα. Τούτων δύο μὲν σώζονται ἐν ἀντιγράφοις, ὧν τὸ ἐν ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς Μελίτης¹, τὸ δ' ἕτερον ἐν τοῖς τῆς Βενετίας². Τῶν δὲ λοιπῶν ἑπτὰ ἔχομεν αὐτὸ τὸ πρωτότυπον, διασωζόμενον ἐν τῷ μεγάλῳ ἀρχεῖῳ τῶν Φράρων ἐν Βενετία καὶ γεγραμμένον ἐπὶ παχέος χάρτου, φέρον δὲ καὶ τὸν ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ σουλτάνου Ὁρχάν ἐθιζόμενον τουρᾶν. Ἐν τῶν ἐγγράφων τούτων εἶνε προγενέστερον τῆς ἀλώσεως, ἀνερχόμενον εἰς τὸ ἔτος 1451· εἶνε δὲ συνθήκη μετὰ τοῦ μεγάλου μαγίστρου τῶν Ἰωαννιτῶν τῆς Ῥόδου Ἰωάννου δὲ Λαστίκ³. Δι' ἄλλου δὲ τινος γράμματος τοῦ ἔτους 1454 ὁ σουλτᾶνος ἀποδέχεται τὴν ὑποταγὴν διαφόρων ἀρχόντων, οἵτινες, ἂν κρίνωμεν ἐκ τῶν οἰκογενειακῶν αὐτῶν ὀνομάτων, εἶνε ὡς τὸ πλεῖστον ἀρχηγοὶ πελοποννησιακῶν οἰκῶν⁴. Ἀπαντα δὲ τὰ λοιπὰ ἐλληνικὰ γράμματα τοῦ Μωάμεθ εἶνε ἐπιστολαὶ αὐτοῦ πεμφθεῖσαι τῷ 1479, 1480 καὶ 1481 πρὸς τὸν δόγην Βενετίας Ἰωάννην Μοτσενίγον καὶ συνθῆκαι μετ' αὐτοῦ ὁμολογηθεῖσαι, ἀναφερόμεναι εἰς τὰς σχέσεις τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας καὶ τῆς Βενετίας καὶ ρυθμίζουσαι τὰ ὄρια τῶν δύο κρατῶν καὶ τὴν ἐμπορίαν τῶν ὑπηκόων αὐτῶν. Ἐξεδόθησαν δὲ πάντα ἐν τῇ μεγάλῃ συλλογῇ τῶν Acta et diplomata τοῦ Miklosich καὶ Müller⁵ οἵτινες ὀρθῶς ἐκφράζουσι τὴν λύπην αὐτῶν ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ προγενεστέρων ἐλληνικῶν πρωτοτύπων τῶν μετὰ τῆς Βενετίας

¹ Miklosich καὶ Müller Acta et diplomata. Ἐν Βιέννῃ. 1865 Τόμ. Γ' σ. 286 κ. ἑ.

² Αὐτόθι σ. 295 κ. ἑ. Καὶ ἐν ἀντιγράφῳ ἐν τοῖς τοῦ αὐτοῦ ἀρχείου τῆς Βενετίας Commemoriali XVI 142 (νέος ἀριθμὸς 143), οὗ ἔχω ἀντίγραφον ὡς καὶ ἀπάνειων τῶν λοιπῶν ἐν τοῖς Commemoriali ἀντιγράφων ἐλληνικῶν γραμμάτων τῶν σουλτάνων.

³ Αὐτόθι σ. 286 κ. ἑ.

⁴ Αὐτόθι σ. 290.

⁵ Αὐτόθι Τόμ. Γ' σ. 293 κ. ἑ., 295 κ. ἑ., 298, 298 κ. ἑ., 302 κ. ἑ., 306 κ. ἑ.

συνθηκῶν τῶν σουλτάνων, ὧν μόνοι λατινικὰς μεταφράσεις ἔχομεν περισωζόμενας.

Εἶνε δὲ τὰ γράμματα ταῦτα τοῦ Μωάμεθ γεγραμμένα ὡς τὸ πλεῖστον ἐν τῇ δημῳδαί, ἧς ἐπ' ἴσης ἐποιεῖτο χρῆσιν ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ Μωάμεθ ἐν τῇ ἀνταποκρίσει αὐτοῦ μετὰ τῶν δεσποτῶν τῆς Γενούης ἕτερος Μουσουλμᾶνος ἡγεμῶν, ὁ χᾶνος τῆς Κριμαίας Μεγκλιγιάης¹.

Τέλος δὲ ἄξιον παρατηρήσεως εἶνε, ὅτι τῶν γραμμάτων τοῦ Μωάμεθ ἐν μὲν εἶνε ὀλως ἀχρόνιστον², τέσσαρα δὲ φέρουσι μόνον χρονολογίαν κατὰ Χριστιανούς³, τέσσαρα μηνολογίαν καὶ χρονολογίαν κατὰ τὸ ἀπὸ κτίσεως κόσμου ἔτος⁴ καὶ μόνον ἐν ἔχει πρὸς τῇ τοιαύτῃ χρονολογίᾳ καὶ μηνολογίαν ἡ χρονολογίαν μωαμεθανικὴν⁵.

Ὅχι δὲ ὀλιγώτερα εἶνε τὰ ἐλληνικὰ γράμματα τοῦ Βαγιαζίτ Β', τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Μωάμεθ, καὶ τοῦ μεγάλου αὐτοῦ βεζύρου, τοῦ Ἀχμέτ πασσᾶ, τινὰ μὲν ἐκδεδομένα ὑπὸ τοῦ Miklosich καὶ Müller, τινὰ δὲ ἀνέκδοτα καὶ ὑπ' ἐμοῦ ἐκγραφέντα, περὶ ὧν πάντων θέλω ἰδίᾳ γράψαι ἐν τινὶ τῶν προσεχῶν τευχῶν τοῦ Νέου Ἑλληνομνημόνων, ἅτ' ἐχόντων περισσὴν σημασίαν, ἱστορικὴν τε καὶ γλωσσικὴν.

Τινὰ τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων τοῦ τε Μωάμεθ καὶ τοῦ Βαγιαζίτ εὑρηνται ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς Βενετίας οὐ μόνον ἐν πρωτοτύπῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν ἀντιγράφοις, περιλαμβανομένοις ἐν τοῖς μεγάλοις βιβλίοις τῆς συλλογῆς τῶν Commemoriali. Τὰ δὲ ἀντίγραφα ταῦτα, ἅτιν' ἄλλως βρήθουσιν ὡς τὸ πλεῖστον ὀρθογραφικῶν σφαλμάτων καὶ εἶνε γεγραμμένα πολὺ ἀμελέστερον τῶν πρωτοτύπων, ἀποδεικνύουσιν, ὅτι ἡ βενετικὴ κυβέρνησις

¹ Αὐτόθι Τόμ. Γ' σ. 292 κ. ἑ.

² Αὐτόθι σ. 309 ἀρ. XVIII.

³ Αὐτόθι σ. 290 ἀρ. VII, σ. 295 ἀρ. XI, σ. 301 ἀρ. XVI, σ. 306 ἀρ. XVII.

⁴ Αὐτόθι σ. 287 ἀρ. IV, σ. 298 ἀρ. XI, καὶ XII, σ. 299 ἀρ. XIV.

⁵ Αὐτόθι σ. 288 ἀρ. V (ἡ πρὸς τοὺς Γενουησίους τοῦ Πέραν ἀνωτέρω παρατεθεισα συνθήκη).

εἶχεν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ αὐτῆς Ἑλληνας γραφεῖς. Ἦσαν δὲ πιθανῶς αὐτοὶ ἐκεῖνοι εἰς οὓς ἀνετίθετο ἢ φροντίς τῆς εἰς τὴν λατινικὴν ἢ τὴν βενετικὴν διάλεκτον μεταφράσεως τῶν πρωτοτύπων ἑλληνικῶν κειμένων. Τοιαῦται δὲ μεταφράσεις εὐρίσκονται ἐνίοτε ἐν τοῖς Commemoriali προστεθειμένοι εἰς ἀντίγραφα τῶν πρωτοτύπων.

Μετὰ δὲ τὸν σουλτᾶνον Βαγιαζίτ ὁ υἱὸς αὐτοῦ καὶ διάδοχος Σελίμ Α', ὁ τῇ βοήθειᾳ τῶν γενιτσάρων ἐκθρονίσας τῷ 1512 τὸν πατέρα, ἐξηκολούθησεν ἐπιστέλλων ἑλληνικὰ γράμματα εἰς τὴν Βενετίαν. Ἐχομεν δ' αὐτοῦ δύο ἐπίσημα γράμματα ἐν δημῶδει ἑλληνικῇ, ἀποσταλέντα πρὸς τὸν δόγην Λαυρέντιον τὸν Λορεδανὸν καὶ σωζόμενα ἐν πρωτοτύπῳ ἐν τοῖς βενετικοῖς ἀρχείοις¹.

Ὁ δὲ σουλτᾶνος Σουλεϊμάν, ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Σελίμ, ἐξηκολούθησεν ὁμοίως ἀλληλογραφῶν ἑλληνιστὶ πρὸς τοὺς Βενετούς ἐν δημῶδει γλώσσῃ. Περιεσώθη δ' ἐν τοῖς βενετικοῖς ἀρχείοις τὸ πρωτότυπον γράμματος αὐτοῦ, σταλέντος ἐκ Βελιγραδίου τῷ 1529 πρὸς τὸν δόγην Ἀνδρέαν Γρίττην καὶ πραγματευόμενον περὶ τῶν στρατιῶν τοῦ σουλτᾶνου, ἐν αἷς καὶ ἡ ἐπὶ τὴν Βιέννην². Ἐκ δὲ τῶν χρόνων τῆς ἀρχῆς τοῦ αὐτοῦ σουλτᾶνου ἔχομεν καὶ γράμμα, ὃπερ ἀπέστειλεν ἑλληνιστὶ πρὸς τὸν Βενετὸν βάϊλον καὶ πρεβεδοῦρον Κερκύρας Στέφανον Θεόπουλον (Teopolo) ὁ *Χουσηνοάνμπεις φλαμπουράριος Ἀγγελοκάστρου καὶ Ἀγίας Μαύρας, Βονδίτζου καὶ Λευχάδος καὶ περιοχῆς δεσποτάτου* τῇ 1 Μαΐου 1539. Σώζεται δὲ καὶ τούτου τὸ πρωτότυπον ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς Βενετίας³.

Τέλος δὲ πεντήχοντα ἐπτὰ ὄλα ἔτη μετὰ τὸ πρὸς τὸν δόγην Γρίττην ἔγγραφον Σουλεϊμάν τοῦ μεγαλοπρεποῦς βλέπομεν τὸν

¹ Miklosich-Müller Acta et diplomata Tόμ. Γ' σ. 359 κ. ἐ., 360 κ. ἐ.

² Αὐτόθι σ. 361 κ. ἐ. Πρὸς. Joseph Müller Ein griechisches Sendschreiben des Sultan Suleiman an Andreas Grizzi ἐν τῷ Bienenjahr Jahrbuch für vaterländische Geschichte. 1860 καὶ ἐν χωριστῷ τεύχει.

³ Αὐτόθι σ. 364 κ. ἐ.

σουλτᾶνον Σελίμ Β' στέλλοντα πρὸς τὸν *αὐθεντην το Βενετικον* ἐπιστολὴν ἀπειλητικὴν, ἀναφερομένην εἰς τὴν ἀξίωσιν παραδόσεως τῆς Κύπρου καὶ διαπεμφθεῖσαν διὰ τοῦ πρέσβεως αὐτοῦ Κουβάτ Τζιαούση. Ἐπειδὴ δὲ ἡ πρεσβεία αὕτη ἔγεινε τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1570, ὁ δόγης, εἰς ὃν ἐστάλη ἡ ἐπιστολὴ ἐκείνη, εἶνε ὁ Πέτρος Λορεδανός, ὃν μικρὸν κατόπιν τὸ αὐτὸ ἔτος διεδέχθη ὁ Ἀλούσιος Μοτσενίγος¹.

Ἄγνωστον δὲ μένει, ἂν τοῦ σουλτᾶνου Σελίμ Α' (1512-1520) ἢ τοῦ Σελίμ Β' (1566-1574) εἶνε τὸ «Χάτι σερίφι τοῦ σουλτᾶν Σελίμ ὁποῦ ἔδωκεν εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Ἐηροποτάμου» τὸ γεγραμμένον μὲν ἑλληνιστὶ πρὸς τὸν πασσᾶν Θεσσαλονίκης, σωζόμενον δ' ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 84 κώδικι τῆς ἐν τῷ Ἀγίῳ Ὄρει μονῆς Ξενοφῶντος. Δὲν εἶνε δὲ ἀσφαλὲς εἰς ὁπότερον τῶν δύο σουλτᾶνων ἀνήκει τὸ ἔγγραφον, ἅτε τῆς χρονολογίας 922 ἀπὸ Μωάμεθ (Ἐγείρας) συμπιπτούσης πρὸς τὸ ἔτος 1544, καθ' ὃ οὐδέτερος τούτων ἦρχεν, ἀλλ' ἐσουλτάνευεν ὁ Σουλεϊμάν Β'². Εἶνε δ' ἄλλως πιθανόν, ὅτι τὸ ἔγγραφον τοῦτο εἶνε ἑλληνικὴ μετάφρασις τοῦ τουρκικοῦ πρωτοτύπου, οἷα τὰ χάτι-σερίφια διαφόρων σουλτᾶνων τὰ δοθέντα εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τῶν Ἱεροσολύμων καὶ περιλαμβανόμενα ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 428 κώδικι τῆς κυρίως Πατριαρχικῆς βιβλιοθήκης Ἱεροσολύμων³. Ἐπ' ἴσης δὲν γινώσκωμεν ἀκριδέστερα

¹ Crusius Turcographia σ. 314 κ. ἐ., ὅπουθεν ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἀνετυπώθη παρὰ Miklosich-Müller ἐν Acta et diplomata Tόμ. Γ' σ. 366 κ. ἐ.

² Σπυρ. Π. Λάμπρου Κατάλογος τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τοῦ Ἀγίου Ὄρους ἑλληνικῶν κωδίκων. Ἐν Κανταβριγίᾳ τῆς Ἀγγλίας. 1895 Tόμ. Α' σ. 71. Τοῦ ἔγγραφου τούτου δὲν ἔχω ἀντίγραφον. Μόνον δὲ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ καὶ τὸ τέλος ἐξέδωκα ἐνθ' ἂν. Καὶ ἡ μὲν ἀρχὴ ἔχει ὡδε: *Ἡγεμῶν τῶν ἐνδόξων ἡγεμόνων, μεγάλε τῶν μεγάλων συνετῶν, ἐξουσιαστὰ δυνάμει καὶ δόξης. Τὸ δὲ τέλος: Καὶ ὅσοι ἀπὸ εἰσῆς ἤθελαν ποτὲ βαλθῶν νὰ κάμουν καμμίαν κίνησιν ἢ ἐνέργειαν ἐναντίαν καὶ ἀσύμφωνον εἰς αὐτὸ τὸ χάτι σερίφι μου νὰ ἔχουν τὴν ὁργὴν καὶ τὴν κατάραν τοῦ θεοῦ ἀπάνω τους καὶ νὰ εἶναι ὑπόδικοι εἰς τὴν κάλασιν τῶν δύο κόσμων, τοῦ παρόντος καὶ τοῦ μέλλοντος. Ἐξεδόθη ἐν Αἰγύπτῳ, ἐν ἔτει 922 ἀπὸ Μωάμεθ.*

³ Ἀθ. Παπαδοπούλου Κεραμέως Ἱεροσολυμιτικὴ βιβλιοθήκη. Ἐν Πιερρονήλει. 1891 Tόμ. Α' σ. 422 κ. ἐ.

περὶ δύο ἐγγράφων τοῦ Σουλεϊμάν καὶ τοῦ Σελίμ (Β΄) περὶ ὧν, περιλαμβανομένων ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 121 κώδικι τῆς αὐτῆς βιβλιοθήκης, ὁ κ. Ἀθανάσιος Παπαδόπουλος Κεραμεὺς ἐσημείωσε τὰ ἐξῆς: «Κοντζεσιὸν ὅπου ἔκαμεν ὁ Σουλεϊμάνης τῶν Ῥοδίων, ὅταν ἐπῆρε τὴν χώραν των», τουτέστι φερμάνιον περὶ τῶν δοθέντων τοῖς Ῥοδίοις προνομίων εἰς διάλεκτον δημοτικὴν, καὶ πάλιν ἕτερον φερμάνιον τοῦ Σελίμ περὶ τῆς ἐνετικῆς δημοκρατίας»¹. Τέλος ὡς μετάφρασιν μᾶλλον ἐκ τῆς τουρκικῆς πρέπει νὰ θεωρήσωμεν τὴν ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 77 κώδικι τῆς βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς περιεχομένην ἐπιστολὴν τοῦ σουλτάνου Μουσταφᾶ πρὸς τὴν αὐτοκράτειραν Αἰκατερίνην τῆς Ῥωσίας καὶ τὴν ἀπόκρισιν τοῦ αὐτοῦ σουλτάνου «εἰς τὴν ἐπιστολὴν ἀπὸ τὴν ἄλλην ὅπου ἔστειλε τῆς Αἰκατερίνης εἰς τὴν Ῥωσίαν»². Ἐπειδὴ δὲ ὁ μὲν Μουσταφᾶς Γ' ἤρξεν ἀπὸ τοῦ 1737 μέχρι τοῦ 1774, ἡ δ' Αἰκατερίνη Β' ἀπὸ τοῦ 1762 μέχρι τοῦ 1796, τὰ γράμματα ἐκεῖνα ἐγράφησαν μεταξὺ τοῦ 1762 καὶ 1774³.

Οὕτω, καὶ ἂν ἐξαιρέσωμεν τὰ τελευταῖα τῶν μνημονευθέντων ἐγγράφων, περιοριζόμενοι εἰς μόνον τὰ ἀπὸ τοῦ Μουράτ μέχρι τοῦ ἐν ἔτει 1570 ἐκδοθέντος ὑπὸ τοῦ Σελίμ Β', ἔχομεν ἐνώπιον ἡμῶν χαρτοφυλάκιον ὀλόκληρον γραμμάτων τῶν Ὀθωμανῶν σουλτάνων, περιλαμβάνον χρονικὸν διάστημα ἑκατὸν τεσσαράκοντα ὄλων ἐτῶν, καθ' ἃ οἱ σουλτάνοι ἐποιοῦντο χρῆσιν τῆς ἐλληνικῆς ὡς ἐπισήμου γλώσσης τῆς Ὑψηλῆς Πύλης. Ἀλλὰ τὸ χαρτοφυλάκιον τοῦτο δὲν εἶνε πλήρες. Λείπουσιν ἀπ'

¹ Ἱεροσολυμιτικὴ βιβλιοθήκη. Ἐν Περουπόλει. 1897 Τόμ. Γ' σ. 326.

² Ἴδε Νέου Ἑλληνομνημῶνος Τόμ. Δ' σ. 111.

³ Τοιαῦται μεταφράσεις μεταγενέστεραι, γινόμεναι τῷ 1834 ὑπὸ τοῦ διερμηνέως τοῦ βασιλείου τῆς Ἑλλάδος Ἰουσοῦφμπέη Ἀχμετπασαζαδὲ εἶνε α') τοῦ φερμανίου τοῦ σουλτάνου Μωιάμθ Δ' (1674) περὶ τῆς μονῆς τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου παρὰ *Miklosich-Müller* Acta et diplomata Τόμ. Ε' σ. 195 κ. ἐ., καὶ β') τοῦ φερμανίου τοῦ σουλτάνου Σελίμ Γ' (1803) περὶ τῆς αὐτῆς μονῆς, αὐτόθι σ. 224 κ. ἐ. Ἀμφίβολον δὲ ἂν τὸ τοῦ σουλτάνου Ἀχμέτ Γ' (1724) ἐν δημῶδει γλώσση περὶ τῆς αὐτῆς μονῆς τὸ ἐκδομένον αὐτόθι ἐν σ. 201 κ. ἐ. εἶνε πρωτότυπον ἢ μετάφρασις.

αὐτοῦ πολλὰ ἔγγραφα, ἅτινα ὑπάρχει ἐλπίς νὰ εὑρεθῶσιν ἀκόμη. Τὸ ὑλικὸν ἡμῶν εἶνε ἐξηγμένον κυρίως ἐκ τοῦ ἀρχείου τῆς Βενετίας· περιλαμβανομένων δὲ καὶ τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων τοῦ Βαγιαζίτ, ὀλίγα μόνον ἔγγραφα ἐσώθησαν ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς Βιέννης καὶ τῆς Μελίτης καὶ ταῖς βιβλιοθήκαις τῆς Ῥώμης καὶ τοῦ Μεδιολάνου. Τὰ δὲ ἀρχεῖα τῶν Παρισίων καὶ τῆς Ῥώμης οὐδὲν παρέχουσιν εἰς ἡμᾶς· περὶ δὲ τῶν τοῦ Σεραγίου καὶ τῆς Ῥωσίας οὐδὲν οὐδαμῶς εἶνε γνωστόν.

Οὕτω μόνον μέχρι τοῦ τέλους τοῦ δεκάτου ἔκτου αἰῶνος φθάνομεν, καὶ δὲν δυνάμεθα νὰ καθορίσωμεν τὸν χρόνον, καθ' ὃν ἡ Ὑψηλὴ Πύλη ἀπεφάσισε νὰ μὴ ποιῆται χρῆσιν τῆς γλώσσης τῶν δυναστευομένων ὡς ἐπισήμου καὶ διεθνούς ἐν ταῖς σχέσεσιν αὐτῆς πρὸς τὴν Ἑσπερίαν.

Καὶ ὅμως γνωστότατον εἶνε τὸ πρόσωπον ὅπερ διεδραμάτισαν καὶ ἐν τῷ κατόπιν χρόνῳ ἐν τῇ αὐλῇ τῶν σουλτάνων οἱ Φαναριῶται ἐκεῖνοι μεγάλοι διερμηνεῖς, οἵτινες πολλάκις ἐγκατέλειπον τὸ Σεράγιον μόνον διὰ νὰ ποδεχθῶσι τὴν ἐντολὴν νὰ κυβερνήσωσιν ὡς ἡγεμόνες τὴν Βλαχίαν καὶ τὴν Μολδαβίαν, εἰς ἃς χώρας ἐχορήγησαν τοὺς νόμους, τὰ γράμματα καὶ τὸν πολιτισμόν.

Ἄλλως δ' ἡ ἀνάγκη τῆς καθ' ἡμέραν ἐπικοινωνίας ἤγαγεν ἐπιτακτικῶς τοὺς διαφόρους Ὀθωμανοὺς ἄρχοντας τοὺς ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης εὐρισκομένους εἰς τὴν χρῆσιν τῆς ἐλληνικῆς ἐν τοῖς προστάγμασιν αὐτῶν καὶ ταῖς ἐπιστολαῖς. Ἐξέδωκα δὲ ἄλλοτε σειρὰν ὄλην τοιούτων μνημείων, ἀνευρεθέντων ὑπ' ἐμοῦ ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς Βενετίας¹ καὶ ὑπ' ἄλλων δ' ἐξεδόθησαν τοιαῦτα ἔγγραφα. Δύνανται δὲ νὰ εὑρεθῶσι πολλὰ ἀκόμη τοιαῦτα ἐν τοῖς τοπικοῖς ἀρχείοις τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ῥωμανίας. Εἶνε δὲ τὰ τοιαῦτα συνήθως γεγραμ-

¹ «Ἑλληνικά ἔγγραφα ἐν τῷ ἀρχεῖῳ τῆς Βενετίας ἐν οἷς καὶ ἔγγραφα Τούρκων ἀρχόντων ἐλληνιστὶ» ἐν τῷ Δελτίῳ τῆς Ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἐταιρείας Τόμ. Δ' σ. 634 κ. ἐ.

μένα ἐπὶ χάρτου παχέος καὶ μικροσχήμου καὶ συνεπτυγμένα μετ' ἰδιαζούσης τινὸς ἐπιστασίας, καὶ οὐδὲν ἔχουσι τὸ τουρκικὸν πλὴν τῆς ὑπογραφῆς καὶ τῆς σφραγίδος, ἐνίοτε δὲ καὶ μόνης τῆς σφραγίδος, ἧς τὸ ἐκτύπωμα εἶνε ἐπιτεθειμένον ἐν γωνίᾳ τινὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐγγράφου διὰ τῆς αἰθάλης κηρίου, δι' ἧς ἐμελάνθη πρὸ τῆς ἀποτυπώσεως ἢ σφραγίς.

Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Ἀλῆ πασσαῖς ὑπέγραψεν ἐνίοτε κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον. Καὶ αὐτοῦ αἱ ἐπιστολαὶ ἐγράφοντο ἑλληνιστὶ ὑπὸ γραμματέων Ἑλλήνων, ὧν γινώσκομεν τὰ ὀνόματα. Οἱ γνωστότατοι αὐτῶν εἶνε ὁ Κωνσταντῖνος Βουρμπιανίτης, ὁ Ἀθανάσιος Λοιδορίκης, ὁ Στέφανος Δούκας, ὁ Ἀναγνώστης Καρπενησιώτης, ὁ Σπυρίδων Κολοβός καὶ μάλιστα ὁ Μάνθος Οικονόμου ἐκεῖνος, οὗ ἢ ὀξύνοια καὶ ἢ σύνεσις ἦσαν παροιμιώδεις· τοῦπε ὁ Μάνθος ἔλεγον περὶ αὐτοῦ οἱ Ἰωαννῖται, ὡς ἔλεγον οἱ Πυθαγόρειοι τὸ αὐτὸς ἔφα.

Δι' ἡμᾶς τοὺς Ἑλληνας, τὸ γεγονός τῆς ἐπ' αὐτοῦ τοῦ θρόνου τῶν δυναστῶν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀναβιβάσεως τῆς μητρικῆς ἡμῶν γλώσσης εἶνε αὐτόχρημα συγκινητικόν, καὶ χρησιμεύει ἀντὶ ἀσθενοῦς παραμυθίας διὰ τοὺς μακροὺς αἰῶνας τῆς ἐθνικῆς πικρίας καὶ τῶν συμφορῶν τῆς δουλείας. Ἀλλὰ τὸ γεγονός τοῦτο δύναται νὰ χρησιμεύσῃ καὶ πρὸς ὑπαμνηματισμὸν φαινομένου, ὃπερ δὲν παρουσιάζεται ἅπαξ μόνον ἐν τῇ μακρῇ ἡμῶν ἐθνικῇ βίῳ. Δὲν εἶνε πράγματι περίεργον, ὅτι ὁ ἑλληνισμὸς κατάρθρωσε δις διὰ μακρῶν αἰῶνων ὑπὸ περιστάσεις ὅλως διαφόρους νὰ ἐπιβληθῇ εἰς τοὺς νικητὰς διὰ τοῦ πνεύματος, τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς γλώσσης αὐτοῦ; Καὶ δὲν ἄγεται τις νὰ πιστεύσῃ, ὅτι Μουσουλμᾶνός τις ποιητῆς θὰ ἐπανελάβανέ ποτε τοὺς στίχους ἐκείνους, δι' ὧν ὁ Λατῖνος ποιητῆς ὠμολόγησε τὴν ὑπὸ τοῦ πνεύματος τῶν ἠττημένων Ἑλλήνων ἦτταν τῆς νικητρίας Ῥώμης;

Graecia capta ferum victorem cepit et artes
intulit agresti Latio.

ΤΑ ΣΙΓΙΛΛΙΑ ΚΑΙ ΛΟΙΠΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΤΗΣ ΕΝ ΤΩ ΔΗΜῳ ΛΕΤΡΙΝΩΝ ΜΟΝΗΣ ΣΚΑΦΙΔΙΑΣ

Ἐν ἀποστάσει πορείας ἐνὸς περίπου τετάρτου τῆς ὥρας ἀπὸ τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ Μυρτιᾶς τοῦ δήμου Λετρίνων ἐν θέσει ὠραία, ἀλλ' ἐλώδει ἔνεκα τοῦ περὶ τὰς πεφραγμένας ἐκβολὰς λιμνάζοντος ποταμοῦ Ἰαρθάνου κεῖται ἡ μικρὰ μονὴ τῆς Σκαφιδιάς, τιμωμένη ἐπ' ὀνόματι τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου. Ὁ Buchon, ἐπισκεφθεὶς τὴν μονὴν ταύτην τῷ 1841, ἐζήτησε παρὰ τῶν μοναχῶν νὰ ἴδῃ τὴν βιβλιοθήκην, ἀλλ' οὗτοι εἶπον, ὅτι εἶχε πυρποληθῆ ὑπὸ τῶν Τούρκων. Οὐχ ἦττον ἐπὶ τῶν σανίδων τοῦ μεγάλου δωματίου, ἐν ᾧ εἶχεν ἐγκατοικισθῆ ὑπὸ τῶν μοναχῶν, εὔρεν «ἐκκλησιαστικὰ τινὰ χειρόγραφα τοῦ δεκάτου πέμπτου καὶ δεκάτου ἕκτου αἰῶνος, εὐαγγέλια καὶ λειτουργικὰ βιβλία, ὡς καὶ ὠραῖον εἰς φύλλα χαρτῶν κώδικα ὀμιλιῶν τοῦ Ἰωάννου Χρυσοστόμου τοῦ δεκάτου τρίτου ἢ δεκάτου τετάρτου αἰῶνος»¹. Τῶν χειρογράφων τούτων οὐδὲν εὔρεν ἐπισκεφθεὶς τὴν μονὴν ταύτην τὸ δεύτερον τῇ 21 Ἰουνίου 1907. Ἀντέγραψα ὁμῶς τὰ ἐν τῇ μονῇ πατριαρχικὰ σιγίλλια, μετὰ πολλῆς τῆς προθυμίας ἐπιδειχθέντα μοι ὑπὸ τοῦ φιλοκάλου ἡγουμένου κ. Θεοφίλου Ἀναστασοπούλου τυχῶν τῆς προθύμου συνεργασίας τῶν συνοδουσάντων με εἰς τὴν μονὴν κκ. Παρασκευᾶ Νικολοπούλου, καθηγητοῦ τοῦ γυμνασίου Πύργου, καὶ τοῦ τελειοφοίτου τῆς φιλολογίας καὶ ἐπιμελητοῦ τῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀρχαιοτήτων κ. Θ. Λώλου.

Εἶνε δὲ τὰ σιγίλλια ταῦτα α') τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Παΐσιου Β' ἔτους 1747· β') μέρος σιγίλλιου τοῦ

¹ Buchon La Grèce continentale et la Morée. Ἐν Παρισίοις. 1843 σ. 505.

πατριάρχου Σωφρονίου (1774-1780). γ') τοῦ πατριάρχου Γαβριήλ Δ' ἔτους 1784. δ') τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου Ε' ἔτους 1798. Ἐχουσι δὲ τὰ σιγίλλια ταῦτα ὧδε·

Α'

Παῖσιος ἐλέφ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως
νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμενικός Πατριάρχης.

† Φανερόν δήπουθεν, καὶ ὁμολογούμενον, καὶ ἀποδεδειγμένον ἐκ τε βασιλικῶν θεσπισμάτων, καὶ συνοδικῶν ψηφισμάτων, ὡς ὁ καθ' ἡμᾶς ἀγιώτατος ἀποστολικός, | οἰκουμενικός τε, καὶ πατριαρχικός θρόνος ἔχων τὴν καθόλου μέριμναν πασῶν τῶν ἀπανταχοῦ ἐκκλησιῶν, καὶ εὐαγῶν οἰκῶν τε, καὶ θείων σκηνωμάτων, ἐξουσίαν εἴληφεν ἀνέκαθεν ὑπερασπίζεσθαι ὡς οἶόν τε, καὶ δεφενδεύειν τὰ κατὰ καιροῦς προσφεύγοντα αὐτῷ ἀντιλήψεως τε καὶ βοηθείας χάριν ἱερὰ καταγώγια, καὶ σταυροπηγιακῆς αὐτὰ τιμῆς, ἐλευθερίας τε, καὶ ἀξίας, καὶ αὐτονομίας ἀξιοῦν· ὁ δὲ προνόμιον τοῦτο καθ' ὑπεροχὴν τῶν ἄλλων πατριαρχικῶν θρόνων ἀπ' ἀρχῆς κεκλήρωται, ἅτε προφερέστερος, καὶ ἀνώτερος ἐκείνων πολλῶ τῷ μίση καὶ καθ' ἕτερα πολλὰ γνωριζόμενος, εὐποιεῖν τε, καὶ εὐεργετεῖν πᾶσι τρόποις εἴωθε κατὰ χρέος εἰποτε τὰ τῆς ἐνούσης αὐτῷ ἀντιλήψεως τε, καὶ δεφενδεύσεως | χρῆζοντα. Ἐπειδὴ τοιγαροῦν ἀνηνέχθη, καὶ ἐδηλοποιήθη ἡμῖν ἤδη παρὰ τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Χριστιανουπόλεως, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Ἀρκαδίας ἐν ἀγίῳ πνεύματι: | ἀγαπητοῦ ἡμῶν ἀδελφοῦ καὶ συλλειτουργοῦ κὺρ Δανιὴλ, ὅτι ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ αὐτοῦ ταύτη διατελεῖ ἱερόν μονήδριον τῆς ὑπεραγίας ἡμῶν Θεοτόκου, κείμενον κατὰ τὴν τοποθεσίαν | Ζαχαριάναν λεγομένην πλησίον τοῦ χωρίου Φιλιατρῶν, ἐνοριακόν τε ἀρχῆθεν ὄν, καὶ ὑποκείμενον τῇ ἀγιωτάτῃ μητροπόλει ταύτῃ· διὰ τινὰ οὖν μεσεμβολοῦντα ἐνδεχόμενά τε καὶ ὠδινώμενα αἷτια οὐ τὴν τυχοῦσαν αὐτῷ ἐπαπειλοῦντα βλάβην τε, καὶ ζημίαν θείῳ ζήλῳ ἢ αὐτοῦ ἱερότης κινηθεῖς, καὶ ὡς τὰ πρὸς τὴν τούτου σύστασιν τε, καὶ ὠφέλειαν συντείνοντα θεοφιλῆ τε | γνώμη, καὶ εὐλαβεῖ προαιρέσει ἀποβλεψάμενος, καὶ ἐνὶ λόγῳ ὑπεραγαπῶν τὴν ἐκείνου διαμονὴν καὶ εὐστάθειαν, αὐξήσιν τε, καὶ βελτίωσιν, ὡς θεο-

σεβῆς τε, καὶ εὐλαβῆς, καὶ | τίμιος, καὶ ἀξίος ἀρχιερεὺς, προσέδραμε τῷ ἐλέει· καὶ τῇ προνοίᾳ τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης ἐκκλησίας, καὶ ἐδεήθη θερμῶς, ἐφ' ᾧ σταυροπηγιακῆ ἀξία, ἐλευθερία τε, καὶ | αὐτονομία τιμηθῆναι τὸ ἱερόν τοῦτο μονήδριον δι' ἡμετέρου πατριαρχικοῦ συνοδικοῦ σιγγιλιώδους γράμματος. Τούτου χάριν καὶ ἡμεῖς τὴν θερμὴν αὐτοῦ αἴτησιν ταύτην ὡς εὖ: | λογόν τε, καὶ δικαίαν οὔσαν, καὶ πρὸς θεοφιλῆ σκοπὸν ἀφορῶσαν εὐμενῶς τε, καὶ φιλανθρώπως ἀποδεξάμενοι, γράφοντες διὰ τοῦ παρόντος κατὰ τὰ ἄπερ ἀνέκαθεν κέκτη: | ται προνόμια ὁ καθ' ἡμᾶς ἀγιώτατος, πατριαρχικός καὶ οἰκουμενικός θρόνος, ἀποφαινόμεθα συνοδικῶς¹ μετὰ τῶν περὶ ἡμᾶς ἱερωτάτων ἀρχιερέων, καὶ ὑπερτίμων τῶν ἐν ἀγίῳ | πνεύματι ἀγαπητῶν ἡμῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν, ἵνα τὸ ἐν τῇ ρηθείᾳ ἐπαρχίᾳ Χριστιανουπόλεως κατὰ τὴν τοποθεσίαν Ζαχαριάναν πλησίον τοῦ χωρίου Φιλιατρῶν διατε: | λουῖν ἐνοριακόν τῆς αὐτῆς μητροπόλεως σεβάσμιον μονήδριον τῆς ὑπεραγίας ἡμῶν Θεοτόκου μετὰ πάντων τῶν προσόντων αὐτῷ κτημάτων, καὶ ἀφιερωμάτων, κινήτων τε, καὶ | ἀκινήτων, καὶ τῶν εἰσέπειτα προσκτηθησομένων αὐτῷ ὑπάρχει κατὰ πάντα δικαίου λόγον τὸ ἀπὸ τοῦδε, καὶ εἰς τὸν ἐξῆς ἅπαντα χρόνον, καὶ λέγηται, καὶ παρὰ πάντων γινώσκηται | πατριαρχικόν, σταυροπηγιακόν, ἐλεύθερον, ἀδούλωτον, ἀκαταπάτητον, αὐτόνομόν τε, καὶ αὐτοδέσποτον, καὶ πάντῃ ἀσύδοτον, καὶ ἀκαταζήτητον, καὶ ἀνενόχλητον, καὶ | ἀνεπηρέαστον παρὰ παντὸς προσώπου εἴτε ἀρχιερατικοῦ, εἴτε πατριαρχικοῦ ἐξάρχου, καὶ παρ' οὔτινος οὖν ἑτέρου τὸ σύνολον, μηδενὶ μηδὲν ὀφείλον ὅλως τί δοῦναι, εἴτε αὐτῇ τῇ | καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ, καὶ μόνῳ τῷ καθ' ἡμᾶς πατριαρχικῷ καὶ οἰκουμενικῷ θρόνῳ ὑποκείμενον, καὶ ὑπ' αὐτοῦ δεσποζόμενον, καὶ ἐξουσιαζόμενον, κρινό: | μενόν τε, καὶ ἀνακρινόμενον, διεξαγόμενόν τε, καὶ κυβερνώμενον· οἱ δ' ἐν αὐτῷ συνασκούμενοι ὀσιώτατοι πατέρες ὀφείλουσι δεικνύειν εἰποτε τὴν ὀφειλομένην, | καὶ προσήκουσαν τῷ προεστῶτι αὐτῶν, καὶ μάλιστα τῷ παρ' ἡμῖν ἤδη ἀποκατασταθέντι ἐν αὐτῷ ἡγουμένῳ ὀσιωτάτῳ ἐν ἱερομονάχοις κὺρ Κοσμά τμήν, καὶ ἀγά: | πην, καὶ εὐλάβειαν, καὶ ὑποταγήν, ὡς ἀνδρὶ θεοσεβεί τε, καὶ εὐλαβεῖ, καὶ τιμίῳ, καὶ ἀξίῳ, καὶ δο-

¹ Ἐκ τοῦ τὸ πρῶτον γραφέντος συνοδικοῦ

κίμῳ, καὶ πειθεσθαι, καὶ ὑποτάσσεσθαι κατὰ τὸ πρέπον. καὶ | δι-
 καιον, καὶ κατ' οὐδὲν αὐτῷ ἀντιφέρεσθαι, ἢ ἐναντιοῦσθαι ἀτάκτως,
 διάγωντες καὶ πολιτεύεσθαι εἰρηνικῶς καὶ φιλαδέλφως, συμφρόνως τε,
 καὶ εὐτάκτως, καὶ κατὰ τὸ | ἐπάγγελμα τῆς μοναδικῆς πολιτείας,
 καὶ ὡς οἶόν τε φροντίζειν διὰ παντὸς μετὰ πάσης προθυμίας τῆς συ-
 στάσεως, καὶ αὐξήσεως, καὶ βελτιώσεως, τοῦ ἱεροῦ αὐτῶν μονη:|
 δρίου τούτου, καὶ μνημονεύειν ἀεννάως τοῦ κανονικοῦ πατριαρχικοῦ
 ὀνόματος ἐν πάσαις ταῖς ἱεραῖς τελεταῖς, καὶ ἀκολουθίαις ὡς νενόμι-
 σται· ἐν στερήσει δὲ ἡγουμένου γε:|νόμενοι, ἔχουσιν ἄδειαν ἀποκαθι-
 στᾶν ἐν αὐτῷ κοινῇ αὐτῶν γνώμῃ τε, καὶ συναίνεσι, καὶ ἐκλογῇ
 ἡγούμενον ἄνδρα θεοσεβῆ τε, καὶ εὐλαβῆ, καὶ τίμιον, | καὶ ἄξιον,
 καὶ δόκιμον. Ἐν μόναις δὲ ταῖς συμπιπτούσαις αὐτῷ χειροτονίαις
 ἐχέτω τὴν ἐξουσίαν μόνος ὁ κατὰ τόπον ἀρχιερεὺς ἐκτελεῖν αὐτάς
 χωρὶς τῆς | τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου ἐγκαθιδρύσεως, καὶ οὐδεὶς ἄλλος ἐξ-
 ἄπαντος· ὅστις δ' ἂν, καὶ ὅποιος τῶν πάντων τολμήσῃ ποτὲ οἴῳ
 δὴ τινὶ τρόπῳ ἀθετῆσαί τε, καὶ ἀνατρέ:|ψαι, ἢ ὅλως διασεισάι τι
 τῶν ἐν τῷ παρόντι διοριζομένων, καὶ ἀποφαινομένων, ὁ τοιοῦτος ὁ-
 ποίας ποτ' ἂν ἢ τάξεώς τε, καὶ στάσεως, καὶ καταστάσεως, ἀφωρι-
 σμένος | εἴη παρὰ τῆς ὁμοουσιῆς, καὶ ζωοποιου, καὶ ἀδαιρέτου μα-
 καρίας Τριάδος τοῦ ἑνός, καὶ μόνου τῆ φύσει ἀγίου θεοῦ ἡμῶν, καὶ
 κατηραμένος, καὶ ἀσυγχώρητος, καὶ με:|τὰ θάνατον ἄλυτος, καὶ
 τυμπανιαῖος· αἱ πέτραι, καὶ ὁ σίδηρος λυθήσονται, αὐτὸς δὲ οὐδα-
 μῶς· κληρονομήσει τὴν λέπραν τοῦ Γιεζῆ καὶ τὴν ἀγ:|χόνην τοῦ
 Ἰούδα· ἡ ὀργὴ τοῦ θεοῦ εἴη ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, καὶ προκοπὴν
 οὐ μὴ ἴδοι πώποτε ἐφ' οἷς ἐργάζεται καθ' ὅλην τὴν ζωὴν αὐτοῦ·
 σχισθεῖ ἡ γῆ, καὶ καταπλοῖ αὐτὸν ὡς τὸν Δαθάν ποτε, καὶ Ἀβει-
 ρῶν, καὶ πάσαις ταῖς πατρικαῖς, καὶ συνοδικαῖς ἀραῖς ὑπόδικος· ὅθεν
 εἰς τὴν παρὶ τούτου ἔνδει:|ξιν, καὶ ἀσφάλειαν ἐγένετο καὶ τὸ παρὸν
 ἡμέτερον πατριαρχικὸν συνοδικὸν σιγιλλιωδὲς βεβαιωτήριον γράμμα,
 καὶ ἐδόθη τῇ νέᾳ σταυροπηγιακῇ μονῇ ταύτῃ: αψμζ κατὰ μῆνα
 Μαῖον ἐπὶνεμήσεως 176. :—

Παῖσιος ἐλέῳ θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως νέας
 Ῥώμης καὶ οἰκουμηνικός πατριάρχης:—

† Ὁ Ἐφέσου..... † Ὁ Ἡρακλείας Γεράσιμος † Ὁ Νικομη-

δείας Κύριλλος † Ὁ Νικαίας † Ὁ Χαλκηδόνος Κύριλλος
 † Ὁ Δέρκων Σαμουήλ † Ὁ Νεοκαισαρείας Νικόλαος † Ὁ
 Λακεδαιμονίας(;) † Ὁ Ῥόδου † Ὁ Φιλίππων
 καὶ Δράμας Καλλίνικος † † Ὁ Καλ-
 λίνικος † Ὁ Χαζ;..... Δανιήλ † Ὁ Ἐάνθης Μητροφάνης
 † Ὁ Χίου Δαμιανός(;))

Τὸ ἄνω σιγιλλίον εἶνε γεγραμμένον ἐπὶ περγαμηνῆς, φέρει
 δ' ἔξωθεν περικάλυμμα ἐκ πορφυρᾶς μετάξης. Σώζεται δ' ἀπο-
 κρεμαμένη ἀπ' αὐτοῦ ἡ μολυβδίνη σφραγὶς τοῦ πατριάρχου,
 ἄριστα διατετηρημένη καὶ φέρουσα ἐπὶ μὲν τοῦ ἐτέρου μέρους
 τὴν Θεοτόκον βρεφοκρατοῦσαν καὶ τὰς ἐπιγραφὰς ΜΡ ΘΥ καὶ
 ΙC ΧC, ἐπὶ δὲ τοῦ ἐτέρου ἄνω μὲν συμβολικὴν παράστασιν
 τοῦ δικεφάλου ἀετοῦ καὶ ἐκατέρωθεν τὸ κόσμημα ✕, κάτω δὲ
 τούτων ἐν πέντε στίχοις τὴν ἐπιγραφὴν τήνδε·

† ΠΑΙCΙΟC ΕΛΕΩ Θ[Υ]
 ΑΧΙΕΠΙCΚΟΠΟC ΚΩΝ.
 C ΑΝΤΙΝΟΠΟΛΕΩC Ι ΝΕ ΑC
 ΡΙΩΜΗC Κ ΟΙΚΟΥΜΕΝ[Ι]
 ΚΟC ΠΑΤΡΙΑΡΧΗC

Καὶ ἡ μὲν μεταξίνη μήρινθος ἐξ ἧς ἀποκρέμαται ἡ σφραγὶς
 εἶνε κυανῆ, τὸ δὲ σχῆμα αὐτῆς εἶνε τοιόνδε·

Ἄνωθεν δ' ἐν τῇ πρὸς τὰριστερὰ ῥα κοσμεῖται τὸ σιγιλλί-
 ον ὑπὸ ἀτέχνου ἐγχρώμου εἰκόνοσ τῆς Θεοτόκου βρεφοκρα-
 τούσης.

B'

Τοῦ κατωτέρω σιγιλλίου τοῦ πατριάρχου Σωφρονίου σώζεται μόνον μέρος ἀντιγράφου ἐπὶ χάρτου, καὶ δὴ ἄνω πρὸς ἀριστερὰ τῷ θεωμένῳ μέχρι τῆς διπλώσεως. Καὶ κατὰ πλάτος μὲν λείπουσιν ἕτερα δύο μέρη, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν κατωτέρω ἀσφαλῶν συμπληρώσεων, γενομένων ἐκ τῶν ἄλλων τῆς αὐτῆς μονῆς σιγιλλίων, ὥστε τοῦ πλάτους ἔχομεν σωζόμενον μόνον τὸ ἐν τρίτον. Καὶ κατὰ μῆκος δὲ λείπει τὸ ἥμισυ τοῦ χάρτου, ἀλλ' ἔχον πιθανώτατα μόνον μέρος αὐτοῦ γεγραμμένον. Κατὰ ταῦτα σώζεται ὀλίγον τι μικρότερον μέρος τοῦ ἔκτου τοῦ ὄλου. Αἱ δ' ἐν τῇ κατωτέρω ἐκδόσει τελεῖσαι στιγμαὶ περιωρίσθησαν χάριν ἀποφυγῆς πολλοῦ κενοῦ χώρου εἰς πέντε μόνον ἐκάστοτε ἀντὶ τῶν λειπόντων ἐκάστοτε περίπου 90-100 γραμμάτων, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν ἀσφαλῶν συμπληρώσεων ἀπ' ἄλλων σιγιλλίων. Ἐκπεσόντος δὲ τοῦ κάτω μέρους, ἐν ᾧ ἡ χρονολογία καὶ αἱ ὑπογραφαί, ἠθέλομεν ἀγνοεῖ κατὰ ποῖον ἔτος τῆς πατριαρχείας τοῦ Σωφρονίου B' (1774-1780) ἐξεδόθη τὸ σιγιλλιον τοῦτο, ἂν μὴ τὸ ἔτος ἐμνημονεύετο ἐν τῷ κατωτέρω ὑπ' ἀρ. Γ' σιγιλλίῳ· εἶνε δὲ τὸ 1777. Ἔχει δὲ τὸ σωζόμενον μέρος ὡδε:

Σωφρόνιος ἐλέω [θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης].

Πάντα τὰ καλῶς ποτὲ γεγονότα, καὶ διὰ σ. . . . | γραμμάτων εἰς μονιμότητα, ἵνα μὴ τῇ τοῦ καιροῦ μακ. . . . | λόμενον ἔργον διεκτελεῖται¹ ἐς αἶψα ὑπὸ τῶν κατὰ καιροὺς ἐμπιστευμέ[νων]. . . . | νος διὰ βασιλικῶν θεσπισμάτων, καὶ κανόνικῶν ψηφισμάτων, | καὶ σεβάσμια ἐνοριακὰ μοναστήρια, ἐπ' εὐλόγοις αἰτίαις καὶ τοῖς [ἀπονέ]μειν τὸ τοιοῦτον προνόμιον καὶ σταυροπηγιακὰ ἀποκαθιστῶν πρὸς ὠφέλειαν. . . . [ἑπτα]κοσιοστὸν τεσσαρακοστὸν ἑβδομον ἔτος, ἐπὶ τῆς πατριαρχείας τοῦ [αἰοδίου] κυρ Παϊσίου, περιέχον ὅτι

¹ Ἡ λέξις διεκτελεῖται προσθεθειμένη ἄνωθεν διὰ παραπεμπτικῆς σημείου :

ὁ μακαρίτης κύρ Δανιὴλ τότε ἀρχιερατικῶς προϊστάμενος ἐν Χριστία]νουπόλει θεῖω ζήλω κινηθεὶς ἐζήτησε καὶ ἐδεήθη ἀποκαταστήσαι σταυροπηγιακὸν τὸ κατὰ τὸ χωρίον Ζαχαριάναν πλησίον τοῦ χωρίου Φιλιαντρῶν ἱερὸν καὶ σεβάσιμον μονίδιον τῆς ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου ὄν] | ἐνοριακόν, προσηλωμένον καὶ ὑποκείμενον τῇ μητροπόλει ταύτῃ, διὰ [ταῦτα]. . . . προσηκαμένη ἢ ἐκκλησία ἀποκατεστήσατο αὐτὸ, ὡς εἴρηται, σταυρο[πηγιακόν] | τὰ λοιπὰ σταυροπηγιακὰ μοναστήρια. Τὸ γοῦν μονίδιον τοῦτο | εὐρισκόμενον ἐνοριακόν μοναστήριον τιμώμενον καὶ αὐτὸ τῆς ὑπεραγίας ἡμῶν Θεοτόκου τῆς Κοιμήσεως]. . . . | [Πνεῦμα]τι ἀγαπητὸς ἡμῶν ἀδελφὸς καὶ συλλειτουργὸς κύρ Ἰάκωβος. . . . | τὸ εἰρημένον ἱερὸν μοναστήριον τῆς ὑπεραγίας ἡμῶν Θεοτόκου τῆς Κοιμήσεως | καὶ διοικεῖσθαι καὶ ἐξοικονομεῖσθαι καὶ δεφενδεύεσθαι ὑπὸ τοῦ | τὰ λοιπὰ σταυροπηγιακὰ μοναστήρια, προσεπιζητῆσαι καὶ τ. . . . [σταυροπηγια]κόν μοναστήριον τῆς Κοιμήσεως. . . . [πρό]τερον ἐνοριακῶ, ἤδη δὲ ἀποκατασταθέντι σταυροπηγιακῶ ὡς. . . . | ἐλεύθερα τῇ τοιαύτῃ ἀλληλουχίᾳ συνδούμενα, καὶ τὸ μὲν ἐν. . . . | μενον καὶ μετόχειον αὐτοῦ διασωζόμενα ἀμφοτέρα ἐν ἀρίστη καταστάσει]. . . . | τῆς ἐκκλησίας τυγχάνοντα, καὶ τὴν ἀναφορὰν καὶ σχέσ[ιν]. . . . | ρον ἀφορῶσαν εὐμενῶς ἀποδεξάμενοι, γράφοντες. . . . | ἀγαπητῶν ἡμῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν. Ἴνα τὰ εἰρη[μένα]. . . . | (ὅπερ ὑπῆρχε πρότερον ἐνοριακόν) καὶ τὸ ἕτερον τὸ ἐν. . . . | σταυροπηγιακόν) αὐτὰ ταῦτα τὰ μοναστήρια ἀμφοτέρα. . . . | θησομένων αὐτοῖς, ὑπάρχωσι κατὰ πάντα δικ[αίου] λόγον τὸ ἀπὸ τοῦδε καὶ εἰς τὸν ἐξῆς ἅπαντα χρόνον. καὶ λέγωνται καὶ παρὰ πάντων γινώσκονται πατριαρχικὰ, [σταυροπηγιακὰ], ἐλεύθερα, ἀδούλωτα, ἀκαταπάτητα, [αὐτόνομά τε καὶ αὐτοδέσποτα καὶ πάντῃ ἀσύδοτα καὶ ἀκαταζήτητα καὶ ἀνενόχλητα καὶ ἀνεπηρέαστα παρὰ παντός προσώ]που εἴτε ἀρχιερατικοῦ ἐξάρχου [καὶ παρ' οὐτινοσοῦν ἑτέρου τὸ σύνολον, μηδενὶ μηδὲν ὀφείλοντα ὅλως τι δοῦναι, οὔτε αὐτῇ τῇ καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλῃ] | ἐκκλησίᾳ οὔτε ἄλλῳ τινὶ, μόνῳ τε τῷ καθ' [ἡμᾶς πατριαρχικῶ καὶ οἰκουμενικῶ θρόνῳ ὑποκείμενα καὶ ὑπ' αὐτοῦ δεσποζόμενα καὶ ἐξουσιαζόμενα] | κρινόμενά τε καὶ ἀνακρινόμενα, διεξαγόμενα. . . . | μοναστήριον ἐπέχει τόπον κεφαλῆς πρὸς τὸ ἔτε[ρον]. . . . | τ. τ. . . . ἔ. . . τοῦ ὑπο. . . .

Γ'

Γαβριήλ ἐλέω θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως
Νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.

† Πολλῶν μὲν καὶ ἄλλων μέλει τῷ καθ' ἡμᾶς ἀγιωτάτῳ, πατριαρχικῷ, ἀποστολικῷ, καὶ οἰκουμενικῷ θρόνῳ, ὅτι δὲ καὶ ὡς περὶ ἀναγκαίων τῶν εὐαγῶν οἰκῶν, καὶ Ἱερῶν μοναστηρίων, γενναίαν τὴν φροντίδα | καταβάλλεσθαι προσήκει, οὐκ ἔστιν, ὅστις ἀμφισβητήσκειν· ἐπειδὴ γὰρ ἀναγκαῖα τοῖς εὐσεβέσιν ὁ πρὸς θεὸν ὕμνος καὶ τῶν θείων, καὶ Ἱερῶν μοναστηρίων τῆς ἀμωμῆτου ἡμῶν πίστεως τελεταί, τῶν ἀναγκαίων ἄρα | καὶ τὰ ἱερά ταῦτα καταγώγια, ἐν οἷς ἐκεῖνα ἐπιτελεῖται. Ταύτη τοι καὶ ἡ καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλη ἐκκλησία ἐκ παντὸς τρόπου περὶ τούτων ἐπιμελεῖται, ὅπως ἐς εὖ διαμένη ἐν ἀσφαλείῃ, καὶ πολλὰ τούτων τοῦ σταυροπηγιακοῦ προνομίου ἀξιούσα ὑπὸ τὴν πατριαρχικὴν πρόνοιαν τε, καὶ ἐπίσκεψιν ἔχουσα διατηρῆ· ἐπεὶ δὲ εἰκὸς ποτε διὰ χρόνου ἀπορῥυῆναι τῆς μνήμης τὸ πρόνομιον αὐτοῖς τοῦτο, διὰ ταῦτα καὶ ἐν σιγγιλιῶδες γράμμασι κατασφαλίζει αὐτὰ, ἀνακαινίζουσα πρὸς τὴν χρείαν ἐκ διαδοχῆς τὸ ἀξίωμα αὐτοῖς τοῦτο, ὡς οὕτως ἂν ὑπὸ νεαρᾶ τῆ μνήμῃ ἐς εὖ διαφυλαχθησόμενα ἀνεπιχείρητα τῆ πλεονεξία. Ἐπειδὴ τοιγαροῦν ἐνεφανίσθη ἡμῖν | ἐπὶ συνόδου πατριαρχικὸν συνοδικὸν σιγγιλιῶδες γράμμα ἐκδοθὲν κατὰ τὸ παρεληλυθὸς χιλιοστὸν ἐπτακοσιοστὸν ἑβδομηκοστὸν ἑβδομον σωτήριον ἔτος ἐπινεμήσεως ἰ^η ἐπὶ πατριαρχεύοντος τοῦ αἰδίου Κωνσταντινουπόλεως | κύρ Σωφρονίου, καὶ περιέχον, ὅτι καὶ τότε ἐνεφανίσθη ἴσον παλαιοῦ πατριαρχικοῦ, συνοδικοῦ, σιγγιλιῶδους γράμματος ἐκδοθέντος ἐν ἔτει σωτηρίῳ χιλιοστῷ ἐπτακοσιοστῷ τεσσαρακοστῷ ἑβδόμῳ ἐπὶ τῆς πατριαρχείας τοῦ αἰδίου κύρ | Παΐσιου, περιέχον, ὅτι τὸ ἐν τῆ ἐπαρχίᾳ Χριστιανουπόλεως κείμενον κατὰ τὸ χωρίον Ζαχαριάνιαν λεγόμενον, πλησίον τοῦ χωρίου Φιλιαντρῶν ἱερὸν, καὶ σεβάσιμον μονίδριον τῆς ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου ὑποκείμενον | ὃν καὶ ἐνοριακὸν τῆς εἰρημένης ἀγιωτάτης μητροπόλεως, τότε ὁ ἀρχιερατικῶς ἐκεῖνης προϊστάμενος μακαρίτης Χριστιανουπόλεως κύρ Δανιήλ, θεῶν ζήλῳ κινήσει πρὸς πλείω ἀσφάλειαν τοῦ μονιδρίου

τούτου, θερμῶς ἐδεήθη ἀποκαταστήσαι αὐτὸ σταυροπήγιον· ὅθεν καὶ κατὰ τὴν αἴτησιν, καὶ θερμὴν δέησιν τοῦ εἰρημένου μακαρίτου Χριστιανουπόλεως ἀπεκατέστη τότε τὸ ῥηθὲν μονίδριον σταυροπηγιακὸν διὰ πατριαρχικοῦ, καὶ συνοδικοῦ γράμματος ἀσύδοτον, ἀδούλωτον, καὶ ἀκαταπάτητον, ἀμέσως ὑποκείμενον τῷ καθ' ἡμᾶς ἀγιωτάτῳ πατριαρχικῷ, ἀποστολικῷ, καὶ οἰκουμενικῷ θρόνῳ. Ταῦτα μὲν οὖν οὕτως συνετελέσθη τῇ δεήσει τοῦ εἰρημένου μακαρίτου Χριστιανουπόλεως κύρ Δανιήλ· εἶτα δὲ ἐπειδὴ τὸ ῥηθὲν μονίδριον, ἠξιώτο μὲν σταυροπηγιακῆς ἀξίας, ἔτυχε μὲντοι ἐκ παλαιοῦ ὡς μετόχιον ὑποκείμενον τῷ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ὡλένης κατὰ τὸ χωρίον Σκαφιδιά ἐνοριακῷ μοναστηρίῳ τιμωμένῳ καὶ αὐτῷ ἐπ' ὀνόματι | τῆς ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου· διὰ ταῦτα καὶ ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Ὡλένης, καὶ ὑπερτίμος, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὸς ἡμῶν ἀδελφὸς καὶ συλλειτουργὸς κύρ Ἰάκωβος ἄτοπον ἠγησάμενος, εἰ τὸ μὲν μετόχιον ἐκεῖνο καὶ ὑποκείμενον μοναστήριον σταυροπηγιακῆ ἀξία τετίμηται, ὃ δὲ ὑπόκειται, ἐνοριακὸν αὐτὸς παρακατέχει, καὶ μέλους ἐλευθεριάζοντος αὐτὸς τὴν κεφαλὴν δούλην ἑαυτῷ φυλάττει· ταῦτα οὖν λογιζόμενος ὁ ῥηθείς ἅγιος Ὡλένης, καὶ τὸν αὐτὸν θεῖον ζῆλον τῷ ῥηθέντι ποτὲ Χριστιανουπόλεως, ἀναλαβὼν, οἰκείᾳ βουλή, καὶ αὐθαιρέτῳ γνώμῃ ἀπὸ ζώσης αὐτοῦ φωνῆς φέρων καὶ αὐτὸς τὸ ῥηθὲν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ αὐτοῦ μονίδριον, ὑπήγαγε τῷ καθ' ἡμᾶς, ἀγιωτάτῳ, πατριαρχικῷ θρόνῳ, καὶ οὕτως ἀμφοτέρω τὰ Ἱερά μοναστήρια ἐξ ἐνοριακῶν, ἀνεδείχθησαν σταυροπήγια, ἐλεύθερα, καὶ ἀκαταπάτητα τῇ ἀξιώσει, καὶ δεήσει τῶν εἰρημένων ἀρχιερέων. Ἐπειδὴ οὖν ταῦτα περιέχει | τὸ ῥηθὲν σιγγιλιῶδες γράμμα τὸ ἐκδοθὲν ἐπὶ τοῦ αἰδίου πατριαρχοῦ κύρ Σωφρονίου, καὶ οἱ ἐν αὐτοῖς συνασκούμενοι ἤδη οὐκ ὀπίσσω πατέρες, θερμῶς ἐδεήθησαν ἀνακαινισθῆναι τὴν σταυροπηγιακὴν ἀξίαν | αὐτῶν, καὶ δι' ἡμετέρου πατριαρχικοῦ συνοδικοῦ σιγγιλιῶδους¹ γράμματος. — Διὰ ταῦτα τὴν δέησιν αὐτῶν, ὡς συνήθη ἡμῖν, καὶ εὐλογον οὔσαν ἀποδεξάμενοι, ἔγνωμεν ἐπινεῦσαι αὐτοῖς πρὸς τὴν βούλησιν· καὶ δὴ γράφοντες ἀποφαινόμεθα συνοδικῶς μετὰ τῶν περὶ ἡμᾶς ἱερωτάτων ἀρχιερέων, καὶ ὑπερτίμων, τῶν ἐν ἀγίῳ Πνεύ-

¹ Αἱ λέξεις δι' ἡμετέρου πατριαρχικοῦ συνοδικοῦ σιγγιλιῶδους ἐπὶ ἄλλων διεξεσμένων.

ματι ἀγαπητῶν ἡμῶν ἀδελφῶν, καὶ συλλειτουργῶν, ἵνα ἀμφοτέρω
τὰ εἰρημένα Ἱερά, καὶ σεβάσμια μο:|ναστήρια τὰ σεμνυνόμενα ἐπ'
ὄνόματι τῆς ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, τὸ τε ἐν τῇ ἐπαρ-
χίᾳ Ὠλένης εἰς χωρίον Σκαφιδιά, καὶ τὸ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Χριστιανου-
πόλεως εἰς τοποθεσίαν Ζαχαριάνιαν | λεγομένην πλησίον τοῦ χωρίου
Φιλιαντρῶν μετὰ πάντων τῶν ἐλαιῶνων, καὶ ἐλεοτριβεῖων, καὶ λοι-
πῶν πραγμάτων¹ αὐτοῦ τῶν τε ἤδη ὄντων καὶ τῶν εἰσέπειτα προς-
γενησομένων ὑπάρχω:|σι κατὰ πάντα δικαίου λόγου ἀπὸ τοῦδε, καὶ
εἰς τὸν ἐξῆς ἅπαντα αἰῶνα, καὶ λέγονται, καὶ παρὰ πάντων γινώ-
σκονται πατριαρχικῶς, σταυροπηγιακῶς, ἐλεύθερα, ἀδούλωτα, ἀκα-
τα:|πάτητα, αὐτόνομά τε, καὶ αὐτοδέσποτα, καὶ πάντη ἀσύδοτα,
ἀκαταζήτητα καὶ ἀνενόητα, καὶ ἀνεπηρέαστα παρὰ παντὸς πρῶ-
του ἀρχιερατικοῦ, καὶ πατριαρχικοῦ ἐξάρχου, καὶ παρ' | οὔτινωσούν
ἄλλου, μηδενὶ μηδὲν ὅλως ὀφείλοντα δοῦναι, μήτε τῇ καθ' ἡμᾶς τοῦ
Χριστοῦ μεγάλη ἐκκλησία, μήτε ἄλλῳ τινί, μόνῳ τε τῷ καθ' ἡμᾶς
ἀγιωτάτῳ, ἀποστολικῷ, πατριαρχι:|κῷ, καὶ οἰκουμενικῷ θρόνῳ ὑπο-
κείμενα, καὶ ὑπ' αὐτοῦ δεσποζόμενα, καὶ ἐξουσιαζόμενα, κρινόμενά τε
καὶ ἀνακρινόμενα· καὶ τὸ μὲν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ὠλένης κατὰ τὸ | χω-
ρίον Σκαφιδιά κείμενον τοῦτο σταυροπηγιακὸν μοναστήριον, ἐπέχει
τόπον κεφαλῆς πρὸς τὸ ἕτερον τὸ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Χριστιανουπόλεως
εἰς τοποθεσίαν Ζαχαριάνιαν λεγο:|μένην πλησίον τοῦ χωρίου Φιλιαν-
τρῶν, ἐκεῖνο δὲ πρὸς τοῦτο ὑπάρχη καὶ λέγεται μετόχιον αὐτοῦ ὡς
ἐκπαλαι. Οἱ δὲ ἐν αὐτοῖς συνασκούμενοι ὀσιώτατοι πατέρες ὀφείλωσι
διάγειν | εὐτάκτως, καὶ σφρόνως, εἰρηνικῶς τε καὶ φιλαδέλφως κατὰ
τὸ ἐπάγγελμα τῆς μοναδικῆς πολιτείας· καὶ φροντίζειν ὡς οἶόν τε
μετὰ πάσης προθυμίας τῆς αὐξήσεως καὶ βελτιώ:|σεως τῶν αὐτῶν
Ἱερῶν μοναστηρίων, καὶ μνημονεύειν τοῦ κανονικοῦ πατριαρχικοῦ
ὀνόματος ἐν πάσαις ταῖς ἱεραῖς τελεταῖς, καὶ ἀκολουθίαις ὡς νενόμι-
σται· ἐν στερήσει δὲ ἡγουμένου | γενόμενοι, ἔχωσιν ἄδειαν ἀποκαθι-
στῆν ἐν αὐτοῖς τῇ κοινῇ γνώμῃ, καὶ συναινέσει, καὶ ἐκλογῇ, ἡγου-
μένους, ἀνδρας θεοσεβεῖς καὶ εὐλαβεῖς, τιμίους τε, καὶ ἀξιούς, καὶ
δοκίμους, ἐν | δὲ ταῖς ἐμπιπτούσαις χειροτονίαις ἔχωσι προσκαλεῖν

¹ Αἱ λέξεις ἐλαιῶνων καὶ ἐλεοτριβεῖων καὶ λοιπῶν πραγμάτων ἐπὶ
ἄλλων διεξομένων.

ἢ τοὺς κατὰ τόπον ἀρχιερεῖς, ἢ ἄλλους τινὰς τῶν πλησιοχώρων. ἐπὶ
τῷ ἐκτελεῖν τὰς χειροτονίας αὐτῶν μετὰ τῆς κανονικῆς | παρατηρή-
σεως· ὅς δ' ἂν καὶ ὁποῖος τῶν ἀπάντων τολμήσῃ ποτὲ οἰωδῆτινι
τρόπῳ ἀθετῆσαι τι καὶ ἀνατρέψαι, ἢ ὅλως διασεῖσαι τι τῶν ἐν τῷ
παρόντι διωριζομένων, καὶ ἀποφαινομένων, ὁ | τοιοῦτος ὁποῖος ἂν
εἴη τάξεως, καὶ καταστάσεως, καὶ βαθμοῦ, ἀφωρισμένος εἴη παρὰ
τῆς ὁμοουσίου Τριάδος, τοῦ ἐνός τῇ φύσει θεοῦ κυρίου Παντοκρά-
τορος, καὶ κατηραμένος καὶ ἀσυγ:|χώρητος, καὶ πάσαις ταῖς πατρι-
καῖς, καὶ συνοδικαῖς ἀραῖς ὑπεύθυνος, καὶ ἐνοχος τῷ πυρὶ τῆς γέννης,
καὶ τῷ αἰωνίῳ ἀναθέματι ὑπόδικος· ὅθεν εἰς ἐνδειξιν ἐγένετο καὶ τὸ
πα:|ρὸν ἡμέτερον πατριαρχικὸν σιγγιλιῶδες ἐν μεμβράναις γράμμα,
καταστρωθὲν κἄν τῷ ἱερῷ κώδικι τῆς ἀγίας τοῦ Χριστοῦ μεγάλης
ἐκκλησίας, καὶ ἀπελύθη εἰς ἐνδειξιν, καὶ ἀσφάλειαν: † ἐν ἔτει σωτη-
ρίῳ χιλιοστῷ ἐπτακοσιοστῷ ὀγδοηκοστῷ τετάρτῳ κατὰ μῆνα Σεπτέμ-
βριον ἐπὶνεμήσεως τρίτης:—

Γαβριὴλ ἐλέφ θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως
Νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμένικὸς πατριάρχης.

† Ὁ Ἐφέσου Σαμουὴλ † Ὁ Ἡρακλείας Μεθόδιος † Ὁ Ἀγ-
χιάλου(;) Ἀγάπιος † Ὁ ...θ...ας(;) Ἀμφιλόχιος(;) † Ὁ Χαλ-
κηδόνης Πανάρετος(;) † Ὁ Δέρκων Μ...ήλ † Ὁ ...ων...
† Ὁ Δράμας Γρηγόριος † Ὁ Ἀγ...ου... † Ὁ Ναυπάκτου
(ἢ Ναυπλίου;) Μελέτιος † Ὁ Ὠλένης Ἰάκωβος

Ἐκ τοῦ σιγίλλου τούτου, γεγραμμένου ἐπὶ περγαμηνῆς,
ἀποκρέμαται ἡ μολυβδίνη σφραγίς τοῦ πατριάρχου, φέρουσα
ἐπὶ μὲν τῆς ἐτέρας ὀψεως τὴν Θεοτόκον βρεφοκρατοῦσαν μετὰ
τῶν ἐπιγραφῶν ΜΡ ΘΥ καὶ ΙC ΧC, ὀπισθεν δ' ἐν ὀκτώ στί-
χοις τὴν ἐπιγραφὴν τήνδε·

ΓΑΒΡΙΗΛ
ΕΛΕΩ ΘΕΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ
ΝΕΑΣ ΡΩΜΗΣ ΚΑΙ ΟΙ
ΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ
ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ
ΑΥΤ

Ἡ δὲ μεταξωτὴ μήρινθος τῆς ἀποκρεμάσεως εἶνε μελανὴ καὶ εὐρηται διαπεπερασμένη διὰ τῆς περγαμηνῆς ἐν σχήματι ὁμοίῳ πρὸς τὸ ἀνωτέρω ἐν σ. 83.

Περιβάλλεται δὲ καὶ τοῦτο τὸ σιγίλλιον ἔξωθεν, ὡς τὸ τοῦ Παΐσιου, διὰ πορφυροῦ μεταξωτοῦ περικαλύμματος.

Δ'

Τὸ ἐπόμενον σιγίλλιον τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου Ε' ἔτους 1798 σώζεται ἐν πρωτοτύπῳ ἐπὶ περγαμηνῆς, φέρον ἀποκρεμαμένην καὶ τὴν σφραγιδα τοῦ πατριάρχου, ἔχουσιν ἐπὶ μὲν τοῦ ἐμπροσθίου μέρους τὴν Θεοτόκον βρεφοκρατοῦσαν καὶ τὴν ἐπιγραφὴν ΜΡ ΘΥ, ἐπὶ δὲ τοῦ ἐτέρου εἰς ὀκτώ στίχους τὴν ἐπιγραφὴν

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ *
ΕΛΕΩ ΘΕΟΥ *
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ(C)
ΝΕΑΣ ΡΩΜΗΣ ΚΑΙ ΟΙ
ΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ *
ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ
ΑΥΝΖ

Ἡ μεταξωτὴ μήρινθος ἐξ ἧς ἀποκρέμαται ἡ σφραγὶς εἶνε ὑποκύανος· τὸ δὲ σχῆμα τῆς ἀποκρεμάσεως τοιόνδε·

Αἱ ἐν ἀγκύλαις τεθειμέναι ἐν τῇ ἐμῇ ἐκδόσει λέξεις, συμπίπτουσαι πρὸς τὰς πτυχὰς τῆς περγαμηνῆς, ἀνεπληρώθησαν ἐκ τοῦ κατωτέρω ὑπ' ἀρ. Ε' σιγίλλιου τοῦ αὐτοῦ πατριάρχου.

Γρηγόριος ἐλέω θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως
Νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.

Ὅσα μὲν κατὰ τοὺς θείους θεσμούς καὶ τοὺς ἱεροὺς ἀποστολικούς καὶ συνοδικούς κανόνας τυγχάνει διακυβερνώμενα, πολλὴν ἔχουσι τὴν χάριν παρὰ θεοῦ καὶ τὸ ἔλεος μέγιστον, ὅσα δὲ τὸναντίον παραβαίνει τῶν ὄρων | ἐκτρεπόμενα, ἐν τούτοις προφανῆς ἡ ἀκοσμία, κατὰδηλος ἡ φθορά, καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἡ τῶν ψυχῶν ἀπώλεια· εἰ γὰρ καθάπερ οἱ περὶ τῶν καθ' ἑ[καστ]α ἐκκλησιῶν νόμοι, οὕτω καὶ οἱ περὶ τῶν σταυροπηγιακῶν μοναστηρίων τῶν ὑπὸ τῷ καθ' ἡμᾶς ἀποστολικῷ καὶ οἰκουμενικῷ θρόνῳ ἀπαράτρεπτοι διαφυλάττοντο, καὶ τῆς κατὰ νόμους ἐπιμελείας καὶ προστασίας κάκεινα ἠξιοῦντο παρὰ τῶν αἰεὶ πατριαρχευσόντων, οὐκ ἂν τσαῦτα καὶ | τηλικαῦτα τὰ δεινὰ τοῖς μοναστηρίοις συνέβαιναν· ἀλλ' ἐπειδὴ οὐκ οἶδαμεν ὅπως τῶν ἱερῶν παρημελημένων νόμων, εἰς τσαύτην προῆλθον ἀκαταστασίαν καὶ ἐλεεινὴν ἀπώλειαν τὰ ἱερά ταῦτα καταγώγια· διὰ ταῦτα εὐθύς ἀνελήφοσιν ἡμῖν τοὺς οἰακας τοῦ παγκοίνου τουτουῖ σκάφους ἔδοξε πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὰ παρημελημένα αὐτὰ εὐαγῆ μοναστήρια διορθώσασθαι, ἀφορῶσι πρὸς τὸ ἐκείνων συμφέρον, ὡς μέλη γνήσια ὄντα τῆς | καθ' ἡμᾶς ἀγίας τοῦ Χριστοῦ μεγάλης ἐκκλησίας, καὶ τῷ σταυροπηγιακῷ καὶ πατριαρχικῷ προνομίῳ τιμημένα· ἄλλως τε, οὐδὲ καινοὺς τινὰς ἀφ' ἑαυτῶν νόμους φέρουσιν, ἀλλ' ἀρχαίους ἀνανευόμενοι καὶ γεραροὺς. Τὴν γὰρ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων προστασίαν τοῖς ἐπισκόποις ἐπιτρέπουσιν οἱ ἱεροὶ νόμοι καὶ κανόνες τὸν τοῦ θεοῦ φόβον προτίθεσθαι διακελευόμενοι, ἵνα εἰ γε δέοιντο, καὶ αὐ-

τοὶ ἀπολαμβάνωσιν, ὃν τρόπον ὁ λη:⁹⁶ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων κανόνων καὶ ὁ κε:⁹⁶ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ ἱεράς συνόδου, καὶ ἡ ἐν Καλκηδόνι, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ ὁ τε ια:⁹⁶ καὶ ὁ ιβ:⁹⁶ καὶ τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ ὁ ιε:⁹⁶ καὶ ὁ μθ:⁹⁶ τῆς ἐν Τρούλλῳ· καὶ ἄλλοι πλείστ' ὅσοι σεπτοὶ νόμοι καὶ κανόνες σαφῶς φαίνονται τὴν τῶν ἱερῶν μοναστηρίων ἐξουσίαν τοῖς ἐπισκόποις διδόντες, ὥστε μεταλαμβάνειν μὲν καὶ αὐτοὺς τῶν δεόντων, εἴ γε δεοῖντο, εἰς τὰς ἑαυτῶν χρείας, τὴν δὲ πρὸς ἐκεῖνα ἐπιμέλειαν μεγίστην τε καὶ ὡς | Θεοῦ ἐφορῶντος ποιῆσθαι, ἵνα προστατεύωσιν αὐτῶν καὶ οἰκονόμους καὶ ἐπιτρόπους καὶ ἡγουμένους ἀποκαθιστῶσιν ἐν αὐτοῖς καλῶς περὶ τῆς αὐξήσεως καὶ βελτιώσεως τούτων ἐπιμελούμενοι, ἵνα μὴ δι' ἀμέλειαν ἔνοχοι γένωνται τοῖς ἐκ τῶν νόμων ἐπιτιμίαις, οἱ δὲ οἰκονόμοι ἡγούμενοί τε καὶ ἐπίτροποι διαμένουσιν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν ἐπισκόπων, καὶ δίχα τῆς ἀδείας αὐτῶν, μὴτε πωλῶσι μοναστηριακὸν τι κτῆμα, ἀλλ' οἰκονομῶσι καλῶς πρὸς τὴν ἐκείνων ὀδηγίαν καὶ ἀδειαν, ὅπως μὴ καὶ αὐτοὶ ὡς ἀνατρέποντες τοὺς ἐκκλησιαστικούς τούτους ὄρους καὶ κανόνας βαρυτάτοις ὑποπέσωσι τοῖς ἐπιτιμίαις καὶ τιμωρίαις. Ταῦτα μὲν οὖν οἱ θεῖοι νόμοι ἀποφαίνονται περὶ τῶν ἱερῶν μοναστηρίων· τούτων δὲ τὰ μὲν [τοῖς κα]τά τόπον ἐπιτετραμμένοις ἐνοριακὰ τῆς προσήκουσας ἀρχιερατικῆς ὡς εἰκὸς ἐπ' [αὐξήσει] τυγχάνει ἐπιμελείας· μόνα δὲ τὰ τῆς σταυροπηγιακῆς ἀξίᾳ τετι-|μημένα οὐκ οἶδαμεν ὅπως πρὸ χρόνων πολλῶν παρημέληται [καὶ δεόν ὡς Θεοῦ] ἐφορῶντος διοικῆσθαι αὐτὰ καὶ ἐκ παντὸς τρόπου ἐπιμελείας τῆς [ἀνα]λόγου ἀξιούσθαι, ὅπως αὐτοῖς τῶν ἀγαθῶν τὰ μὲν ὑπάρχοντα διαμένη | περιποιεῖται δὲ τὰ προσγενησόμενα ἄν' τῶν δὲ φαύλων τὰ μὲν προσόντα ἀποδιοπομπεῖται, τὰ δὲ συμβησόμενα ἄν' διακωλύονται. Τοιαύτην οὖν κατὰ νόμον [οἶν] τὴν ὑπὲρ αὐτῶν πάντων τῶν σταυροπηγιακῶν ἡμῶν μοναστηρίων καθόλου φροντίδα κατεβάλλομεν, ἐκθέμενοι κατὰ κοινὴν γνώμην [καὶ συν]οδικὴν διάγνωσιν ἱερὸν τόμον, ἀποφαινόμενοι συνφθᾶ τοῖς ἱεροῖς νόμοις, καὶ τοῖς ὧδε γραφομένοις περὶ τῆς εἰς τὸ ἐξῆς ἀρίστης διοικήσεως ἐκάστου | σταυροπηγιακοῦ μοναστηρίου, καὶ εὐνομίας τῶν ἀσκουμένων ὀσιωτάτων πατέρων καὶ τῆς δυνατῆς ἀντιλήψεως καὶ ἀμέσου προστασίας αὐτῶν παρὰ τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης ἐκκλησίας, ἀνανεοῦντες τὰ παλαιγενῆ πατριαρχικὰ καὶ συνοδικὰ αὐτῶν σιγγίλια δωρεάν, καὶ ἐπικυροῦντες ἀπαξ τὰ σταυ-

ροπηγιακὰ αὐτῶν προνόμια εἰς διηνεκῆ συντήρησιν αὐτῶν καὶ ἀσφάλειαν, μὴ δεόμενα ποτὲ ἀνανεώσεως καὶ ἐπικυρώσεως, ὡς καὶ | περὶ τοῦ ἐν τῇ μητροπόλει Ὠλένης ἐν τῇ χώρᾳ Γαστούνης ἱεροῦ καὶ σεβασμίου μοναστηρίου τοῦ Ἁγίου Νικολάου ἐπιλεγόμενου Φραγκοπήδημα. Τὸ γὰρ μοναστήριον ταῦτο ὑπῆρχε μὲν πρότερον μετόχιον προσηλωμένον τῷ αὐτόθι ἡμετέρῳ πατριαρχικῷ καὶ σταυροπηγιακῷ μοναστηρίῳ τῆς Κοιμήσεως τῆς Παναγίας Χρυσοπηγῆς, ἀλλ' ἤδη ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Ναυπλίου κύρ Ἰάκωβος, καὶ ὁ θεοφιλέστατος ἐπίσκοπος Ἀρυκλῶν κύρ Νικηφόρος οἱ ἐν ἁγίῳ Πνεύματι | ἀγαπητοὶ ἡμῶν ἀδελφοὶ καὶ συλλειτουργοὶ δι' ἐνυπογράφου αὐτῶν γράμματος δηλοποιούσιν, ὅτι τὸ μοναστήριον ταῦτο τὸ ἐπιλεγόμενον Φραγκοπήδημα ὑπηρετεῖ τῇ καταστάσει τοῦ ῥηθέντος μοναστηρίου τῆς Παναγίας, καὶ ὅτι εὐλογον καὶ δίκαιον ἔδοξεν αὐτοῖς ἀποσπασθῆναι τοῦ μοναστηρίου ἐκείνου, καὶ ἀποκατασταθῆναι καθ' ἑαυτὸ διοικούμενον σταυροπηγιακὸν πρὸς αὐξήσιν καὶ βελτίωσιν αὐτοῦ. Ὅθεν ἐπικυροῦντες τὴν γνώμην τῶν εἰρημένων ἀδελφῶν ἀρχιερέων | γράφοντες ἀποφαινόμεθα συνοδικῶς μετὰ τῶν περὶ ἡμᾶς [ἱερωτάτων] ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων τῶν ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῶν ἡμῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν, ἵνα τὸ ῥηθὲν μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Νικολάου ἐπιλεγόμενον Φραγκοπήδημα τὸ ἐν τῇ μητροπόλει Ὠλένης ἐν τῇ [χώρᾳ Γαστούνης] μετὰ πάντων τῶν κτημάτων καὶ πραγμάτων καὶ ἀφιερωμάτων [αὐτοῦ] κινητῶν καὶ ἀκινήτων τῶν τε ἤδη ὄντων [καὶ τῶν εἰσέπειτα] προσγενησο-|σομένων ἄν, ὡς ἀνέκαθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς, οὕτω καὶ εἰς τὸν ἐξῆς ἅπαντα χρόνον ὑπάρχη καὶ λέγηται, καὶ παρὰ πάντων γινώσκηται, ἡμέτερον πατριαρχικὸν σταυροπηγιακὸν καθ' ἑαυτὸ διοικούμενον καὶ ἀπισπασμένον τοῦ μοναστηρίου | τῆς Παναγίας, καὶ ὅπως ἀνενόχλητον παρ' οὐτινοσοῦν προσώπου ἱερωμένου [ἢ λαϊκοῦ¹ μνημονευο]μένου ἐν αὐτῷ τοῦ κανονικοῦ πατριαρχικοῦ ὀνόματος, ἔχον καὶ τὸ προνόμιον κατὰ πατριαρχικὴν φιλοτιμίαν, ὥστε τὸν κατὰ καιροῦς ἐν αὐτῷ | ἡγούμενον ἐν ταῖς ἐορτασίμοις ἡμέραις φορεῖν ἐπ' ἐκκλησίας μανδύαν, προχειριζόμενον καὶ πατερίτζαν· καὶ πρῶτον μὲν ὑπάρχη ἀπηλλα[γμένον πάσης ἐξαρχί-

¹ Τὸ γωρίον τοῦτο εἶνε συνεπιγμένον εἰς στενὸν χῶρον καὶ γεγραμμένον ζωηροτέρῳ μέλανι ἴσως ἄνωθεν ἄλλων γραμμάτων ἀφανεστέρων.

κῆς] ἐξουσίας καὶ δεσποτείας· δεύτερον δὲ λόγῳ ὑποταγῆς ἀποδιδῶν καθ' ἕκαστον ἔτος ἀπαραιτήτως γρόσια πενήκοντα τρία, εἰς τὸ κοινὸν] τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ [Χριστοῦ] μεγάλης ἐκκλησίας, καὶ λαμβάνη ἐξοφλητικὴν ἀπόδειξιν κατὰ τὸ ὕψος τῶν ἐπαρχιῶν· καὶ οὕτως ἀναλαμβάνον τὸ ἀρχαῖον γεραρὸν] τῆς σταυροπηγιακῆς ἀξίας προνόμιον, καὶ καλῶς διοικούμενον, ὡς μέλος γνήσιον τοῦ καθ' ἡμᾶς ἀγιωτάτου πατριαρχικοῦ ἀποστολικοῦ καὶ οἰκουμενικοῦ θρόνου ὃ ἐν αὐτῷ κατὰ καιροὺς ἡγούμενος ὡς περ οἱ ἀρχιερεῖς, οὕτω] καὶ αὐτὸς γράφῃ ἀμέσως πρὸς τὴν καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλην [ἐκ]κλησίαν, καὶ ἀξιῶται τῆς προσηκούσης ὑπερασπίσεως ἐν ταῖς συμβαινούσαις χρεαῖαις καὶ ὑποθέσει· τρίτον, διαφυλάττωνται καταγεγραμμένα ἐν τῷ διωρισμένῳ κώδικι τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, ἅπαντα τὰ κτήματα καὶ ἀφιέρωματα αὐτοῦ, καὶ τὰ χρέη καὶ τὸ τοῦ ἡγουμένου ὄνομα· τέταρτον δὲ τὸ σιγγίλιον αὐτοῦ ἔχει μόνον ἀπαράτρεπτον καὶ ἀπαράβατον μὴ δεξιόμενον ποτὲ ἀνανεώσεως καὶ ἐπικυρώσεως ἐκκλησιαστικῆς· πέμπτον, μηδεὶς τοῦ λοιποῦ γίγνηται ἐν αὐτῷ ἡγούμενος ἄνευ γράμματος πατριαρχικοῦ καὶ συνοδικοῦ, ἀλλ' ἐπειδὴν ἔλθῃ αὐτὸν γνώμη κοινῇ οἱ συγκοινοβιάται πατέρες, τότε ἀποστέλλεται παρ' αὐτῶν κοινὴ ἐνυπόγραφος καὶ ἐνσφράγιστος ἀναφορὰ περὶ τῆς τοιαύτης ἐκλογῆς πρὸς τὸν κατὰ καιροὺς οἰκουμενικὸν πατριάρχην καὶ] οὕτω δι' ἐκκλησιαστικοῦ γράμματος ἀποκαθιστᾶται ὁ ἡγούμενος τοῦ μοναστηρίου τούτου] σημειούμενου καὶ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἐν τῷ ῥηθέντι κώδικι ὀφείλων κατ' ἔτος] ἐξαποστέλλειν ἀκριβῆ ἐνυπόγραφον καὶ ἐνσφράγιστον καταγραφὴν τῶν τοῦ ἔτους ἐκείνου μοναστηριακῶν ἐσόδων [καὶ ἐξόδων· ἕκτον] ἡ σφραγὶς τοῦ μοναστηρίου διαιρεθῆ εἰς τμήματα τέσσαρα· καὶ ἡ μὲν [λαβὴ παρα]κατατεθειμένη ὑπάρχῃ τῷ ἡγουμένῳ τὰ δὲ τέσσαρα τμήματα] τέσσαρσι συγκοινοβιάταις πατρᾶσιν, ἐκλεγομένοις κοινῶς παρὰ πάντων τῶν συγκοινοβιατῶν πατέρων· ἕβδομον, οἱ ἐπιτετραμμένοι [τὰ τέσσαρα] τμήματα καὶ [τὴν λαβὴν] μὴ ἔχουσιν ἄδειαν καθ' ἑαυτοὺς] σφραγίζειν μοναστηριακὰς χρεωστικὰς ὁμολογίας, ἀλλ' ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν προκριωτέρων ἐν τοῖς συγκοινοβιάταις ὑπογραφομένων κείνων ἰδία[ις χερσίν]· αἱ δὲ μὴ κατὰ τὸν εἰρημένον τρόπον γεγραμμένα καὶ ἐσφραγισμένα ὁμολογία νομίζονται μὴ τοῦ μοναστηρίου, ἀλλ' ἰδία τῶν κατ' ἰδίαν σφραγισάντων, καὶ ἐκεῖνοι ἐξ ἰδίων ἀποπληρῶσι τὰς ἐμπεριεχομένας

ἐν ταῖς τοιαύταις ὁμολογίαις χρηματικὰς ποσότητας· οὗτοι δὲ] δηλ· ὁ ἡγούμενος μετὰ τῶν τεσσάρων τῶν ἐπιτετραμμένων τὰ τῆς σφραγίδος τμήματα ἔχουσι πᾶσαν πληρεξουσιότητα τῆς ἐκκλησίας ἐπιτιμᾶν σωφρονίζειν ἀποβάλλειν ἐκ τῆς μονῆς τοὺς ἀτακτοῦντας καὶ τοὺς ἐκνευροῦν]τας τοὺς μετερχομένους τὸ ἄθλον τῆς ἀσκήσεως, καὶ μὴ πειθομένους τελευταῖον διὰ κοινῆς αὐτῶν ἀναφορᾶς ἀναγγέλλειν τῇ ἐκκλησίᾳ· ὄγδοον, μηδεὶς τοῦ μοναστηρίου τούτου δύνηται τοῦ λοιποῦ πωλεῖν μοναστηριακὸν] ὑποστατικὸν ἄνευ τῆς νομίμου εἰδήσεως τοῦ κατὰ καιρὸν οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, εἰ μὴ μόνον τὰς κατ' ἔτος ἐπικαρπίας καὶ τὰ γεννήματα καὶ τὰ μοναστηριακὰ θρέμματα διὰ τὰς ἀναγκαίας αὐτῶν χρεαῖας· ἔννατον,] ἐπειδὴν ἐν χρεῖαις χειροτονίας γένωνται ἔχουσιν ἄδειαν προσκαλεῖν εἰς τὸ σταυροπηγιακὸν ἡμῶν τοῦτο μοναστήριον, ὃν ἂν βούλωνται τῶν ἀρχιερέων φέροντα ἔγγραφον ἄδειαν πατριαρχικὴν καὶ συνοδικήν. ἐπὶ τῷ] ἐκτελεῖν αὐτὴν μετὰ πάσης τῆς κανονικῆς παρατηρήσεως· δέκατον δὲ καὶ τελευταῖον, ὀφείλωσιν οἱ ἐν αὐτῷ συνασκούμενοι ὀσιώτατοι πατέρες φυλάττειν τὰ ἐν τῷ παρόντι ἐκτεθέντα ἀπαράτρεπτα καὶ ἀπαρά-]βατα διὰ παντός, καὶ πείθεσθαι τῷ κατὰ καιροὺς ἡγουμένῳ [καὶ] διάγειν σεμνῶς εἰρηνικῶς καὶ ἀμέμπτως, κατὰ τὸν τύπον τοῦ μοναδικοῦ ἐπαγγέλματος, ἀφορῶντες πρὸς τὴν κοσμιότητα αὐτῶν καὶ τὴν] κατὰ θεὸν διαγωγὴν καὶ πολιτείαν, καὶ πρὸς τὴν βελ[τίωσιν] καὶ αὐξήσιν τοῦ ἱεροῦ ἡμῶν τούτου σταυροπηγιακοῦ μοναστηρίου ἐπόμενοι τῷ θεοφιλεῖ σκοπῷ τῆς ἐκκλησίας καὶ ἀγρύπνως προνοοῦντες περὶ τῆς] εὐσταθείας τῶν ὑποκειμένων [αὐτοῖς] σταυροπηγιακῶν ἱερῶν [μοναστη]ρίων, καὶ ἐν ταῖς ἱεραῖς ἀκολουθίαις διαφυλάττειν τὴν ἀρχαῖαν διατύ[πωσιν ἀπα]ράτρεπτον· ὅστις δὲ καὶ ὁποῖος τῶν Χριστιανῶν ἱερωμένος] ἢ λαϊκός ὁποιασοῦν τάξεως καὶ βαθμοῦ τολ[μήσει] παραβῆναι ὁπωςοῦν τὰ ἐν τῷ παρόντι νομίμως καὶ κανονικῶς ἀποφανθέντα, καὶ ἀνατρέψῃ [τὰ τῶν] ἀνωτέρω [κατα]γεγραμ[μένων, ὁ τοιοῦτος ἀφωρισμένος εἴη καὶ κατηραμένος, [καὶ ἀσυ]γχώρητος καὶ μετὰ θάνατον ἄλυτος, καὶ πάσαις ταῖς πατρικαῖς καὶ σ[υνοδικαῖς] ἀραῖς ὑπεύθυνος καὶ ὑπόδικος καὶ ἐνοχος τῷ αἰωνίῳ] πυρὶ τῆς γέννης· ὅθεν εἰς ἐνδειξιν καὶ διηγεσῆ τὴν ἀσφάλειαν ἐγένετο καὶ τὸ παρὸν ἡμέτερον πατριαρχικὸν συνοδικὸν σιγγιλῶδες ἐν μεμβρᾶναις γράμμα καταστρωθὲν κἂν τῷ ἱερῷ κώδικι] τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης ἐκκλησίας τῷ ἐπ' αὐτῷ τούτῳ διορισθέντι, καὶ ἐδόθη

εἰς τὸ βῆθρον μοναστήριον ἐν ἔτει σωτηρίῳ χιλιοστῷ, [ἑπτα]κοσιοστῷ ἐννενηκοστῷ ὀγδόῳ, κατὰ μῆνα Μάρτιον, ἐπὶ ἐπιμνήσεως πρώτης:—

Γρηγόριος ἐλέω θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως
Νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.

† Ὁ Ἐφέσου † Ὁ Ἡρακλείας Ὁ Κυζίκου
Ἰωακείμ † Ὁ Νικομηδείας Ἀθανάσιος † Ὁ Νικαίας Καλλίνικος
† Ὁ Δέρκων Μακάριος Ὁ Θεσσαλονίκης (;) Γεράσιμος † Ὁ
Προύσης Ἀνθιμος (;) † Ὁ † Ὁ Μαρωνείας
† Ὁ Νεοκαισαρείας

Ε'

Κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν τοῦ 1798, καθ' ἣν ὁ πατριάρχης Γρηγόριος Ε' εἰσηγήσει τοῦ μητροπολίτου Ναυπλίου Ἰακώβου καὶ τοῦ Ἀμυκλῶν Νικηφόρου ἐξέδωκε τὸ ἀνωτέρω ὑπ' ἀρ. Δ' σιγίλλιον, δι' οὗ ἀπέσπασε τῆς ἐν Σκαφιδιά μονῆς τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου ὡς ἴδιον μονίδριον τὸ ἐν τῇ χώρᾳ Γαστούνης μέχρις ἐκείνου τοῦ χρόνου μετόχιον τοῦ ἁγίου Νικολάου τὸ ἐπιλεγόμενον Φραγκοπήδημα, ἐξέδωκε καὶ ἄλλο σιγίλλιον. Δι' αὐτοῦ ἦνωσε μετὰ τῆς μονῆς Σκαφιδιάς τὸ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Χριστιανουπόλεως μοναστήριον τῆς Θεοτόκου τὸ κείμενον ἐν τῷ χωρίῳ Ζαχαριάνα πλησίον τῶν Φιλιατρῶν, ὅπερ πρότερον ἦτο ἀνεξάρτητον, ἐνοριακὸν δὲ ὃν εἶχε μεταβληθῆ εἰς σταυροπηγιακὸν διὰ τῶν ἀνωτέρω ὑπ' ἀρ. Α'-Γ' ἐκδοθέντων σιγιλλίων τῶν πατριαρχῶν Παΐσιου, Σωφρονίου καὶ Γαβριήλ. Τὸ σιγίλλιον τοῦτο τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου εἶνε πλὴν μικροῦ μέρους ἀπαράλλακτον πρὸς τὸ προεκδοθέν· διὸ ἐκδίδω κατωτέρω μόνον τὸ διαφέρον μέρος. Σημειωτέον δὲ, ὅτι ὁ Ἅγιος Νικόλαος ἢ τὸ Φραγκοπήδημα σώζεται καὶ τὴν σήμερον ὡς μετόχιον τῆς μονῆς Σκαφιδιάς παρὰ τὸ χωρίον Βούναργο τοῦ αὐτοῦ δήμου Λετρίνων.

Γρηγόριος ἐλέω θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως
Νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.

† Ὅσα μὲν — ἐν τῇ μητροπόλει Ὁλίνης (ἀπαράλλακτα ὡς ἐν τῷ ἀνωτέρω ὑπ' ἀρ. Δ' σιγίλλῳ σ. 91-93 στ. 3. Ἔπονται δ' ἐν συνεχείᾳ τάδε)· ἱεροῦ καὶ σεβασμίου μοναστηρίου τῆς Κοιμήσεως τῆς Ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου ἐν τῷ χωρίῳ Σκαφιδιά μετὰ τοῦ | ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Χριστιανουπόλεως ἱεροῦ μοναστηρίου τῆς Ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου τοῦ κειμένου ἐν τῷ χωρίῳ Ζαχαριάνα πλησίον τοῦ χωρίου Φιλιατρῶν· ἐνεφανίσθη γὰρ ἤδη ἡμῖν πατριαρχικὸν συνοδικὸν σιγγιλιῶδες γράμμα | τοῦ ἀοιδίμου ἐν πατριαρχίᾳ Σωφρονίου δηλωτικὸν τῆς ἀρχαίας σταυροπηγιακῆς αὐτοῦ ἀξίας, καὶ ἀποφαινόμενον ὅτι τὰ εἰρημένα δύο μοναστήρια, τὸ τῆς Ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου τὸ ἐν τῷ χωρίῳ Σκαφιδιά, ὅπερ ὑπάρχον πρό-|τερον ἐνοριακὸν, ὕστερον τῇ γνώμῃ τοῦ κατὰ τόπον ἀρχιερέως μετέπεσεν εἰς σταυροπηγιακὸν, καὶ τὸ ἕτερον τὸ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Χριστιανουπόλεως, ὅπερ ὑπῆρχεν ἐξ ἀρχῆς σταυροπήγιον, ἀμφότερα ταῦτα μετὰ πάντων τῶν κτημάτων | καὶ πραγμάτων αὐτῶν ὑπάρχωσιν ἠνωμένα εἰς σταυροπήγιον, καὶ τὸ μὲν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ὁλίνης ὑπάρχῃ δεσπόζον, τὸ δὲ ἐν τῇ Χριστιανουπόλεως δεσποζόμενον καὶ μετόχειον ἐκείνου. Εἰς ἀνακαίνισιν οὖν τούτου γράφοντες | ἀποφαινόμεθα συνοδικῶς μετὰ τῶν περὶ ἡμᾶς ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων τῶν ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῶν ἡμῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν ἵνα τὸ βῆθρον μοναστήριον τῆς Κοιμήσεως τῆς Ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου τὸ ἐν τῇ μητροπόλει Ὁλίνης ἐν τῷ χωρίῳ Σκαφιδιά μετὰ τοῦ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Χριστιανουπόλεως ἱεροῦ μοναστηρίου τῆς Ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, κειμένου ἐν τῷ χωρίῳ Ζαχαριάνα πλησίον τοῦ χωρίου Φιλιατρῶν, | μετὰ πάντων τῶν κτημάτων καὶ πραγμάτων καὶ ἀφιερωμάτων αὐτῶν κινήτων τε καὶ ἀκινήτων τῶν τε ἤδη ὄντων καὶ τῶν εἰσέπειτα προσγενησομένων ἂν, ὡς ἀνέκαθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς, οὕτω καὶ εἰς τὸν ἐξῆς ἀπανταχρόνον ὑ|πάρχωσι καὶ λέγωνται καὶ παρὰ πάντων γινώσκονται ἠνωμένα εἰς σταυροπήγιον, καὶ τὸ μὲν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ὁλίνης ὑπάρχῃ δεσπόζον, τὸ δὲ ἐν τῇ τῆς Χριστιανουπόλεως δεσποζόμενον καὶ μετόχειον ἐκείνου, ἡμέτερα πατριαρχικὰ σταυροπηγιακὰ ἀδούλωτα ἀκαταπάτητα καὶ ὅλως ἀνενόχλητα παρ' οὐτινοσοῦν προσώπου ἱερω-

μένου ἢ λαϊκοῦ μνημονευομένου ἐν αὐτοῖς τοῦ κανονικοῦ πατριαρχικοῦ ὀνόματος, ἔχον καὶ τὸ προνόμιον τὸ δεσπότην ἐκεῖνο μοναστήριον (Ἐπονται τὰ λοιπὰ ὥστε τὸν κατὰ καιροῦς — ἐπινεμύσεως πρώτης: — μετὰ τῶν αὐτῶν ἐν τέλει ὑπογραφῶν καθ' ἃ καὶ ἐν τῷ σιγίλλῳ Δ' ἐν σ. 93,30·96,9).

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω σιγίλλων ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς μονῆς Σκαφιδιάς περισώζονται τὰ ἐξῆς ἔγγραφα· α') *Πελεγρήνου Πασκουαλίγου προβλεπτοῦ πάσης Ἀχαγιάς* πρόσταγμα ἐκ Γαστούνης τῆς 5 Ἰουνίου 1705 ἑλληνιστὶ γεγραμμένον ἐπικυρωτικὸν τῆς ἐλευθέρας χρήσεως τῶν *ιποστατικῶν καὶ χορογραφῶν* αὐτῆς, ἐν ᾧ καὶ τάδε· *προσαζομε αποφασιστικὸς ὁλοῦς τοὺς σεμπροῦς καὶ κατικοὺς τοῦ χωρίου (= χωρίου) Μερτιά καὶ περιχοορον, ὅποῦ ἔχουν σπαρμένα τὰ χοροφῆα τοῦ αὐτοῦ μοναστηρίου οἱ μὴν ἔχουν γνωρησῆ τινα ἄλλον νικοκύρη παρὲς τὸν ἰγούμενον τὸν ὀπειὸν χορῆς καμιά ἐναντιότητα θελή δόσουν τὸ ἐξετασμένο τριητο μερτηκο...* Τὸ αὐτὸ ἔγγραφο καὶ ἰταλιστὶ μετὰ τῆς ὑπογραφῆς Pellegrino Pasquolo· β') ἰδιωτικὸν ὁμολογὸν 1819 ἀπρηλίου 23 μετὰ περιλήψεως τουρκικῆς ἐν τῇ ᾧ καὶ σφραγίδος τουρκικῆς ἐπικεκαυμένης· γ') ἰδιόγραφον Νικολοῦ καὶ χήρας Μερτζάνη περὶ τοῦ Φραγκοπηδήματος. Ὑπογεγραμμένοι μάρτυρες Συνέσιος ἱερομόναχος, Ἀθανάσιος Μαρτινόπουλος, Παρθένιος ἱερομόναχος καὶ ἐφημέριος τοῦ Ἀλεποχωρίου· δ') περὶ τὰ εἴκοσι τουρκικὰ ἔγγραφα, φερμάνια καὶ χοτζέτια ἀναφερόμενα εἰς κτήσεις τῆς μονῆς Σκαφιδιάς καὶ τοῦ Φραγκοπηδήματος. Τινῶν τούτων ὑπάρχουσι καὶ ἑλληνικαὶ μεταφράσεις κατὰ Δεκέμβριον αὐλῆς φέρουσαι ὑπογραφὴν Καλλιγερόπουλος καὶ σφραγίδα μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς *Ὁ ἐπὶ τῶν ἀσιατικῶν γλωσσῶν Β. Διερμηνευτῆς τῆς Κυβερν.*· Ἐν τινὶ τούτων τῶν μεταφράσεων, τῇ ὑπ' ἀρ. 1015, τὸ χωρίον τόδε· *αἱ γαῖαι αἱ κείμεναι ἐπὶ τῶν ὀριῶν τῆς ἐκκλησίας Ἁγίου Νικόλαος τῆς ὑποκειμένης εἰς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Χολομότζ (= Χλομουτζίου) αἱ γνωσταὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα Φραγ-*

κοπήδημα καὶ Μουριά μέχρι τῆς θέσεως τῆς καλουμένης Βαθὺ λαγκάδι Βρούσις. Ἐν δὲ τῇ ὑπ' ἀρ. 1023 μεταφράσει· *τῆς ἐκκλησίας Ἁγίου Νικόλαος τῆς ἐπὶ τῶν ὀριῶν τοῦ χωρίου Μάζιν τοῦ ὑποκειμένου εἰς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Χολομότζ.* Ὁμοίως δ' ἐν τῇ ὑπ' ἀρ. 1025· *τῇ ἐπαρχίᾳ Χολομότζ.* Κατέχει δ' ἡ μονὴ καὶ ἔντυπον συνοδικὴν ἐγκύκλιον τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου Ε' ἐν ἔτει 1816 κατὰ μῆνα Ἰούλιον ὑπὲρ τοῦ Λεξικοῦ Κιβωτός, δι' ἧς συνιστᾶται εἰς τὰς μονὰς ἢ ἀγορὰ ἀντιτύπων ἐκ τῶν δύο χιλιάδων σωμάτων, εἰς ἃ ἐξετυπώθη τὸ βιβλίον. Κενὸς δὲ ἀφέθη ὁ ἀριθμὸς τῶν σωμάτων τῆς συνδρομῆς ἐκάστης μονῆς καὶ ὁ δι' οὗ ἔγεινεν ἡ πληρωμὴ ἔφορος τοῦ κυριάρχου τῆς ἐπαρχίας ταύτης Ἰερώτατος Μητροπολίτης... Ἐπληρώθη δὲ δι' ἕκαστον σῶμα τὸ ὠρισμένον τριτημόριον τῆς καταβολῆς, ἧτοι γρόσια· 40 διὰ τὸν ἐκδοθησόμενον ἤδη πρῶτον τόμον. Εἰς τὴν μονὴν Σκαφιδιάς ἐπεβλήθη σῶμα ἓν. Τὸ ἀντίτυπον τῆς μονῆς Σκαφιδιάς ἐπλήρωσε κατὰ τὴν χειρόγραφον συμπλήρωσιν ὁ μητροπολίτης Δέρκων κὺρ Γρηγόριος, ὅστις συνῶδ' ἀπὸς τὸ μετὰ τὸ χειρόγραφον ὄνομα ἔξακολουθοῦν ἔντυπον τῆς ἐγκυκλίου γράφει *ἐπίτηδες πρὸς τὸν κατὰ τόπον ἀρχιερέα διὰ τὰ λάβη αὐτὰ παρὰ τῆς ὑμῶν διοικήσεως.* Πλὴν δὲ τοῦ πατριάρχου ἡ ἐγκύκλιος αὕτη, ἧτις εἶνε διδακτικωτάτη περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἐνεγράφοντο καὶ εἰς ἐπράττοντο αἱ συνδρομαὶ τῶν ὑπὸ τοῦ πατριαρχείου συνιστωμένων βιβλίων, φέρει ἐντύπους τὰς ἐξῆς ὑπογραφὰς τῶν συνοδικῶν· ὁ *Καισαρείας Μελέτιος*, ὁ *Νικομηδείας Ἀθανάσιος*, ὁ *Χαλκηδόνος Γερόσιμος*, ὁ *Τορνόβου Μακάριος*, ὁ *Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός*, ὁ *Νέων Πατρῶν Πολύκαρπος*, ὁ *Παροναξίας Ἰερόθεος*, ὁ *Ἀγχιάλου Εὐγένιος*, ὁ *Σκοπίων Ἀνθιμος*, ὁ *Ἐφέσου Διονύσιος*, ὁ *Κυζίκου Κωνσταντῖος*, ὁ *Νικαίας Ἰωαννίκιος*, ὁ *Δέρκων Γρηγόριος*, ὁ *Προύσης Ἰωαννίκιος*, ὁ *Δράμας Παρθένιος*, ὁ *Μηθύμνης Πανάριος*, ὁ *Σοφίας Θεοφάνης*, ὁ *Βάρνας Χρῦσανθος*, ὁ *Πόσσας Καλλίνικος.*

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΚΩΔΙΚΩΝ
ΤΩΝ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΩΝ
ΠΛΗΝ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ

Α'

ΚΩΔΙΚΕΣ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ¹

112.

Χαρτ. 0,81×0,53. Αἰὼνος XVII (φ. 293).

Γερμανοῦ Κωνσταντινουπόλεως Ὁμιλῖαι.

α' (φ. 1α) Τῆ Κυριακῆ Τελώνου καὶ Φαρισαίου — β' (φ. 10α). Τῆ Κυριακῆ τοῦ Ἀσώτου — γ' (φ. 216) Τῆ Κυριακῆ τῆς Ἀπόκρεω — δ' (φ. 306). Τῆ Κυριακῆ τῆς Ὑποφάγου — ε' (φ. 41α) Τῆ Βα τῆς πρώτης ἑβδομάδος τῆς ἁγίας Τεσσαρακοστῆς — ζ' (φ. 45α) Τῆ Δη τῆς πρώτης ἑβδομάδος «Λόγος ἐκ πολλῶν συγγραμμάτων καὶ εἰς τὴν ἀποδεκάτωσιν τοῦ χρόνου» — ζ' (φ. 51α) Σαββάτω πρώτῳ τῶν Νηστειῶν «Εἰς τὸ θαῦμα τοῦ ἁγίου Θεοδώρου περὶ τῶν κολάσεων» — η' (φ. 61α) Τῆ α' Κυριακῆ τῶν Νηστειῶν — θ' (φ. 77α) Τῆ δευτέρῃ τῆς βας ἑβδομάδος «Λόγος ἐκ πολλῶν βιβλίων» — ι' (φ. 85α) Τῆ Δη τῆς δευτέρας ἑβδομάδος «Λόγος συλλεγόμενος ἐκ πολλῶν βιβλίων» — ια' (φ. 946) Τῆ Παρασκευῆ τῆς δευτέρας ἑβδομάδος «Λόγος ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου» — ιβ' (φ. 1036) Λόγος τῆ Βα Κυριακῆ τῶν Νηστειῶν — ιγ' (φ. 1136) Τῆ δευτέρῃ τῆς τρίτης ἑβδομάδος τῶν Νηστειῶν «Λόγος ψυχοφελῆς» — ιδ' (φ. 1216) Τῆ τετάρτῃ τῆς τρίτης ἑβδομάδος «Λόγος περὶ νηστείας» — ιε' (φ. 130α) Τῆ Παρασκευῆ τῆς τρίτης ἑβδομάδος «Λόγος εἰς τὸ ῥητὸν τοῦ Εὐαγγελίου» — ις' (φ. 136α) Τῆ Κυριακῆ τρίτῃ τῶν Νηστειῶν — ιζ' (φ. 146α) Τῆ Δευτέρῃ τῆς Δας ἑβδομάδος «Λόγος εἰς τὸ ῥητὸν τοῦ προφήτου Ἠσαίου περὶ τοῦ ἀμπελώνα, ὃν ἐφήτευσεν ἐν Σωρῆχ» — ιη' (φ. 1526) Τῆ Τετάρτῃ τῆς τετάρτης ἑβδομάδος «Λόγος συναθροισθεὶς ἐκ πολλῶν βιβλίων περὶ μετανοίας καὶ κατανύξεως» — ιθ' (φ. 158α) Τῆ Παρασκευῆ τῆς Δ' ἑβδομάδος «ἀπὸ τοῦ λόγου Ἀναστασίου ἡγουμένου τοῦ Σινᾶ ὄρους, «Λόγος ἱερηνεῖα εἰς τὸν ἕκτον ψαλμὸν καὶ περὶ μετανοίας» — κ' (φ. 1636) Τῆ Δ' Κυριακῆ τῶν Νηστειῶν — κα' (φ. 170α) Τῆ δευτέρῃ τῆς Ε' ἑβδομάδος «Λόγος εἰς τοὺς Νι-

¹ Συνέχεια ἐκ τοῦ Τόμ. Δ' σ. 483.

νεύτας» — κδ' (φ. 180α) Τῆ Τετάρτῃ τῆς Ε' ἑβδομάδος «Λόγος εἰς τὸν μέγαν κανόνα καὶ εἰς τὰ Σάββατα καὶ Γόμορρα» — κγ' (φ. 1876) Τῆ Παρασκευῆ τῆς Ε' ἑβδομάδος τοῦ ἀκαθίστου. «Λόγος εἰς τὸ ἅγιον Εὐαγγέλιον περὶ τοῦ νομικοῦ καὶ τοῦ ἐμπεσόντος» — κδ' (φ. 196) Τῆ Εη Κυριακῆ τῶν Νηστειῶν. — κε' (φ. 2036) Τῆ Δευτέρῃ τῆς ζ' ἑβδομάδος «Λόγος περὶ μετανοίας» — κς' (φ. 2126) Τῆ Τετάρτῃ τῆς ζ' ἑβδομάδος «Λόγος περὶ μετανοίας» — κζ' (φ. 219α) Τῆ Παρασκευῆ τῆς ἕκτης ἑβδομάδος «Λόγος εἰς τὴν ἔγερσιν τοῦ ἁγίου καὶ δικαίου φίλου Χριστοῦ Λαζάρου τοῦ τετραήμερου» — κη' (φ. 2276) Τῆ Κυριακῆ τῶν Βατῶν — κθ' (φ. 2406) Τῆ ἁγία καὶ μεγάλη Δευτέρῃ «Λόγος εἰς τὴν ξηρανοῖσαν συκῆν καὶ περὶ ἐξαγορεύσεως καὶ συγχωρήσεως ἁμαρτιῶν» — λ' (φ. 2476) Τῆ ἁγία καὶ μεγάλη Τρίτῃ «Λόγος περὶ ὑπομονῆς καὶ περὶ τοῦ Ἰώβ πῶς ἐπειράσθη» — λα' (φ. 256α) Τῆ ἁγία καὶ μεγάλη Τετάρτῃ «Λόγος εἰς τὸ ῥητὸν τοῦ Εὐαγγελίου περὶ τῆς ἀλειψάσης τῶν Κυρίων μύρων καὶ περὶ ἑτέρας γυναικὸς ἀλειψάσης μύρων τὸν ἀσθενῆ καὶ εἰς τὸν Ἰούδαν» — λβ' (φ. 2636) Τῆ ἁγία καὶ μεγάλη Πέμπτῃ «Λόγος περὶ τῆς θείας κοινωνίας καὶ πῶς χρῆ κοινωνεῖν ἡμᾶς» — λγ' (φ. 2666) Τῆ ἁγία καὶ μεγάλη Παρασκευῆ «Λόγος ἐκ πολλῶν βιβλίων εἰς τὰ ἄγια πάθη τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ».

Ἐν τ. λει (φ. 293α). Ἐτελειώθη διὰ χειρὸς Μιχαὴλ Ἀνδρόστου ἐν ἔτει αχεῖ Ἀυγούστου 0η.

Στάχωσις νεωτάτη.

113.

Χαρτ. 0,202×0,157. Αἰὼνος XVI (φ. 63).

Ἄνωνόμου Παράφρασις εἰς τὴν σοφιστικὴν.

Ἄρχ. Οὐκ αὐτόθεν τοῖς φιλοσοφοῦσι τὸ περὶ τὴν σοφιστικὴν πραγματεύεσθαι.

Εἶνε διηρημένη εἰς κεφάλαια καὶ παραγράφους.

Ἐν φ. 58α καταλογάδην οἱ ἐξῆς στίχοι:

Καὶ τέλος κάμνω τῷ παρῶν,
καὶ δὲν ἔχο πλῆθ' ἐκέρων
ἄγραφον χατὶ νὰ γράψω
κάνη χρῆα διὰ νὰ πάψω.

Ἐν δὲ φ. 59 τὸ σημεῖωμα τὸδε:

Καὶ τὸδε, σὺν τοῖς ἄλλοις ὑπάρχει τὸ βιβλίον Εὐσταθίου Μαυροῦ Ἰωάννου τοῦ ἐκ Παλῆτίας Πάργης ἐν Λεβάντε ξιρὰν γῆν.

Ἐτυπογράφη ὑπέμου Εὐσταθίου Μαυρογιάννη ἐνετὴ χυλιακοστὸ ὀχτακοσιδὸστὸ ἐν Τεργεστίαν.

Ἐν φ. 626 καὶ 63α-β δοκίμια κονδυλίου ἀνάξια λόγου.

Στάχωσις διὰ λευκοῦ δέρματος.

I 14.

Χαρτ. 0,215×0,16. Αἰῶνος XVIII (σ. 2+φ. 134).

Σεβαστοῦ Τραπεζουντίου τοῦ Κυμηνίτου Ἑρμηνεῖα γραμματικῆς Ἀπολλωνίου.

α' (φ. 1α). Πρόλογος. Ἄρχ. (ἀκέφ.)... [ἀντῶ]νυμία καὶ ἡ μετοχή. Τέλ. Ἐρρωσθε σὶ ἀναγινώσκοντες καθ' ἑκάτερον. — β' (φ. 2α). «Ἑρμηνεῖα παραφραστικὴ θεωρητικῆς γραμματικῆς τοῦ δειναῦ Ἀπολλωνίου, ἐρμηνευθεῖσα παρὰ τοῦ κυροῦ Σεβαστοῦ Τραπεζουντίου τοῦ Κυμηνίτου». — γ' (φ. 85α). Κατάλογος τῶν ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ ἀναφερομένων. — δ' (φ. 876) «Ὁ πίναξ ὁ πληρέστατος τῶν ἀναφερομένων ἐν τῷ βιβλίῳ κατὰ στοιχεῖον».

Ἐν τε τῇ ἀρχῇ καὶ τῷ τέλει ἀνά πέντε φύλλα ἄγραφα.

Στάχσις βυραίνη μεθ' ἀπλῶν ἐπιτυπωμάτων.

I 15.

Χαρτ. 0,225×0,155. Αἰῶνος XV (φ. 99).

Συναξάριον μετὰ κανόνων τοῦ μηνὸς Φεβρουαρίου κατ' ἐκλογὴν.

α' (φ. 1α). Κανὼν εἰς τὸν ἅγιον Τρύφωνα. Ἄρχ. (ἀκέφ.)... φωνῆς στερήσει γλωσσότυπος Καρίων — β' (φ. 36). Κανὼν εἰς τὴν Ὑπαπαντήν. Τοῦ φ. 4 σώζεται μικρὸν μόνον μέρος, τὸ δὲ λοιπὸν ἔχει ἀποσχισθῆ. Τέλ. (φ. 106) ὁ κτίστης οὐρανοῦ καὶ γῆς ἐν ἀγκάλαις ἔδα... — γ' (φ. 17α). Κανὼν εἰς Συμεὼν καὶ Ἄνναν. Ἄρχ. (ἀκέφ.)... πύλας τῶν οὐρανῶν. Τέλ. τὸ ἀνέσπερον φῶς ἀποκαλύπτων Κύριε δόξα σοι — δ' (φ. ...). Κανὼν εἰς τὴν μάρτυρα Ἀγάθην — ε' (φ. 23α). Μνήμαι ἁγίων τῆς 26 Φεβρουαρίου — ζ' (φ. 25α). Κανὼν τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Βλασίου — ζ' (φ. 33α). Κανὼν Μελετίου Ἀντιοχείας — η' (φ. 66α). Κανὼν Λέοντος πάπα Ῥώμης — θ' (φ. 706). Κανὼν εἰς τὴν πρώτην καὶ δευτέραν εὔρεσιν τῆς κεφαλῆς τοῦ Πρωθρόμου — ι' (φ. 786). Κανὼν Ταρασίου Κωνσταντινουπόλεως — ια' (φ. 826). Κανὼν Ὑπατίου Γαγγρῶν — ιβ' (φ. 866). Κανὼν Πορφυρίου Γάζης. Τέλ. (κολ.) ἐκτελοῦντος σε θεοφόρον πανήγυριν... — ιγ' (φ. 98). Κανὼν ἁγίου Κασσιανοῦ. Ἄρχ. (ἀκέφ.)... καὶ θρόνος πυρίμορφος. Τέλ. λαμπάδα τῆς εὐποιίας ἄσβεστον λαδῶν εἰς τὴν ἄνω πατρίδα τῆς βασιλείας φθάσας.

Μεταξὺ τῶν φ. 22 καὶ 23 λείπεται φύλλα ἄγνωστον πόσα, ἅτε μὴ σημειουμένων τῶν ἀριθμῶν τῶν τετραδίων. Ὁμοίως μεταξὺ τῶν φ. 97 καὶ 98, ὧν σχισθέντων σώζεται ἄγραφον λείψανον πρὸς τῇ βίβλῳ τοῦ κώδικος.

Στάχσις βυραίνη ἐπὶ ξύλου, ἧς ἐξέπεισε τὸ ὀπίσθιον μέρος.

I 16.

Χαρτ. 0,27,8×0,188. Αἰῶνος XVIII (φ. 149).

1 (φ. 1^α). Περὶ τῆς ἐξηγήσεως τῶν ἀντιφώνων.

Ἄρχεται ἀπὸ τοῦ κεφαλαίου «Τίς ὁ τῶν ἀναβαθμῶν τούτων ἐστὶ ποιητής».

2 (φ. 32^β). «Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτὸν ἐρωτήσαντα περὶ τῆς ὑπακοῆς, τοῦ κοντακίου, τοῦ ἐξαποστειλαρίου καὶ τοῦ οἴκου πόθεν ἐκλήθησαν».

3 (φ. 33^β). «Νεκροφόρου Καλλιῆστου τοῦ Ξανθοπούλου Ἐξηγήσεις εἰς τὴν Τιμιωτέραν».

4 (φ. 39^α). «Θεοδώρου τοῦ Πτωχοπροδρομίου Ἐξηγήσεις εἰς τοὺς κανόνας τοὺς ἐκτεθέντας παρὰ τῶν μελωδῶν Κόσμοῦ καὶ Ἰωάννου».

5 (φ. 67^β). Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ Κανὼν ἀναστάσιμος.

6 (φ. 75^α). «Ἐξηγήσεις εἰς τὸν ἐπὶ τῇ ἁγίᾳ Πεντηκοστῇ καὶ τῇ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπιδημίᾳ κανόνα Κόσμοῦ τοῦ μεγάλου».

7 (φ. 80^α). «Ἄλλος κανὼν εἰς τὴν ἁγίαν Πεντηκοστὴν Ἰωάννου τοῦ Ἀρκιᾶ, φέρων ἀκροστιχίδα ἐξ ἠρωειεγαίων τεσσάρων στίχων».

8 (φ. 84^α). «Κανὼν ἐπὶ τῇ μεταμορφώσει τοῦ Σωτῆρος μελουρηθεὶς τῷ αὐτῷ ἁγίῳ καὶ μελωδῷ Κόσμοῦ».

9 (φ. 93^β). «Ἄλλος κανὼν ἐπὶ τῇ μεταμορφώσει τοῦ Κυρίου, οὐ ποιητῆς Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός».

10 (φ. 100^α). «Κανὼν εἰς τὴν κοίμησιν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου: ποίημα Κόσμοῦ μοναχοῦ φέρων ἀκροστιχίδα ἰαμβικὴν».

11 (φ. 104^β). «Κανὼν τῇ Κυριακῇ τοῦ Ἀντιπάσχα Ἰωάννου μοναχοῦ».

12 (φ. 108^α). «Ἄλλος κανὼν τοῦ ἁγίου Κόσμοῦ τοῦ ποιητοῦ εἰς Ὑπαπαντήν».

13 (φ. 114^α) «Ἄλλος κανὼν τοῦ ἁγίου Κόσμοῦ εἰς τὰ Βαίκα».

14 (φ. 121^β). Κόσμοῦ Κανὼν εἰς τὰ γενέθλια τοῦ Σωτῆρος.

15 (φ. 131^α). Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ Κανὼν δι' ἰκμῶν εἰς τὰ Θεοφάνεια.

16 (φ. 136^α). Κοσμᾶ Κανὼν εἰς τὰ ἅγια Φῶτα.

17 (φ. 144^α). Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ ἕτερος κανὼν εἰς τὰ ἅγια Φῶτα.

Ἐν τέλει (φ. 149^β). Τὸ ἐτελείοσα εἰς τοὺς 1742 Μαρτίου 4.

Κώδιξ τιλοφόρωτος, γεγραμμένος ὑπὸ δύο χειρῶν, ὧν ἡ μὲν πρώτη ἔγραψε τὰ φ. 1-38 καὶ 46-149, ἡ δὲ δευτέρα τὰ φ. 39-45. Ὁ κώδιξ φέρει καὶ παλαιὰν ἀρίθμησιν ἀπὸ φ. 46^α-149^α.

Στάχωσις νεωτάτη.

117.

Χαρτ. 0,215×0,163. Αἰῶνος XIX (σ. 109).

1 (σ. 1). α Βίος τοῦ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει γενομένου σοφωτάτου τε καὶ λογιωτάτου ἐν Ἱερομονάχοις κυρίου Εὐγενίου Ἰωαννουλίου τοῦ ἐξ Αἰτωλίας, ἐν ᾧ καὶ περὶ τοῦ Κορυθαλλέως τινᾶ, καὶ τῶν αὐτοῦ ὀπαδῶν κατ' ἐπιτομήν. Συγγραφαίς παρὰ τοῦ ἐλαχίστου ἐν Ἱερομονάχοις Ἀναστασίου Γορδίου τοῦ ἐξ Ἀγράφων, ἐσχάτου τῶν αὐτοῦ χρηματίσαντος φοιτητῶν ».

Περιέχεται καὶ ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 74 κώδικι τῆς αὐτῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς. Ἴδε Νέου Ἑλληνομνήμωνος Τόμ. Δ' σ. 109 κ. ἐ. Ἐθρηται δ' ἐκδεδομένος αὐτόθι Τόμ. Δ' σ. 29 κ. ἐ.

Ὁ βιβλιογράφος Νεόφυτος Παροναξίας ὁ Λαχοδάρης προσέθηκεν ἐν τούτῳ τῷ κώδικι ὑποσελίδους σημειώσεις εἰλημμένας ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας τοῦ Μελατίου πλὴν τῆς ἐν σ. 4 ἐχούσης ὡςδε· Τούτου τοῦ Μεγάλου δένδρου καρπὸς ὑπεῖρχε, καὶ ὁ ἐν τοῖς ὑστέροις καιροῖς Ἱερομάρτυς καὶ Ἰσαπόστολος Κοσμᾶς ὁ ἀγιώτατος διδάσκαλος, τὸν ὁποῖον ἐν ἔτει ἀψοῦ^α Λύγουστος δ'ι: ὁ κούρτ πασιὰς ἀργύρια ἱκανὰ ἔλαβε παρὰ τῶν μισοχριστιανῶν Ἰσραηλίων καὶ ἐπνίξεν αὐτόν, καὶ ἐρύριψεν εἰς τὸν ποταμόν· τὸ δὲ ἱερὸν αὐτοῦ σῶμα τὸ ἔθαψεν εἰς τὸν ναὸν τῆς Θεοτόκου πλησίον τοῦ χωρίου Κολικόντασι.

Ἐν τέλει δὲ τοῦ βίου· Γέγραπται μοι ὁ βίος οὗτος ἐν τῷ Ἀνατωλικῷ τῆς Αἰτωλίας ἀψοῦ^α ἔτει τῆς ἐνσάρκου Χριστοῦ παρουσίας Ἰουλίου ἱερ: ἐν δὲ τῷ ἀψοῦ^β σωτηρίῳ ἔτει Μαρτίου: κατ: ἀντέγραψα ἐκ τοῦ πρωτοτύπου καὶ καθολικοῦ τὸν αὐτὸν βίον, τοῦ ἀοιδίμου Εὐγενίου κἀγὼ ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Παροναξίας Νεόφυτος ὁ Βυζάντιος ὁ Λαχοδάρης ἐν τῇ νήσῳ Νάξῳ: † Καὶ ἀμέσως κατωτέρω τάδε· Ὁ παρὰ τοῦ

σοφωτάτου Ἀναστασίου Γορδίου Ἱερομονάχου τοῦ ἐξ Ἀγράφων συγγραφεὶς βίος τοῦ ἀοιδίμου διδασκάλου Εὐγενίου Ἱερομονάχου Ἰαννουλίου τοῦ ἐκ χωρίου Μέγα δένδρου εἰς Ἀπόκουρον εὐρέθη ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ, ἣν ἀφιέρωσεν εἰς τὴν σχολὴν τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων, ἐν τῇ νήσῳ Νάξῳ, διὰ ψυχικὴν αὐτοῦ σωτηρίαν ὁ σοφολογιώτατος ἐν διδασκάλοις κύριος Χρῦσανθος Ἀποκουρίτης ἐκ τοῦ αὐτοῦ χωρίου Μέγα δένδρου ἀντάδελφος τοῦ ἀοιδίμου καὶ Ἰσαπόστολου Ἱερομάρτυρος Κοσμᾶ· ὁ αὐτὸς Χρῦσανθος ἐμαθίτευσε τὸ πρότερον εἰς Ἰωάννινα παρὰ τῷ διδασκάλῳ Μπαλάνῳ· ὕστερον ἀπῆλθεν εἰς βασιλεύουσαν καὶ ἐμαθίτευσεν εἰς τὸν Δωρόθεον τὸν ἐκ Μιτυλήνης, καὶ τέλος τῇ ἀδείᾳ τοῦ αὐτοῦ διδασκάλου Δωροθέου, ἀπῆλθεν εἰς Κέρκυραν χάριν τῶν φιλοσοφικῶν μαθημάτων, καὶ ἦν ἀκροατὴς τῶν φιλοσοφικῶν μαθημάτων παρὰ τῷ σοφωτάτῳ Νικηφόρῳ τῷ Θεοτόκῃ· τέλος ἐπιστρέψας εἰς βασιλεύουσαν, πρῶτον μὲν ἐγένετο διδάσκαλος τοῦ μακαρίτου μέγα διερμηνευτοῦ τῆς κραταιᾶς βασιλείας, Νικολάου Σούτζου, καὶ ἐδίδαξεν τὸν υἱὸν τοῦ αὐτοῦ Νικολάου Γεώργιον· ἐπὶ δὲ τῆς πρώτης πατριαρχείας τοῦ ἀοιδίμου κύρ Σαμουήλ, ἐγένετο διδάσκαλος τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων, τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει κοινῆς σχολῆς, ἐν ἔτει δὲ ἀψοῦ^α διὰ τὰς καιρικὰς ἀταξίας καὶ φόβους τῶν τότε πολέμων λάθρα ἠφυγὼν ἀπὸ βασιλεύουσαν, ἦλθεν εἰς Ναξίαν καὶ ἄρχισε πρῶτον νὰ διδάσκη τὴν γραμματικὴν τέχνην, ὕστερον δὲ τῇ προτροπῇ τοῦ διερμηνευτοῦ τοῦ βασιλικοῦ στόλου τότε μὲν δραγουμάνου τῆς Ἀσπρῆς θαλάσσης ἔπειτα δὲ αὐθέντου τῆς Οὐγκροβλαχίας Νικολάου Πέτρου Μαυρογέννη, τοῦ ἐκ τῆς νήσου Πάρου, ἐσύστησεν ἑλληνικὸν σχολεῖον εἰς τὴν Ναξίαν σπουδῇ μὲν Νικολάου Μαυρομάτη, δαπάνη δὲ τῶν εὐσεβῶν Χριστιανῶν, τῇ προτροπῇ δὲ τοῦ μακαρίτου αὐθέντου, οὗς Κύριος κατατάξοι ἐν χώρᾳ τῶν δικαίων:

2 (σ. 87). [Νεοφύτου Παροναξίας:] Ἐπιγράμματα.

α' (σ. 87). α' Ἐπιτύμβιοι εἰς τὴν δόμνα σουλτάναν Μιχαὴλ Ῥακοβίτζα». Ἀρχ. Ὁ τύμβος οὗτος ἐξοχὸν κεῦθει δέμας. — β' (σ. 87). α' Ἐτεροι εἰς τὴν αὐτήν». Ἀρχ. Οὐτ' ἐγγώριος οὐτ' ἄρ' ἐκ Δακίης φίλε εἰμί. — γ' (σ. 88). α' Ἐπιτύμβιοι εἰς Αἰκατερίναν δόμνα Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου. ἀψοῦ^α. Ἀρχ. Εὐδεις ἠγεμονίς πινυτόφρων Αἰκατερίνη. — δ' (σ. 89). α' Ἐτεροι εἰς τὴν αὐτὴν δόμνα Αἰκατερίναν Ὑψηλάντου». Ἀρχ. Τίπτε με ταῦτα ξεῖνε διεῖρεο, εὐδαιν ὄτων: — ε' (σ. 89). α' Εἰς τὸν παναγιώτατον κύρ Νεόφυτον τὸν ἐκ τῆς πόλεως Σμύρνης τὸ δεύτερον πατριαρχεύσαντα ἀψοῦ^α Ἰανουαρίου λη σ. Ἀρχ. Ἦύτε Ἰκαρτοιο περιήφρων Πινελόπεια.

3 (σ. 91). [Νεοφύτου Παροναξίας:] α' Τῇ ἀγιοτάτῃ, θειοτάτῃ τε καὶ διοικούσῃ Ἰερᾶ συνόδῳ, ὧν πανσεβάστων ἁγίων γερόντων, ἢ τοῦ Ἄθωνος ἀθλία σχολῆ, τὴν μεθ' ὄσης ὀφείλει τῆς ὑποκλίσεως ἀξιόχρεον ἀπονέμει προσκύνησιν, τοῖς πανιέροις ποσὶ κυλιν-

δουμένη, καὶ ἐξαιτουμένη τὴν δεσποτικὴν δυνατὴν ἀντίληψιν, μετ' ἄκρας αἰδοῦς καὶ εὐλαθείας καὶ μετὰ δέους προσφέρουσα νῦν μὲν τὰ ἀμελῆ ταῦτα καὶ ῥακώδη ἀσμάτια, εἶτα δὲ ἐπάξει τὰ ἐμμελῆ καὶ λαμπρὰ τῆς δεσποτικῆς κηδεμονίας ἐπάξια, οἷα μὲν λήψεται: τοιαῦτα καὶ προσέξεται.

*Αρχ. Στέγους νοητοῦ ἀστέρες
θεοῦ ἄριστοι ποιμένες,
οἰκουμένης ὁδοί.
Πνόου τε Ἱεροῦ ταμίαι,
φάν τε δεύτερα φάους
πρώτου δὲ τῶν ἀγαθῶν.

4 (σ. 95). «Ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ ἀοιδίμου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως κυροῦ **Σαμουήλ τοῦ Χαντζερῆ**».

Μεθ' ὑποσημειώσεως βιογραφικῆς περὶ Σαμουήλ Χαντζερῆ. — α' (σ. 95) «Τοῖς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς, ὁ πρῶην Κωνσταντινουπόλεως Σαμουήλ, εὖ πράττειν». *Αρχ. Τάδε λέγει καὶ τάδε ἐπιστέλλει Σαμουήλ. — β' (σ. 96). «Ἐτέρα τοῖς ἐν βασιλευσῶν ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς καὶ συλλειτουργοῖς ὁ πρῶην Κωνσταντινουπόλεως Σαμουήλ, εὖ πράττειν». *Αρχ. Οὐδὲν καινὸν ἄνδρες φίλοι καὶ ἀδελφοί. — γ' (σ. 97) «Τῷ μέγα διερμηνευτῇ Νικολάῳ Σούτζῳ». *Αρχ. Ἐνθεν καὶ ἐνθεν κύκλος με ἄνερ ἐνδοξότατε περιέστη. — δ' (σ. 98). «Τῷ Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχῃ» Μελετίῳ τῷ ἀπὸ Λαρίσης τῷ Ἱενεδίῳ, περὶ οὗ καὶ βιογραφικὴ ὑποσημείωσις. *Αρχ. Ἀθυμίας μου τὰ νέφη καὶ λογισμῶν τὴν τρικυμίαν. — ε' (σ. 100). «Τῷ μέγα σκευοφύλακι Ἀθανασίῳ Ὑψηλάντῃ». *Αρχ. Οἷος ποτὲ ὦν, οἷως τὰ νῦν ἔχω. — ς' (σ. 10). «Τῷ περιποθῆτι ἐν Χριστῷ ἡμῖν υἱῷ Νικολάῳ Καρατζᾷ». *Αρχ. Ἐὶ καὶ τὰ δεινὰ ὄκνον πολὺν λέγει τοῦ φέρειν. — ζ' (σ. 103). «Τῷ αὐτῷ Νικολάῳ Καρατζᾷ». *Αρχ. Πολλάκις ἤκουσα τοῦ Δαβὶδ ψάλλοντος. — η' (σ. 106). «Τῷ μέγα σκευοφύλακι τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας Ἀθανασίῳ Ὑψηλάντῃ». *Αρχ. Θαλάτταν φεύγοντες, θαλάσσαις κατεκλύσθημεν ὄλαις θαλασσοπορία. — θ' (σ. 107). «Τῷ σφωτάτῳ Εὐγενίῳ, τῷ Βούλγαρι· εὖ πράττειν». *Αρχ. Τίνα Θεοδώρητον τύποις ἐκδοθῆναι βούλει ὧ φίλτατε; — ι' (σ. 108). «Τῷ ἀγαπητῷ μοι ἐν Χριστῷ ἀδελφῷ ἀγίῳ Ἀρδαμερίῳ, εὖ πράττειν». *Αρχ. Δελύπημαι ἐφ' οἷς ἀθυμεῖς.

Ἐν σ. 1 τοῦ κώδικος μονακονδυλικῆς † Παροναξίας Νεοφύτου καὶ τόδε: μετὰ τῆς σφραγίδος αὐτοῦ, τῆς αὐτῆς ἦν ἐδημοσίευσεν ἐν Νέῳ Ἑλληνομνημῶνι Ἰδμ. Β' σ. 501, φερούσης τὸ αὐτὸ ἔτος 1780.

Στάχσις βυραίνῃ μεθ' ἀπλῶν ἐπιτυπωμάτων.

118.

Χαρτ. 0,22×0,16. Αἰῶνος XIX (φ. 309).

Θεοφύλου **Καῖρη** Φυσικῆ.

Ἐν φ. 307α-309α «Πίναξ χρονολογικὸς τῶν κυρίων ὀνομάτων, ὅσα ἀναφέρονται εἰς τὴν παροῦσαν Φυσικὴν».

Ὁ κώδιξ ἔχει καὶ παλαιὰν ἀρίθμησην κατὰ σελίδας 1-137.
Στάχσις νέα.

119.

Χαρτ. 0,252×0,195. Αἰῶνος XIX (φ. 230).

«Τετρακτὺς ἦτοι ἡ κατ' ἐπιτομὴν Ρητορικὴ, Λογικὴ, Μεταφυσικὴ καὶ ἠθικὴ ὑπὸ **Νεοφύτου Δούκα**».

Ἐν φ. 2α Ἐπιστολὴ ἀφιερωτικὴ «Τῷ εὐγενεστάτῳ ἄρχοντι μεγάλῳ Μπάνῳ κυρίῳ Γρηγορίῳ Βραγκοβάνῳ Βακαράδῳ» αὐτόγραφος τοῦ **Νεοφύτου Δούκα**, οὗ φέρει τὴν ὑπογραφήν. Γέγραπται δὲ ὁ κώδιξ ὑπὸ τριῶν χειρῶν καὶ ἔχει πλείστας διορθώσεις ἐν τῇ ἴσῃ καὶ μεταξὺ τῶν στίχων χειρὶ τοῦ Δούκα. Ἐν δὲ φ. 206 καὶ 1106 τεμάχια χάρτου προσκεκολλημένα ἐν τῇ ἴσῃ καὶ περιέχοντα διορθωτικὰ σημειώματα. Ἐν φ. 42α «Διάγραμμα ρητορικῆς 1819». Ἐν φ. 63α «Διάγραμμα εἰς τὸ Νοεῖν». Ἐν φ. 71α «Διάγραμμα εἰς τὸ Κινεῖν». Ἐν φ. 80α «Διάγραμμα εἰς τὸ Συλλογίζεσθαι». Ἐν δὲ τῷ παραφύλλῳ τῷ συνεσταχυμένῳ τῷ ὀπισθίῳ καλύμματι μεταξὺ ἄλλων τινῶν ἀναξίων λόγου «Καρκινικὸν εἰς Βλαχίαν» ἔχον ὧδε: Ἡγεμόν' ἄνομον ἔχε νόμον ἄνομε γῆ. Τὰ φύλλα 43-45, 1396, 229, 230 ἄγραφα.

Στάχσις ἀπλῆ διὰ χάρτου.

120.

Χαρτ. 0,23×0,173. Αἰῶνος XVIII (φ. 107).

1 (φ. 3α). «**Συνεσίου** Φαλάκρας ἐγκώμιον».

2 (φ. 15α). «**Λεοντίου μηχανικοῦ** Περί Ἀρατίας σφαιρας».

Ἐν τέλει (φ. 226) ἐν τῇ ἴσῃ **Σουῖδας** περὶ Ἀράτου τάδε φθέγγεται...

3 (φ. 23α). «**Αράτου** Τὰ περὶ φαινομένων».

4 (φ. 40α). «**Θέωνος** Σχολία εἰς τὰ τοῦ Ἀράτου».

5 (φ. 103α). «Ἐκ τῶν τοῦ **Ἡρόκλου** περὶ τῆς τῶν ἀπλανῶν ἀστέρων δυνάμεως Βιβλίον Α' Κεφ. Θ'».

Ἐν φ. 1016: Ἀντεγράφη μοι τῷ ἐν ἱεροδιακόνοις Ἱεροθέῳ ἦδη γοῦ καὶ πεντήκοντα ἔτους τῆς ἡλικίας ἐμβαίνοντι οὐ μέμνησθε οἱ μετ' αὐτὸν ἐντευξόμενοι πρὸς Κύριον ὑπὲρ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν.

Στάχσις βυραίνῃ μεθ' ἀπλῶν ἐπιτυπωμάτων.

121.

Χαρτ. 0,285×0,20. Αἰῶνος XIX σ. (424).

Ποινικὴ δικονομία διαιρουμένη εἰς τέσσαρα βιβλία.

Προτάσσεται εἰσαγωγὴ. Ἐν τέλει Πίναξ τῶν ἐμπεριεχομένων. Ἐν σ. 394 Δ. Ἰω. Ρούικης. Αἰ σ. 395-424 ἄγραφοι.

Στάχσις νεωτάτη.

(Ἔπεται συνέχεια).

ΣΥΜΜΙΚΤΑ

Πέτρος ἱερεὺς ὁ βιβλιογράφος. Ἐν τῷ κώδικι Ω-IV-32 τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Ἐσκουριάλου, γεγραμμένῳ ἐπὶ περγαμηνῆς καὶ περιέχοντι πλὴν ἄλλων τινῶν ἀνωνύμων Κατηχήσεις καὶ Βίους ἁγίων, φέρεται ἐν φ. 155^α λίαν ἀνορθόγραφον σημείωμα τοῦ βιβλιογράφου Πέτρου ἱερέως, ἐκδοθὲν ὑπὸ τοῦ συντάξαντος τὸν κατάλογον τῶν χειρογράφων τῆς εἰρημένης βιβλιοθήκης Ἐμμ. Miller, ὅστις τινὰ μὲν παρανέγνω, ἄλλα δὲ καὶ διώρθωσεν ἢ παραδιώρθωσε. Τελευτᾷ δὲ τὸ σημείωμα ἐκείνο παρὰ τῷ Miller διὰ τῶνδε· ἐν ἔτει ^{Δτ}σεμγ' ^μηκώ Β ἡμέρα ζ ορα θ ἐν ^τπηρες ποθου κα ^λπα ^τΒασι ^μοΝ ^λΘωΝων καὶ Ζωῆς αὐτοκρατόρων Ῥωμαίων'. Αἱ ἐν τῷ τέλει τούτῳ παραναγνώσεις καὶ χρονολογικαὶ συγχύσεις ἤγαγόν με εἰς τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἐπανορθώσεως τοῦ καὶ ἱστορικῶς, ὡς ἐφαίνετο, ἀξιολόγου σημειώματος τούτου, ὅπερ, ὡς ἔχει παρὰ τῷ Miller, ἐφαίνετο δυνάμενον νάναφέρηται εἰς τοὺς χρόνους τοῦ τελευταίου δεσπότη τῆς Πελοποννήσου Θωμᾶ Παλαιολόγου, εἰ καὶ πολλὰ ἦσαν τὰ εἰς τὴν τοιαύτην ὑπόθεσιν ἀντικείμενα. Διὸ ἐφρόντισα νὰ λάβω φωτογραφίαν τοῦ εἰρημένου φύλλου, ἐξ ἧς διαλευκαίνονται τὰ μπιθολα. Παραθέτω δ' ἐνταῦθα τὸ εἰρημένον σημείωμα τοῦτο μὲν κατὰ τὴν ἐμὴν ἀνάγνωσιν, τοῦτο δὲ κατὰ τὴν ἐκδοσιν τοῦ Miller.

¹ Miller Catalogue des manuscrits grecs de la bibliothèque de l'Escurial. Ἐν Παρισίοις. 1848 σ. 499.

Ἐμὴ ἀνάγνωσις.

Miller.

† ^ΔἘτελειώθη ^λπτος αὐτη (= ἡ δέλτος αὐτη) τῆς βίβλου τῶν θαυμάτων πάνδεκτεις γὰρ ὦν τῶν μεγάλων ἐπενων μετὰ πόθου σὺν λεγὲν καὶ πλείστους λόγους· εὐχασθαι τῷ ^τξισαν ^τθνοί (ξύσαντι θεῖοι) ^λπατέρες. ἄγρικός (= ἄγροικός) καὶ νέος ὦν ^λτικῆα (= τῆ ἡλικία) ποθῶν εγραψα οιδίσις (= ἰδίσις) πόνοις. Πέτρος ἱερεὺς τέκνον πιστὸν ἁγίων. θεόσεβῆς εἰγουμένης καὶ μητρὸς Βενεδίκτας ἀγάν κτίσα- ^{Δτ}σης· ἐν ετος ^μσεμγ' ^μηκώ (= ἐν δικτιῶνος) ^τθ ἡμέρα ^λς ^τορα ^μθ ἐν ^μπρες (= ἡμέραις) ^λπόθου ^τκα ^λπάν (= κατεπάνω) ^τβασι ^μον (= βασιλευόντων) ^μρωνου (= Ῥωμανοῦ) καὶ Ζωῆς αυτοκρατόρων ρωμαίων †.

Διὰ τῆς ὀρθῆς ἀναγνώσεως τοῦ σημειώματος τούτου ἀποκαθίσταται ἐν πολλοῖς αὐτοῦ χωρίοις σαφεστέρα ἢ ἔννοια χωρὶς ἐν τούτοις νὰ διορθῶνται πολλαχοῦ ἢ χωλαίνουσα σύνταξις μηδὲ νὰ καθίσταται δυνατὴ ἡ τελεία ἐπανόρθωσις τῶν συγκεχυμένων δωδεκασυλλάβων χωλιάμβων τῶν ἀποτελούντων μέρος τοῦ σημειώματος, ὧν τινὰς

Ἐτεληώθη ἡδε τοσαύτη τῆς βίβλου τῶν θαυμάτων πάν δέν τις γὰρ ὦν τῶν μεγάλων ἐπένων μετὰ πόθον σὺν λεγὲν καὶ πλείστους λόγους· εὐχασθαι τῷ ζήσαντι θη οἱ πατέρες ἀγρικός καὶ νέος ὦν. τιῆκα ποθῶν εγραψα οιδίσις πόνοις. Πέτρος ἱερεὺς τέκνον πιστὸν ἁγίων θεοσεβῆς εἰγουμένης καὶ μητέρος Βενεδίκτας ἀγάν κτίσα- ^{Δτ}ση ἐν ετει ^μσεμγ' ^μηκώ Β ἡμέρα ζ ορα θ ἐν ^μπρες πο- ^τθου ^λκα ^τπα ^μΒασι ^λοΝ ^τθωΝων καὶ Ζωῆς αὐτοκρατόρων Ῥωμαίων.

δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ἀποσπασθέντας ὑπὸ τοῦ βιβλιογράφου ἐτοιμους ἐξ ἄλλων ἀναλόγων σημειωμάτων. Τοιοῦτοι χωλίαμβοὶ διαγιγνώσκονται οἱ ἐξῆς, οὓς παραθέτω, ἐπανορθόνων καὶ τὴν ὀρθογραφίαν·

Ἐτελειώθη . . .

ἡ δέλτος αὕτη τῆς βίβλου τῶν θαυμάτων
πανδέκτης γὰρ ὦν τῶν μεγάλων ἐπαίνων
μετὰ πόθου συλλεγὲν καὶ πλείστους λόγους.
Εὐχεσθε τῷ ξύσαντι θεῖοι πατέρες

.
. πόθων ἔγραψα ἰδίους πόνοις

Πέτρος ἱερεὺς τέκνον πιστὸν ἀγίων

.
καὶ μητρὸς Βενεδίκτας ἀνακτισίας (;)

.

Ἡ δὲ κυριωτέρα ἐπανόρθωσις εἶνε ἡ τοῦ χρόνου καθ' ὃν ἐγράφη ὁ κώδιξ καὶ τῶν αὐτοκρατόρων ἐφ' ὧν ἔγραφεν ὁ βιβλιογράφος. Εἶνε δὲ οὗτοι ὁ Ῥωμανὸς Γ' ὁ Ἀργυρὸς (1028-1034) καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ Ζωή. Ἔτος δὲ τῆς γραφῆς τοῦ κώδικος εἶνε τὸ 1034, τὸ τε-

ΠΑΝΟΜΟΙΟΤΗΤΗΝ ΤΟΥ Φ. 155^α ΤΟΥ ΒΕΚΟΥΡΙΑΛΕΙΟΥ ΚΩΔΙΚΟΣ

λευταίον ἔτος τῆς ἀρχῆς τοῦ Ῥωμανοῦ καὶ τῆς Ζωῆς, ὅπερ συμπίπτει πράγματι πρὸς ἰνδικτιῶνα β'. Ἀλλὰ πρὸς τὸ ἔτος τοῦτο ἀντιστοιχεῖ τὸ ἀπὸ κτίσεως κόσμου ἔτος ,σφμβ' καὶ οὐχὶ τὸ ,σεμγ'. Καὶ τὸ μὲν ε ἐν τῷ σεμγ' ἐγράφη παραδόξως ἀντὶ τοῦ τὴν πέμπτην ἑκατοντάδα δηλοῦντος ψ ἐκ πλάνης ἰσως, ἅτε ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὸ πέντε ἐν ταῖς μονάσιν, ἀντὶ δὲ τοῦ γ εἶχεν ἀρχίσει πρότερον γράφων ἄλλο γράμμα, ἰσως τὸ ὀρθῶς ἔχων β. Ὅπως δὲ ἄναμφηρίστον καθίσταται μετὰ τὴν ὀρθὴν ἀνάγνωσιν τοῦ σημειώματος καὶ τὴν παραβολὴν τοῦ γραφικοῦ ρυθμοῦ τῶν τελευταίων πρὸ αὐτῶν στίχων ἐν τῷ ἡμετέρῳ πανομοιοτύπῳ, ὅτι ὁ κώδιξ δὲν ἐγράφη τὸν ιε' αἰῶνα, καθ' ἃ ἐσημείωσεν ὁ Miller, ἀλλὰ τὸν ια'. Λαμβάνοντες δὲ ὑπ' ὄψιν τὴν ἀρχὴν τοῦ κατεπάνω Πόθου καὶ τὸ λατινικὸν ὄνομα τῆς Βενεδίκτης ἀγόμεθα νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι ὁ κώδιξ ἐγράφη ἐν τινὶ τῶν ἐλληνικῶν μονῶν τῆς Σικελίας ἢ τῆς κάτω Ἰταλίας. Τοῦτο δὲ δὲν εἶνε ἀνάξιον λόγου ὑπὸ ἐποψίν παλαιογραφικὴν, διότι δυνάμεθα νὰ συσχετίσωμεν τὴν περίεργόν πως διὰ τὸν ἐνδέκατον αἰῶνα γραφὴν τοῦ κώδικος πρὸς ἄλλους γεγραμμένους ἐν Ἰταλίᾳ καὶ προχωρήσωμεν πως ἐν τῇ ἀρξαιμένη ἤδη ἐρευνῇ περὶ τῶν κατὰ χώρας ἰδιωτισμῶν τῆς ἐλληνικῆς γραφῆς τῶν μέσων αἰώνων. Ἴδε περὶ ταύτης V. Gardthausen National- und Provinzialschriften ἐν τῇ Byzantinische Zeitschrift Τόμ. ΙΕ' (1906) σ. 227 κ. ἑ.

— Ὁ βασιλεὺς Ὀθων ἐν Μοκίστῃ. Ἐν τῷ σημερινῷ αἰτωλικῷ δήμῳ Παμφίας, οὗ πρωτεύουσα εἶνε τὸ Κεφαλόβρυσον τὸ ἐπὶ χον τὴν θέσιν τοῦ ἀρχαίου Θέρμου, κεῖται καὶ τὸ χωρίον Μόκιστα, ὅπου σώζεται ἐξαιρετικὸν ἐξ ὀγκολίθων ἀρχαίου ναοῦ φκοδομημένον ναῖδριον τοῦ Ἁγίου Νικολάου καὶ ὅπου εὐρέθησαν ἄξια λόγου μεσαιωνικαὶ ἐπιγραφαί. Ἴδε Γ. Σωτηριάδου Βυζαντινὰ ἐπιγραφαὶ ἐξ Αἰτωλίας ἐν Ἐπετηρίδι Παρνασσοῦ Ἔτος Ζ (1903) σ. 208 κ. ἑ. Πρβλ. Σπυρ. Π. Λάμπρου Πρόχειρον σημείωμα περὶ Μιχαὴλ Ζωριανοῦ αὐτόθι σ. 216 κ. ἑ. καὶ Ἄννα ἡ Καντακουζηνή, Βυζαντικὴ ἐπιγραφή ἐξ Αἰτωλίας ἐν Νέῳ Ἑλληνομνήμονι Τόμ. Α' σ. 37 κ. ἑ. Τὸ γραφικὸν τοῦτο χωρίον εἶχε τὴν τιμὴν νὰ φιλοξενήσῃ τῷ 1838, ὅτε ὁ δῆμος εἰς ὃν ἀνήκεν ἔφερε τὸ ὄνομα Ταξιαρχίδας, τὸν βασιλεῖα Ὀθωνα, περιοδεύοντα ἐν Αἰτωλίᾳ. Ὡς ἀνάμνησις δὲ τῆς περιοδείας ἐκείνης τοῦ βασιλέως σώζεται ἐγγραφὸν τοῦ τότε δημάρ-

χου Ταξιαρχίδος πρὸς τὴν παρακειμένην μονὴν Μυρτιάς, ὅπερ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐδώρησε δι' ἐμοῦ ὁ κ. Δημήτριος Λουκόπουλος εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς Ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἐταιρείας. Ἔχει δὲ τὸ περιεργον τοῦτο ἔγγραφον ὡδε:

Ἄριθ. 467 (κατὰ διόρθωσιν ἐξ ἀριθμοῦ 367).

Ἐν Ταξιαρχαίς
τὴν 8 Ὀκτωβρίου 1838.

Βασιλεῖον τῆς Ἑλλάδος
Ὁ Δήμαρχος Ταξιαρχίδος

Πρὸς τὸν ἡγούμενον καὶ Συμβούλους τῆς διατηρουμένης μονῆς Μυρτιάς.
Ἐπειδὴ ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς τὴν Δευτέραν βράδην θέλει διανυκτερεύσῃ εἰς τὸ χωρίον Μοκίστης, Σὰς προσκαλοῦμεν νὰ μᾶς στείλῃται ἓνα κάδδον κριθᾶρι 4. κοτόπουλα ἓν γάλλον. 30 ὄα. 150 λεμόνια ἓν φόρτωμα κρασί· αὔριον θέλετε μᾶς τὰ στείλῃται ὡς τροφήν τῆς συνοδίας τῆς Α. Μ.

Ὁ Δήμαρχος
Γ. Τρομάρας.

Ὅπισθεν δὲ τοῦ ἐγγράφου φέρονται τάδε· α' Ἀρ. 373. Ὁ Δήμαρχος Ταξιαρχίδος Πρὸς τὸν ἡγούμενον καὶ Συμβούλους τῆς Διατηρουμένης μονῆς μυρτιάς ».

Ἡ 8 Ὀκτωβρίου 1838, καθ' ἣν ἐγράφη τὸ ἔγγραφον τοῦτο, συνεπίπτει πρὸς ἡμέραν Σάββατον. Ἄρα ἡ Δευτέρα, ἡ ἐν αὐτῷ ὀριζομένη ὡς ἡμέρα διανυκτερεύσεως τοῦ βασιλέως ἐν Μοκίστη, ἦτο ἡ 10 Ὀκτωβρίου, ἧς ἡ ἡμερομηνία ἐνθυμίζει μοιραίως τὴν ἔξωσιν αὐτοῦ τῷ 1862.

— **Καὶ ἄλλοι Παναρέτοι.** Εἰς τοὺς ἐν τῷ Νέῳ Ἑλληνομνήμονι Δ' σ. 264 κ. ἑ. ἀναγεγραμμένους Παναρέτους προστεθήτωσαν καὶ οἱ ἐξῆς· α') ὁ Δημήτριος Πανάρετος Μαλωταρᾶς, ἐκδικὸς καὶ πρωτοπαπᾶς Λακεδαιμονίας, εἶτα δ' ἐπίσκοπος Μεθώνης (Νέου Ἑλληνομνήμωνος Δ' σ. 166)· β') ὁ ἰατρὸς Ἰωάννης Πανάρετος, ὃν εὕρισκομεν μνημονευόμενον μεταξὺ τῶν μαθητῶν τοῦ Ἰωάννου Ἀργυροπούλου ἐν τῷ βραχεῖ κειμένῳ τῆς εἰκόνης τούτου τῆς εὕρισκομένης ἐν τῷ Βαροκκικῷ κώδικι τῆς Βοδληϊανῆς βιβλιοθήκης τοῦ

Ὁξωνίου, περιέχοντι τὸ Ὀργανον τοῦ Ἀριστοτέλους. Ἴδε τὸ μὲν κείμενον τοῦτο παρὰ τῷ *Legrand* (Bibliothèque Hellénique... aux XVe et XVIe siècles. Ἐν Παρισίαις. 1903 Τόμ. Γ' σ. 166ε), τὴν δὲ εἰκόνα αὐτόθι ἐν σ. 166α.

Ἐνταῦθα δ' ἐπανορθωτέα καὶ συμπληρωτέα καὶ τὰ περὶ τοῦ ἐν Νέῳ Ἑλληνομνήμονι Τόμ. Δ' σ. 265 ὑπ' ἀρ. ε' ἐπισκόπου Ἀλμυροῦ Μιχαὴλ Παναρέτου. Τοῦτον τῷ 1271 βλέπομεν πρωτοσύγκελλον καὶ ἐπίσκοπον Δημητριάδος καὶ Ἀλμυροῦ. *Miklosich-Müller Acta et diplomata* Τόμ. Δ' σ. 401. Τούτου δὲ πιθανῶς ὡς ἐπίσκοπου ἄμα τοῦ Βελεστίνου τῷ 1275 ποιεῖται μνεῖαν καὶ ἐπιγραφήν ἐν τῷ Μουσείῳ τῆς ἐν Ἀλμυρῷ Φιλαρχαίου ἐταιρείας Ὁθρυος. Ἴδε Δελτίον τῆς ἐν Ἀλμυρῷ Φιλαρχαίου ἐταιρείας Ὁθρυος. Ἀθήνησιν. 1899 σ. 21 ἀρ. 20. Πρβλ. Μανουὴλ Γεδεῶν ἐν Ἐκκλησιαστικῇ Ἀληθείᾳ. Ἐτ. ΚΣ' ἀρ. 18 σ. 240.

Τῶν δ' ἔργων τοῦ Ματθαίου Ἀγγέλου Παναρέτου τοῦ πρωτοβεστιαρίου καὶ κοιαιστῶρος τοῦ γράψαντος ἱκανὰ κατὰ Λατίνων (Νέου Ἑλληνομνήμωνος Δ' σ. 265 ἀρ. γ') ἀξιόλογος κώδιξ τοῦ δεκάτου τετάρτου καὶ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος εὑρηται ἐν τῇ κατὰ τὸ Ἅγιον Ὄρος μονῇ Σταυρονικήτα ὑπ' ἀρ. 62. Ἴδε Σπυρ. Π. Λάμπρου Κατάλογον τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἑλληνικῶν κωδίκων. Τόμ. Α' σ. 81.

Ἰωάννου δὲ Παναρέτου τὴν σφραγίδα ἐδημοσίευσεν ὁ κ. *Schlumberger* ἐν τῇ *Sigillographie Byzantine* σ. 686. Ἡ ἐπιγραφή τῆς σφραγίδος ταύτης λέγει

ΤΩΝ ΧΑΡΙΚΛΗΤΩ ΠΡΑΚΤΩΝ ΠΑΝΑΡΕΤΩ
ΣΦΡΑΓΙΣ ΑΚΡΙΒΗΣ Η ΠΑΝΗΚΤΙΡΜΩΝ (= πανοικτίρμων) ΚΟΡΗ

Ὁ δὲ κ. *Schlumberger* μεταφράζει τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην ὡδε· La Vierge toute-compatissante est le sceau sûr (certain) des actes de Charicletos Panaretos. Ἀλλὰ τὸ Χαρίκλητος σημαίνει βεβαίως Ἰωάννης, καθ' ἃ καὶ τὸ Χαριτώνυμος. Εἶνε δὲ ἡ σφραγίς, ἧς τὸν χρόνον δὲν ὀρίζει ὁ κ. *Schlumberger*, τοῦ τέλους τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος, καθ' ἃ δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ἐκ τῆς τεχντροπίας τῆς σφραγίδος. Ἄλλ' οὐχ ἦττον δὲν τολμῶ νὰ ταύτισω τὸν Ἰωάν-

νην τοῦτον πρὸς τὸν σύγχρονον βιβλιογράφον, περὶ οὗ ἴδε Νέον Ἑλληνομνήμονα Τόμ. Δ' σ. 264.

*Ἄλλος δὲ Ἰωάννης Πανάρετος εἶνε ὁ μετὰ τὸν Δημήτριον Κυδώνην κτήτωρ τοῦ κώδικος Urbīn. 123 τῆς Βατικανῆς βιβλιοθήκης, περιέχοντος τὰς ἐπιστολάς τοῦ Κυδώνη, καθ' ἃ γίνεται δῆλον ἐκ τοῦ φ. 403^ε τοῦ κώδικος. Ἴδε *Jorio* Epistolario di Demetrio Cidone ἐν τοῖς Studi Italiani di filologia classica Τόμ. Δ' σ. 261, Πρβλ. *Cos. Stornajuolo* Codices Urbinate graeci. Ἐν Ῥώμῃ. 1895 σ. 207.

*Ἄλλος δὲ Πανάρετος ἄνευ τοῦ μικροῦ ὀνόματος εἶνε ὁ εἰς ὃν ἐπιστέλλει ὁ ἀνώνυμος ὁ γράψας τὴν συλλογὴν τῶν ἐπιστολῶν τὴν κληθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Krumbacher Φλωρεντιακὴν, ἣτις περιλαμβάνεται ἐν τῷ κώδικι τῆς Λαυρεντιακῆς βιβλιοθήκης τῆς Φλωρεντίας S. Marco 356 καὶ ἐν τῷ Μοναχείῳ ἀπογράφῳ αὐτῆς 198. Στέλλονται δ' εἰς αὐτὸν δύο ἐπιστολαί, αἱ ὑπ' ἀρ. ια' καὶ ιθ'. Ἴδε *Hardt* Catalogus codicum manuscriptorum graecorum bibliothecae R. bavaricae. Τόμ. Β' σ. 287.

— **Διόρθωσις χωρίου τοῦ Χαλκοκονδύλη.** Παρὰ τῷ Λαονίῳ Χαλκοκονδύλῃ ἐν ἐκδ. Βόννης σ. 319, 11 ἀναγινώσκομεν τάδε· Λεωδορίκιόν τε τὸ κατὰ τὴν Λοκρῶν χώραν ὠκημένον πολίχνιον, Πίνδου μέντοι τὸ κατὰ τὴν Φανδρίου πόλιν ὠκημένον, ἄρχοντα λαμβάνειν ἀπὸ βασιλέως. Εἶνε φανερόν, ὅτι ἀντὶ τοῦ Φανδρίου, ἐν τῇ λατινικῇ μεταφράσει Phandrium, ἀναγνωστέον Φαναρίου. Πρόκειται δὲ περὶ τοῦ καὶ σήμερον ὀνομαζομένου Φαναρίου τοῦ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Καρδίτσης δήμου Ἰθώμης.

— **Τὸ ὄνομα τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐν τοῖς ὀθωμανικοῖς νομίμασιν.** Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει μέγας λογοθέτης κ. Σ. Ἀριστάρχης ἐπέστειλέ μοι τῇ 4/17 Μαρτίου τάδε· «Ἡ ἐν σ. 452 τοῦ Δ' Τομοῦ τοῦ Νέου Ἑλληνομνήμονος μνημονευομένη παράδοσις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὅτι α τὰ νομίματα ἔχουν τὸ ὄνομα τῆς Ἰκωνσταντινουπόλεως ἢ ἐπαληθεύει καὶ νῦν· διότι ἐπὶ τῶν χρυσῶν καὶ τῶν ἀργυρῶν ὀθωμανικῶν νομισμάτων ἐκτυποῦται ἢ φράσις ἀραβιστὶ τάριπε φὶ Κωνσταντινιγὲ = ἐκόπη ἐν Κωνσταντινουπόλει». »

— **Ἡ ἄλωσις τοῦ τεύχους τοῦ ἰσθμοῦ ὑπὸ τοῦ Μουράτ.** Ὁ ἐμός ἐν Σκοπέλῳ μαθητῆς, τελειόφοιτος τῆς φιλολογίας κ. Νικ. Γ. Γεωργάρας, ἐπέστειλέ μοι τὰ ἐξῆς·

« Πρὸς τὸν ὀρισμὸν τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν τὸ Ἑξαμίλι, ὡς ἐλέγτο ὁ ἰσθμὸς τῆς Πελοποννήσου, ἐάλω ὑπὸ τοῦ Μουράτ καὶ περὶ ἧς πολλὰ λέγονται ἐν Νέῳ Ἑλληνομνήμονι Τόμ. Β' σ. 479 κ. ἐ., πειστικῶς, ὡς νομίζω, συμβάλλει ὑπὲρ τοῦ Βραχέος Χρονικοῦ (σ. 480) σημειώματι κώδικος πολυμιγοῦς περιέχοντος τὸν βίον, τὰς πράξεις καὶ 65 ὀμιλίας τοῦ Χρυσοστόμου, ἐν τέλει δὲ διάφορα χρονικὰ σημειώματα καὶ ἀποκειμένου ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου Σκοπέλου. Ἐν φ. 416^α τοῦ κώδικος τούτου, (Νέου Ἑλληνομνήμονος Δ', 489), ὅστις εἶναι γεγραμμένος χειρὶ Ἰωάννου τοῦ Δορυανοῦ καὶ πληροῦται, ὡς εἶπον, πλείστων χρονικῶν σημειωμάτων, φέρεται καὶ τὸ ἐξῆς σημείωμα· † εἰς αὐμς' ἔλαβεν ὁμοίως αὐθέντης τὸ πρῶτον ξαμίλιον δεκεμβρίῳ ἡμέρα 5'.

« Ἐν τούτῳ δὲν ὀρίζεται μὲν ἡ ἡμερομηνία, ἀλλὰ λέγεται μόνον ἡ ἡμέρα τῆς ἀλώσεως, ἣτις ἦτο ἡ Παρασκευὴ (ε'). Ὡς δὲ γίνεται φανερόν ἐκ τοῦ Βραχέος Χρονικοῦ, ἡ ἡμέρα αὕτη ἦτο ἡ 9 Δεκεμβρίου. Ἐπομένως ἐκ πάντων τῶν χρονικῶν σημειωμάτων μόνον τὸ τοῦ κώδικος τῆς Σκοπέλου συμφωνεῖ πρὸς τὸ Βραχὺ χρονικόν. Τὴν δ' ἀληθεῖαν τῆς παραδόσεως τούτων, ἣτις διὰ τῆς προσθήκης τῆς λέξεως ἑσπέρα τοῦ Βραχέος Χρονικοῦ δὲν ἀφίσταται παλὸν τῆς παραδόσεως τοῦ Φραντζῆ καὶ τῶν ἄλλων σημειωμάτων, λεγόντων ὅτι ἐάλω τῇ 10 Δεκεμβρίου, ὑποστηρίζει, ὡς νομίζω, καὶ τὸ σημείωμα τοῦ βιβλιογράφου τοῦ Παρισιακοῦ κώδικος (σ. 482), λέγοντος· ἡμέρα σάββατον ὥρα αη. Ἐπειδὴ δ' ὁ Μουράτ τῇ ἑσπέρᾳ τῆς 9 Δεκεμβρίου ἀρξάμενος τῆς ἐπιθέσεως Ἰσως κατ' αὐτὴν ἐγένετο κύριος μερῶν τινῶν τοῦ περιβόλου τοῦ ἰσθμοῦ, νομίζω ὅτι τοῦτο ἠθέλησε νὰ σημειώσῃ καὶ ὁ γράψας τὸ ἀνέκδοτον σημείωμα εἰπὼν ὅτι ἔλαβεν ὁμοίως αὐθέντης τὸ πρῶτον ξαμίλιον». Διότι πῶς ἄλλως δύναται νὰ δικαιωθῆ τὸ ἀριθμητικὸν τοῦτο; Ἄλλ' οἱ ἄλλοι χρονογράφοι, ἕκαστος Ἰσως τῷ ἄλλῳ ἐπόμεινος, δὲν ἠθέλησαν νὰ χωρίσωσι τὰ δύο γεγονότα, ἀλλ' ἠρκέσθησαν νὰ σημειώσωσι τὸ κυριώτερον καὶ σπουδαιότερον, ἦτοι τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως. Λοιπὸν παραδέχομαι, ὅτι μόνοι οἱ δύο οὗτοι χρονογράφοι ἠκριβολόγησαν περὶ τῆς ἀλώσεως, ἣτις διακρίνε-

ται οὕτως εἰς δύο σταθμούς, πρῶτον τὴν ἄλωσιν μερῶν τινῶν τοῦ περιβόλου τοῦ ἱσθμοῦ τῆ ἑσπέρας τῆς 9 Δεκεμβρίου καὶ δευτέρον τὴν ἄλωσιν αὐτοῦ τε τοῦ περιβόλου ὅλου καὶ τῆς πόλεως τῆ πρωίας τῆς 10 Δεκεμβρίου τοῦ 1446 ».

— **Ἐνετίησι = ἐν ἔτεσι.** Ὁ ἐμὸς ἐν Σκοπέλῳ μαθητῆς, τελειόφοιτος τῆς φιλολογίας κ. Νικ. Γ. Γεωργάρας ἐπέστειλέ μοι τὰ ἐξῆς: « Εἰς τὰ ὑμέτερα παραδείγματα τῆς ὑπὸ τῶν βιβλιογράφων παρανοήσεως τοῦ Ἐνετίησι, περὶ ὧν λέγετε ἐν Νέῳ Ἑλληνομνήμονι Τόμ Δ' σ. 121 κ. ἐ., προσθέτω ἐν, ὅπερ εἶδον ἐνταῦθα πρὸ πολλῶν ἐτῶν. Ἐν τῷ ἐξωφύλλῳ χειρογράφου τινὸς τοῦ Ἰωάννου Τίτλη, ὅπερ περιείχεν ἐκκλησιαστικά μέλη, ἐνθυμοῦμαι, ὅτι ἀνέγνωσα ἐν ἐτίησι 18... προφανῶς ἀντὶ τοῦ ἐν ἔτει. Ἀνεζήτησα καὶ πάλιν τὸ χειρόγραφον, ἀλλὰ πρὸς τὸ παρὸν δέν το εὔρον ».

— **Ἐ μεταφραστῆς τοῦ Mordtmann.** Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει μέγας λογοθέτης κ. Σ. Ἀριστάρχης ἀνεκοίνωσέ μοι, ὅτι ὁ μεταφραστῆς τοῦ περὶ ἀλώσεως Κωνσταντινουπόλεως βιβλίου τοῦ Mordtmann, ὁ Α. Β., δέν εἶνε, ὡς ἐκ πλάνης ἐγράφη ἐν Νέῳ Ἑλληνομνήμονι Δ' σ. 417, 427, 453, ὁ Ἀναστάσιος Βυζάντιος, ἀλλ' ὁ μακαρίτης ἐν Κωνσταντινουπόλει ἱατρός Ἀπόστολος Βαφειάδης.

— **Ἐ πρὸς θῆκην εἰς τὰ περὶ τῆς ἑλληνικῆς ὡς ἐπισήμου γλώσσης τῶν σουλτάνων.** Ἐν τοῖς περὶ τοῦ Ὀρκωμοτικοῦ τοῦ Μωάμεθ γραφεῖσιν ἀνωτέρω σ. 66 κ. ἐ. δέν περιελήφθη, ὅτι περὶ αὐτοῦ πραγματεύεται καὶ ὁ M. A. Belin Histoire de la Latinité de Constantinople. Ἐκδ. β'. Ἐν Κωνσταντινουπόλει. 1894 σ. 158 κ. ἐ., ὅστις εἶχεν ἴδει καὶ τὸ παρὰ τῷ Ἀλφρέδῳ Τέστα, υἱῷ τοῦ Ἰγνατίου, περισιζόμενον πρωτότυπον τοῦ Ὀρκωμοτικοῦ. Ἄλλ' εἰς τὸ ἔγγραφον τοῦτο θὰ ἐπανέλθω καὶ πάλιν ἄλλοτε. Πρὸς Testa Traité de la Porte Ottomane Τόμ. Α' σ. 20 κ. ἐ. — Γ. Στρέϊτ Σύστημα Ἰδιωτικοῦ διεθνoῦς δικαίου. Ἐν Ἀθήναις. 1906 Τόμ. Α' σ. 348. — Πολεμάρχου Πατρικίου Ἐὰ προνομία τοῦ Πατριαρχείου καὶ ὁ ἀρθρογράφος τῆς Νέας Ἡμέρας ἐν τῇ ἐφημερίδι Κράτος Ἐτ. Ζ' ἀρ. 624 τῆς 4 Μαΐου 1908.

Ὁ δὲ Ὄρισμός τοῦ Σινάν πασσᾶ ἐξεδόθη ἐκ τοῦ κώδικος τῆς Περτρουπόλεως καὶ ὑπὸ Νικηφόρου Καλογεραῖ (Μάρκος ὁ Εὐγενικός καὶ Βησσαρίων ὁ καρδινάλιος. Ἀθήνησι. 1893 σ. 86), ἐκ δὲ τῆς ἐκ-

δόσεως ταύτης ἀνετυπώθη καὶ ὑπὸ Πολεμάρχου Πατρικίου (Παρατηρήσεις περὶ τῶν προνομίων τοῦ οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Ἀνατύπωσις ἐκ τῆς ἐφημερίδος « Τὸ Κράτος ». Ἐν Ἀθήναις. 1907 σ. 63 κ. ἐ.). Ἴδε περὶ αὐτοῦ καὶ Αἰμίλιον Καλλίστρατον ἐν Νέῳ Ἡμέρᾳ Ἐτ. ΛΔ' ἀρ. 1730 26/8 Φεβρουαρίου 1908.

— **Ἐλληνικὰ ἱστορήματα ἐν ἰταλικοῖς κώδιξι Νεαπόλεως.** Ἐν τοῖς ἰταλικοῖς κώδιξι τῆς ἐν Νεαπόλει Ἐθνικῆς βιβλιοθήκης περιέχονται πλὴν τῶν διαφορῶν ἐκθέσεων Βενετῶν βασιλῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει αἱ ἐξῆς ἐκθέσεις καὶ πραγματεῖαι, ἀναφερόμεναι εἰς ἑλληνικὰ πράγματα κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας καὶ ἐπὶ τουρκοκρατίας: 1) ἐν τῷ κώδιξι X-F-54, χαρτῶφ τοῦ 15' αἰῶνος τελευτῶντος ἐκ φύλλων 174, α') Relazione del Clmo Sgr. Zuane Contarini ritornato di Prouedre di Corfù l'anno 1578 (φ. 1 73). β') Relazione del Clmo Sig. Luca Michiel ritornato di Proueditor Genle di Candia l'anno 1575 (φ. 75-174). 2) ἐν τῷ κώδιξι X-G-31, χαρτῶφ εἰς φύλλον ἐκ φ. 192, ἐν φ. 17 A' generosi Monarchi del Christianesimo la già famosa Imperatrice di Grecia la dolente Regina Cretense (ἤτοι ἡ ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀλοῦσα Κρήτη), ἐν δὲ φ. 18-20 I sospiri di Candia indirizzati a' Prencipi Cristiani, versi in quatrini. 3) Ἐν τῷ κώδιξι X-G-37, χαρτῶφ εἰς φύλλον μικρὸν ἐκ φ. 290, ἐν φ. 216-245 Relazione et historia compendiarìa del Regno di Cipro fatta nel tempo che sottostava al dominio Veneto nel secolo XVI καὶ φ. 246-261 Discorso del signor Ascanio Sauorgnaro per le cose di Cipro, οὗ προηγείται ἐπιστολὴ ἀφισρωτικὴ τοῦ Φραγκίσκου Marcaldi πρὸς τὸν Καίσαρα Beltramo ἐκ Βάρεως 11 Μαρτίου 1576, ἐν δὲ φ. 261-289 Relazione del Sigor Brunoro Zampeschi gouernator generale della Serma Republica di Venetia in Candia.

— **Ἐ παρόραμα.** Ἐν τῷ Νέῳ Ἑλληνομνήμονι Τόμ. Δ' σ. 440, στ. 6-7 ἀντὶ Νέρωνος γράφει Κλαυδίου καὶ ἀντὶ Ποππαίας γράφει Ἀγριππίνης.

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ

Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου Βίος καὶ ἔργα. Ἐν Ἀθήναις 1908 (Βιβλιοθήκη Μαρασλή). Εἰς 8ον. Τόμ. Α' σ. ια', 567. Τόμ. Β' σ. 368. Τόμ. Γ' σ. 422.

Εἰς τὴν προκειμένην ἔκδοσιν τῶν ἔργων τοῦ Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου ἀφορμὴν ἔδωκεν ἡ τελεία ἐξάντλησις τῶν προηγουμένων. Ἄλλ' ὁ ἐπιμεληθεὶς τὴν ἔκδοσιν ταύτην κ. Ἰωάννης Βαλαωρίτης ὀρθῶς ἔγνω νὰ μὴ περιορισθῇ εἰς ἀπλὴν ἀνατύπωσιν τῶν γνωστῶν ἔργων τοῦ ποιητοῦ, ἀλλὰ νὰ στήσῃ μετ' εὐλαβείας υἱκῆς προσῆκον μνημεῖον εἰς τὸν εὐφάνταστον ποιητὴν καὶ θερμὸν πατριώτην, ὃν ηὐτύχησε νὰ ἔχη πατέρα. Διὸ πράγματι τὸ τρίτομον βιβλίον ἀπέβη οἷον ἐπιγράφη Βίος καὶ ἔργα τοῦ Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου.

Καὶ τὰ μὲν ποιητικὰ ἔργα τοῦ Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου περιλαμβάνονται ἐν τῷ δευτέρῳ καὶ τρίτῳ τόμῳ. Ἐν αὐτοῖς βλέπομεν τὴν ἐξέλιξιν τοῦ ποιητοῦ ἀπὸ τῶν ἐν ἔτει 1847 τὸ πρῶτον ἐκδοθέντων Στιχουργημάτων, καὶ ἀναγινώσκομεν ἐκ νέου τὰ πολλάκις συγκινήσαντα ἡμᾶς Μνημόσυνα, πλουτισθέντα διὰ τινῶν ἀνεκδότων, καὶ τοὺς ἀρχαίους ἡμῶν γνωρίμους, τὴν κυρὰν Φροσύνην καὶ τὸν Ἀθανάσῃν Διάκον. Τὸ δὲ νεώτατον ἡμιτελὲς δυστυχῶς ἔπος, ὁ Φωτεινός, ἔχει θέμα εἰλημμένον ἐκ τῆς μεσαιωνικῆς ἱστορίας τῆς πατρῴου νήσου καὶ ἐμπνευσθὲν ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῆς περὶ Γρατιανοῦ Ζώρζη, τοῦ αὐθέντου τῆς Λευκάδος, ἱστορικῆς πραγματείας τοῦ Καρόλου Χόπφ τῆς μεταφρασθείσης ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου Ἰωάννου Ῥωμανοῦ. Συμπληροῦνται δὲ καὶ ἐπεξηγοῦνται τὰ ποιήματα ταῦτα οὐ μόνον διὰ τῶν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ποιητοῦ γραφέντων σημειωμάτων, ἀλλὰ καὶ δι' ἄλλων τινῶν πεζογραφημάτων περισυλλεγέντων ὑπὸ τοῦ ἐκδότου, ἐν οἷς καὶ τέσσαρες αὐτόγραφοι ἐπιστολαὶ τοῦ βεζύρου Ἰωαννίνων Ἀλῆ πασσᾶ, ἀντιγραφεῖσαι ἐκ τοῦ ἀρχαιοφυλακείου Λευκάδος ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου, ὅστις ὀρθῶς ποιῶν ἐτήρησε τὴν ὀρθογραφίαν τῶν πρωτοτύπων.

Ὁ δὲ πρῶτος τόμος περιλαμβάνει τὰ πεζὰ ἔργα τοῦ Βαλαωρίτου, ἧτοι τὰς ἐν τῇ Ἰονίῳ βουλῇ, τῇ ἐν Ἀθήναις Ἐθνοσυνελεύσει καὶ τῇ ἑλληνικῇ βουλῇ ἀγορεύσεις αὐτοῦ μετὰ τινῶν ἄλλων λόγων καὶ προκηρύξεων καὶ τὴν μετὰ τοῦ Ἀνδρέα Λασκαράτου ἀλληλογραφίαν. Προτάσσονται δὲ μακρὰ βιογραφικὰ σημειώσεις καὶ ἐπιστολαὶ (σ. 3-284) καὶ ἔπονται αἱ περὶ τοῦ Βαλαωρίτου μελέται Ε. Δ. Ροΐδου, Κ. Παλαμᾶ, Σπυρ. Π. Λάμπρου, Τ. Φιλήμονος, Α. Mezières.

Ὁ Βαλαωρίτης ἐπέχει ἐν τῇ νέᾳ ἡμῶν λογοτεχνίᾳ τοιαύτην θέσιν, ἔγινε δὲ καὶ θὰ γείνη περὶ αὐτοῦ τοσοῦτος λόγος, ὥστε θεωροῦμεν ὅλως περιττὸν νὰ ῥηθῇ ἐνταῦθα ὅτι δῆποτε περὶ αὐτοῦ ὡς ποιητοῦ. Ἄλλ' ἔδει νὰ γνωσθῇ εὐρύτερον καὶ ὁ πολιτικὸς αὐτοῦ βίος καὶ ἡ συμβολὴ αὐτοῦ εἰς τε τὴν ἐθνικὴν ἀποκατάστασιν τῆς Ἑπτανήσου καὶ εἰς τὴν νεωτέραν πολιτείαν τοῦ βασιλείου. Χαίρομεν δὲ, ὅτι τὸ ἔργον τοῦτο ἀνέλαβεν αὐτὸς αὐτοῦ ὁ υἱός, ὅστις οὐ μόνον ἐκ τῶν οἰκογενειακῶν αὐτοῦ ἀναμνήσεων καὶ τοῦ πλουτείου ἀρχείου τοῦ πατρὸς, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἀρίστης γνώσεως τῶν κατὰ τὴν Ἑπτάνησον εἰπερ τις καὶ ἄλλος ἠδύνατο νὰ διαφωτίσῃ τὰ κατὰ τὴν ἐθνικὴν δράσιν καὶ τὸν πολιτικὸν βίον τοῦ διακεκριμένου Λευκαδίου. Ὑπὸ ταύτην δὲ τὴν ἐποψίν ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ κ. Ἰωάννου Βαλαωρίτου εἶνε ἐξαιρετος ἱστορικὴ συμβολὴ εἰς τὰ τῆς ἐνώσεως τῆς Ἑπτανήσου, τὰ τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως καὶ τὰ τοῦ νεωτέρου ἡμῶν πολιτικοῦ βίου μέχρι τοῦ 1878. Ἀλλὰ καὶ ἄλλο τι ἐπεχείρησε καὶ ἐπιτυχέστατα διεξήγαγεν ὁ υἱός, τὸ νὰ συνδυάσῃ τὴν πατριωτικὴν δράσιν τοῦ πατρὸς καὶ τὴν ἐξιστόρησιν τοῦ οἰκογενειακοῦ αὐτοῦ βίου ὡς υἱοῦ, ὡς συζύγου, ὡς γεννήτορος πρὸς τὴν ἐξέλιξιν τοῦ ποιητοῦ. Οὕτω δὲ βλέπομεν τὴν γένεσιν καὶ τελείωσιν τῶν ποιητικῶν αὐτοῦ λογοτεχνημάτων ἐκπηγάζουσαν ἀμέσως ἐκ τῶν οἰκογενειακῶν αὐτοῦ περιπετειῶν καὶ τοῦ πατριωτικοῦ προγράμματος· τὰ δὲ ποιήματα αὐτοῦ, πλαισιούμενα ὑπὸ τῶν περιστάσεων ὧν ἐν μέσῳ ἐγεννήθησαν, ἐρμηνεύονται τελειότερον καὶ συγκινοῦσιν ἡμᾶς ἔτι μᾶλλον.

Κατὰ ταῦτα ἡ προκειμένη ἔκδοσις τῶν ἔργων τοῦ Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου, ἣν κοσμοῦσιν αὐτόγραφα καὶ ἐξαιρετοὶ εἰκόνες τοῦ ποιητοῦ, τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, τοῦ πενθεροῦ Αἰμιλίου Τυπάλδου, τῆς συζύγου, τοῦ τάφου, τῆς Μαδουρῆς, τοῦ Ἀλῆ-πασσᾶ, τοῦ ἐν Λαμίᾳ ἀνδριάντος τοῦ Διάκου, εἶνε οὐ μόνον εὐλαβὲς μνημεῖον στοργῆς υἱοῦ

πρὸς πατέρα, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀρίστη ἐπίδειξις τοῦ συνόλου τῆς ποιητικῆς ψυχῆς τοῦ Βαλαωρίτου, ἣτις δὲν περιορίζεται εἰς τὰ ἔμμετρα αὐτοῦ ἔργα, ἀλλ' ἐπεκτείνεται εἰς τε τὰ πεζογραφήματα αὐτοῦ, τὴν οἰκογένειαν καὶ τὴν πατρίδα.

(Ἀρχιδουκὸς τῆς Αὐστρίας Λουδοβίκου Σαλδατώρ) Parga. Prag. 1907. Druck und Verlag von Heimg. Mercy Sohn. Εἰς μέγα φύλλον σελ. 475.

Ἄνωνύμως ἐκδεδωμένον εἶνε τὸ μέγα τοῦτο σύγγραμμα, ἀλλὰ θὰ ἤρκει, καὶ ἂν ἄλλως δὲν ἦτο γνωστὸς ὁ συγγραφεὺς, νὰ εἰκάσῃ τις ἐκ τῆς τυπογραφικῆς αὐτοῦ πολυτελείας, τοῦ χάρτου καὶ τῶν θαυμασιῶν εἰκόνων, ὅτι εἶνε ἔργον τοῦ φιλομούσου καὶ φιλοκάλου ἀρχιδουκῆς τῆς Αὐστρίας Λουδοβίκου Σαλδατώρ, ὅστις ἔχει συνειθίσει ἡμᾶς εἰς τοιαῦτα ἔργα περὶ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν. Πράγματι μεταξὺ τῶν ποικιλωτάτων γεωγραφικῶν καὶ ἐθνολογικῶν αὐτοῦ δημοσιευμάτων, ἀποτελούντων ἤδη βιβλιοθήκην ὄλην, ὑπερέχουσι διὰ τὸν πλοῦτον τῆς ὕλης, τὴν λαμπρὰν ἐκτύπωσιν καὶ τὰς ἐξόχους εἰκόνας τὰ ἔργα τὰναφερόμενα εἰς νήσους τοῦ Ἰονίου Πελάγους. Μετὰ δὲ τοὺς Παξοὺς, τὴν Ἰθάκην, τὴν Ζάκυνθον ἀπασχολεῖ νῦν αὐτὸν ἡ φωλεὰ ἐκείνη τῆς Ἠπείρου, ἐν ἣ διετρανώθη ἀρχομένου τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος διὰ τρόπον ὑπερόχου ἢ ἑλληνικῆ φιλοπατρία. Ἄλλ' ἡ Πάργα δὲν εἶνε ἀξιοσπούδαστος μόνον ὑπὸ ἔποψιν ἱστορικὴν καὶ λαογραφικὴν· οὐχ ἦττον δ' ἀξίαι θαυμασμοῦ εἶνε αἱ φυσικαὶ καλλοναὶ τῆς ἠπειρωτικῆς ἐκείνης γωνίας. Εἰς πάντα δὲ ταῦτα ἔστρεψε τὴν προσοχὴν ὁ συγγραφεὺς ἐν τῇ περιφανεῖ αὐτοῦ βιβλίῳ.

Εἶνε γνωστὸς ὁ τρόπος, καθ' ὃν ὁ μελετηρότατος ἀρχιδουκὸς ἐπιλαμβάνεται τῆς προπαρασκευῆς τῶν συγγραφῶν αὐτοῦ. Πλέων εἰς τὸν μελετηθησόμενον τόπον ἐπὶ τῆς ἰδίας θαλαμηγοῦ μετὰ συνοδίᾳς ἐπιστημονικῆς φυσιοδιφῶν, ἰχθυογράφων καὶ ἄλλων μελετητῶν καὶ ἐπιμακρὸν μελετῶν καὶ αὐτὸς διευθύνων καὶ καθορίζων τὰς ἐρεῦνας, συμπληρῶναι αὐτὰς διὰ τῆς μετὰ τῶν κατοίκων ἀναστροφῆς, ἣν διευκολύνει εἰς αὐτὸν ἢ γινῶσις τῆς ἑλληνικῆς. Ἐπισκέπτεται ἐπανειλημμένως τὰ ὑπὸ φυσικῆν, ἀρχαιολογικὴν καὶ ἱστορικὴν ἔποψιν ἀξιοθέατα, συλλέγει λαογραφικὴν ὕλην, εἰσδύει εἰς πᾶσαν γωνίαν, καὶ τελευτῶν ἐμφορεῖται ἐνθέου ἀγάπης πρὸς τὴν φύσιν τῆς περιγραπτέας χώρας, τοὺς ἐνοίκους, τὰ μνημεῖα, τὸ ἱστορικὸν παρελθὸν καὶ τὸν ἐν τῇ παρόντι βίον.

Τοιαύτην σφραγίδα φέρει καὶ ἡ προκειμένη συγγραφή. Θέμα αὐτῆς εἶνε ἡ χώρα ὁμοῦ καὶ οἱ ἄνθρωποι ἐν συνδυασμῷ κατὰ τὸν ἀριστοτελικὸν ἐκείνον καὶ ἱπποκράτειον τρόπον, ὅστις ὑπῆρξεν ἡ ἀπαρχὴ τῶν ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις γεωγραφικῶν ἐρευνῶν τοῦ Ritter, τοῦ Reclus καὶ τῶν κατ' αὐτούς γεωγραφεσάντων.

Αἰσθημα τῶν φυσικῶν καλλονῶν γλυκὺ διαπνέει τὴν ὄλην περιγραφὴν τῆς Πάργας καὶ τῶν περιχώρων αὐτῆς καὶ μετὰ συμπαθοῦς ἀγάπης πρὸς τοὺς ἀξίους ἐλευθερίας Ἠπειρώτας ἐξεικονίζεται ὁ ζῆλος αὐτῶν καὶ ἡ ἐμμονὴ εἰς τὰ πάτρια ἰδεώδη, ἢ ὑπ' αὐτῶν καλλιέργεια τῆς ἐθνικῆς γλώσσης καὶ ἡ διατήρησις τῆς πίστεως πρὸς τὸν ἑλληνισμόν. Ἡ δὲ πρὸς τὴν ὠραίαν φύσιν ἀγάπη αὕτη καὶ ἡ πρὸς τοὺς κατοίκους συμπάθεια διατρανοῦνται καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς ἐν ἀρχῇ περιγραφαῖς τῶν ὀλοσελίδων εἰκόνων, ὧν τινες ἔπονται ἐνταῦθα.

Ἴδου ἡ περιγραφὴ τῆς τρίτης ὀλοσελίδου τῆς ἐπιγραφομένης «Μία κλίμαξ ἐν Πάργᾳ»· «Σταυροὶ γεγραμμένοι δι' αἵματος ἀμνοῦ δηλοῦσιν ἤδη ἐξῶθεν, ὅτι ἡ πτωχικὴ κατοικία ἀνήκει εἰς Χριστιανούς. Κατὰ τὸ ἐπιχώριον ἔθος ἡ κλίμαξ στερεῖται στηριγμάτων ἐνθεν καὶ ἐνθεν καὶ ἔχει προσεχούσας πρὸς τὰ ἐξω τὰς βαθμίδας. Ὅπόσαι ἀναμνήσεις συνδέονται πιθανῶς πρὸς τοὺς ὀλίγους ἐκείνους λίθους, ἀναμνήσεις ἀρχαίων χρόνων, ἀπειλουμένων κινδύνων καὶ αἱματηρῶν ἀγῶνων. Ἄλλὰ τῶρα μειδιῶσιν ἠρέμα καὶ ἄνευ ἐπιγνώσεως αὐτῶν τὰ παιδία τοῦ οἴκου». Ἡ δὲ περιγραφὴ τῆς πέμπτης ὀλοσελίδου τῆς ἐπιγραφομένης «Ἡ πλάτανος τοῦ Κιπέρι» ἔχει ὧδε· «Ἐν θερμαῖς ἡμέραις αἱ πλάτανοι παρὰ τὰς πηγὰς εἶνε αὐτόχρομα εὐργεσία. Φαίνονται ἀπορροφῶσαι καὶ διασκηδαννῶσαι τὴν θερμότητα αὐτῶν ἐπὶ πᾶσαν τὴν ἑκτασιν, ἐφ' ἣν ἐξικνεῖται ἡ ἄφθονος σκιά, ἣν παρέχουσιν οἱ εὐρύκλωνοι αὐτῶν κλάδοι. Ἀποβαίνουσιν οὕτως εἰπεῖν οἱ προστάται δαίμονες τῶν πηγῶν καὶ μαρτυροῦσιν αὐτὰς ἤδη μακρόθεν διὰ τοῦ ἀνοικτοπρασίνου αὐτῶν θόλου». Ὡς ἐξῆς δ' ἀναλύεται ἡ ὀλοσελίδος ἡ παριστάνουσα τὴν κυρίαν πύλην τοῦ σεραγίου τοῦ Ἀλῆ πασσαῖ· «Πεφραγμένη εἶνε τῶρα πλέον ἢ παλαιὰ κυρία πύλη· δίκην δὲ βωβῶν μαρτύρων ὁρῶνται ἀκόμη οἱ ἀρχαῖοι θυρεοὶ μετὰ τοῦ δικεφάλου αἵτου. Γεγυμνωμένοι πυροβόλων ἱστᾶνται αἱ ἐπάλλξεις τοῦ γειτονικοῦ τείχους ὅμοιαι πρὸς τὰς ὀφθαλμικὰς κόγχας ἀνθρωπίνου κρανίου. Ἄγριοι θάμνοι βλαστάνουσιν ἐπὶ τῶν ἐρειπίων ἀρχαίων

ἐκκλησιῶν καὶ μόνον χρυσόχροα χρυσόμηλα ἀναρριχώμενα ἐπὶ τὰς λύγους ἐνθυμίζουσι τοὺς θησαυροὺς τοῦ ἄλλοτε πανισχύρου βεζύρου. Ἄλλως δὲ τὰ πάντα παρῆλθον, ἢ κακοδαιμονία διεδέχθη τὸν πλοῦτον, καὶ ἐρείπια ἀπλοῦνται ὅπου τὸ πάλαι ἠγείροντο εὐποροὶ οἰκίαι· ἐκεῖ δ' ὅπου ἀντήχουν τῆσρα φαιδρῶν παρθένων τῆς Πάργας ἀκούεται τώρα πλέον μόνος ὁ κρωγμὸς τῶν κοράκων ἐν ἡμέραις θυέλλης. Ἡ εἰκὼν τοῦ Τζαμίου τῆς Πάργας μετὰ τῶν πλατάνων ἀξιούται τῆς ἐξῆς περιγραφῆς· «Ὅποια θλίψις κατελάμβανε βεβαίως τοὺς ἀρχαίους κατοίκους τῆς Πάργας, ὅποταν, παραπλέοντες ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν τὴν πάτριον παραλίαν, ἐβλεπον ἐπὶ τοῦ ὕψους τῆς ἄλλοτε εἰς αὐτοὺς ἀνηκούσης πόλεως τὸν μιναρὲν τοῦ τζαμίου. Τὰ κωδωνοστάσια τῶν ἀρχαίων αὐτῶν ἐκκλησιῶν εἶχον καταστραφῆ, τὰ πλεῖστα δ' αὐτῶν εἶχον μεταβληθῆ εἰς σωρὸν ἐρειπίων, καὶ ἐπὶ τῆς ἐλευθέρας ἐκείνης Πάργας, ἧς εἶχον ὑπεραμυνθῆ ἐπὶ αἰῶνας ὅλους ψυχῆ καὶ σώματι, ἐδέσποζεν ἡ ἡμισέληνος». Ἡ εἰκὼν «Σχολὴ ἐν Ἀγιᾷ» ἀναλύεται ὡς ἐξῆς· «Ἦν τῆ κοιλάδι παρὰ τοὺς πρόποδας τῆς πόλεως ἐν μικρᾷ ἀποστάσει ἀπὸ τῆς καλλιρροῦ πηγῆς κεῖται τὸ σχολεῖον, καὶ ἐκεῖ ἀντηχοῦσιν ὑπὸ τὴν σκιὰν αἰωνοβίων κυπαρίσσων ἑλληνικὰ ἔσματα, καθ' ἃ πρότερον ἐν τῇ τουρκικῇ χώρᾳ, καὶ ὁμοῖα παιδεύσεις συντηρεῖ ἄγρυπνον τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν κοινὴν πατρίδα».

Αἱ εἰκόνες δὲ αὗται, ὧν θαυμασιὰ εἶνε ἡ ἐκτέλεσις ὡς τὸ πλεῖστον δι' ἡλιογραφίας καὶ αἵτινες ἐνίοτε εἶνε ἐγχρωμοὶ, παρέχουσι ζῶσαν παράστασιν τῆς χώρας καὶ τῶν κατοίκων, τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ παρόντος.

Ἄλλὰ δὲν πρέπει νὰ νομισθῆ, ὅτι τὸ βιβλίον εἶνε ἀπλῶς καλλιτεχνικὸν λεύκωμα τῆς Πάργας. Οὐχ ἦττον ἀξιόλογον εἶνε τὸ κείμενον, γεγραμμένον μετὰ θερμῆς περισσῆς, ποιητικῆς ἐξάρσεως καὶ δικαίας ἀναγνωρίσεως τοῦ ἑλληνικοῦ χαρακτῆρος τῆς ὠραίας ἐκείνης ἠπειρωτικῆς γωνίας. Καὶ δὲν περιλαμβάνεται μὲν ἐν τῷ προκειμένῳ βιβλίῳ ἡ ἱστορία τῆς Πάργας, ἣτις θὰ γείνη ἀντικείμενον τοῦ ἤδη παρασκευαζομένου δευτέρου τόμου· ἀλλ' ἐν αὐτῷ περιέχεται ἀξιόλογος εἰκὼν τοῦ βίου τῶν Παργίων καὶ ἐκδίδεται ἱκανὴ λαογραφικὴ ὕλη. Καταλαμβάνουσι δὲ ταῦτα πάντα τὰς 119 πρώτας σελίδας τοῦ βιβλίου. Καὶ ἐν μὲν σ. 32 κ. ἐ. ἐκδίδονται καλῶς ἱκανὰ δημῶδη ἔσματα καὶ ἄλλα ποιήματα, Περὶ δὲ τῶν ἐν σ. 19 κ. ἐ. ἐκδιδομένων

παροιμιῶν παρατηρητέον, ὅτι δὲν ἐπιχωριάζουσιν ἀπασαὶ μόνον ἐν Πάργᾳ, τινὲς δ' αὐτῶν δὲν ἐξεγράφησαν ἀπαράφθοροι, ἀλλὰ μετερρυθμίσθησαν κακῶς ἐπὶ τὸ λογιώτερον. Τοιαῦται π. χ. εἶνε αἱ ἐξῆς δύο· Πρέπει κανεῖς νὰ φάῃ πολὺ ψωμὶ διὰ νὰ γνωρίσῃ τὸ ἄτομον. — Κάλλιο μὴ παντρευθῆς ἀν θὰ κάμῃς σὰν τὸν ποιμένα ὅπου διὰ τὴν γυναῖκα ἐγκατέλειψε τὴν στάνη του, δηλαδὴ τὴν ἐργασίαν.

Μετὰ δὲ τὸ πρῶτον τοῦτο μέρος προκατασκευάζεται ἡ ἐν τῷ δευτέρῳ τόμῳ περιληφθησομένη ἱστορία τῆς Πάργας διὰ τῆς ἐκδόσεως πλήθους ἐγγράφων πληρούντων ὅλον τὸ ὑπόλοιπον τοῦ πρώτου τόμου. Εἶνε δὲ ταῦτα εἰλημμένα ἐκ τοῦ ἀρχαιοφυλακείου Κερκύρας· συμπεριελήφθησαν δ' εἰς αὐτὰ καὶ τινὰ ἤδη πρότερον ἐκδεδομένα ὑπὸ τοῦ κ. Σάθα. Τῶν ἐγγράφων δὲ τούτων ποικίλον μὲν εἶνε τὸ περιεχόμενον, οὐ μικρὰ δὲ ἡ σημασία. Δὲν θὰ ἦτο δ' εὐχερῆς ὁ διὰ βραχείων περὶ αὐτῶν λόγος. Διὸ περιοριζόμεθα ἐνταῦθα εἰς τὸν χαρακτηρισμὸν αὐτῶν ὃν ἔδωκεν αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς. «Δεκαετηρίδες λέγει, ἐν σ. 121, ἔπονται εἰς δεκαετηρίδας, αἰῶνες εἰς αἰῶνας. Ἴλφαί, εὐρῶς καὶ κονιορτὸς ἐπιδρῶσι καθ' ἐκάστην καταστρεπτικῶς. Ἐγγραφα καλῶς ἀναγινωσκόμενα πρὸ ὀλίγων ἀκόμη ἐτῶν τώρα μόλις μαντεύονται ὑπὸ πειπειραμένου ὀφθαλμοῦ. Διὰ τοῦτον τὸν λόγον μοὶ ἐφάνη ἀντάξιον τοῦ κόπου ἐκ τῶν πολλῶν εἰς τὴν Πάργαν ἀναφερομένων μνημείων τοῦ ἀρχαιοφυλακείου Κερκύρας νὰ κάμω ἐκλογὴν τινὰ, ἐξ ἧς ὁ ἐρευνητὴς θὰ δυνηθῆ καλλίτερον ἢ διὰ παραστάσεως τῶν χρόνων ἐκείνων κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἐντέχνου νὰ ἐμβαθύνῃ εἰς τὸ πνεῦμα τῆς περιόδου ἐκείνης, καθ' ἣν ἠπειλείτο καθημερινὸς ἐξωτερικὸς κίνδυνος καὶ ἐπεκράτου ἐσωτερικαὶ ἐρίδες. Μόνον μετὰ τὴν ἐξέτασιν τῶν σελίδων τούτων θὰ γείνη ἐφικτὴ ἡ ἀντίληψις περὶ τῆς θέσεως καὶ εὐθύνης τῶν καπετάνων ἐκείνων τῶν στρατοπεδευομένων πρὸ τῆς Πάργας, ἣν εὐλόγως ἐπωνόμαζον συνήθως ὀφθαλμὸν καὶ οὐς τῆς Κερκύρας. Ἀναγινώσκωμεν σελίδας περὶ παραπόνων κατὰ τῶν καταχρήσεων αὐτῶν, περὶ αἰφνιδίων ἐπιδρομῶν τῶν Τούρκων ἀπειλουσῶν ἐργαζομένους πολίτας, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ περὶ ἀρπαγῆς ἐγχωρίων παρθένων. Τότε στεφανοῦσι τὰς ἐπάλλξεις τῶν ἐρειπιουμένων φρουρίων παραδόσεις, ἃς δὲν μετήγαγεν ἴσως αὐτόσε ἀπατηλὸς ἄρῳλος, ἀλλ' αἵτινες εἶνε λείψανα ἱστορικῶν γεγονότων ἀποδεικνυομένων

ὑπὸ τῶν ἐγγράφων. Τότε ζωογονεῖται ἡ χώρα ὡς κονίστρα πραγματικῶς ὑπαρξάντων ἀγῶνων, καὶ πᾶς λόφος ἐμφανίζεται εἰς ἡμᾶς ὡς ἀρχαία τις ἀπειλὴ κινδύνου παρελθόντος πλείον. Κατανοοῦμεν τότε τὰς εἰς ὄχυρους πύργους μεταβληθείσας ἐκκλησίας, αἵτινες ἐκείντο μακρὰν τῆς πόλεως, κατανοοῦμεν τὸ εἰς κάστρον μετακτισθὲν ἀρχαῖον τελευτεῖον καὶ τὴν ὑπόγειον σήραγγα τὴν ἐνοῦσαν τὴν ἀκρόπολιν μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ ὄχυρώματος τῆς Λιτίτζας. Καὶ δὲν παύουσι μὲν νὰ θέλωσιν ἡμᾶς οἱ χλοεροὶ στοῖχοι παντοίων θάμνων οἱ ἐκβλαστάνοντες κατὰ μῆκος τῶν στενωπῶν· ἀλλ' ὅμως τὰ αἱματόχροα ἄνθη τῆς ροιᾶς τῆς μετ' αὐτῶν ἀναμιγνυομένης φαίνονται ἐνθυμίζοντα ἡμᾶς τὸ αὐτόθι χυθὲν αἷμα. Ἀναπολοῦμεν τὰς ἀψιμαχίας ἐν τῇ ὑπαίθρῳ χώρᾳ, τὰς σφαγὰς ἐν τῷ βάθει τῶν φαράγγων, καὶ ἐν μέσῳ τῶν κινδύνων πάντοτε νικηφόρον ἐπὶ αἰῶνας δλους τῆς Πάργας τὸν λαόν. Τότε πρῶτον κατανοοῦμεν τὸν ἔρωτα ὃν ἠσθάνετο, τὴν σημασίαν ἣν ἀπέδιδεν ὁ μικρὸς ἐκεῖνος λαὸς εἰς τὸ πετρῶδες ἐκεῖνο ἀκρωτήριο τὸ προβάλλον ἐκ τοῦ μέσου τῶν εὐθηνούντων αὐτοῦ ἀγρῶν. Τότε πρῶτον συμμεριζόμεθα μετὰ μελαγχολίας ἀπάσας αὐτῶν τὰς συμφορὰς καὶ συνοδεύομεν αὐτοὺς νοερώς κατὰ τὴν πικροτάτην αὐτῶν μετανάστασιν ».

Συμπληροῦται δὲ τὸ ὅλον ἔργον διὰ καταλόγου πλήρους τῶν Κερκυραίων διοικητῶν τῆς Πάργας ἀπὸ τοῦ 1544 μέχρι τοῦ 1797, ὅτε κατελύθη ἡ βενετικὴ πολιτεία, καὶ τῶν Παργίων νοταρίων ἀπὸ τοῦ 1718 μέχρι τοῦ 1793. Προτάσσεται δὲ τέλος τοῦ βιβλίου τελεῖα βιβλιογραφία ξένων τε καὶ ἐλληνικῶν βιβλίων περὶ Πάργας καὶ Ἡπείρου.

BIBLIA STALENTA

EIS THN ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΝ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ἙΛΛΗΝΟΜΝΗΜΟΝΙΟΥ

Dott. Giuseppe Barone Il metodo nell' insegnamento della lingua greca moderna con il testo greco e la versione italiana di XXIII canti moderni. Napoli. Stabilimento Tipografico M. d'Auria. 1907.

» » Lo studio della lingua greca moderna con un saggio bibliografico dei lavori grammaticali e di filologia Neo-ellenica pubblicati dal secolo XVII al 1906. Napoli. Stabilimento Tipografico M. d'Auria. 1907.

» » Tsao-si-ku-el tragedia Cinese imitata da Voltaire e da Metastasio. Sarno. Stabilimento Tipografico Figli Fischetti. 1908.

Δημ. Σίμου Μπαλάνου Κρίσις τῆς Δογματικῆς τοῦ κ. Χρήστου Ἀνδρούτσου. Ἐν Ἱεροσολύμοις. 1907.

» » Ἡ Λουκάρσιος ὁμολογία. Ἐν Ἀθήναις. 1907.

Giuseppe Gerola Le iscrizioni cretesi di Desiderio dal Legname pubblicate per le nozze Vivaldelli Viglierchio. Verona. 1907.

Prof. Nicola Barone La cattedra di diplomatica e di paleografia Latina nella storia della R. Università di Napoli e l'odierna importanza di essa. Napoli. 1907.

» » Angelo Fumagalli e la cultura paleografica e diplomatica dei suoi tempi in Italia. Napoli. R. Tipografia Francesco Giannini e figli. 1906.

A. M. Ἀνδρεάδου Ἡ ἔνωσις τῆς Ἑπτανήσου καὶ ἡ διοίκησις τῆς προστασίας. Ἐν Ἀθήναις. 1907.

- William Miller* Monemvasia. Reprinted from the Journal of Hellenic Studies, Vol. XXVII. 1907.
- Κωνστ. Δουβουνιώτου Ὀφειλομένη ἀπάντησις. Ἐν Ἀθήναις. 1908.
- Νικολάου Κυπαρίσση Σοφοκλέους Οἰδίπους τύραννος. Ἐμμετρος μετάφρασις. Ἐν Ἀθήναις. 1907.
- Νικ. Σαριπόλου Περὶ τῶν ὀρίων τοῦ καθήκοντος ὑπακοῆς τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων εἰς τὰς προϊσταμένας ἀρχάς. Ἐν Ἀθήναις. 1908.
- Θεμιστ. Θεοχαρίδης Πέτρος ὁ Συγκλητικός, τραγωδία εἰς πέντε πράξεις λαβοῦσα τὸν ἀ' ἐπαινὸν ἐν τῷ Βουτσιναίῳ διαγωνισμῷ τοῦ 1875. Ἐν Λάρνακι. Ἐκ τοῦ τυπογραφείου Ἀλβίων. 1907.
- Πολεμάρχου Πατρικίου Παρατηρήσεις περὶ τῶν προνομίων τοῦ Οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου. Ἀνατύπωσις ἐκ τῆς Ἐφημερίδος Ἐὐκράτος. Ἐν Ἀθήναις. 1907.
- Μ. Γ. Τσελεπίδου Τὰ προνόμια τῆς ἐκκλησίας ἐν Τουρκίᾳ ἢ εἰσαγωγή εἰς τὸ παρά τῷ Οἰκουμενικῷ πατριαρχεῖῳ ἰσχύον κληρονομικὸν δίκαιον. Ἐν Ἀθήναις. 1906.
- Νίκου Α. Βένη Διορθώσεις καὶ παρατηρήσεις εἰς ἀφιερωτήριον τοῦ 1375 ἔτους πρὸς τὴν ἐν Μυστρᾷ μονὴν τῆς Παναγίας τοῦ Βροντοχίου. Ἀνατύπωσις ἐκ τῆς Ν. Σιών. Ἐν Ἱεροσολύμοις. 1907.
- » » Note sur quelques inscriptions chrétiennes de Tégée. Extrait du Bulletin de Correspondance Hellénique Tome XXXI. 1907 Athènes. 1907.
- » » Ἀνέκδοτα βυζαντινὰ μολυβδόβουλλα. Extrait du Journal international d'Archéologie Numismatique Tome IX. Athènes. 1907.
- » » Ἡ Τρίπολις πρὸ τοῦ δεκάτου ἐβδόμου αἰῶνος. Ἐν Ἀθήναις. 1907.
- Γεωργ. Χατζηκυριάκου Σκέψεις καὶ ἐντυπώσεις ἐκ περιοδείας ἀνὰ τὴν Μακεδονίαν μετὰ τοπογραφικῶν ἱστορικῶν καὶ ἀρχαιολογικῶν σημειώσεων. Ἐν Ἀθήναις. 1906.

- Antonio Bellomo* Agapeto Diacono e la sua Scheda Regia. Contributo alla storia dell' imperatore Giustiniano e dei suoi tempi con facsimili. Bari. Premiata Stab. Tipografico Avellino e C. 1906.
- E. Martini* Antonio M. Ceriani. Commemorazione letta alla R. Accademia di Archeologia lettere e belle arti della società Reale di Napoli nella tornata del 12 Marzo. 1907. Napoli. Stab. Tipografico della R. Università. 1907.
- Ulisse de Nunzio* Il Santuario Costantiniano del Calvario e del S. Sepolcro 326-614. Roma. Tip. Lorenzo Filippucci. 1907.
- D' Aug. Heisenberg* Nikolaos Mesarites. Die Palastrevolution des Johannes Komnenos. Programm des K. Alten Gymnasiums zu Würzburg für das Studienjahr 1906/1907. Würzburg. 1907.
- Sokrates Kugéas* Zur Geschichte der Münchener Thukydideshandschrift Augustanus F. Sonderabdruck aus Byzantinischer Zeitschrift XVI 3 u. 4.
- E. C. Butler* Authorship of the Dialogus de Vita Chrysostomi. Estratto del Volume Unico stampato a cura del Comitato per i festeggiamenti del XV° Centenario di San Giovanni Crisostomo. Roma. Tipografia poliglotta. 1908.
- Κανέλλου Σπανοῦ γραμματικὴ τῆς κοινῆς τῶν Ἑλλήνων γλώσσης. Παχωμίου Ῥουσάνου κατὰ χυδαίζόντων καὶ αἰρετικῶν καὶ ἄλλα τοῦ αὐτοῦ. Νῦν πρῶτον ἐκδιδόμενα ἐκ κωδίκων τῆς Μαρκιανῆς βιβλιοθήκης ὑπὸ τοῦ ἀρχιμανδρίτου Ἰωάννου Βασιλικοῦ ἐφημερίου τῆς ἐν Βενετίᾳ ὀρθόδοξου ἐλληνικῆς ἐκκλησίας. Ἐν Τεργέστη. Τύποις τοῦ αὐστριακοῦ Λόυδ. 1908.
- Jean B. Pappadopoulos*, docteur de la faculté des lettres de Paris, Théodore Lascaris empereur de Nicée. Paris. Librairie Alphonse Picard. 1908

Otto Crusius Wilhelm von Christ. Gedächtnissrede gehalten in der öffentlichen Sitzung der K. B. Akademie der Wissenschaften zu München zur Feier ihres 148. Stiftungstages am 16 März 1907. München. 1907.

Ν. Σκωτίδου γενικοῦ προξένου τῆς Ἑλλάδος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Τὸ Σουδάν. Ἐν Ἀθήναις. Ἐκ τοῦ Ἐθνικοῦ τυπογραφείου. 1908.

Romain Sembratovytch Le Tsarisme et l' Ukraine avec préface de Bjoernstjerne Bjoernson. Paris. Edouard Cornely et Cie éditeurs. 1907.

Giovanni Setti Ancora del Leopardi ellenista. Estratto dalla Rivista di filologia e d' Istruzione classica. 1907.

Βιβλιοθήκη «Ἱατρικῆς Προόδου» Μαρκέλλου Σιδήτου Περὶ σφυγμῶν τὸ πρῶτον νῦν ἐκ τῶν χειρογράφων ἐκδιδόμενον ὑπὸ Σκεύου Γ. Ζερβοῦ Ὑφηγητοῦ ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ, ἱατροῦ ἐν Σμύρνῃ. Ἐν Σύρῳ. Ἐκ τοῦ τυπολιθογραφείου Ρ. Πρίντεζη. 1908.

Theodor Wiegand Sechster vorläufiger Bericht über die von den Königlichen Museen in Milet und Didyma unternommenen Ausgrabungen. Aus dem Anhang zu den Abhandlungen der Königl. Preuss. Akademie der Wissenschaften vom Jahre 1908. Mit 6 Tafeln. Berlin. 1908.

Βιβλιοθήκη τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας. Die Ausgrabung der Akropolis von Prof. Dr. P. Cavandias und G. Kawerau. Ἡ ἀνασκαφὴ τῆς Ἀκροπόλεως ἀπὸ τοῦ 1885 μέχρι τοῦ 1890 ὑπὸ Π. Καββαδία καὶ Γ. Καβεράου μετὰ 13 πινάκων καὶ 14 εἰκόνων ἐν τῷ καιμένῳ. Ἐν Ἀθήναις. 1907.

Ἰωάννου Γ. Βορτσέλλα Φθιώτις ἢ πρὸς νότον τῆς Ὀθρυος ἦτοι Ἀπάνθισμα ἱστορικῶν καὶ γεωγραφικῶν εἰδήσεων ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς. Μετὰ χωρογραφικοῦ Πίνακος. Ἐν Ἀθήναις. 1907.